

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO

**Podlaskie Obserwatorium
Rynku Pracy i Prognoz Gospodarczych**

SEKTOR SPOŻYWCZY

**Białystok
2009**

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

**UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY**

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO

Sektor spożywczy

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

ZESPÓŁ AUTORSKI:

dr hab. Renata Przygodzka, prof. UwB
dr hab. Mirosława Kozłowska-Burdziak, prof. UwB
dr Katarzyna Dębkowska
dr Adam Sadowski
dr Joanna Ejdys
dr Urszula Widelska
mgr Anna Kononiuk

RECENZENT OPRACOWANIA:

prof. dr hab. Tadeusz Popławski

ISBN 978-83-62258-01-7

©COPYRIGHT BY WOJEWÓDZKI URZĄD PRACY W BIAŁYMSTOKU,
BIAŁYSTOK 2009

Badanie zostało przeprowadzone w ramach projektu:

**„PODLASKIE OBSERWATORIUM RYNKU PRACY
I PROGNOZ GOSPODARCZYCH”,**

współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego
w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Działania 8.1 Rozwój pracowników
i przedsiębiorstw w regionie, Poddziałania 8.1.4 Przewidywanie zmiany gospodarczej

www.obserwatorium.up.podlasie.pl

DRUK:
BARWA PIOTR KULESZA
15-701 BIAŁYSTOK, UL. KOLEJOWA 12E
www.barwa.pl

Spis treści

Wstęp	4
1. Sektor spożywczy w Polsce.....	6
2. Diagnoza stanu sektora spożywczego w województwie podlaskim	17
2.1. Wprowadzenie	17
2.2. Branża mięsna	26
2.3. Branża owocowo-warzywna.....	43
2.4. Produkcja napojów	60
3. Analiza głównych determinant rozwojowych sektora spożywczego w świetle badań ankietowych	79
3.1. Metodologia badań ankietowych.....	79
3.2. Ogólna sytuacja ekonomiczna firm	84
3.3. Analiza czynników oddziałujących na sektor.....	90
3.4. Analiza otoczenia konkurencyjnego.....	105
3.5. Analiza stanu zatrudnienia.....	121
4. Prognozy rozwoju sektora spożywczego w województwie podlaskim	135
4.1. Metodologia badań panelowych.....	135
4.2. Ocena sektora spożywczego w świetle badań panelowych.....	136
4.3. Analiza SWOT oraz identyfikacja kluczowych czynników rozwoju sektora spożywczego.....	149
4.4. Scenariusze rozwoju sektora spożywczego	154
5. Formy i możliwości wsparcia sektora spożywczego ze środków krajowych i unijnych.....	158
Wnioski i rekomendacje.....	174
Bibliografia.....	180
Wykaz tabel	183
Wykaz wykresów	189
Załączniki	191

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Wstęp

Oddawany do rąk Czytelnika „Raport” jest efektem badań wykonanych przez zespół ekspertów powołanych przez Instytut Badań i Analiz VIVADE sp. z o.o. oraz PM Group na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Białymstoku. Badania te realizowane w ramach Podlaskiego Obserwatorium Rynku Pracy i Prognoz Gospodarczych noszą nazwę „Analiza kluczowych sektorów województwa podlaskiego”.

Zasadniczym celem prowadzonych badań było szczegółowe zaprezentowanie roli i znaczenia dwóch kluczowych w województwie podlaskim sektorów, a mianowicie branży spożywczej oraz turystycznej, przy czym badanie uwzględnia następujące przedsiębiorstwa:

1. w sektorze spożywczym:

- przetwarzanie i konserwowanie mięsa oraz produkcja wyrobów z mięsa (PKD 2007 10.1),
- przetwarzanie i konserwowanie owoców i warzyw (PKD 2007 10.3),
- produkcja napojów (PKD 2007 11),

2. w sektorze turystyki:

- zakwaterowanie (PKD 2007 55),
- działalność usługowa związana z wyżywieniem (PKD 2007 56),
- działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane (PKD 2007 79).

Ponadto założono realizację następujących celów szczegółowych:

1. Określenie stanu rozwoju sektora spożywczego i turystyki w województwie podlaskim.
2. Zdiagnozowanie głównych determinant rozwojowych sektora spożywczego oraz turystyki.
3. Przedstawienie prognoz przyszłości sektora spożywczego oraz turystyki w województwie podlaskim z uwzględnieniem jego zagrożeń i szans rozwojowych.
4. Dostarczenie obiektywnych i wyczerpujących informacji, niezbędnych przedsiębiorstwom w procesie planowania strategicznego i określania ich pozycji konkurencyjnej.
5. Wskazanie podmiotom sfery regulacji kierunki działań zmierzających do likwidacji bądź ograniczenia barier rozwoju sektora spożywczego oraz turystyki.
6. Dostarczenie informacji w zakresie istniejących form, możliwości wsparcia sektora spożywczego oraz turystyki ze środków krajowych i unijnych.

Niniejszy „Raport” prezentuje wyniki badań przemysłu spożywczego województwa podlaskiego. Struktura „Raportu” dla łatwiejszej percepcji w zasadzie odpowiada celom szczegółowym. Tak, więc pierwszy i drugi rozdział na podstawie analizy tzw. danych zastanych, prezentuje stan rozwoju sektora spożywczego w województwie podlaskim na tle ogólnych tendencji rozwojowych całego przemysłu produkcji żywności w Polsce. Szczególnie wyeksponowano problemy trzech branż, a mianowicie: branży mięsnej, branży owocowo-warzywną oraz produkcji napojów. Pewną słabością tego rozdziału jest niewątpliwie zbyt ogólny charakter niektórych analiz i sformułowań, który wynika z braku konkretnych i szczegółowych danych statystycznych. Te, które są gromadzone przez wojewódzkie urzędy statystyczne, niejednokrotnie mają charakter niepełny. Na przykład sprawozdawczość statystyczna nie obejmuje małych podmiotów, zatrudniających do 9 osób. Ponieważ

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

wszystko wskazuje na to, że ich udział w sektorze spożywczym jest dominujący, stąd też trudno uznać, że zaprezentowany opis oraz kluczowe tendencje są wyczerpujące. Nie mniej za pomocą analizy porównawczej ten problem usiłowano zminimalizować.

Zawartość rozdziału trzeciego koncentruje się na identyfikacji głównych determinant rozwojowych sektora spożywczego w województwie podlaskim. Rozdział ten bazuje na analizie bardzo szerokiego materiału pochodzącego z badań ankietowych przeprowadzonych wśród podlaskich przedsiębiorców. Ponieważ badaniami objęto reprezentatywną próbę (uwzględniającą zarówno strukturę branżową, jak i wielkość przedsiębiorstw oraz ich przestrzenne rozmieszczenie), dlatego też ich wyniki są dopełnieniem analiz opartych na materiale statystycznym. Ponadto, co ważne, diagnozę kluczowych uwarunkowań rozwojowych pozostawiono samym przedsiębiorcom, dzięki czemu wyniki są bardziej wiarygodne. Szczegółową metodologię przeprowadzonych badań zamieszczono w punkcie 3.1. Natomiast struktura pozostałej części rozdziału wynika z wyodrębnienia określonych części w kwestionariuszu badawczym, a te z kolei odzwierciedlają obszary oddziaływania na przedsiębiorstwo zarówno o charakterze sektorowym, jak i wynikające z szerzej pojętego otoczenia. Szczególną uwagę poświęcono w tym rozdziale problemom polityki zatrudnienia, jaka jest realizowana w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego i w konsekwencji jej oddziaływaniom na podlaski rynek pracy.

Kolejny rozdział stanowi szczególną formę dopełnienia wcześniejszych części i prezentując wyniki badań panelowych przeprowadzonych wśród przedstawicieli trzech podlaskich branż sektora spożywczego, uzupełnia wcześniejsze badania, zwłaszcza w kontekście wyłonienia najważniejszych czynników oddziałujących na funkcjonowanie ich przedsiębiorstw. Stały się one podstawą, wraz z analizą słabych i mocnych stron sektora oraz ich szans i zagrożeń rozwojowych, podstawą do budowania scenariuszy ich rozwoju.

Rozdział piąty ma charakter głównie informacyjny i zawiera przegląd najważniejszych form i możliwości wsparcia przedsiębiorstw sektora spożywczego zarówno ze środków krajowych, jak i unijnych.

Kończącą część „Raportu” stanowią „Wnioski i rekomendacje”, w których w sposób syntetyczny zaprezentowano najważniejsze aspekty i problemy funkcjonowania przemysłu spożywczego w województwie podlaskim, jego uwarunkowania rozwojowe oraz prognozy rozwoju.

Wyrażamy nadzieję, że przeprowadzone badania oraz sposób ich prezentacji spełnia oczekiwania Zamawiającego, a ponadto stanie się ważnym źródłem informacji w procesie podejmowania decyzji podlaskich przedsiębiorców związanych z przemysłem spożywczym.

Zespół Ekspertów

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

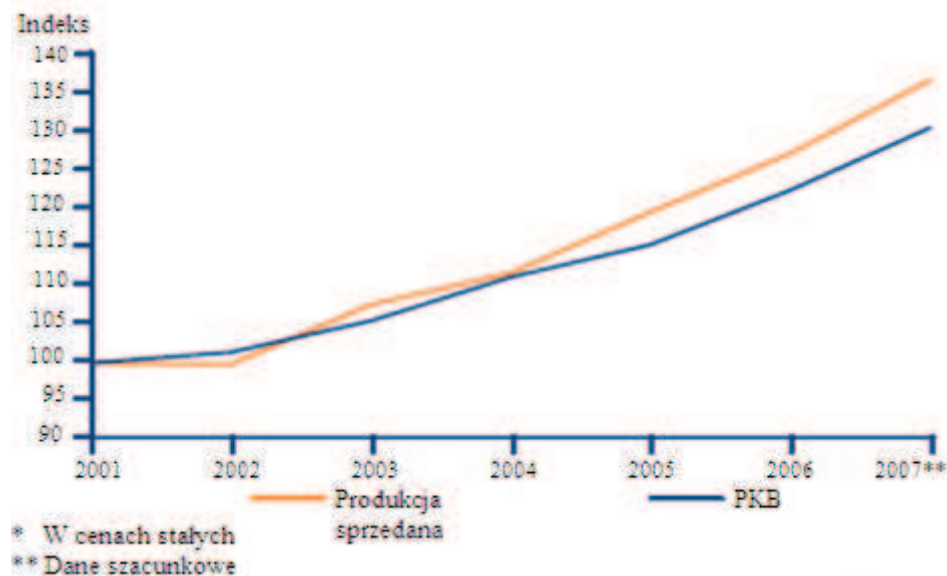
1. Sektor spożywczy w Polsce

Sektor spożywczy¹ jest w Polsce ważną częścią gospodarki. Świadczy o tym wartość produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego, która w roku 2006 wyniosła ponad 117 mld zł. Stanowiło to około 16% ogólnej wartości produkcji sprzedanej polskiego przemysłu [34]. Natomiast wartość dodana brutto produkcji artykułów spożywczych i napojów stanowiła 12,5% wartości dodanej brutto przetwórstwa przemysłowego. Jednocześnie sektor ten jest ważnym pracodawcą, bowiem zatrudnia około 388,5 tys. osób, czyli 15,6% ogółu zatrudnionych w przemyśle.

Należy podkreślić, że znaczenie przemysłu spożywczego dla polskiej gospodarki jest większe niż w wielu krajach starej UE. Wartość obrotów tego sektora w Polsce wynosi około 13% wartości wytworzonego PKB, podobnie jak w Irlandii. W takich krajach jak Francja, Belgia, Hiszpania, Austria, Dania czy Holandia obroty producentów żywności stanowią nie więcej niż 9% PKB [28].

Od 2003 roku przemysł spożywczy charakteryzowało wysokie tempo wzrostu produkcji sprzedanej, które wyniosło średniorocznie 6,4%, a wartość sprzedaży w roku 2007 była o około 36% wyższa niż w roku 2002. (wykres 1).

Wykres 1. Wskaźniki dynamiki produkcji sprzedanej żywności i napojów, 2001-2007

Źródło: [28, s. 28].

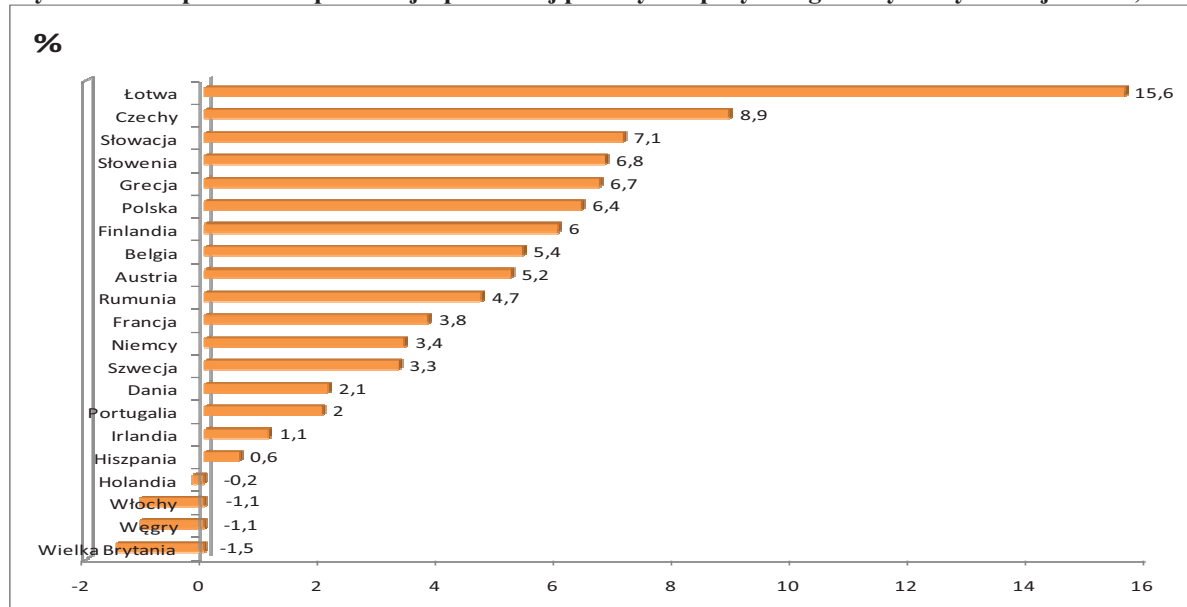
Co ważne również, tempo wzrostu produkcji sprzedanej polskiego przemysłu spożywczego było 2,5-krotnie wyższe niż w krajach Unii Europejskiej, gdzie w 2006 roku wyniosło średnio 2,5% (wykres 2). Zdecydowanie wyższą pozycję uzyskała Łotwa (15,6%), a na kolejnych miejscach znalazły się Czechy z tempem wzrostu 8,9%, Słowacja – 7,1%, Słowenia – 6,8% oraz Grecja – 6,7%. Wartość produkcji sprzedanej

¹ Sektor spożywczy obejmuje: przemysł mięsny, rybny, mleczarski, owocowo-warzywny, olejarski, młynarski, cukrowniczy, cukierniczy, cukrowniczy, słonych przekąsek, koncentratów spożywczych, tytoniowy oraz produkcję napojów i alkoholi.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO - SEKTOR SPOŻYWCZY

przemysłu spożywczego skurczyła się natomiast w takich krajach, jak: Wielka Brytania, Włochy, Węgry i Holandia.

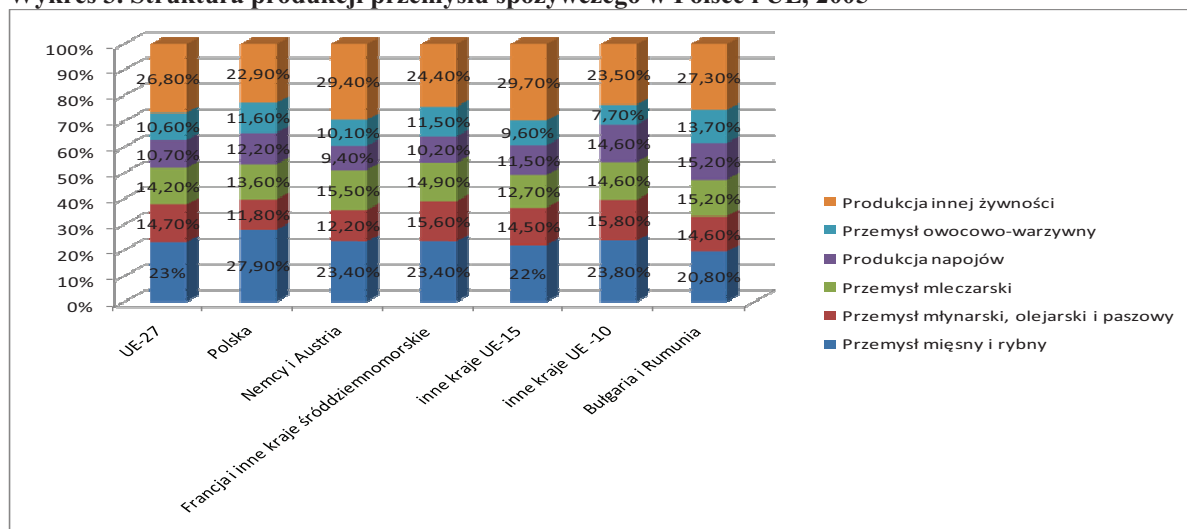
Wykres 2. Tempo wzrostu produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego w wybranych krajach UE, 2006

Źródło: [28, s. 28].

Struktura branżowa polskiego przemysłu spożywczego jest generalnie zbliżona do struktury tego przemysłu w Unii Europejskiej. Nieznacznie różni Polskę silniejsza pozycja branży mięsnej (wraz z przemysłem rybnym) oraz owocowo-warzywnej (wraz z przetwórstwem ziemniaczanym). Niższy jest udział produkcji pozostałej żywności, czyli tzw. przetwórstwa wtórnego oraz przemysłu młynarskiego, olejarskiego, paszowego i mleczarskiego (wykres 3).

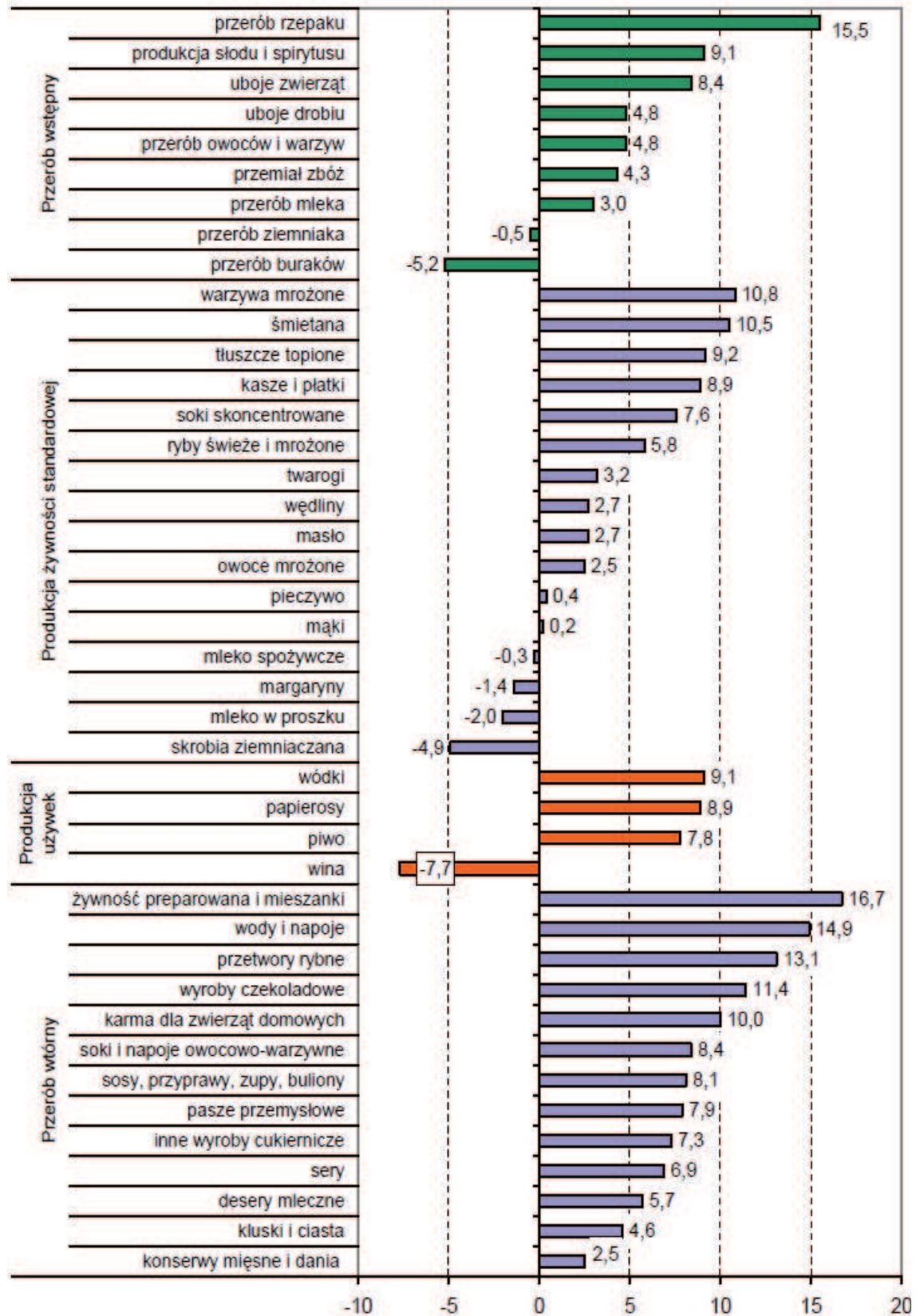
Wykres 3. Struktura produkcji przemysłu spożywczego w Polsce i UE, 2005

Źródło: [28, s. 29].

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Wykres 4. Tempo głównych kierunków produkcji przemysłu spożywczego w latach 2003-2007 w Polsce (w procentach rocznie)

Źródło: [42, s. 90].

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Relatywnie szybciej niż w całym sektorze zwiększa się produkcja [42]:

- w przetwórstwie wstępnym: przerobu rzepaku, przerobu zbóż na spirytus i słoć oraz ubojów przemysłowych zwierząt rzeźnych,
- w przetwórstwie właściwym: produkcji warzyw mrożonych, śmietany, tłuszczów topionych, kasz i płatków oraz soków skoncentrowanych,
- w przetwórstwie wtórnym: produkcji żywności z ziaren preparowanych, wód i napojów orzeźwiających, przetworów rybnych, wyrobów czekoladowych i innych cukierniczych, karmy dla zwierząt domowych, soków i napojów owocowo-warzywnych, przypraw, zup i bulionów, pasz przemysłowych oraz serów i deserów mlecznych,
- w produkcji używek: produkcji napojów spirytusowych, papierosów i piwa.

Natomiast tendencje spadkowe wystąpiły tylko w:

- przerobie wstępnym: produkcji cukru i przerobie ziemniaków,
- przerobie właściwym: produkcji skrobi ziemniaczanej, mleka w proszku i mleka spożywczego oraz margaryn,
- produkcji używek: win i napojów winnych,
- przerobie wtórnym nie było spadku produkcji w żadnej ważniejszej grupie asortymentowej.

W konsekwencji powyższych zmian systematycznie zmienia się struktura branżowa przemysłu spożywczego, zbliżając się do struktur przemysłu w krajach wysoko rozwiniętych (tabela 1). Jest to także wyraz zmian modelu wyżywienia i struktury popytu na produkty żywnościowe [42].

Tabela 1. Wartość produkcji w głównych działach przemysłu spożywczego (w bieżących cenach bazowych)

Branże	Wartość produkcji (w mld zł)			Struktura (w procentach)	
	2003	2006	2007 ^a	2003	2007 ^a
Przetwórstwo mięsa i drobiu	21,97	31,62	35,20	23,4	25,4
Przetwórstwo mleka	12,80	17,03	20,10	13,6	14,4
Przetwórstwo ryb	2,21	3,93	4,15	2,4	3,0
Przetwórstwo zbóż i skrobi	3,47	3,66	4,80	3,7	3,5
Produkcja tłuszczów roślinnych	2,24	2,72	3,10	2,4	2,2
Produkcja cukru	3,42	4,58	4,15	3,6	3,0
Przerób owoców, warzyw i ziemniaków	6,83	8,30	9,10	7,3	6,5
Produkcja pasz	6,63	7,76	9,25	7,1	6,6
Produkcja pieczywa	5,55	6,59	7,10	5,9	5,1
Produkcja wyrobów cukierniczych	5,17	7,61	8,60	5,5	6,2
Produkcja innej żywności	5,77	5,99	10,10	6,2	7,3
Produkcja napojów bezalkoholowych ^b	5,58	7,42	9,10	6,0	6,5
Produkcja napojów spirytusowych	2,01	2,50	2,80	2,1	2,0
Produkcja piwa i słoć	6,08	6,80	6,80	6,5	4,9
Produkcja win	0,79	0,54	0,60	0,8	0,4
Produkcja wyrobów tytoniowych	3,33	3,10	4,23	3,5	3,0
Przemysł spożywczy	93,85	120,15	139,18	100,0	100,0

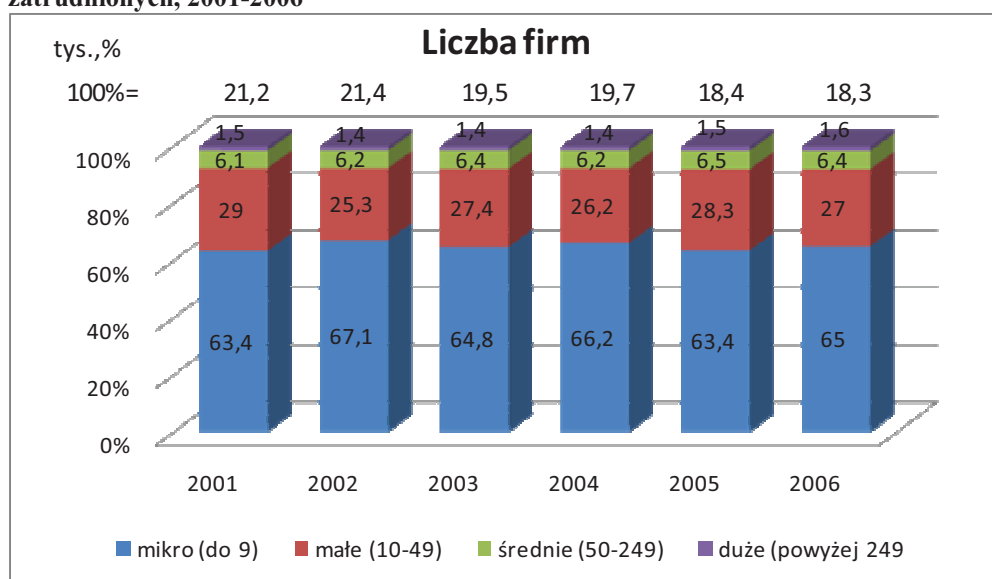
^a dane nieostateczne, oszacowane na podstawie informacji z przedsiębiorstw składających sprawozdania finansowe; ^b łącznie z produkcją soków

Źródło: [42, s. 92].

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

W 2006 roku w produkcji artykułów spożywczych i napojów odnotowano 6395 przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 9 osób (ogólna liczba podmiotów wyniosła 18,3 tys.). Ponad 40% z nich osiągało wartość produkcji sprzedanej poniżej 2 mln zł. Co dziesiąta firma natomiast ze sprzedaży swej produkcji uzyskiwała powyżej 40 mln zł². Generalnie jednak w przemyśle spożywczym dominują podmioty małe (tzw. mikro firmy) zatrudniające do 9 osób. Stanowią one około 65% ogółu podmiotów funkcjonujących w tym przemyśle. W ciągu ostatnich lat zanotować można powolny spadek liczby podmiotów oraz nieznaczne zmiany w ich strukturze (wykres 5). Najbardziej zauważalną zmianą jest systematyczny wzrost udziału podmiotów dużych, zatrudniających powyżej 249 osób (1,6%).

Wykres 5. Struktura przedsiębiorstw przemysłu spożywczego według liczby zatrudnionych, 2001-2006

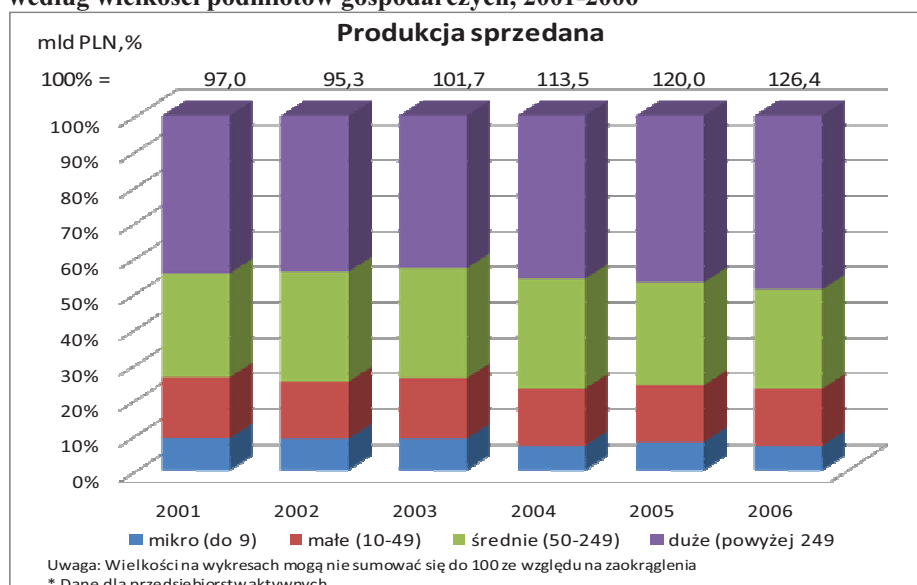
Źródło: [28, s. 30].

Powolnym zmianom w strukturze podmiotów funkcjonujących w przemyśle spożywczym towarzyszy coraz wyższy poziom koncentracji. Świadczyć może o tym chociażby fakt, że ponad 49% wartości produkcji sprzedanej artykułów spożywczych i napojów przypadało na podmioty duże, których odsetek, jak już zaznaczono, wyniósł w 2006 r. 1,6% (wykres 6). Można zatem stwierdzić, że w 2006 roku w przemyśle spożywczym działało ok. 18,3 tys. podmiotów gospodarczych, przy czym aż 92% z nich to firmy mikro i małe (zatrudniające poniżej 50 pracowników), których udział w sprzedaży wynosił zaledwie 23%.

² Rocznik statystyczny przemysłu..., cyt. wyd., s. 45

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

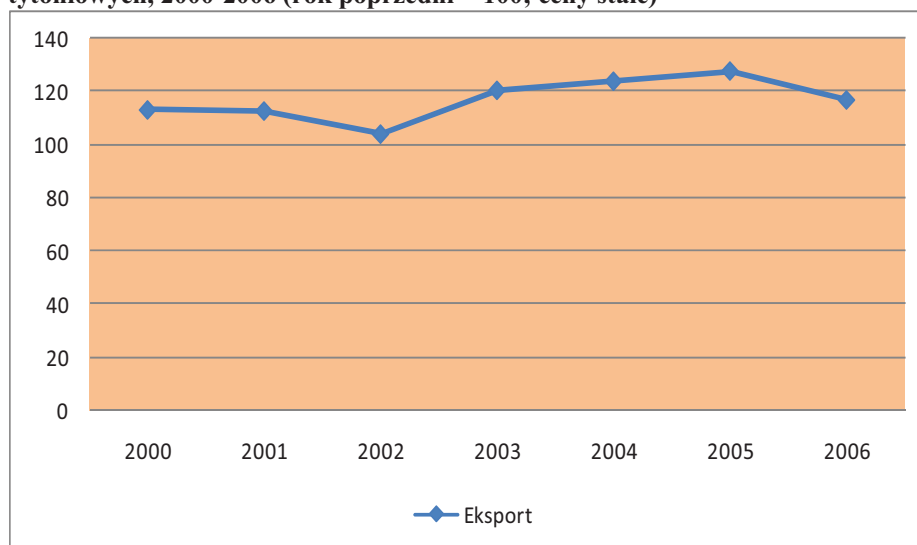
Wykres 6. Struktura produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego według wielkości podmiotów gospodarczych, 2001-2006

Źródło: [28, s. 31].

Jednym z czynników w istotnym stopniu wpływającym na wzrost produkcji sprzedanej artykułów spożywczych i napojów był eksport tych produktów. W 2006 roku wartość eksportu tej grupy towarowej wyniosła ponad 20, 2 mld zł i w porównaniu z rokiem 2000 wzrosła o 258% (wykres 7). Ponadto, co ważne, do 20% (z 10% w roku 2000) zwiększył się udział eksportu w produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego. Czynnikiem dynamizującym wzrost eksportu produktów spożywczych była niewątpliwie akcesja Polski do Unii Europejskiej, należy bowiem podkreślić, że obecnie prawie 80% ogólnej wartości eksportu tej grupy towarów trafia na rynki krajów unijnych.

Wykres 7. Dynamika eksportu artykułów spożywczych, napojów i wyrobów tytoniowych, 2000-2006 (rok poprzedni = 100; ceny stałe)

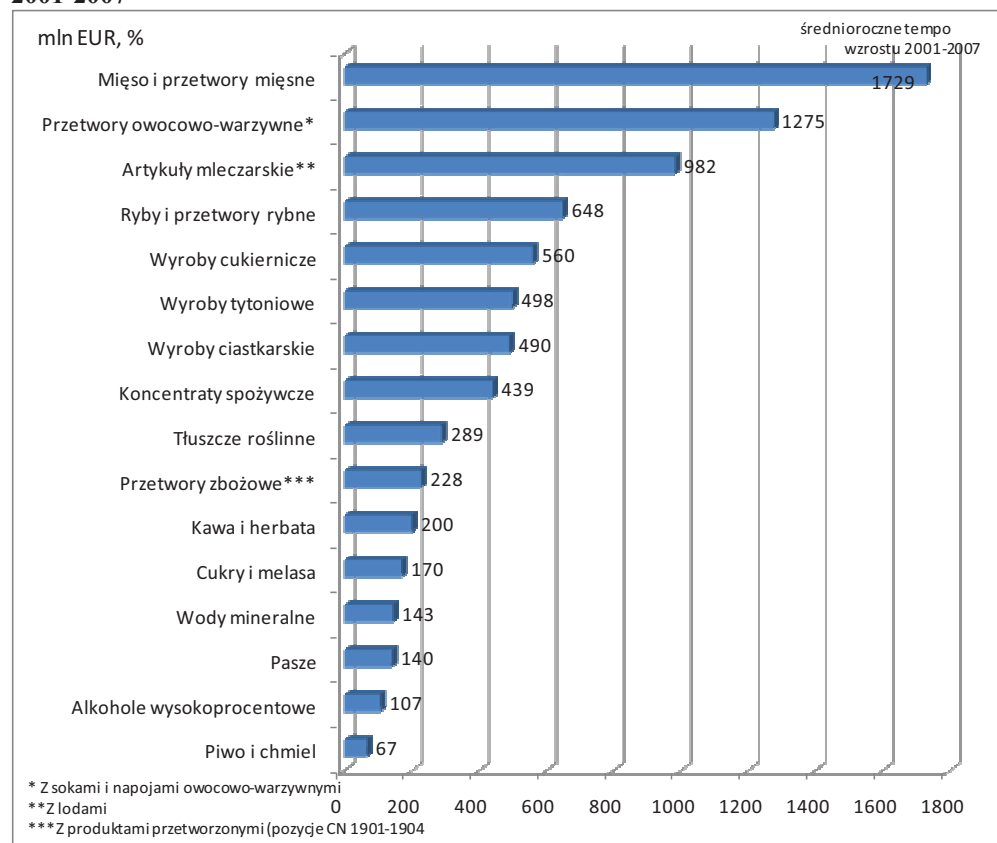

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych [34, s. 408]

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Największy udział w eksporcie artykułów spożywczych ma mięso i przetwory mięsne, przetwory owocowo-warzywne oraz artykuły mleczarskie (wykres 8). Natomiast największe średnioroczne tempo wzrostu eksportu charakteryzuje wody mineralne (49%), wyroby tytoniowe (37%), piwo i chmiel (30%), tłuszcze roślinne (30%), wyroby ciastkarskie (29%) oraz mięso i przetwory mięsne (27%).

Wykres 8. Wielkość i dynamika eksportu wybranych artykułów przemysłu spożywczego, 2001-2007

Źródło: [28, s. 21].

Należy podkreślić, że wśród branż przemysłu spożywczego występują takie, w których eksport przekracza 50% wartości produkcji sprzedanej. Należą do nich przede wszystkim: produkcja kawy i herbaty (prawie 74%), pieczywo cukiernicze trwałe (61,3%), czy też odżywki i żywność dietetyczna (56,1%) [42]. Produkty przemysłu spożywczego należą obecnie³ do tej kategorii produktów, która odnotowuje dodatnie saldo bilansu handlowego. W 2006 roku wyniosło ono prawie 5 mld zł.

Wejście Polski do Unii Europejskiej wywołało nie tylko wzrost eksportu artykułów spożywczych. Równie ważną korzyścią był wzrost ożywienia inwestycyjnego w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego. Jego pierwsze symptomy pojawiły jeszcze przed akcesją i związane były z koniecznością spełnienia wysokich standardów jakościowych. Wartość nakładów inwestycyjnych w roku 2007 osiągnęła rekordowy poziom i wyniosła 7,5 mld zł. Znakomita część wydatków inwestycyjnych (około 70%) związana jest z zakupem

³ W latach 90. przemysł spożywczy wykazywał systematycznie ujemne saldo bilansu handlowego.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

maszyn, urządzeń oraz środków transportu. Oznacza to zatem, że przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego inwestowały głównie w modernizację procesów technologicznych lub zwiększenie zdolności produkcyjnych.

Najwyższa wartość nakładów inwestycyjnych charakteryzuje branżę mięsną, zaliczaną do tzw. branż wrażliwych, bowiem stanęła ona przed koniecznością dostosowania do standardów weterynaryjnych UE (tabela 2). Z kolei najwyższe średnioroczne tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych w latach 2000-2007 wystąpiło w przemyśle rybnym (17,1%), spirytusowym (17%), olejarskim (16,2%) i cukierniczym (15,4%).

Tabela 2. Nakłady inwestycyjne w poszczególnych branżach przemysłu spożywczego, 2000-2007

Wyszczególnienie	2000 mln PLN	2004 mln PLN	2007 mln PLN	Średnioroczne tempo wzrostu 2001 – 2007, %
Przemysł mięsny	488	1 551	1 137	12,8%
Przemysł drobiarski	78	259	197	14,2%
Przemysł mleczarski	554	982	998	8,8%
Przemysł rybny	85	164	256	17,1%
Przemysł zbożowo-makaronowy	130	216	184	5,1%
Przemysł ziemniaczany	44	120	37	-2,4%
Przemysł owocowo-warzywny	288	720	673	12,9%
Przemysł cukrowniczy	94	251	224	13,2%
Przemysł olejarski	35	77	100	16,2%
Przemysł piekarski	216	183	240	1,5%
Przemysł paszowy	161	208	261	7,1%
Przemysł cukierniczy	191	402	522	15,4%
Koncentraty spożywcze	292	274	461	6,7%
Napoje bezalkoholowe	383	350	323	-2,4%
Przemysł spirytusowy	49	85	147	17,0%
Przemysł piwowarski	722	614	625	-2,0%
Przemysł winiarski	21	40	42	10,4%
Przemysł tytoniowy	405	190	421	0,6%
Razem	4 236	6 686	6 848	7,1%

* Dotyczy firm objętych sprawozdawczością finansową.

Źródło: [28, s. 27].

Efektem dynamicznego wzrostu nakładów inwestycyjnych była coraz większa liczba firm, które uzyskiwały uprawnienia do handlu z pozostałymi krajami członkowskimi Unii Europejskiej. W ciągu pierwszych dwóch lat od akcesji uprawnienia takie uzyskało ponad 900 zakładów przemysłu mięsnego (ich liczba zwiększyła się ponad 15-krotnie), 235 zakładów w przemyśle mleczarskim (wzrost 6-krotny), 211 w przemyśle drobiarskim (wzrost 6-krotny) oraz 242 zakłady w przemyśle rybnym (wzrost 4-krotny) [42]. Generalnie uważa się, że procesy dostosowawcze do standardów Unii Europejskiej już się zakończyły i obecnie większość firm, głównie dużych i średnich może eksportować swoją produkcję do krajów UE. Możliwość ta jest nie mniej ważnym czynnikiem wzrostu eksportu polskiej żywności, jak sama akcesja do UE.

Pozytywne zjawiska, jakie zachodzą od kilku lat w przemyśle spożywczym, przekładają się na ich kondycję ekonomiczną. Z badań prowadzonych przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej⁴ wynika, że w latach 2004-2007 w porównaniu do roku 2003 (czyli po wejściu Polski do UE) radykalnie poprawiły się wyniki finansowe całego przemysłu spożywczego [42]. Przede wszystkim zwiększyła

⁴ Badania prowadzone są na podstawie sprawozdań finansowych składanych przez przedsiębiorstwa zatrudniające powyżej 9 pracowników.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

się dwukrotnie rentowność netto (do 4%) oraz ROE⁵ – około dwu i pół raza (do 12-13%) (tabela 3). W nieco mniejszym stopniu, ale również wzrosły wskaźniki rentowności zysku brutto, przychodów gotówkowych oraz nadwyżki operacyjnej. Zasadniczą przyczyną poprawy rentowności netto było zmniejszenie obciążeń przychodów kosztami finansowymi oraz zysku podatkiem dochodowym. Poprawiła się bieżąca płynność finansowa sektora. Ważny jest również fakt, że udział zysku w przychodach gotówki zbliżył się do udziału amortyzacji, co umożliwiło utrzymanie wysokiego poziomu inwestowania bez znaczącego zasilania sektora kapitałem inwestorów zewnętrznych.

Tabela 3. Wskaźniki finansowe przemysłu spożywczego, 2003-2006

Mienniki	2003	2004	2005	2006	2007	2008 ^a
Wskaźniki rentowności w proc. przychodów netto						
– wynik brutto	2,58	4,77	4,41	4,76	5,25	4,64
– wynik netto	1,56	3,87	3,54	3,86	4,25	3,76
– przychody gotówki ^b	5,11	7,18	7,05	7,19	7,28	6,75
– nadwyżka operacyjna ^c	8,47	9,59	9,25	9,26	9,63	9,36
ROE zysk netto w proc. kapitału własnego	5,31	13,99	11,99	12,87	14,15	12,44
Koszty finansowe w proc. przychodów	2,34	1,50	1,33	1,17	1,36	1,73
Współczynnik płynności	1,19	1,22	1,27	1,30	1,30	1,26
Stopa inwestowania ^d	1,36	1,63	1,37	1,49	1,49	1,40
Udział firm rentownych ^e (w procentach)						
– w ogólnej liczbie firm	74,4	78,9	78,4	79,4	83,8	71,2
– w przychodach sektora	79,0	83,3	85,8	89,3	90,1	75,1

^a trzy kwartały; ^b zysk netto + amortyzacja; ^c zysk brutto + amortyzacja + koszty finansowe;

^d relacja inwestycji do amortyzacji; ^e dotyczy firm dużych i średnich

Źródło: [42].

Chociaż wzrost sprzedaży produkcji można było odnotować we wszystkich branżach przemysłu spożywczego, ale poprawa ich sytuacji finansowej była odczuwana w różnym stopniu. Do branż, które odnotowały istotną poprawę kondycji ekonomicznej zaliczyć można: przetwórstwo wtórne (branża paszowa, cukiernicza, piekarska, koncentratów spożywczych i napojów bezalkoholowych), przetwórstwo produktów pochodzenia zwierzęcego oraz produkcja używek. Niestabilne wyniki charakteryzowały przetwórstwo produktów roślinnych, branże tytoniową, olejarską oraz cukrowniczą i winiarską.

Rok 2008 przyniósł wraz z kryzysem pogorszenie wyników finansowych w pierwszym półroczu. W największym stopniu pogorszyły się wyniki finansowe przemysłu drobiarskiego, mleczarskiego, młynarskiego, cukrowniczego i winiarskiego. Niewielki spadek rentowności odnotowano także w branży mięsnej, owocowo-warzywnej, ziemniaczanej, paszowej i tytoniowej, lecz ich rentowność netto jest nadal zadowalająca. Zdecydowanie poprawiła się rentowność takich branż, jak: olejarska, rybna, piekarska, cukiernicza, koncentratów, napojów bezalkoholowych, spirytusowa i piwowarska.

Sektor spożywczy w Polsce, podobnie jak cała gospodarka znajduje się pod wpływem procesów globalizacji. Wyrażają się one między innymi w napływie kapitału zagranicznego oraz oddziaływaniu

⁵ Wskaźnik ROE jest wskaźnikiem rentowności uwzględniającym stopę zwrotu z kapitału własnego.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

konkurencji międzynarodowej. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że w ciągu kilku ostatnich lat rynek żywności istotnie się zmieniał i systematycznie upodabniał do zróżnicowanej oferty asortymentowej w krajach wysoko rozwiniętych. Na szczególną uwagę zasługują takie procesy, jak [42]:

- systematyczna zmiana modelu spożycia żywności o charakterze nie tylko ilościowym, lecz również jakościowym, co wyrażało się głównie we: wzroście zapotrzebowania na żywność o wysokim stopniu przetworzenia, zmianach asortymentowej struktury spożycia (m.in. spadek spożycia artykułów zbożowych i ziemniaków, przy wzroście spożycia owoców i warzyw), urozmaiceniu oferty asortymentowej, wzroście wiedzy i świadomości klientów związanym z wyborem produktów, wzroście dopasowania podaży do potrzeb klientów i wzroście nasycenia rynku;
- rozwój nowych gałęzi przetwórstwa (np. produkcja napojów energetyzujących czy odżywek dla dzieci i dorosłych);
- poprawa jakości i estetyki wyrobów spożywczych;
- zmiana sposobu i miejsca sprzedaży artykułów żywnościowych;
- zmiana działań marketingowych firm produkujących i sprzedających żywność.

Istotnym zmianom podlega także handel wewnętrzny. Polegają one przede wszystkim na wzroście sprzedaży żywności w dużych sieciach handlowych, wzroście produkcji i sprzedaży artykułów żywnościowych pod własną marką tych sieci. Pośrednictwo hurtowe coraz częściej przejmują producenci oraz wyspecjalizowane centra logistyczne, następuje ponadto wzrost koncentracji handlu sieci handlowych (globalnych i krajowych). Szacuje się, że obecnie ponad 41% obrotów żywnością skoncentrowanych jest w dużych sieciach handlowych. Oznacza to, że rynek żywności przekształca się z rynku producenta w rynek odbiorcy i powoli maleje siła przetargowa producentów.

Reasumując należy stwierdzić, że sektor spożywczy jest jednym z największych beneficjentów integracji Polski z Unią Europejską. Z jednej strony wynika to z uzyskania dostępu do większego i bogatszego rynku zbytu, a z drugiej – z możliwości wsparcia finansowego najważniejszych branż z funduszy strukturalnych. Dynamiczny rozwój całej gospodarki przełożył się ponadto na poprawę sytuacji ekonomicznej Polaków, w związku z czym zwiększyła się chłonność rynku wewnętrznego. Relatywnie szybkiemu rozwojowi produkcji niektórych branż (produkcja napojów, deserów, przekąsek) sprzyjała zmiana struktury konsumpcji.

Ostatnie lata charakteryzowały się znacznym wzrostem nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego. Wysoki poziom technicznego uzbrojenia pracy, innowacyjność wpływały na wzrost konkurencyjności polskich producentów żywności. Świadczy o tym systematyczny wzrost eksportu zarówno w pod względem wielkości, jak i wartości. Co ważne, coraz częściej polscy producenci eksportują produkty wytwarzane nie z krajowego, lecz importowanego surowca (przetwórstwo ryb, kawy, herbaty, wyrobów cukierniczych, tytoniowych itp.).

Dynamiczny wzrost produkcji żywności przyczynił się w istotnym stopniu do poprawy wyników finansowych firm sektora. Wprawdzie odczuły one pewne spowolnienie w 2008 roku, lecz w większości przedsiębiorstw nadal generowano nadwyżkę. Ponieważ systematycznie jednak zmniejsza się liczba podmiotów funkcjonujących w przemyśle spożywczym, oznaczać to może, że słabsze podmioty wypadają z rynku lub są przejmowane przez firmy większe. Procesy konsolidacyjne prowadzą do koncentracji produkcji, o czym

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

świadczy fakt, że już prawie połowa produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego przypada na zaledwie 1,6% ogółu firm.

Podobnym zjawiskom poddany jest również przemysł spożywczy w poszczególnych regionach Polski, w tym także przemysł województwa podlaskiego.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

2. Diagnoza stanu sektora spożywczego w województwie podlaskim

2.1. Wprowadzenie

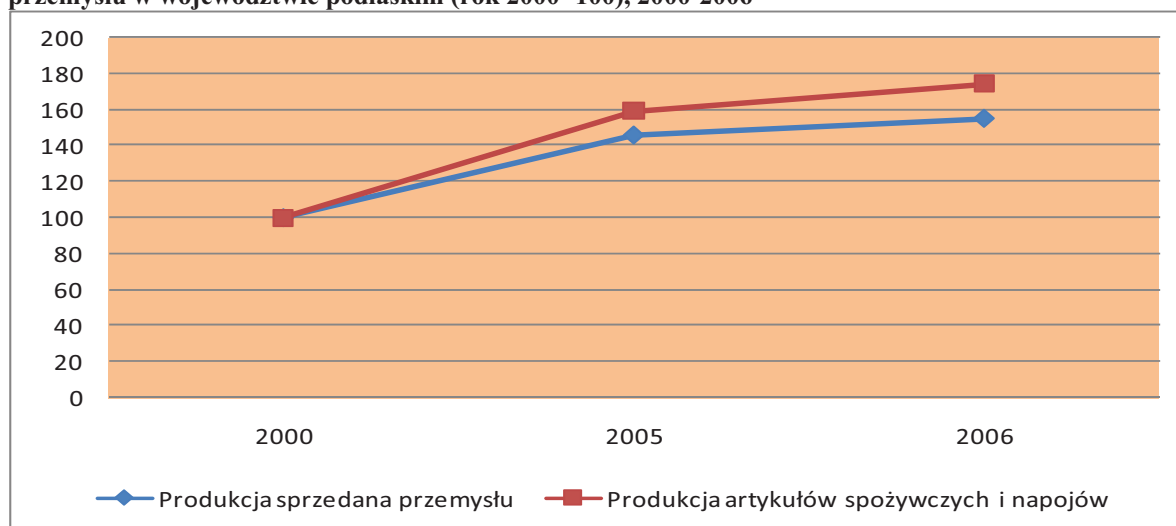
Województwo podlaskie kwalifikowane jest do najsłabiej rozwiniętych regionów Polski i Unii Europejskiej. Jest to konsekwencją przede wszystkim historycznie ukształtowanej struktury i peryferyjnego położenia. Przejawem tego zacofania jest nie tylko niski poziom PKB na głowę mieszkańca, lecz również dominujący w strukturze gospodarczej udział rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego.

Analizowane województwo charakteryzuje relatywnie niższy poziom uprzemysłowienia. Przeciętne zatrudnienie w przemyśle w 2007 r. wynosiło 55,1 tys. osób, co stanowiło zaledwie 1,9% ogólnego zatrudnienia w przemyśle Polski. Jeśli się przyjmie, że na 1000 osób w kraju 74,6 jest zatrudniona w przemyśle, to w województwie wskaźnik ten wynosi 46,2 osoby, co daje 15 pozycję wśród 16 polskich województw. Podobną lokatę uzyskuje województwo w wartości produkcji sprzedanej przemysłu na 1 mieszkańca. Wskaźnik ten w 2007 r. wyniósł 12 778 zł [dane WUS w Białymstoku].

Produkcja

Dominującą pozycję w produkcji sprzedanej przemysłu zajmuje produkcja artykułów spożywczych i napojów, której wartość w 2008 r. zbliżyła się do 7,5 mld zł, stanowiąc ponad 49% produkcji sprzedanej przemysłu w regionie. Jej dynamika wzrostu była w latach 2000-2006 wyższa niż całego przemysłu (wykres 9).

Wykres 9. Dynamika produkcji artykułów spożywczych i napojów na tle dynamiki produkcji sprzedanej przemysłu w województwie podlaskim (rok 2000=100), 2000-2006

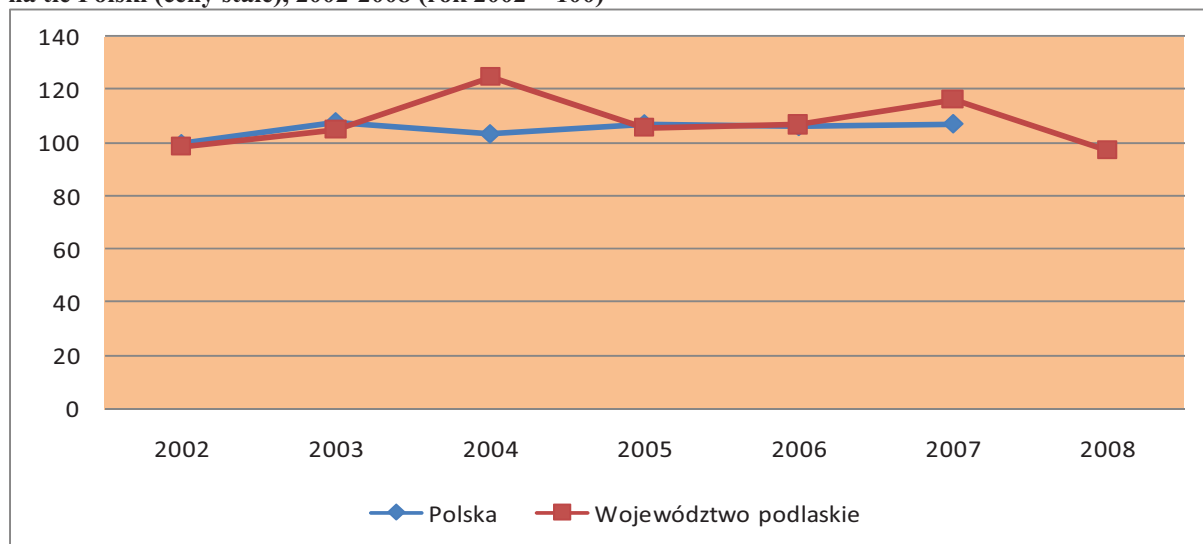
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUS w Białymstoku.

Jednocześnie na tle dynamiki wartości produkcji artykułów spożywczych i napojów w Polsce, dynamika produkcji przemysłu spożywczego w województwie podlaskim wykazywała zdecydowanie większą

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

niestabilność, swój maksymalny poziom osiągając w roku 2004 (wykres 10). Wyższa też była niż przeciętnie w Polsce w roku 2007.

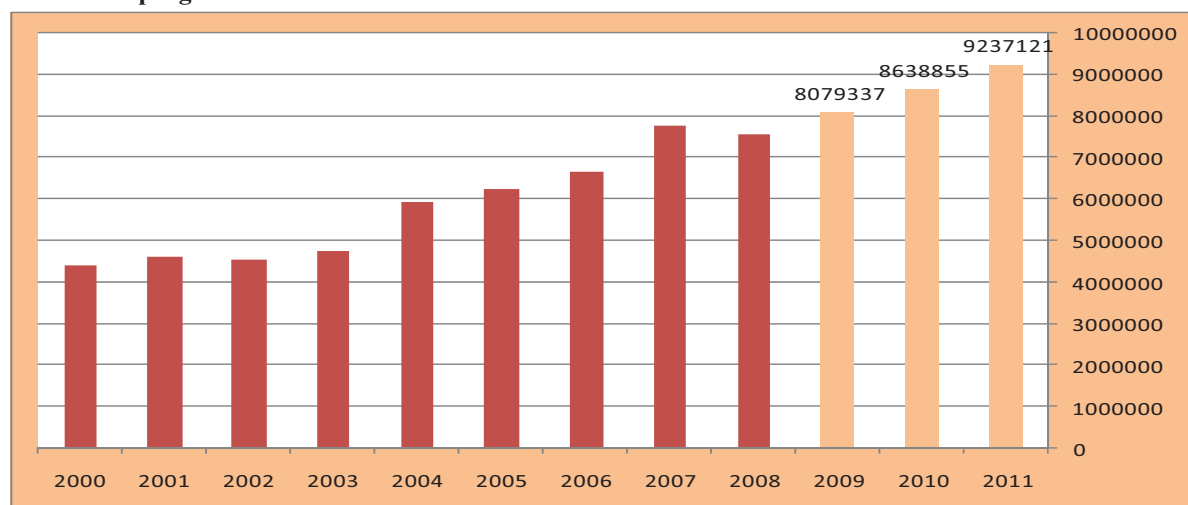
Wykres 10. Dynamika wartości produkcji artykułów spożywczych i napojów w województwie podlaskim na tle Polski (ceny stałe), 2002-2008 (rok 2002 = 100)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUS w Białymstoku.

Generalnie wartość produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego wzrosła w latach 2000-2008 o 70,9% z 4,4 mld zł do 7,5 mld zł (wykres 11). Należy przypuszczać, że pomimo niewielkiego spadku w roku 2008, w kolejnych trzech latach wartość ta będzie się powiększać. Wzrost ten z jednej strony będzie wynikał ze wzrostu cen, a z drugiej ze wzrostu wolumenu produkcji.

Wykres 11. Wartość produkcji sprzedanej (w tys. zł) artykułów spożywczych i napojów w latach 2000-2008 i prognoza na lata 2009-2011

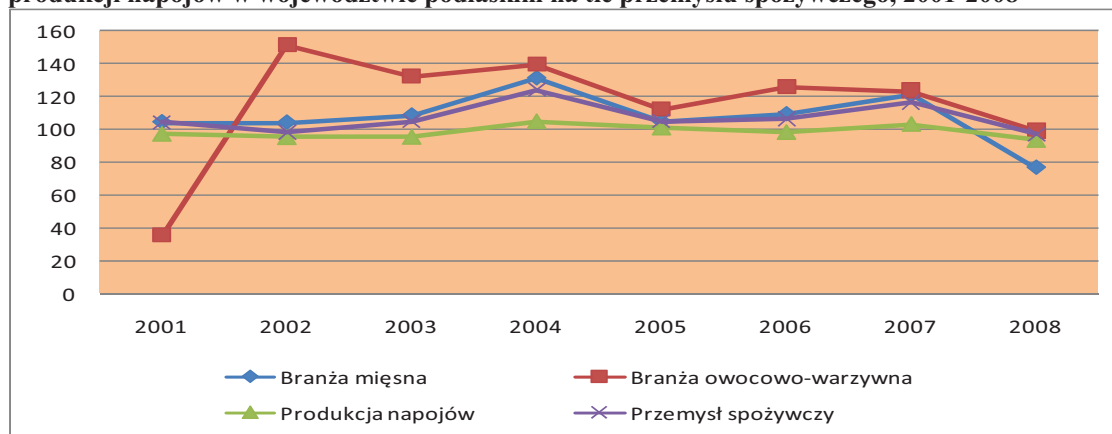
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUS w Białymstoku.

Biorąc pod uwagę trzy kluczowe branże, które są przedmiotem szczegółowej analizy niniejszego raportu, należy podkreślić, że najbardziej niestabilną branżą jest produkcja owoców i warzyw (wykres 12).

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Po gwałtownym załamaniu w roku 2001, gdy produkcja tej branży osiągnęła zaledwie 38% produkcji roku ubiegłego, w roku 2002 dynamika się potroiła, osiągając poziom prawie 150%. Najbardziej stabilną branżą, której dynamika wzrostu oscyluje wokół 100%, przy jednoczesnym jednak spadku udziału w całym sektorze spożywczym, jest produkcja napojów. Natomiast dynamika wartości produkcji branży mięsnej w zasadzie zbliżona jest do dynamiki wartości produkcji przemysłu spożywczego w województwie. Wyjątkiem był rok 2008, w którym produkcja mięsa i jego przetworów obniżyła się w większym stopniu (prawie o 25%).

Wykres 12. Dynamika wartości produkcji sprzedanej branży mięsnej, owocowo-warzywnej oraz produkcji napojów w województwie podlaskim na tle przemysłu spożywczego, 2001-2008

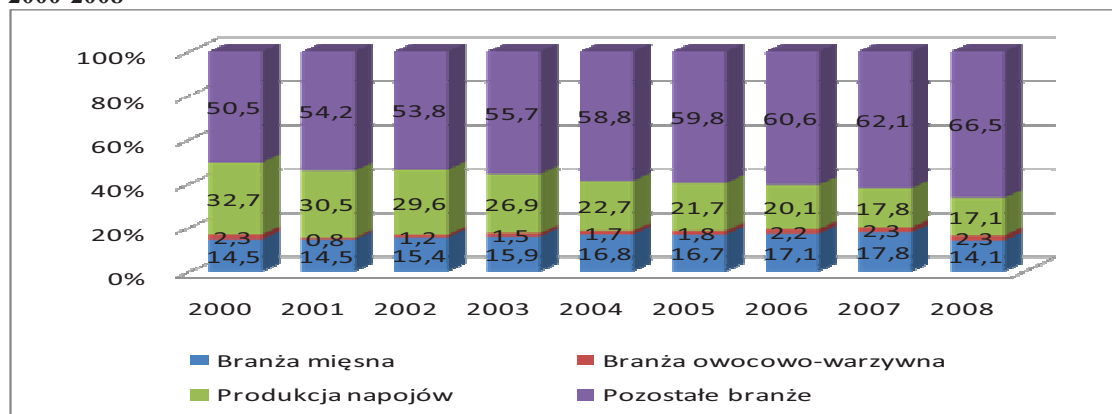

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych WUS w Białymstoku.

Pomimo ogólnego wzrostu wartości sprzedanej produkcji przemysłu spożywczego systematycznie zmienia się jego struktura. Cechą charakterystyczną tych zmian jest (wykres 13):

- powolne zmniejszanie się udziału analizowanych branż w produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego województwa podlaskiego z 49,5% w roku 2000 do 33,5% w roku 2008;
- systematyczny spadek udziału produkcji napojów z 32,7% w 2000 r. do 17,1% w 2008;
- powolny wzrost udziału branży mięsnej, z 14,5% w roku 2000 do 17,8% w roku 2007 i ponowne zmniejszenie udziału tej branży do 14,1% w roku 2008.

Wykres 13. Struktura przemysłu spożywczego według udziału w produkcji sprzedanej (w %), 2000-2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych WUS w Białymstoku.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Od momentu wejścia Polski do Unii Europejskiej systematycznie zwiększa się w przemyśle spożywczym województwa podlaskiego udział mleczarstwa. Z jednej strony jest to konsekwencją rozwijającej się bazy surowcowej (duży udział gospodarstw specjalizujących się w produkcji mleka, które w stosunkowo krótkim czasie przeszły procesy restrukturyzacyjne i dostosowawcze), z drugiej – wysokiego tempa przekształceń zakładów przetwórczych, wśród których dominują spółdzielnie mleczarskie. Systematyczny wzrost wymogów sanitarnych i jakościowych wymusił modernizację przedsiębiorstw tej branży, co umożliwiło spełnienie standardów unijnych i dopuściło produkty mleczarskie do rynku UE. Z kolei mleczarnie stymulowały rolników do podnoszenia jakości surowca i poprawy warunków produkcji mleka. Ponieważ inwestycje były opłacalne tylko przy większych rozmiarach produkcji, stąd też w relatywnie krótkim czasie nastąpiła koncentracja gospodarstw i procesów produkcyjnych w hodowli bydła mlecznego. Podkreśla się, że podlaskie mleczarstwo jest obecnie najbardziej efektywne i zdolne do konkutowania na unijnym rynku, a jego fenomen jest rezultatem umiejętnego wykorzystania istniejących zasobów, intensyfikacji produkcji, znacznego wsparcia ze strony doradztwa (ODR-ów i służb surowcowych spółdzielni mleczarskich), osiągniętego postępu genetycznego, zmian w systemie żywienia oraz znacznej absorpcji pomocy krajowej i unijnej [12]. Efektem powyższych zjawisk jest fakt, że województwo podlaskie produkuje obecnie 33% mleka pasteryzowanego zajmując I miejsce w kraju, 20,4% serów (II miejsce), 20,5% śmietany (I miejsce), 21,7% masła (I miejsce), 5-10% mleka zagęszczanego (II-III miejsce) oraz 19,3% artykułów proszkowych (I miejsce) [12].

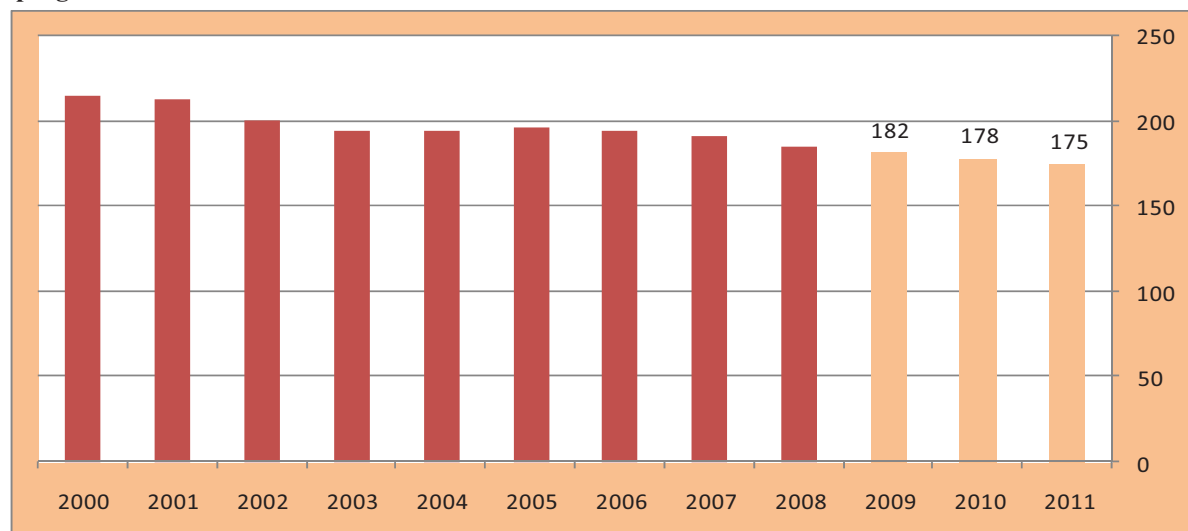
Podmioty

Typową tendencją zmian zachodzących w przemyśle spożywczym w Polsce w ciągu ostatnich lat jest proces koncentracji produkcji, wymuszany często przez konieczność spełnienia znacznych wymogów jakościowych, które wiążą się z koniecznością ponoszenia wysokich nakładów. Tendencja ta znajduje również potwierdzenie w województwie podlaskim, gdzie nieznacznie, lecz systematycznie zmniejsza się liczba firm w badanych branżach oraz w całym przemyśle. O ile w roku 2000 liczba podmiotów zatrudniających powyżej 9 osób wynosiła 215, to w roku 2008 zmniejszyła się do 185 (wykres 14). Z prognoz wynika, że tendencja ta będzie się utrzymywać w kolejnych latach.

Naturalnie należy pamiętać, że oficjalna statystyka nie obejmuje podmiotów małych, których udział jest bardzo wysoki i zgodnie z danymi zaprezentowanymi na wykresie 5 stanowił w 2006 roku około 65% ogółu firm. Dalece prawdopodobne zatem, że uwzględnienie w analizach również i tych podmiotów mogłoby zmienić pogląd w tej sprawie. Chociaż z drugiej strony warto podkreślić, że przejęcia i fuzje w najważniejszych branżach takich, jak mleczarstwo czy produkcja mięsa, eliminują z rynku małe podmioty, które mogą funkcjonować przede wszystkim w obszarach niszowych. Ich istnienie nie wypacza jednak tezy o znacznej koncentracji produkcji w przemyśle spożywczym, bowiem zgodnie z ogólnopolskimi danymi udział mikropodmiotów w produkcji artykułów spożywczych i napojów w 2006 roku nie przekraczał 7%.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

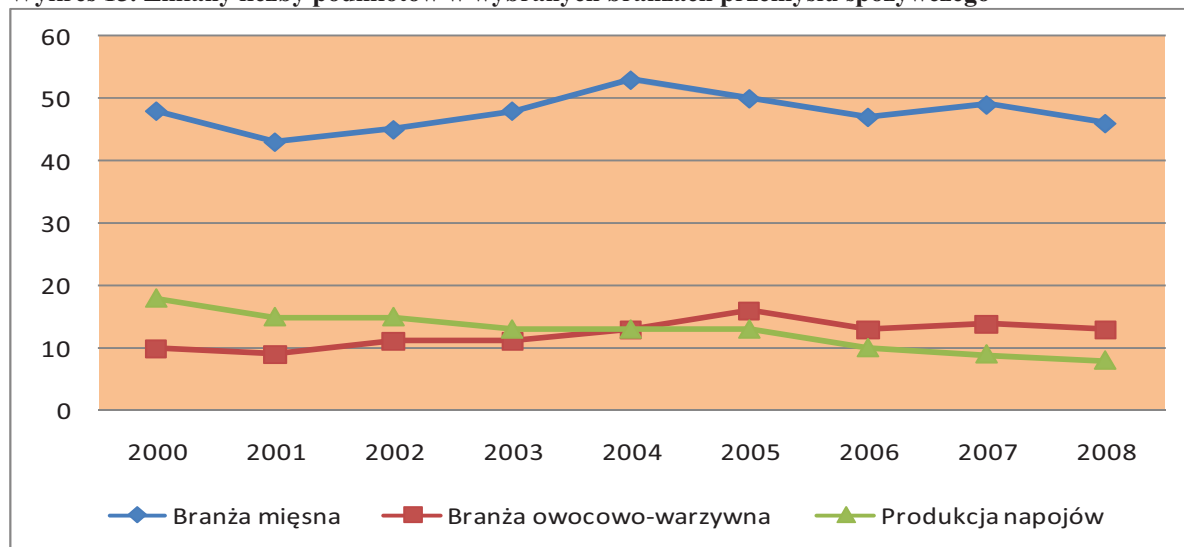
Wykres 14. Liczba producentów w produkcji artykułów spożywczych i napojów w latach 2000-2008 i prognoza na lata 2009-2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUS w Białymstoku.

Udział podmiotów badanych branż w ogólnej liczbie podmiotów przemysłu spożywczego w województwie podlaskim stanowił w 2008 r. około 36%, zatem był zbliżony do udziału pod względem wartości produkcji sprzedanej. Liczba firm w branży mięsnej w 2008 roku wyniosła 46, w branży owocowo-warzywnej – 13, a w produkcji napojów – 8 (wykres 15). Poczynając od 2000 roku, w największym stopniu zmniejszyła się liczba podmiotów funkcjonujących w produkcji napojów, bowiem aż o 60%.

Wykres 15. Zmiany liczby podmiotów w wybranych branżach przemysłu spożywczego

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych WUS w Białymstoku.

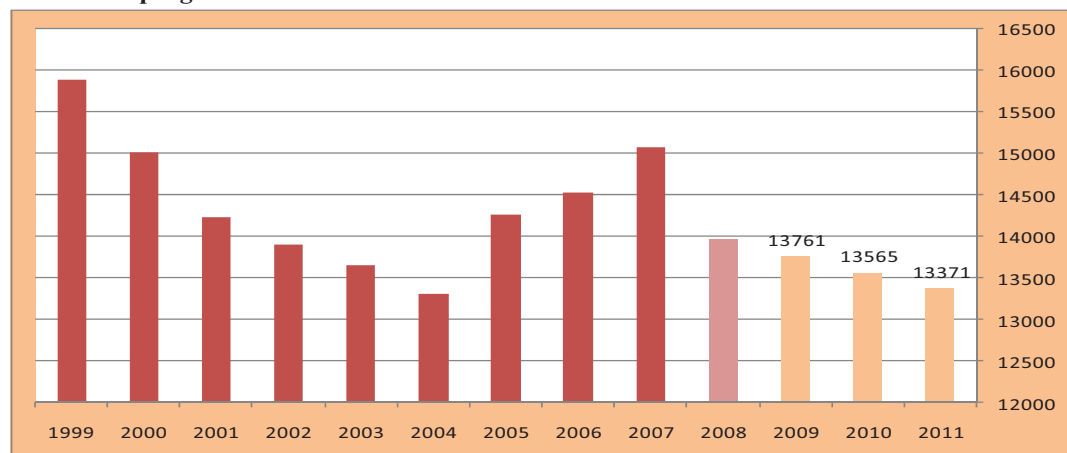
Zatrudnienie

O ważności przemysłu spożywczego w regionie świadczy nie tylko jego udział w produkcji przemysłu, czy też w tworzeniu PKB. Świadczy o tym także udział w generowaniu zatrudnienia. Przeciętne zatrudnienie (w przedsiębiorstwach zatrudniających powyżej 9 osób) w przemyśle spożywczym w 2007 r. wynosiło 15077

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

osób (wykres 16), co stanowiło 30% ogółu zatrudnionych w przemyśle lub też 5% ogółu pracujących w województwie⁶.

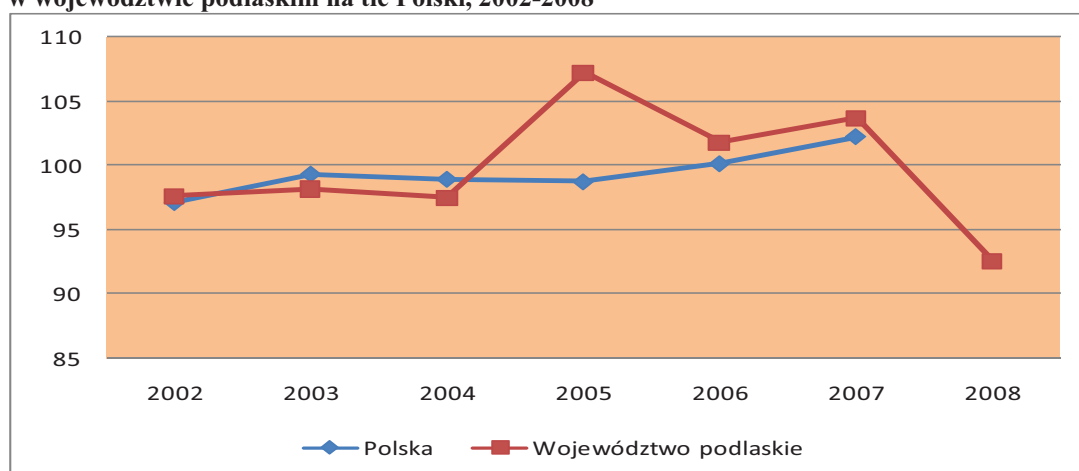
Wykres 16. Przeciętna liczba zatrudnionych w produkcji artykułów spożywczych i napojów w latach 1999-2008 i prognoza na lata 2009-2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych WUS w Białymstoku.

Dynamika zatrudnienia w przemyśle spożywczym w latach 2000-2007 podlegała istotnym wahaniom i jej najwyższy poziom wystąpił w roku 2005, kiedy to zatrudnienie wyraźnie wzrosło o 7% w porównaniu z rokiem 2004 (podczas gdy w Polsce do zatrudnienie w tej branży systematycznie malało, a nieznaczny wzrost można było zaobserwować dopiero w roku 2006). W kolejnych latach, chociaż wolniej, jednak odnotowywano dalszy wzrost zatrudnienia (wykres 17). Dopiero trudna sytuacja gospodarcza świata i Polski w roku 2008 doprowadziła do ponownego zmniejszenia zatrudnienia do poziomu poniżej 14 tys. osób (zatem o ponad 1 tys. osób). Prognozy niestety wskazują, że liczba ta nadal będzie zmniejszać, chociaż w wolniejszym tempie.

Wykres 17. Dynamika przeciętnego zatrudnienia w produkcji artykułów spożywczych i napojów w województwie podlaskim na tle Polski, 2002-2008

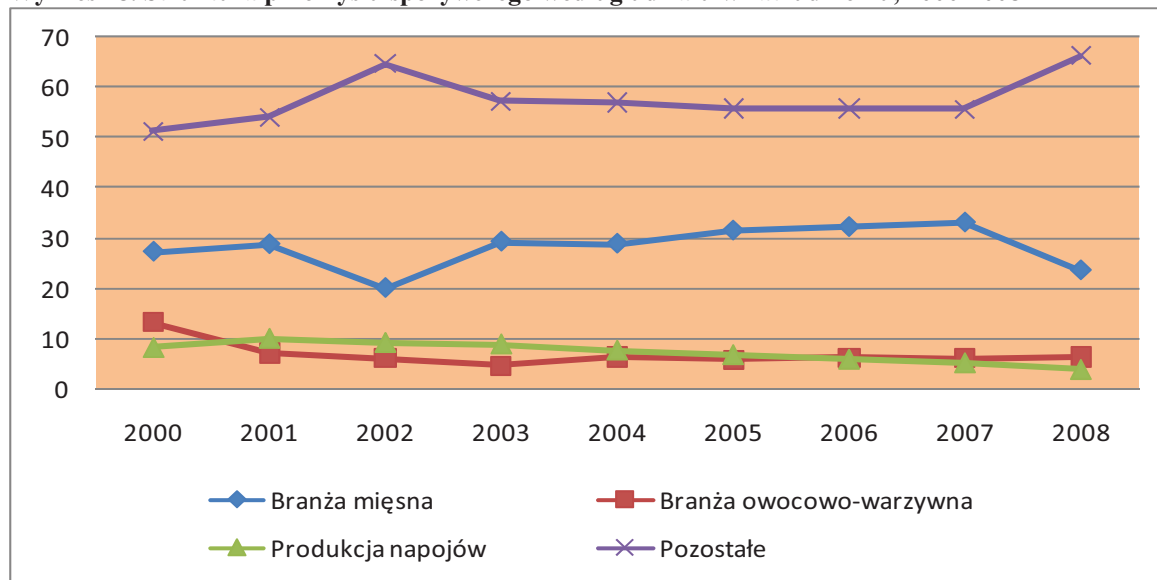
Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych WUS w Białymstoku oraz GUS.

⁶ Kategoria „pracujących” obejmuje osoby wykonujące pracę przynoszącą im zarobek lub dochód. Do kategorii tej zalicza się osoby zatrudnione na podstawie umowy o pracę lub stosunku, pracodawców i pracujących na własny rachunek służbowego (w tym pracujących w gospodarstwach rolnych), osoby wykonujące pracę nakładczą, agentów, członków spółdzielni produkcji rolniczej, duchownych pełniących obowiązki duszpasterskie. Kategoria „zatrudnieni” natomiast obejmuje osoby zatrudnione na podstawie umowy o pracę – jest, więc znacznie węższa niż kategoria „pracujących”. Zob. [22]

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Podobnie, jak z punktu widzenia udziału w produkcji sprzedanej, udział badanych branż w przemyśle spożywczym kurczy się pod względem zatrudnienia. Zmniejszył się on z 48,7% w 2000 r. do 33,9% w 2008 roku, czyli przeciętne zatrudnienie spadło z 7334 osób do 4747 osób (wykres 18).

Wykres 18. Struktura przemysłu spożywczego według udziału w zatrudnieniu, 2000-2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych WUS w Białymstoku.

Porównując rok 2008 z 2000, stan zatrudnienia w analizowanych branżach wyniósł odpowiednio: w przetwórstwie mięsa – 80%, w przetwórstwie owoców i warzyw – 45,4%, a w produkcji napojów – 43,8%. W całym sektorze spożywczym natomiast ukształtował się na poziomie 92,9%. Oznacza to, że w ostatnich latach następuje spadek zatrudnienia zarówno w całym przemyśle spożywczym, jak i badanych branżach.

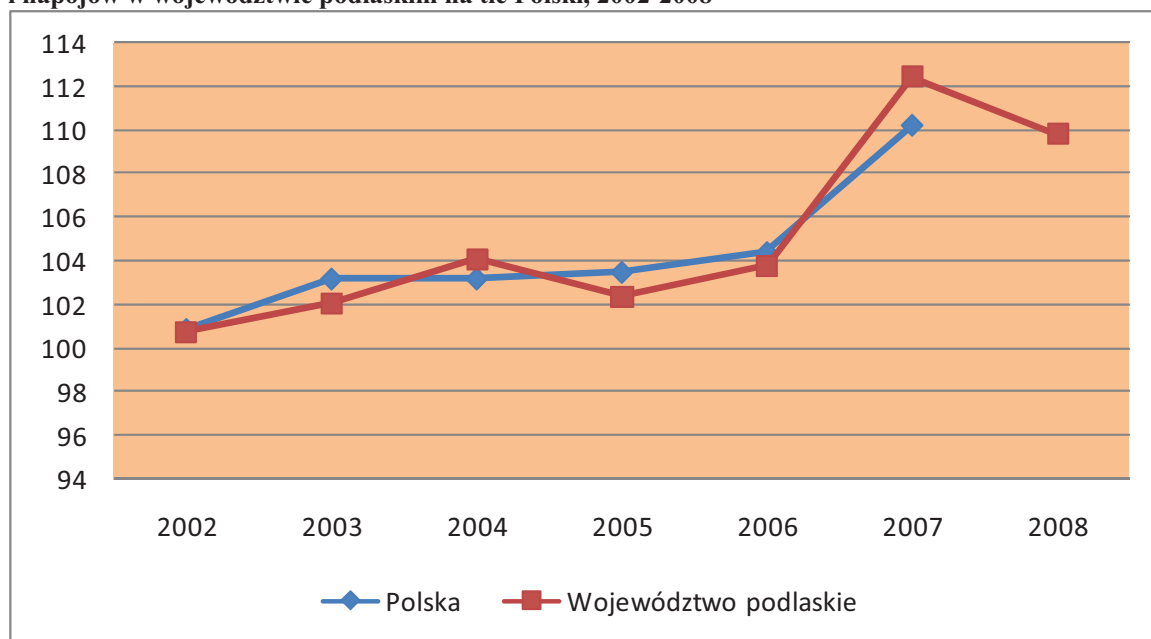
Wynagrodzenia

Ważnym aspektem atrakcyjności zatrudnienia z punktu widzenia pracowników jest wynagrodzenie. Jest ono istotnie zróżnicowane, zarówno przestrzennie (bogate i biedne regiony), sektorowo (sektor publiczny i prywatny; sektor produkcji, usług itp.) oraz branżowo (przemysł spożywczy, włókienniczy itp.). Województwo podlaskie charakteryzuje ogólnie niższy poziom wynagrodzeń niż przeciętnie w kraju. Na przykład w roku 2008 przeciętne wynagrodzenie w polskim przetwórstwie przemysłowym wyniosło 2939 zł, a w województwie – 2470 zł, czyli zaledwie 84%. Dynamika wzrostu tych wynagrodzeń była również niższa niż przeciętnie w Polsce, chociaż ogólną prawidłowością jest wzrost poziomu wynagrodzeń.

Wzrost ten odnotować można również w przemyśle spożywczym, w którym wyższe tempo wzrostu wynagrodzeń wystąpiło w roku 2007 (wykres 19), a w 2008 roku, choć wolniej – przeciętne wynagrodzenie również wzrosło o około 10%.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

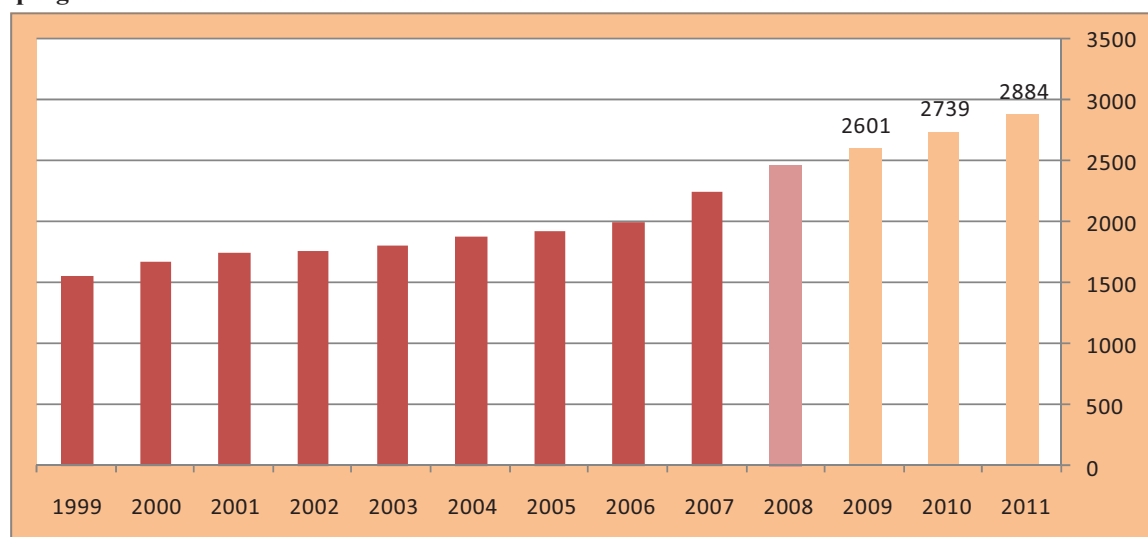
Wykres 19. Dynamika przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń w produkcji artykułów spożywczych i napojów w województwie podlaskim na tle Polski, 2002-2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Z prognoz wynika, że poziom przeciętnych wynagrodzeń w produkcji artykułów spożywczych i napojów w najbliższych latach będzie nadal odzwierciedlał tendencję wzrostową, jednak wiele wskazuje na to, że nawet w roku 2011 poziom tego wynagrodzenia będzie niższy niż przeciętnie w kraju w roku 2008 (wykres 20).

Wykres 20. Przeciętne wynagrodzenie w produkcji artykułów spożywczych i napojów w latach 1999-2008 i prognoza na lata 2009-2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych WUS w Białymstoku.

Należy podkreślić, że chociaż generalnie sektor rolno-spożywczy zaliczany jest do sektorów pracochłonnych i o relatywnie niższej wydajności pracy, jednak powolny i systematyczny wzrost dochodów

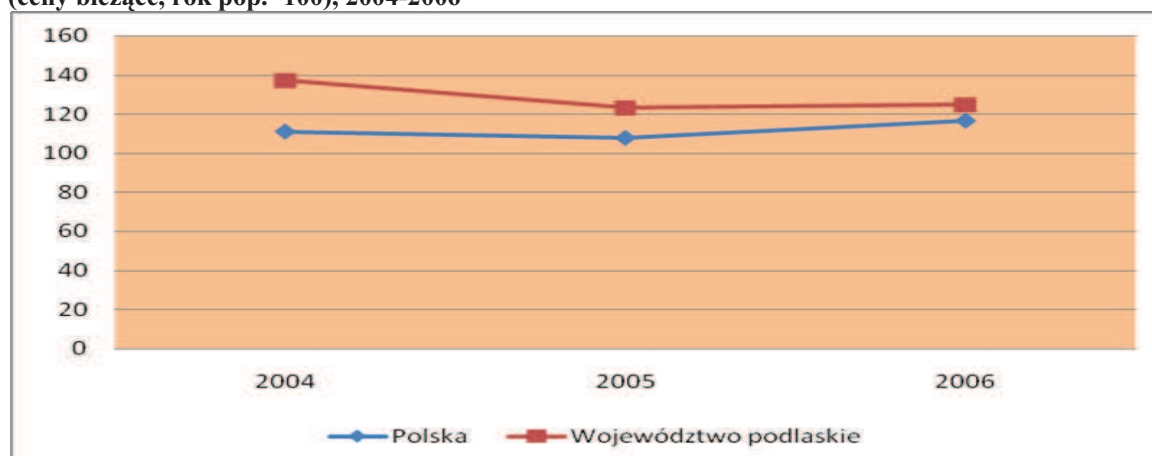
**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

pracujących w tym sektorze wpływa stymulująco na chłonność rynku wewnętrznego oraz rozwój różnorodnych usług zarówno o charakterze rynkowym, jak i nierynkowym.

Nakłady inwestycyjne

Integracja z Unią Europejską otworzyła polskim przedsiębiorcom dostęp do rozległego i głębokiego rynku zbytu, ale też i zwiększyła konkurencję. Dalszy rozwój firm i poprawa ich zdolności konkurencyjnej były ściśle związane ze wzrostem nakładów inwestycyjnych, które w całym polskim przemyśle zwiększyły się z 41,9 mld zł w roku 2004 do 52,7 mld zł w roku 2006, czyli o 25,8%. Należy podkreślić, że dynamika wzrostu nakładów inwestycyjnych w województwie podlaskim była dwukrotnie wyższa i osiągnęła w tym samym czasie 153,6% (wykres 21). Nadal jednak udział tych nakładów w województwie w nakładach krajowego przemysłu stanowił zaledwie 2, 3%, plasując województwo na jednym z ostatnich miejsc w kraju⁷.

Wykres 21. Dynamika nakładów inwestycyjnych w przemyśle w województwie podlaskim na tle Polski (ceny bieżące, rok pop.=100), 2004-2006

Źródło: opracowanie własne na podstawie [34, s. 373].

Jedną z niewątpliwych korzyści, jakie pojawiły się wraz z integracją z Unią Europejską, obok otwarcia rynku, stały się znaczne środki finansowe, jakie trafiały (i nadal oczywiście trafiają) do krajowych beneficjentów za sprawą funduszy strukturalnych. Jednym z istotnych odbiorców wsparcia finansowego stał się przemysł spożywczy. Świadczyć może o tym fakt, że w 2006 r. był to przemysł, którego nakłady inwestycyjne osiągnęły 6,7 mld zł, co stanowiło aż 12,7% ogółu nakładów inwestycyjnych przemysłu⁸.

Wartość nakładów inwestycyjnych przemysłu województwa podlaskiego w 2006 roku wyniosła 1,2 mld zł. Ponieważ nie ma informacji o nakładach w przemyśle spożywczym, ich wielkość można jedynie szacować. Dalece prawdopodobne, że udział ten będzie wyższy niż przeciętnie w kraju, ponieważ przemysł spożywczy odgrywa ważniejszą rolę zarówno pod względem produkcji sprzedanej, jak i zatrudnienia. Można zatem uznać,

⁷ W 2006 r. najwyższe nakłady inwestycyjne w przemyśle przypadają na trzy województwa: śląskie – 18,1%, mazowieckie – 13% oraz dolnośląskie – 12,1%.

⁸ Wyższy poziom nakładów zanotowano tylko sekcji wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę (ponad 8 mld zł, czyli 15,5% ogółu nakładów przemysłu).

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

że nakłady te to około od ¼ do 1/3 ogółu, czyli kwota rzędu 300-400 mln zł. Znakomita część tych nakładów (prawie 70%) związana jest z zakupem maszyn i urządzeń.

Chociaż województwo podlaskie na ogół kwalifikowane jest jako region o niskim stopniu innowacyjności, w ostatnich latach wyraźnie jednak wzrasta wielkość nakładów na działalność innowacyjną w przemyśle⁹. W 2006 roku ich wartość wyniosła 425,1 mln zł, z czego 402,7 mln zł przypadła na przetwórstwo przemysłowe, a w jego ramach – 146,9 mln zł na przetwórstwo artykułów spożywczych i napojów. Z kwoty tej ponad 123,6 mln zł wydatkowano na zakup maszyn, urządzeń technicznych i środków transportu i około 2 mln na zakup oprogramowania. Na działalność badawczo-rozwojową w przemyśle spożywczym wydano zaledwie 263,8 tys. zł i tylko 1,5 tys. zł na zakup gotowej technologii w postaci dokumentów i praw, co potwierdza tezę o niskiej skłonności przedsiębiorstw do nabywania patentów, licencji, czy też *know-how* [1]. Należy odnotować jednak pozytywne zjawisko związane z zakupem maszyn i urządzeń przez przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego, jakim jest zwiększenie zakresu automatyzacji procesów produkcyjnych. Na ogólną liczbę 199 zainstalowanych w przedsiębiorstwach w 2006 r. automatycznych linii produkcyjnych, 112 dotyczyło branży spożywczej, a na 203 linie sterowane komputerowo, 92 zamontowano w firmach analizowanego przemysłu [30].

Eksport

Dzięki dynamicznemu wzrostowi nakładów w przemyśle spożywczym, niewątpliwie wzrosła jego konkurencyjność. Dzięki niej nastąpiło wyraźne włączenie regionu do sieci powiązań międzynarodowych. Wprawdzie udział województwa podlaskiego w eksporcie Polski w 2005 r. stanowił zaledwie 1,33% (ostatnie miejsce w kraju), jednak w porównaniu z rokiem 2000 wartość eksportu potroiła się (z 413,3 mln USD do 1117,3 mln USD), a saldo obrotów handlowych było dodatnie i zamknęło się kwotą 123 mln USD [4]. Kluczową pozycję w strukturze asortymentowej eksportu regionu zajmują produkty rolno-spożywcze. Ich udział w eksporcie w 2004 r. osiągnął poziom 27,2% (I miejsce w Polsce). Ponad 20% tego eksportu trafia na rynki krajów Unii Europejskiej. Warto również dodać, że eksport produktów rolno-spożywczych charakteryzował się największą dynamiką wzrostu. Do największych eksporterów tej branży zalicza się Grupę Mlekovita, Spółdzielnię Mleczarską Mlekoop, PMB S.A., Polmos Białystok S.A. [4].

2.2. Branża mięsna

Przemysł mięsny obejmuje przedsiębiorstwa zajmujące się przetwórstwem surowca mięsnego, czyli ubojem zwierząt rzeźnych, obróbką ubocznych produktów uboju, rozbiorem tusz na elementy i wykrawaniem mięsa drobnego. Ponadto przedsiębiorstwa te zajmują się produkcją przetworów mięsnych, podrobów i konserw mięsnych, tłuszczów, wyrobów garmażeryjnych, gotowych dań mięsnych, łącznie z porcjowaniem, plasterkowaniem i paczkowaniem. Efekty produkcyjne tej branży obejmują zatem:

⁹ Należy podkreślić, że dane dotyczą przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 49 osób, a zatem nie w pełni oddają rzeczywiste wielkości. Opracowano na podstawie danych Wojewódzkiego Oddziału GUS w Białymstoku.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

1. produkty do przygotowania posiłków w gospodarstwach domowych i zakładach żywienia zbiorowego (mięso, słonina, przetwory);
2. mięso przerobowe do przetwórstwa w innych zakładach;
3. produkty uboczne, wykorzystywanie poza sektorem spożywczym (skóry, kości na mączki i żelatynę, tłuszcze techniczne, rogowizna, szczecina, surowce farmaceutyczne itd.).

Zgodnie z nową nomenklaturą PKD branża mięsna obejmuje:

10.1. Przetwarzanie i konserwowanie mięsa oraz produkcję wyrobów z mięsa, w tym:

10.11 10.11.Z Przetwarzanie i konserwowanie mięsa, z wyłączeniem mięsa z drobiu;

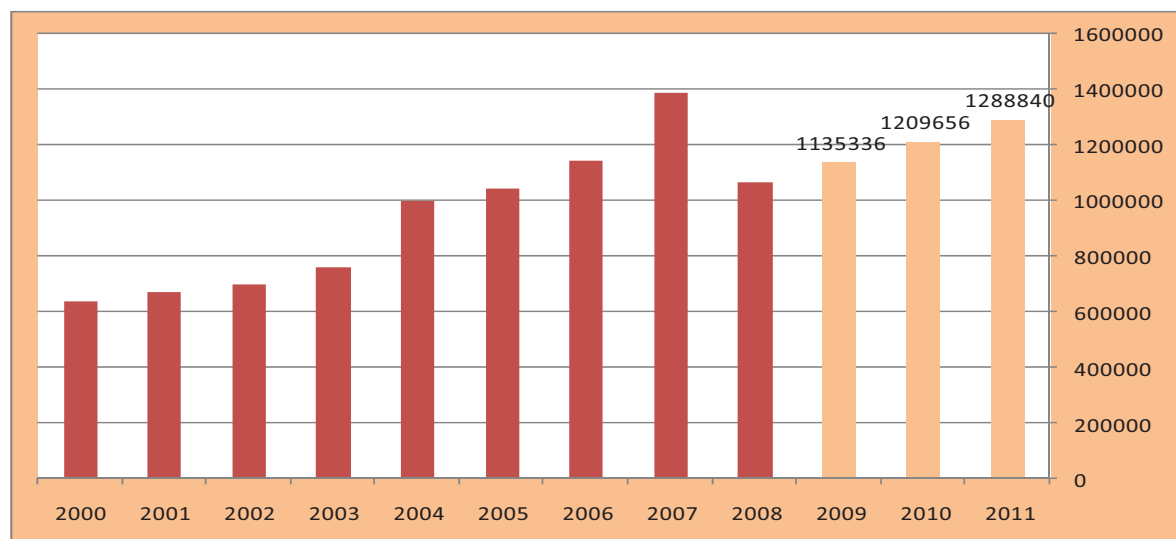
10.12.10.12.Z Przetwarzanie i konserwowanie mięsa z drobiu;

10.13 10.13.Z Produkcja wyrobów z mięsa, włączając wyroby z mięsa drobiowego.

Przemysł mięsny jest sektorem znaczącym w gospodarce narodowej. Wartość produkcji sprzedanej tej branży w 2007 r. wyniosła ponad 35 mld zł, co stanowiło około 25% wartości ogólnej sprzedaży przemysłu spożywczego w Polsce. Udział natomiast w tworzeniu PKB to 3%. Zatrudnienie w całym przetwórstwie mięsnym wynosi ponad 80 tys. osób.

Branża mięsna jest równie ważna w województwie podlaskim. Wartość produkcji sprzedanej przemysłu mięsnego w 2007 r. wyniosła 1,4 mld zł (wykres 22), co stanowiło 4% produkcji sprzedanej tego przemysłu w Polsce. Natomiast udział analizowanej branży w produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego w województwie wyniósł 18,2%.

Wykres 22. Wartość produkcji sprzedanej (w tys. zł) w branży w latach 2000-2008 i prognoza na lata 2009-2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUS w Białymstoku.

Niestety kryzys roku 2008 istotnie odbił się na wynikach produkcyjnych branży, bowiem wartość jej produkcji zmniejszyła się o 25%. Prognozy wskazują, że w najbliższych latach to negatywne zjawisko zostanie zatrzymane.

Cechą charakterystyczną ostatnich lat jest systematycznie zmieniająca się struktura produkcji branży mięsnej. O ile w 2000 r. dominujący w niej udział miała produkcja wyrobów z mięsa włączając wyroby z drobiu

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

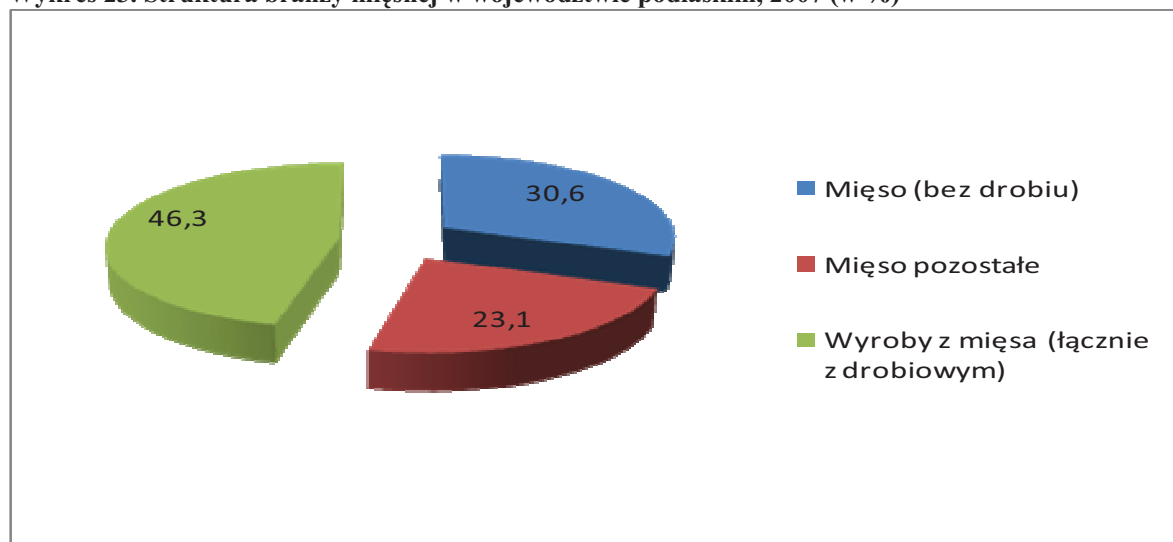
i królików, który stanowił prawie 60% branży, to w 2007 r. udział ten zmniejszył się do 46,3%, na rzecz istotnego zwiększenia udziału produkcji mięsa świeżego i zakonserwowanego z wyłączeniem mięsa z drobiu i z królików (z 19,1% w roku 2000 do 30,6% w roku 2007) (tabela 4; wykres 23).

Tabela 4. Wartość produkcji sprzedanej branży mięsnej w województwie podlaskim w mln zł, 2000-2008

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Mięso, w tym:	641,6	670,2	699,8	759,5	997,2	1045,2	1143,8	1386,5	1065,5
Mięso świeże i zakonserwowane z wyłączeniem mięsa z drobiu i z królików	124,3	115,1	144,9	179,9	248,3	250,9	369,3	424,7	473,6
Mięso pozostałe (w tym drobiowe i królicze) świeże i konserwowane oraz produkty uboczne uboju	138,1	143,1	125,3	197,4	240,9	281,9	259,2	319,8	82,1
Wyroby z mięsa włączając wyroby z drobiu i królików	379,2	412,0	429,6	421,2	507,9	512,2	512,3	642,0	509,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych WUS w Białymstoku.

Wykres 23. Struktura branży mięsnej w województwie podlaskim, 2007 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych WUS w Białymstoku.

W polskim sektorze mięsnym działa – według danych Głównego Inspektoratu Weterynarii – ponad 3,7 tys. zakładów przetwórczych. Z tej liczby – niewiele ponad 1,4 tys. zatrudnia powyżej 9 pracowników. Wśród nich najwięcej (1071) jest małych zakładów zatrudniających od 10 do 49 pracowników. Około 276 firm, w których pracuje od 50 do 249 osób, można zaliczyć do przedsiębiorstw średniej wielkości. Zaledwie 65 podmiotów to duże firmy, zatrudniające powyżej 250 osób. Najwięcej zakładów mięsnych znajduje się w województwach: śląskim (454), wielkopolskim (433), małopolskim (425), łódzkim (409) i mazowieckim (374). Do największych producentów mięsa i jego przetworów zalicza się przede wszystkim: Grupę Animex, Grupę Kapitałową Duda (Sosnowiec), Polski Koncern Mięsny Duda SA (Grąbkowo), Grupę Sokołów, Zakłady Mięsne Łmeat Łuków SA, Grupę Kapitałową Drosed, Grupę Kapitałową Indykpol, Drobinex, Grupę Konspol, Ciechanowskie Zakłady Drobiarskie Cedrob.

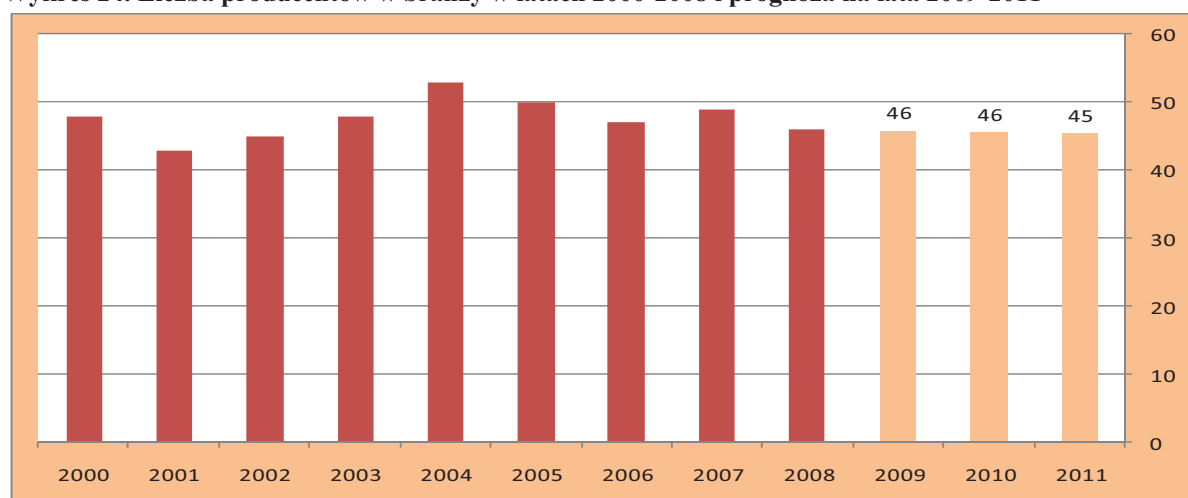
Z przedstawionych danych wynika, że problemem sektora mięsnego jest znaczne rozdrobnienie zakładów produkcyjnych i jednocześnie stosunkowo niski stopień koncentracji. Dotyczy to zarówno przetwórstwa, jak

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

i produkcji zwierzęcej (rozdrobienie gospodarstw rolnych). Chociaż z drugiej strony, coraz częściej podkreśla się specyficzną rolę małych zakładów przetwórczych i ich oddziaływania na lokalne rynki głównie poprzez wytwarzanie tzw. produktów regionalnych o specyficznych walorach smakowych. Niezależnie jednak od tego procesy konsolidacyjne powoli postępują.

W mniejszym stopniu zjawisko to jest widoczne w województwie podlaskim. W latach 2000-2008 liczba zakładów mięsnych zatrudniających powyżej 9 osób podlegała nieznacznym fluktuacjom (wykres 24) a w 2008 roku wyniosła 46 podmiotów (około 25% ogółu podmiotów przemysłu spożywczego w regionie). Prognozy na najbliższe lata wskazują, że raczej liczba ta będzie stabilna.

Wykres 24. Liczba producentów w branży w latach 2000-2008 i prognoza na lata 2009-2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUS w Białymstoku.

Siła oddziaływania producentów mięsa na rynek jest dość istotna. Świadczy o tym fakt, że główny producent branży wytwarza prawie ¼ produkcji rynkowej (tabela 5).

Tabela 5. Stopień koncentracji w branży mięsnej, 2006-2008

Wyszczególnienie	Liczba producentów			Udział głównego producenta w branży (w %)		
	2006	2007	2008	2006	2007	2008
Mięso	47	49	46	24,5	26,6	24,7
Mięso świeże i zakonserwowane z wyłączeniem mięsa z drobiu i z królików	36	36	36	31,9	28,6	19,1
Mięso pozostałe (w tym drobiowe i królicze) świeże i konserwowane oraz produkty uboczne uboju	8	9	8	78,6	73,6	72,2
Wyroby z mięsa włączając wyroby z drobiu i królików	37	40	37	31,5	30,9	34,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych WUS w Białymstoku.

Najbardziej skoncentrowanym rynkiem mięsa w województwie jest produkcja mięsa drobiowego. Jego wytwarzaniem w ostatnich latach zajmuje się 8 zakładów, natomiast udział głównego producenta w branży przekracza 70%. W produkcji wyrobów mięsnych na głównego producenta przypada około 1/3 rynku. Maleje

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

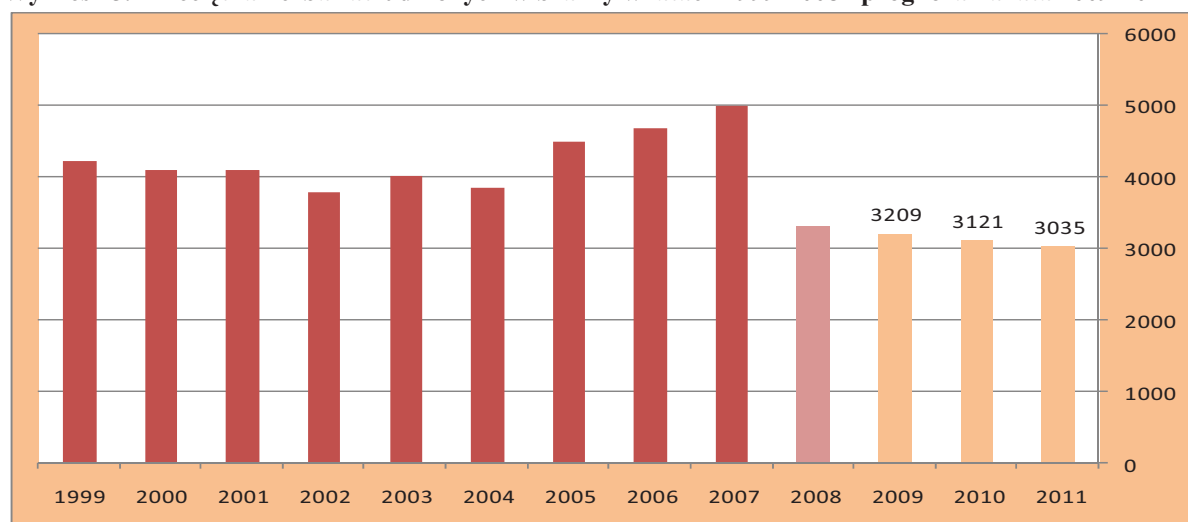
natomiast stopień koncentracji w produkcji mięsa świeżego. Udział głównego producenta w branży zmniejszył się bowiem z 31,9% w roku 2006 do 19,1% w roku 2008.

Do wiodących firm branży na Podlasiu można zaliczyć m.in. PMB SA, Podlaskie Zakłady Spożywcze, Netter, Mispol, Animex, Kabo.

Zatrudnienie

Udział branży mięsnej w zatrudnieniu przemysłu spożywczego w województwie podlaskim jest bardzo niestabilny i ulega systematycznym zmianom. W 2000 roku wynosił 27,3%, w 2002 roku 20,1%, a w 2008 r. 20,6%. Najwyższy udział odnotowano w roku 2007 i wyniósł on 33,1%. Na ten rok przypada najwyższy poziom zatrudnienia w branży poczynając od 2000 r. Osiągnął on prawie 5 tys. osób (wykres 25).

Wykres 25. Przeciętna liczba zatrudnionych w branży w latach 1999-2008 i prognoza na lata 2009-2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUS w Białymstoku.

Z przeprowadzonych symulacji wynika jednak, że spadek zatrudnienia o 1,7 tys. osób, jaki nastąpił w 2008 roku, w kolejnych latach będzie się utrzymywał.

Przemysł mięsny w największym stopniu oddziałuje na rynek pracy w dużych miastach regionu, zwłaszcza w Białymstoku, Suwałkach i Łomży, gdzie zlokalizowane są największe zakłady produkcyjne. W nieco mniejszym stopniu branża generuje miejsca pracy w powiecie zambrowskim, bielskim, sokólskim i wysokomazowieckim.

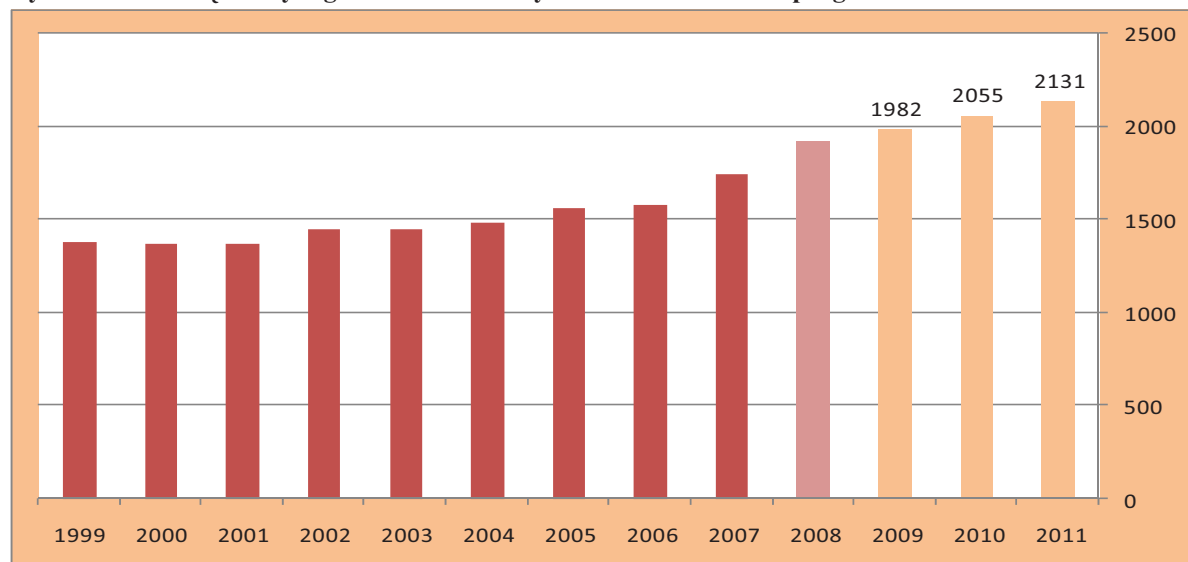
Wynagrodzenia

Analiza przeciętnego poziomu wynagrodzeń w branży mięsnej wskazuje, że nie jest to praca atrakcyjna pod względem wynagrodzeń. Chociaż przeciętne wynagrodzenie systematycznie rośnie (z 1375 zł w 2000 roku do 1912 zł w roku 2008) (wykres 26), jednak w porównaniu z przeciętnym wynagrodzeniem w sektorze przedsiębiorstw, które w 2008 roku wyniosło około 3000 zł, lub też w porównaniu z przeciętnym poziomem wynagrodzeń w przemyśle spożywczym województwa podlaskiego, które w tym samym roku wyniosło 2470 zł, nie jest to poziom zadowalający. Niestety prognozy nie wskazują, że nastąpi wyższe tempo wzrostu

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

wynagrodzeń w branży mięsnej. Przewiduje się, że w 2011 roku poziom przeciętnego wynagrodzenia osiągnie kwotę 2131 zł, a zatem będzie o ponad 35% niższy od przeciętnego wynagrodzenia w podlaskim przemyśle spożywczym.

Wykres 26. Przeciętne wynagrodzenie w branży w latach 1999-2008 i prognoza na lata 2009-2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUS w Białymstoku.

Jeśli dodatkowo uwzględnimy fakt, że praca w zakładach przemysłu mięsnego zazwyczaj odbywa się w relatywnie trudnych warunkach (niskie temperatury, duży poziom wilgotności), atrakcyjność wynagrodzenia nie jest zbyt duża. Często jednak przedsiębiorcy podkreślają, że uzasadnieniem dla takiego poziomu wynagrodzeń jest stosunkowo prosty i nie wymagający szczególnych kwalifikacji charakter pracy wykorzystywanej bezpośrednio przy produkcji.

Surowiec

W Polsce przemysł mięsny bazuje głównie na krajowych surowcach. Import pokrywa ok. 10% zapotrzebowania. Rozwój przemysłu spożywczego na Podlasiu generalnie determinowany jest znacznym zapleczem surowcowym. Województwo podlaskie należy do regionów o tradycyjnej strukturze, w której ważną rolę nadal pełni rolnictwo i leśnictwo, a zatem gałęzie zaliczane do sektora surowcowego.

Rolnictwo w gospodarce Podlasia odgrywa istotną rolę. Świadczy o tym przede wszystkim jego udział w tworzeniu PKB, który w 2004 r. wyniósł 6, 2%, podczas gdy w Polsce wielkość tego wskaźnika kształtowała się na poziomie 2,4%¹⁰. Wskazują na to także inne wskaźniki, jak chociażby udział w ogólnej liczbie pracujących (35,3%, w Polsce 15,6%), udział w ogólnej wartości środków trwałych brutto (14,3%, w Polsce 6,4%), czy też udział w nakładach inwestycyjnych (5,5%, w Polsce 2,3%).

¹⁰ Wyliczenia te wynikają z danych liczbowych prezentowanych przez GUS. Należy podkreślić, że całkiem odmienne wskaźniki prezentowane są w publikacji [8, s. 10). Wynika z nich, że udział rolnictwa w tworzeniu PKB według tzw. danych zweryfikowanych w porównaniu do Roczników Statystycznych z lat wcześniejszych, wyniósł w 2004 r. 4,5%, a w latach 1995-2005 zmniejszył się z 7% do 4,2%.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Rolnicza przestrzeń produkcyjna województwa podlaskiego charakteryzuje się niską przeciętną jakością gleb i wysoką niestabilnością klimatu. Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej wynosi 55,0 i plasuje województwo na ostatnim miejscu w kraju. Około 75% gruntów stanowią gleby lekkie i bardzo lekkie. Prawie wszystkie gminy, za wyjątkiem trzech, zostały zaliczone do gmin o niekorzystnych warunkach dla produkcji rolnej (ONW), za co są dodatkowe dopłaty do każdego uprawianego hektara.

Udział województwa podlaskiego w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych w kraju wynosił w 2005 r. 4,5%. W analizowanym województwie, do końca 2004 roku, w Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa zostało zarejestrowanych 81 tys. gospodarstw rolnych. Około 78 tys. gospodarstw rolnych prowadziło produkcję towarową [12].

Analiza potencjału ekonomicznego rolnictwa i produkcji rolniczej województwa podlaskiego wskazuje, że w ostatnich latach wyraźnej poprawie uległo wiele jego elementów składowych, o czym informują relatywnie wyższe niż przeciętnie w kraju wskaźniki. Przede wszystkim struktura ziemi użytkowanej rolniczo wskazuje na zdecydowanie większy niż w Polsce, udział użytków zielonych, co predestynuje województwo do produkcji zwierzęcej. Dzięki większemu udziałowi gospodarstw średnich i dużych, struktura agrarna regionu jest korzystniejsza niż w kraju. Wyższy jest także stopień koncentracji ziemi [29].

Chociaż poziom zasobów siły roboczej jest generalnie zbliżony do przeciętnych wskaźników w Polsce, jednak statystyki wskazują na ich znaczne nadwyżki, co hamuje przemiany strukturalne w rolnictwie. Pozytywnie natomiast należy ocenić poprawę parametrów jakościowych siły roboczej, a zwłaszcza coraz młodszy wiek kierowników gospodarstw i ich lepsze wykształcenie.

Analiza zasobów kapitału w rolnictwie województwa podlaskiego, określanych wartością środków trwałych (budynki i budowle, zasoby siły pociągowej, wyposażenie w ciągniki i maszyny rolnicze) oraz nakładami środków obrotowych, wskazuje, że o ile poziom wyposażenia gospodarstw rolnych można uznać za zadowalający, to wykorzystanie środków obrotowych (nawozy, pasze) plasuje województwo na ostatnich miejscach w kraju.

Struktura globalnej produkcji rolniczej wykazuje zdecydowaną przewagę produkcji zwierzęcej. W latach 2000-2006 jej udział systematycznie rósł z 63,3% do 73,2% (tabela 6) .

Produkcja zwierzęca okazuje się jeszcze ważniejsza, gdy uwzględnimy jej udział w produkcji towarowej podlaskiego rolnictwa. W 2006 r. wyniósł on bowiem 90,3%. W produkcji tej kluczowe znaczenie ma produkcja bydła mlecznego, którego udział w produkcji krajowej w 2006 r. sięgał 13,5% (tabela 7). Stawia to województwo na wysokim miejscu w kraju. Systematycznie spada natomiast udział trzody chlewnej z 22,2% w roku 2000 do 15,0% w roku 2006. Zjawisko to stało się na tyle niepokojące, że z inicjatywy Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego odbyło się spotkanie w przedstawicielami producentów trzody chlewnej, organizacji skupu, giełdy towarowej, doradztwa w celu wypracowania kierunków działań powstrzymujących ten negatywny trend. Kryje się za nim bowiem nie tylko ograniczenie podaży żywca wieprzowego na rynek, lecz również rosnące ceny tego surowca.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
 - SEKTOR SPOŻYWCZY

Tabela 6. Struktura globalnej i towarowej produkcji rolniczej w województwie podlaskim w %, 2000-2006

Wyszczególnienie	2000	2005	2006
Produkcja globalna			
Ogółem	100,0	100,0	100,0
Produkcja roślinna, w tym:	36,7	34,4	26,8
- zboża	10,0	13,3	8,0
- ziemniaki	11,3	3,7	3,3
- przemysłowe	1,3	1,5	1,5
- warzywa	2,4	2,1	2,0
- owoce	1,1	0,9	1,1
- pozostałe	0,5	0,4	0,3
Produkcja zwierzęca, w tym:	63,3	65,6	73,2
- żywiec rzeźny, w tym:	29,0	24,1	26,8
- bydło	5,1	4,7	6,4
- cielęta	2,0	1,6	1,9
- trzoda chlewna	15,8	11,9	12,1
- owce	0,1	0,1	0,1
- drób	4,7	5,2	5,5
- mleko krowie	28,4	35,0	41,4
- jaja kurze	2,8	1,7	1,5
- pozostałe	0,8	0,6	0,3
Produkcja towarowa			
Ogółem	100,0	100,0	100,0
Produkcja roślinna, w tym:	14,1	11,8	9,7
- zboża	3,7	4,6	2,7
- ziemniaki	3,7	1,9	1,8
- przemysłowe	2,6	2,2	2,0
- warzywa	2,5	2,0	2,0
- owoce	1,3	1,0	1,1
- pozostałe	0,3	0,1	0,1
Produkcja zwierzęca, w tym:	85,9	88,2	90,3
- żywiec rzeźny, w tym:	42,0	32,9	34,2
- bydło	7,8	6,6	8,5
- cielęta	2,4	1,8	2,0
- trzoda chlewna	22,2	15,7	15,0
- owce	0,1	0,1	0,1
- drób	7,4	7,6	7,7
- mleko krowie	39,9	52,8	54,3
- jaja kurze	3,2	1,9	1,5
- pozostałe	0,8	0,6	0,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUS w Białymstoku.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Tabela 7. Produkcja zwierzęca w województwie podlaskim na tle kraju w 2006 r.

Wyszczególnienie	Ilość sztuk w województwie	Udział w produkcji krajowej (w %)
Bydło	759098	13,5
Trzoda	927608	4,9
Owce	19597	6,5
Konie	22112	7,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Wiodącym kierunkiem produkcji towarowej podlaskiego rolnictwa jest produkcja mleka. Wyliczono, że co 5 litr mleka w Polsce jest skupowany i przetwarzany w województwie podlaskim. Wyższa jest także średnia wydajność krów objętych oceną użytkowości mlecznej, która wynosiła 4240 kg mleka, podczas gdy w kraju – 3902 kg. Analizowany region osiągnął w ostatnich latach najwyższą dynamikę skupu mleka – w 2004 r. od jednej sztuki skupiono 3869 l (w kraju 2779 l), a na 1 ha UR skupiono 1362 l mleka (w kraju ok. 476 l). Ponadto następuje dalsza koncentracja produkcji mleka i poprawa jego jakości. Średnio od jednego dostawcy skupuje się pow. 46,6 tys. litrów mleka rocznie [7].

Poza mlekiem, głównym produktem sprzedawanym przez podlaskich rolników jest żywiec rzeźny. Wśród produktów roślinnych dominuje natomiast produkcja zbóż i ziemniaków, których plony ze względu na gorsze niż przeciętnie w kraju warunki glebowo-klimatyczne, są niższe.

Dostosowanie podlaskich rolników do wymagań rynkowych przyspieszyło proces specjalizacji gospodarstw, w której dominują gospodarstwa specjalizujące się w chowie bydła i uprawach polowych. Dzięki temu zdecydowanie korzystniejszy jest rozkład gospodarstw prowadzących działalność rolniczą według klas wielkości ekonomicznej mierzonej w ESU, który plasuje województwo podlaskie w krajowej czołówce.

Popyt/spożycie mięsa

Przemysł mięsny zorientowany jest na rynek krajowy (90% całej sprzedaży). Zatem o jego kondycji decyduje przede wszystkim krajowe spożycie mięsa i jego przetworów. Natomiast zmiany w poziomie i strukturze konsumpcji wywołane są różnymi przyczynami. Podstawowe znaczenie ma cenowa i dochodowa elastyczność popytu na mięso i jego przetwory, jakość oferty rynkowej i względy zdrowotne. Jednak należy podkreślić, że „cechą krajowego popytu na mięso jest mała jego wrażliwość na przyrost dochodów ludności. Natomiast ma miejsce istotna korelacja między cenami a popytem na ten produkt” [50].

W poziomie spożycia mięsa w Polsce występowały różne tendencje, w zależności od rodzaju mięsa. Polski konsument jest zwolennikiem mięsa wieprzowego, które stanowi około 55-60% konsumpcji mięsa ogółem. W latach 1990-2007 spożycie wieprzowiny wykazywało wahania, jednak konsumpcja pozostawała na podobnym poziomie. W latach 1991-2002 można wyróżnić lekką tendencję spadkową konsumpcji wieprzowiny o 0,2% średniorocznie, natomiast w latach 2003-2006 wzrost konsumpcji wynosił 0,7% rocznie. Przewiduje się, że do 2020 roku spożycie wieprzowiny będzie praktycznie stabilne (przeciętny roczny wzrost 0,1%). Dynamicznie zmieniało się spożycie drobiu. W latach 1990-2004 rosło ono o 8,2% rocznie, w następnych latach (2004-2007) tempo wzrostu spożycia zmalało do 3,2% rocznie. Przewiduje się, że do 2020 roku utrzyma się tendencja wzrostowa w tempie 1,5% rocznie, a spożycie osiągnie ok. 30 kg/osobę. Tendencją spadkową charakteryzowało się spożycie wołowiny. W latach 1990-2006 spadek spożycia wołowiny wynosił 7,2% rocznie.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Do 2010/2011 spożycie może być ustabilizowane na niskim poziomie. Od 2012 roku możliwe jest ożywienie popytu na wołowinę i odwrócenie tendencji spadkowej na wzrostową o tempie 0,6% rocznie. W UE najszybciej może się zwiększać konsumpcja mięsa drobiowego (1,6% rocznie), nieznacznie wieprzowiny (0,4%), natomiast w konsumpcji wołowiny może zaznaczyć się tendencja spadkowa¹¹.

Uogólniając zatem należy stwierdzić, że przeciętne spożycie mięsa i jego przetworów wynosi rocznie około 76 kg na osobę (tabela 8). Natomiast krajowy rynek mięsa charakteryzuje:

- duży udział wieprzowiny (spożycie 40 kg na osobę, tj. 2/3 spożycia mięsa),
- słaba i malejąca rola wołowiny (spożycie spadło do poziomu 4 kg),
- rosnące spożycie drobiu (obecnie 26,5 kg),
- duży udział wędlin (około 25 kg) oraz bardzo mały udział konserw,
- brak zainteresowania ze strony rynku krajowego koniną i baraniną.

Tabela 8. Spożycie podstawowych artykułów żywnościowych (w kilogramach, litrach, sztukach na 1 mieszkańca, według danych bilansowych

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007	2008 ^a	2009 ^b	Zmiany w proc.		
								2007 2006	2008 2007	2009 2008
Mięso i przetwory	72,1	71,8	71,2	74,3	77,6	76,0	76,0	4,4	-2,1	0,0
w tym: wieprzowe	41,2	39,1	39,0	41,4	43,5	42,0	40,5	5,1	-3,4	-3,6
wołowe	5,8	5,3	3,9	4,5	4,0	4,0	4,0	-11,1	0,0	0,0
drób	19,7	22,2	23,4	23,7	24,0	24,5	26,5	1,3	2,1	8,2
Ryby i przetwory ^c	11,6	12,0	11,3	12,1	13	13,2	13,4	7,4	1,5	1,5
Mleko płynne (w l)	181	174	173	176	179	181	180	1,7	1,1	-0,6
Jaja (w szt.)	214	211	215	214	207	207	207	-3,3	0,0	0,0
Tłuszcze jadalne	29,2	30,7	30,6	30,4	30,7	30,3	30,3	1,0	-1,3	0,0
w tym: zwierzęce	6,9	6,6	6,6	6,1	6,5	6,1	6,0	6,5	-6,2	-1,6
roślinne	17,6	19,7	19,8	20	20,1	20,1	20,2	0,5	0,0	0,5
masło	4,7	4,4	4,2	4,3	4,2	4,1	4,1	-2,3	-2,4	0,0
Cukier	40,5	37,6	40,1	35,2	39,3	37,2	37	11,6	-5,3	-0,5
Przetwory zbożowe	120	119	119	117	114	113	113	-2,6	-0,9	0,0
Ziemniaki	130	129	126	121	121	119	118	0,0	-1,7	-0,8
Warzywa	110	111	110	109	115	115	116	5,5	0,0	0,9
Owoce	54,5	55	54,1	54,4	41,0	54,0	55,0	-24,6	31,7	1,9

^a szacunek IERiGŻ-PIB, ^b prognoza własna, ^c w wadze żywej, dane MIR

Źródło: [42].

Generalnie zmianom w strukturze spożycia odpowiadają zmiany w dostawach rynkowych mięsa i jego przetworów. W ciągu ostatnich lat istotnie zwiększyły się dostawy mięsa drobiowego (w latach 2003-2007 o 44%) oraz mięsa zwierząt rzeźnych (o 67%) (tabela 9).

¹¹ Wypowiedź S. Stańko. Biuletyn Informacyjny ARR, Kwiecień 2009.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Tabela 9. Dostawy rynkowe mięsa i jego przetworów, (tys. ton) 2003-2007

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007
Mięso zwierząt rzeźnych	789	1085	1150	1168	1299
Mięso drobiowe	656	793	888	987	948
Przetwory z mięsa czerwonego, w tym:	755	786	893	913	970
Wędliny	673	699	670	692	730
Konserwy	24,8	21,0	17,9	18,0	18,6

Źródło: [42].

Handel krajowy i zagraniczny produktami spożywczymi

Rynek mięsa generalnie można klasyfikować na cztery podstawowe, ważne z punktu widzenia zarówno producentów, jak i konsumentów, segmenty:

1. ze względu na stopień i rodzaj przetworzenia produktów mięsnych wyróżnia się: mięso surowe, mielone, wędzone, gotowane i peklowane;
2. ze względu na rodzaj mięsa: produkty oparte na czerwonym i produkty oparte na białym mięsie;
3. ze względu na specyficzne potrzeby konsumentów i możliwości ich zaspokojenia: dania półgotowe do szybkiego przyrządzania, produkty przeznaczone dla dzieci, produkty o niskiej zawartości tłuszczu, produkty do pieczenia na grillu;
4. ze względu na trwałość produktu i związaną z nim formę opakowania: konserwy, wędliny suszone i pakowane, surowe mięso.

Wymienione segmenty rynku mięsa charakteryzują się różnym stopniem anonimowości marki w oczach konsumentów. Przeciętny Polak zazwyczaj nie wie, czyjej produkcji jest mięso, które kupuje. Jeżeli chodzi o przetwory z grup wędlin i wędzonek, znajomość marek i producentów wydaje się także nikła. Konsument kieruje się przede wszystkim ceną i jakością wyrobu. Znajomość produktów półgotowych, pakowanych i konserwowanych produktów oraz wybranych serii jest dużo wyższa. Charakterystyczny dla rynku mięsa jest jego skomplikowany i trudny system dystrybucji. Procesy magazynowania, transportu i sprzedaży podlegają normom i kontroli, które zwiększyły się wraz z akcesją Polski do UE. Klient ma również wpływ na sposób dystrybucji, wybierając zakupy w supermarketach sieciowych, tradycyjnych sklepach lub żywienie w punktach gastronomicznych.

Zróznicowane potrzeby i preferencje zakupowe konsumentów sprawiają, że producenci mięsa i przetworów mięsnych wykorzystują rozmaite kanały dystrybucji, w zależności od rozmiaru przedsiębiorstwa i specyfiki produktów. Generalnie dzieli się je na bezpośrednie i pośrednie. Zaletą tych pierwszych jest m.in. możliwość uzyskania pełnej marży ze sprzedaży, szybki przepływ towarów i płatności oraz zachowanie przez producenta kontroli nad zbytem i cenami. Do ich wad należy przede wszystkim ograniczenie penetracji rynku do potencjału własnej sieci dystrybucji oraz obciążenie kosztami dystrybucji i dodatkowym ryzykiem z nią związanym. Z kolei, pośrednie kanały dystrybucji umożliwiają szerszą penetrację rynku, a tym samym większą sprzedaż, a także pozwalają na obniżenie kosztów działalności i ryzyka. Te zalety są jednak okupione utratą kontroli nad promocją i cenami produktów oraz wydłużeniem terminów płatności.

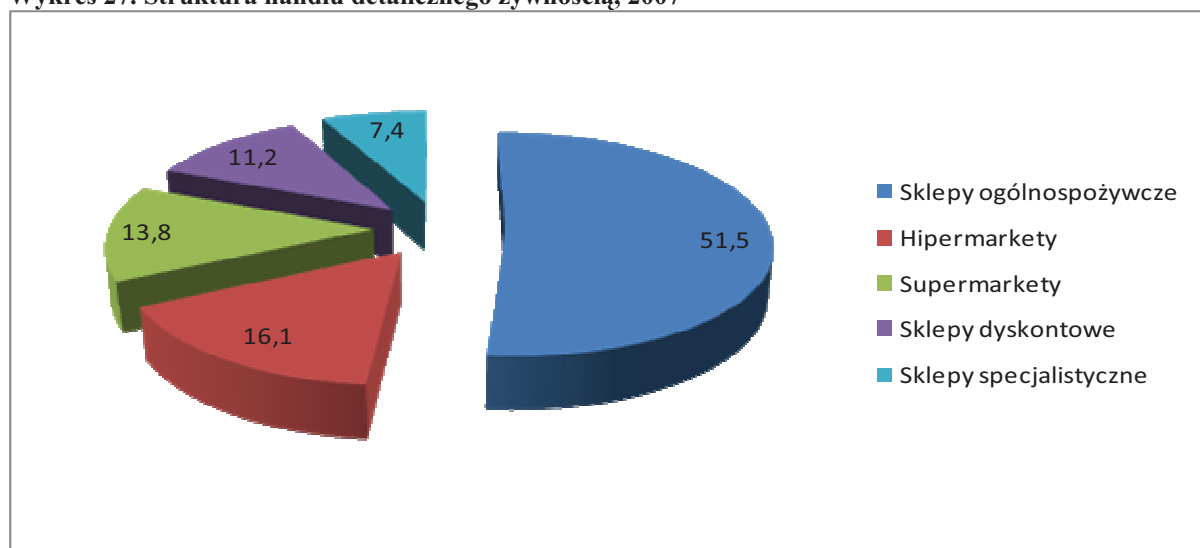
Najmniejsze firmy, których nie stać na utrzymywanie własnych kanałów dystrybucji, sprzedają swoje wyroby bezpośrednio w przyzakładowych sklepach lub do lokalnych placówek handlu detalicznego. Średnie i duże zakłady mięsne rozprawdzają swoje wyroby poprzez niezależne hurtownie, z którymi wiążą je

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

odpowiednie umowy, bądź też przez własne spółki dystrybucyjne, za których pośrednictwem wyroby mięsne trafiają do sieci detalicznej. Krótki termin przydatności do spożycia wielu artykułów mięsnych oraz ich powszechność w diecie przeciętnego Polaka powodują, że sprzedaje się je głównie tradycyjnymi kanałami dystrybucji w małych i średnich sklepach spożywczych zlokalizowanych w pobliżu osiedli mieszkaniowych.

W ostatnich latach wzrasta jednak znaczenie nowoczesnych kanałów dystrybucji w handlu detalicznym. Dotychczas udział dużych i nowoczesnych sieci handlowych, do których zalicza się hiper- i supermarkety oraz sklepy dyskontowe, w handlu żywnością i napojami zwiększał się o ok. 3 – 4 punkty procentowe rocznie. Pod koniec lat dziewięćdziesiątych wynosił on tylko 18%, a w połowie bieżącej dekady zwiększył się do 40%. W 2007 na nowoczesne formaty przypadało 41% obrotów żywnością, co oznacza spowolnienie procesów koncentracji handlu detalicznego (wykres 27).

Wykres 27. Struktura handlu detalicznego żywnością, 2007

Źródło: [28, s. 23].

Przedstawione procesy wskazują, że zmienia się układ sił w łańcuchu marketingowym handlu żywnością, w którym główną siłą i integratorem nie są już firmy przetwórcze, lecz duże organizacje handlowe. W konsekwencji maleje siła przetargowa producentów, którzy muszą akceptować rosnące koszty współpracy. Powolne procesy konsolidacji, jakie zachodzą nie tylko w branży mięsnej, lecz również w całym przemyśle spożywczym sprawiają, że dysproporcje te pogłębiają się.

Szczególnie jaskrawo powyższe problemy przejawiają się w okresie kryzysu. „Ograniczenie eksportu mięsa spowodowało, że sytuacja krajowych przetwórców, zwłaszcza nadmiernie uzależnionych od sieci handlowych, stała się nie do pozazdroszczenia, gdyż na bardzo konkurencyjnym rynku wewnętrznym nie mogli w pełni zrekompensować sobie wzrostu cen surowca podwyżkami własnych wyrobów. Sieci handlowe twardo wymuszają bowiem na dostawcach utrzymywanie niskich cen, które przy tegorocznych cenach surowca często nie pokrywają kosztów produkcji. Jeśli sieci mogą kupić za granicą półtusze wieprzowe taniej o 60 gr na kilogramie, to presja na krajowych przetwórców jest bardzo silna.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Na presję ze strony nowoczesnych kanałów dystrybucji narzekali w bieżącym roku także drobiarze, zdaniem których sieci handlowe wymuszają na nich sprzedaż wyrobów poniżej kosztów produkcji. Wiele zakładów drobiarskich miało nadzieję, że dokładając do interesu, przetrwa trudny okres, ale część z nich się przeliczyło, więc można się spodziewać, że 2008 rok zakończy się dla znacznej części firm na minusie, a dla niektórych nawet bankructwem. Już obecnie można powiedzieć, że 2008 r. będzie najgorszym rokiem dla polskiego drobiarstwa od wielu lat.” [19].

Coraz większą rolę w utrzymaniu równowagi popytowo-podażowej na rynku krajowym odgrywa handel zagraniczny. Świadczą o tym rosnące jego obroty zarówno po stronie importu, jak eksportu (tabela 10).

Tabela 10. Handel zagraniczny mięsem i jego produktami (w tys. ton), 2003-2008

Wyszczególnienie	Eksport				Import			
	2003	2007	I-IX		2003	2007	I-IX	
			2007	2008			2007	2008
Żywiec	95,4	113,4	85,8	84,7	7,7	60,2	43,5	64,7
Mięso, podroby i inne produkty uboju, w tym:	423,8	797,9	615,4	695,4	159,4	375,6	282,9	410,1
mięso i podroby drobiowe	213,7	233,4	161,3	188,1	17,2	55,4	44,6	25,9
wieprzowe	199,7	208,4	163,0	196,1	71,9	233,8	171,5	310,9
wołowe	63,0	171,1	128,3	140,4	0,6	6,2	4,2	5,1
Przetwory mięsne	34,4	94,6	68,2	73,0	4,0	15,3	10,8	9,0

Źródło: [42].

Z badań IERiGŻ wynika, że „ważną cechą handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi jest to, że po wejściu do Unii Europejskiej:

- najszybciej rozwijał się handel wyrobami przemysłu spożywczego, gdyż ich eksport zwiększył się 3,4 razy, a import 2,8 razy; saldo obrotów wynosiło ponad 2,5 mld euro,
- w handlu produktami rolnictwa notuje się stałe i rosnące ujemne saldo wymiany, które przekracza już 1 mld euro, przy dynamice obrotów wolniejszej niż w handlu wyrobami gotowymi,
- względnie zrównoważony z małą nadwyżką jest handel półfabrykatami, przy tempie wzrostu obrotów podobnym jak produktów rolnictwa, ale niższym niż wyrobów gotowych.

Zjawiska te oznaczają, że w polskim handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi w eksporcie największy i stale rosnący udział mają wyroby gotowe (45% w 2003 roku i 54% w 2008 roku), a w imporcie udział tych trzech wymienionych grup produktów jest zbliżony (po ok. 30%). Oznacza to, że Polska jest przede wszystkim eksporterem wyrobów przemysłu spożywczego, a w imporcie dominują zakupy surowców do dalszego przetwórstwa, które łącznie stanowią aż 71% importu.

Największym eksporterem polskiej żywności jest sektor mięsny. Wartość wywozu produktów tego sektora przekroczyła 2,3 mld euro i była prawie trzykrotnie wyższa niż w 2003 roku. Podobny wzrost zanotowano w każdym z głównych działów tego sektora, przy czym największe dodatnie saldo obrotów ma drobiarstwo i produkcja wołowiny (po ok. 0,5 mld euro) (tabela 10). Natomiast bardzo niestabilna jest wartość eksportu i importu produktów chowu trzody. W tym dziale eksport wzrastał w okresie tzw. górkę świńskiej (dużej podaży tego mięsa), a import w fazie spadkowej cyklu świńskiego. To ostatnie zjawisko szczególnie

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

nasiliło się w 2008 roku, w którym wielkość i wartość importu przekroczyły import, powodując, że Polska stała się importerem netto tego gatunku mięsa. W sektorze mięsnym szybko rozwija się eksport przetworów, ale ich pozycja jest wciąż słaba (nieco ponad 10% całego eksportu mięsnego). Saldo wymiany zagranicznej produktami sektora mięsnego jest dodatnie, wynosiło w 2007 roku 1,2 mld euro i było dwukrotnie większe niż przed wejściem do UE” [42].

Generalnie szacuje się, że udział eksportu w produkcji sprzedanej przemysłu mięsnego kształtuje się na poziomie około 20%. Oczywiście udział ten będzie odmienny w przedsiębiorstwach o różnych rozmiarach i obrocie. Niemniej ogólne prawidłowości, jakie zachodzą w polskiej branży mięsnej, można dostrzec także w województwie podlaskim. Z badań prowadzonych przez R. Przygodzką wynika, że w 2006 r., liczba firm eksportujących zwiększyła się do 12, a liczba tych, które osiągały ponad 20% udział eksportu w sprzedaży wrosła z 2 do 4 (tabela 11). Oznacza to, że dla ponad połowy badanych przedsiębiorstw, rynki zagraniczne i ich chłonność, będą miały istotne znaczenie w dalszym rozwoju i ekspansji.

Tabela 11. Udział eksportu w sprzedaży

Wyszczególnienie	Liczba firm	Udział eksportu w sprzedaży (%)				
		0-5,0	5,1-10,0	10,1-20,0	20,1-30,0	ponad 30
Rok przed rozpoczęciem inwestycji	9	3	2	2	0	2
W 2006 roku	12	4	2	2	2	2

Źródło: [31, s. 275].

Oceniając stan polskiego przemysłu mięsnego i jego szanse po integracji z Unią Europejską, trzeba przede wszystkim wskazać kilka zjawisk, które są efektem procesów przemian systemowych i które równocześnie dostosowywały ten sektor nie tylko do warunków gospodarki rynkowej, lecz również do prowadzenia działalności na wspólnym rynku europejskim. Do tych zjawisk należy przede wszystkim odbudowa rynkowego mechanizmu regulacji działalności gospodarczej, która w sektorze mięsnym doprowadziła do:

- rozwoju oferty towarowej, rozszerzenia jej asortymentu i poprawy atrakcyjności handlowej;
- powstania zróżnicowanej i płynnej struktury podmiotowej, sprzyjającej konkurencji;
- restrukturyzacji przedsiębiorstw w kierunku poprawy ich efektywności i skuteczności działania na rynkach zbytu.

Wiele zjawisk, jakie powstało w ostatnich latach zwiększyło możliwości konkurowania polskich producentów mięsa. Należy do nich przede wszystkim wejście do Unii Europejskiej, a wraz z nim konieczność dostosowania do standardów weterynaryjnych UE. W tym samym czasie należało dostosować również prawa żywnościowe, systemy klasyfikacji mięsa, identyfikacji i znakowania zwierząt oraz urządzenia ochrony środowiska. Szczególnie dotyczyło to zakładów zajmujących się rozbiorem mięsa [43]. Wiele przedsiębiorstw nie było w stanie sprostać tym wymogom i zostało zlikwidowanych.

Dostosowanie zakładów przemysłu mięsnego do nowych standardów wymagało znacznych nakładów finansowych. Przedsiębiorstwa branży mięsnej mogły ubiegać się o wsparcie działań inwestycyjnych z funduszy strukturalnych. Najpierw ze środków programu SAPARD, a następnie z Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” (SPO

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Rolnictwo). Efektem tych działań był ogromny wzrost nakładów inwestycyjnych, który w roku 2004 osiągnął poziom prawie 1,6 mld zł (w porównaniu z rokiem 2000 wartość nakładów wzrosła czterokrotnie).

Z danych GUS wynika, że w latach 2002-2005 prawie 85% firm przemysłu mięsnego (zatrudniających powyżej 9 osób) dokonało inwestycji. Szacuje się, że dotacje z programu SAPARD stanowiły zaledwie 12% nakładów inwestycyjnych, a zrealizowane inwestycje dotyczyły przede wszystkim modernizacji budynków, zakupów nowych linii technologicznych, wdrażania systemów kontroli HACCP i ISO, zakupu sprzętu potrzebnego do klasyfikacji tusz według systemu EUROP, działań w celu obniżenia szkodliwości emitowanych zanieczyszczeń i zmniejszenia zużycia wody i energii elektrycznej w czasie cyklu produkcyjnego [5].

W maju 2002 roku jedynie 60 zakładów mięsnych spełniało wymogi UE, a 43 posiadało uprawnienia eksportowe. Dwa lata później nastąpił gwałtowny wzrost ich liczby, gdyż firm spełniających standardy było aż 897, w tym 566 zajmujących się produkcją (wraz z ubojem i rozbiorem) i 331 przetwórstwem mięsnym. Inspekcja Weterynaryjna podaje, że na koniec 2006 roku działało 1107 zakładów uprawnionych do handlu z UE. Podlaskie przedsiębiorstwa branży mięsnej wykazywały i nadal wykazują dużą aktywność w aplikowaniu o środki unijne. Prawie połowa złożonych wniosków z programu SAPARD i SPO Rolnictwo pochodziła z firm przemysłu mięsnego, przy czym dużą aktywność wykazały zarówno duże podlaskie zakłady mięsne, jak i drobne ubojnie i masarnie [15].

Tabela 12. Informacje liczbowe na temat SAPARD i SPO ROL dla przetwórców polskiego przemysłu rolno-spożywczego

WYSZCZEGÓLNIENIE	SAPARD	SPO ROL	Razem
Liczba złożonych wniosków	1778	1644	3422
Liczba zawartych umów	1342	1173	2515
Kwota zawartych umów (w mln zł)	1 663,6	1 960,8	3 624,4
Skuteczność aplikacyjna (zawarte umowy / złożone wnioski)	75,48%	71,35%	73,50%
Średnia wartość umowy (w tys. zł)	1 239,6	1 671,6	1 441,1

Źródło: [15, s. 135].

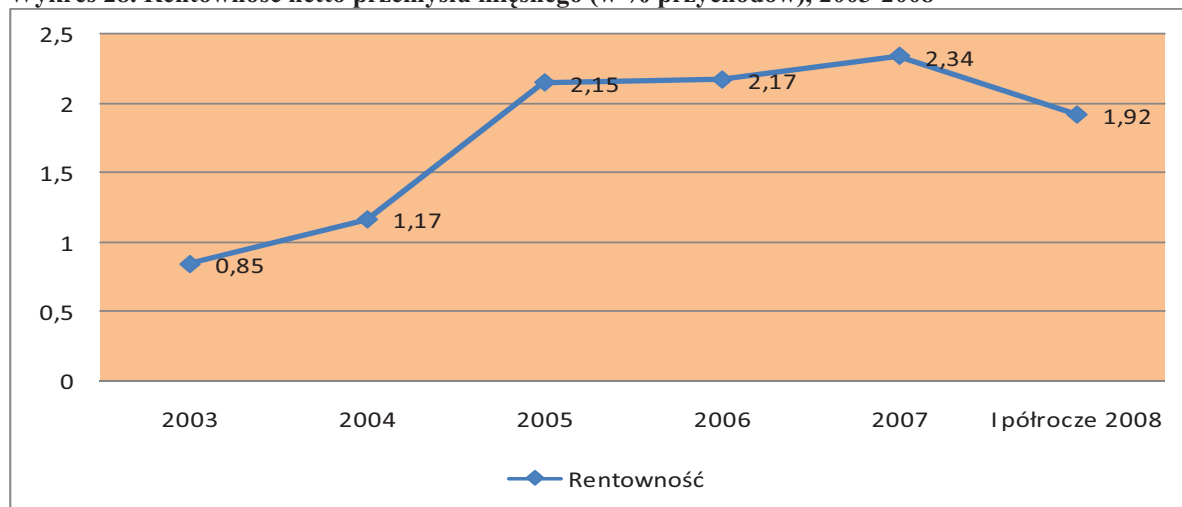
Liczba umów podpisanych przez podlaskich przetwórców przemysłu spożywczego z SPO Rolnictwo wyniosła 52, czyli 4,43% łącznej liczby tych umów. Plasuje to województwo na 10 miejscu w kraju. Nieco wyższa pozycja, bowiem 7., dotyczy klasyfikacji na łączną wartość umów podpisanych w ramach tego samego programu. Wartość ta wyniosła 150 mln zł. Natomiast wartość inwestycji była bardzo zróżnicowana i wahała się od 350 tys. zł do 40 mln zł. Przeciętna wartość inwestycji wyniosła 5350 tys. zł, co oznacza, że w badanych firmach¹² średnio na jedną umowę wnioskowano o 2675 tys. zł pomocy finansowej. Jest to kwota zbliżona do danych dla całego województwa podlaskiego, w którym średnia kwota wniosku wyniosła 2875 tys. zł. Należy podkreślić, że plasuje to województwo na pierwszym miejscu w kraju [31].

Wzrost nakładów inwestycyjnych, spełnienie wymogów unijnych, restrukturyzacja zakładów, otwarcie nowych rynków zaowocowało poprawą wyników finansowych, a zwłaszcza wzrostem rentowności. W latach 2003-2007 następowały jej systematyczny wzrost od 0,85% do ponad 2%. Najwyższy poziom rentowności osiągnięto w roku 2007, gdy wskaźnik wyniósł 2,34% (wykres 28).

¹² W 2007 r. przeprowadzono badania w wybranych losowo 21 przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego województwa podlaskiego, które podpisały umowy o wsparcie finansowe.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Wykres 28. Rentowność netto przemysłu mięsnego (w % przychodów), 2003-2008

Źródło: [47, s 32].

Ten pozytywny trend odnotowano również w przedsiębiorstwach województwa podlaskiego. Z badań prowadzonych przez R. Przygodzką wynika, że w badanej grupie przedsiębiorstw wyraźnie poprawiła się rentowność (tabela 13). Przede wszystkim wzrosła liczba firm osiągających rentowność w wyższych przedziałach, np. w przedziale 2,6-5,0% z 0 do 3 firm, a w przedziale 1,1-2,5% z 6 do 10.

Tabela 13. Rentowność przedsiębiorstw (zysk netto/przychody ze sprzedaży)

Wyszczególnienie	Liczba firm	Rentowność			
		mniej niż 1%	1,1-2,5%	2,6-5,0%	ponad 5%
Rok przed rozpoczęciem inwestycji	19	12	6	0	1
W 2006 roku	21	7	10	3	1

Źródło: [31, s. 275].

Pomimo obniżania się wskaźników rentowności w 2008 r., czy też aktywności inwestycyjnej R. Urban stwierdził, że „nie oznacza to kryzysu przetwórstwa mięsnego, gdyż:

- wszystkie wskaźniki rentowności są jeszcze wyraźnie wyższe niż przed wejściem do UE;
- nie zmniejsza się liczba czynnych firm przemysłowych ani też zatrudnienie w tych firmach;
- w dalszym stopniu wzrasta wartość kapitału własnego, a obniża się względny poziom zadłużenia długoterminowego” [47].

Generalnie zaprezentowana opinia nie do końca znajduje potwierdzenie w rzeczywistości, bowiem jeśli uwzględni się znaczny spadek wartości produkcji, jaki nastąpił w 2008 r. w przedsiębiorstwach branży mięsnej województwa podlaskiego, znaczną redukcję zatrudnienia oraz dalszą perspektywę jego zmniejszenia, może to oznaczać istotne „tąpnięcie” branży.

Potwierdza to także artykuł J. Okrzesik, w którym pisze, że „dla zakładów przetwórczych spadek produkcji trzody chlewnej i wzrost jej cen był mniej odczuwalny, gdyż krajowy surowiec często był zastępowany przez mięso importowane. Słabość europejskiej waluty w bieżącym roku zachęcała wręcz do

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

kupowania tańszej wieprzowiny na rynkach unijnych, w wyniku czego import tego mięsa dwukrotnie przewyższył eksport.

Pomimo to problemy na rynku i utrudnienia w eksporcie sprawiły, że w bieżącym roku "połała się krew". Zbankrutowały liczące się zakłady mięsne w Brodnicy i Bydgoszczy, nie wspominając o wielu mniejszych firmach. Dekoniunktura sprawiła więc, że rynek zaczął się klarować i można się spodziewać, że wypadną z niego mniej efektywni gracze.

W tych trudnych warunkach najlepiej radziły sobie duże firmy o zasięgu ogólnopolskim i najmniejsze zakłady, mające prawo do produkcji wyłącznie na rynek lokalny. W najgorszej sytuacji znalazły się średnie zakłady, które zainwestowały ogromne środki w dostosowanie do norm unijnych. Okres dekonunktury może sektorowi mięsnemu wyjść jednak na dobre, przyspieszając restrukturyzację. Problemy branży w 2008 roku powinny przyspieszyć konsolidację sektora mięsnego, gdyż sporo firm musi różnymi metodami, a zwłaszcza specjalizacją produkcji, obniżać koszty produkcji." [19].

Tabela 14. Analiza SWOT dla branży mięsnej w województwie podlaskim

Mocne strony	Słabe strony
• duża liczba zakładów odpowiadających wymogom obowiązującym w Unii Europejskiej • wysoka stopa inwestycji, wskazująca na modernizację sektora • wysoki poziom technologiczny znacznej części zakładów przetwórczych • doświadczenie i wysokie kwalifikacje części menedżerów i kadry zarządzającej • znaczna elastyczność i umiejętność dostosowywania się do wymogów rynku • konkurencyjność cenowa • działanie proekologiczne minimalizujące wpływ na środowisko naturalne	• niski stopień koncentracji przetwórstwa i nadmierne rozdrobnienie produkcji żywca wieprzowego i wołowego • zapóźnienie w dziedzinie zarządzania, marketingu, dystrybucji i logistyki u znacznej części, zwłaszcza mniejszych zakładów • niski stopień integracji przetwórstwa z produkcją żywca • niska i niestabilna jakość surowców rzeźnych • niewielka skuteczność egzekwowania prawa przez służby weterynaryjne, sanitarne i ochrony środowiska • niezbyt wysoka wydajność pracy • krótkie terminy płatności zobowiązań i długie okresy spływu należności, charakterystyczne dla branży • duże zapotrzebowanie na środki obrotowe potrzebne finansowania zakupów u indywidualnych dostawców surowca • częściowe uzależnienie wielu firm od współpracy z dużymi sieciami handlowymi
Szanse	Zagrożenia
• duży krajowy i unijny rynek zbytu • przewidywany wzrost spożycia mięsa w Polsce • rozwój integracji pionowej i poziomej • zmiana struktury eksportu w kierunku towarów wyżej przetworzonych • wzrost zainteresowania sektorem ze strony zagranicznych inwestorów strategicznych	• niestabilny kurs walutowy • zwiększanie wymogów sanitarnych, weterynaryjnych • pojawianie się chorób zwierząt groźnych dla człowieka (BSE, ptasia grypa) • zwiększenie pozycji negocjacyjnej dużych sieci handlowych

Źródło: opracowanie własne.

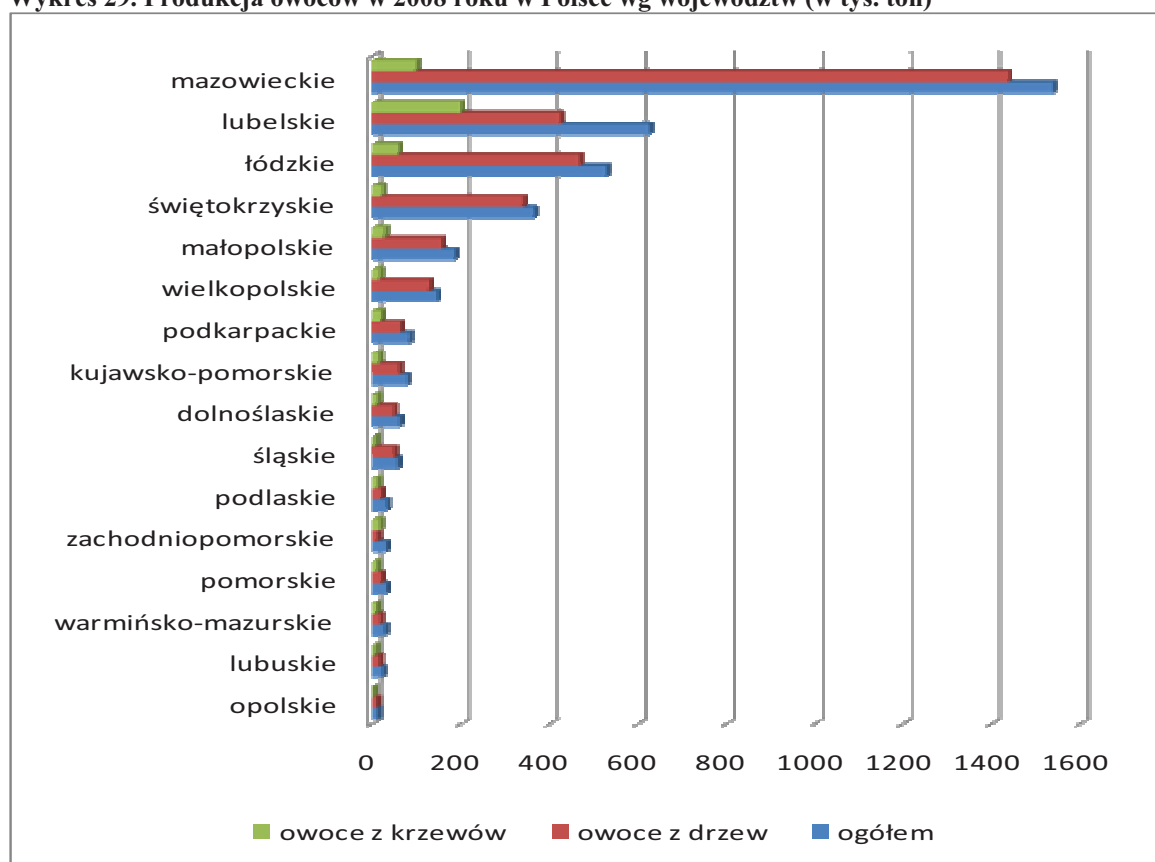
ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

2.3. Branża owocowo-warzywna

Przetwórstwo owocowo-warzywne nierozdzielnie wiąże się z rolnictwem i producentami owoców i warzyw, jako dostawcami surowca dla tej gałęzi przemysłu przetwórczego. Ze względu na ścisłe więzi łączące te dwa rodzaje działalności analiza przetwórstwa owocowo-warzywnego poprzedzona być powinna ogólną analizą produkcji owoców i warzyw.

Trudne warunki klimatyczno-glebowe sprawiają, że zarówno w produkcji owoców z drzew jak i owoców jagodowych, województwo podlaskie zajmuje odległe miejsca w kraju (wykres 29). Najlepszą pozycję województwo zajmuje (9 miejsce) w produkcji porzeczek.

Wykres 29. Produkcja owoców w 2008 roku w Polsce wg województw (w tys. ton)

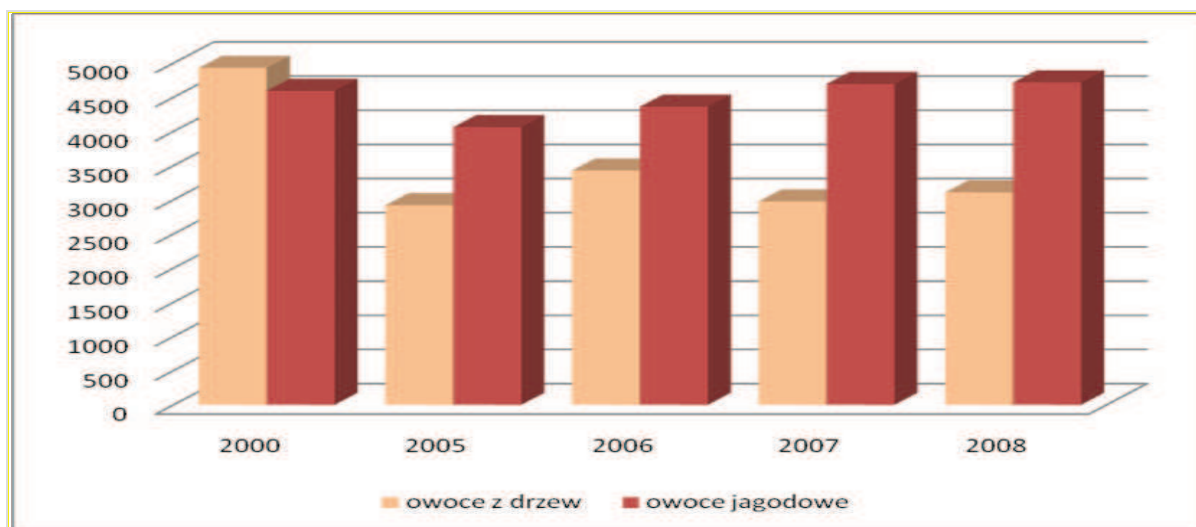

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [23].

Po niekorzystnym pod względem warunków klimatycznych roku 2000 zmniejszyła się w województwie powierzchnia sadów (wykres 30). W roku 2008 było ich o prawie 40% mniej niż w roku 2000. Największy spadek dotyczy śliwek, gruszy i wiśni. Należy jednak podkreślić, iż po wymarznieniu części plantacji w roku 2000, w kolejnych latach ich powierzchnia nie ulega większym zmianom. W roku 2006 w województwie podlaskim uzyskano najwyższe zbiory owoców z drzew – ponad 20 tys. ton, w roku 2007 zbiory spadły do 14,6 tys. ton, a w 2008 ponownie osiągnęły poziom 20 tys. ton.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

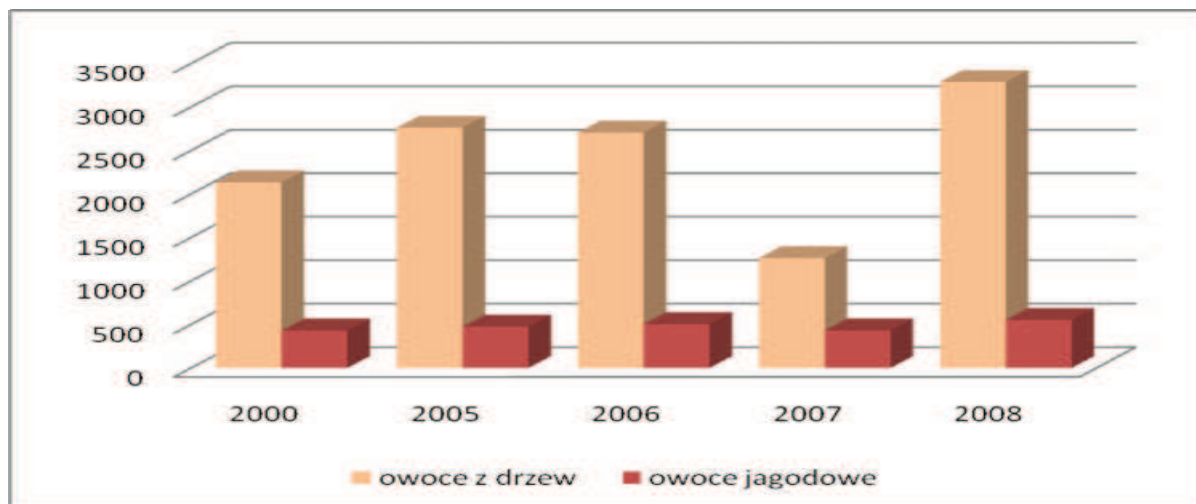
Wykres 30. Powierzchnia uprawy owoców w województwie podlaskim w latach 2000-2008 (ha)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [35, 23].

W roku 2008 w porównaniu do 2000 wzrosła natomiast powierzchnia plantacji jagodowych – o ponad 2%. Wzrost ten jest zawdzięczany głównie plantacjom porzeczek. Powierzchnia uprawy truskawek uległa zmniejszeniu o prawie 30%. Także zbiory owoców jagodowych były najkorzystniejsze w 2006 i 2008 roku – kiedy to przekroczyły poziom 13 tys. ton. W roku 2007 wyniosły ogółem 11,4 tys. ton.

Wykres 31. Zbiory owoców w kraju w latach 2000-2008 (w tys. t)

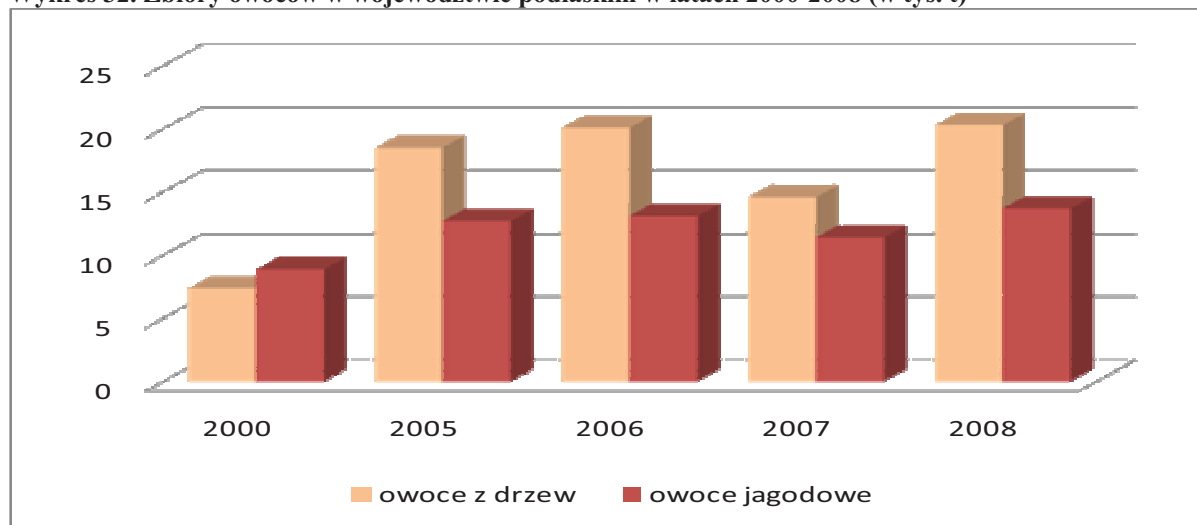

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Rok 2000 charakteryzował się mniejszym urodzajem owoców z drzew w całej Polsce. Jednak wiosenne przymrozki najbardziej uszkodziły sady w Polsce północno-wschodniej, zbiory owoców z drzew w województwie podlaskim osiągnęły minimalny poziom. W konsekwencji zmniejszyła się ilość surowca dla przemysłu przetwórczego i należy w tym miejscu przypuszczać, że także produkcja tego sektora (wykres 32).

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Wykres 32. Zbiory owoców w województwie podlaskim w latach 2000-2008 (w tys. t)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [35; 23].

Niższy był natomiast w województwie podlaskim spadek zbiorów owoców z drzew w 2007 roku niż w całym kraju. W Polsce zbiory owoców, wskutek niekorzystnych warunków pogodowych, zmniejszyły się o ponad 50%, w analizowanym województwie – o niecałe 30%.

W większości owoców z drzew zbiory w 2008 roku były dwukrotnie wyższe niż w niepomyślnym dla ogrodnictwa roku 2007, były także najkorzystniejsze w całym analizowanym okresie. Natomiast w przypadku zbiorów owoców z krzewów i plantacji jagodowych nie są zauważalne istotne zmiany.

Zgodnie z danymi IERiGŻ w roku 2008 zbiory owoców w Polsce były 2,3 –krotnie wyższe od bardzo niskich w roku poprzednim i osiągnęły rekordowy poziom 3,8 mln ton [39]. Najbardziej wzrosła produkcja jabłek (o 172%) i gruszek (o 135%). Wzrost zbiorów owoców w Polsce był najwyższy (obok Węgier) spośród krajów UE – 27. Polska natomiast należała do nielicznej grupy krajów Wspólnoty, w których miał miejsce spadek produkcji warzyw.

Rekordowe zbiory owoców w 2008 roku spowodowały spadek ich cen. Cena jabłek obniżyła się do 40% poziomu z sezonu poprzedniego, cena wiśni spadła o połowę. W mniejszym stopniu obniżyły się ceny owoców jagodowych: truskawek i malin o około 5%, porzeczki czerwonej o ok. 30%. Spadek cen pogorszył opłacalność produkcji owoców, ale wpłynął na zmniejszenie kosztów nabycia surowca przez przedsiębiorstwa przetwórstwa owocowego.

Najwyższy udział w zbiorach mają jabłonie, stanowiące 82-85% produkcji owoców z drzew. Struktura odmianowa jabłoni stale się zmienia. Tracą na znaczeniu odmiany starsze, takie jak Jonatan, rośnie natomiast udział odmian stosunkowo niedawno wprowadzonych: Golden, Delicious, Gala.

Również w województwie podlaskim w produkcji owoców z drzew zdecydowanie dominują jabłka. W roku 2008 ich udział stanowił przeszło 80%. Natomiast wśród owoców jagodowych dominują truskawki i porzeczki (tabela 14).

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Tabela 15. Zbiory owoców w województwie podlaskim w 2008 roku (w tys. t)

Wyszczególnienie	Zbiory		Wyszczególnienie	Zbiory	
	tys. t	miejsce w kraju		tys. t	miejsce w kraju
Zbiory owoców ogółem	34,0	11	Zbiory owoców jagodowych	13,7	10
Zbiory owoców z drzew	20,3	11	- truskawki	6,4	11
- jabłka	16,3	12	- maliny	0,1	14
- gruszki	0,8	13	- porzeczki	5,2	9
- śliwki	1,2	13	- agrest	0,2	16
- wiśnie	1,7	13			
- czereśnie	0,2	16			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [23.]

Produkcja warzyw jest również uzależniona od warunków pogodowych. Niekorzystne oddziaływanie wiosennych przymrozków nie jest jednak tu tak silne jak w przypadku owoców. Poza tym łatwiej można „odtworzyć” zasiewy, jeśli ulegną one zniszczeniu, po prostu siejąc inne rośliny.

Ostatni rok analizy (2008) charakteryzuje się istotnym spadkiem powierzchni upraw wszystkich omawianych grup warzyw. Ma to także odzwierciedlenie w zbiorach tych roślin. W większości wypadków zbiory w 2008 roku są niższe niż średnia dla lat 2001-2005 (tabela 15).

Tabela 16. Powierzchnia i zbiory warzyw gruntowych w Polsce w latach 2001-2008

Wyszczególnienie	2001-2005		2006		2007		2008	
	tys. ha	tys. t	tys. ha	tys. t	tys. ha	tys. t	tys. ha	tys. t
Ogółem warzywa	207,9	4653	223,5	4408	217,1	4987	197,8	4430
Kapusta	34,5	1365	33,9	1189	33,4	1325	29,6	1201
Kalafiory	10,9	205	11,6	212	10,8	228	10,5	221
Cebula	33,1	700	34,9	590	34,4	752	30,2	618
Marchew jadalna	30,9	861	32,5	833	31,4	938	28,2	817
Braki ćwikłowe	14,5	365	15,3	341	14,3	374	12,7	322
Ogórki	21,1	281	20,9	272	19,7	293	18,7	272
Pomidory	13,0	235	13,4	247	13,5	277	12,2	257

Źródło: [36; 23].

W województwie podlaskim rok 2008 charakteryzuje się natomiast wzrostem w porównaniu do 2007, zarówno powierzchni upraw jak i zbiorów warzyw gruntowych. Dynamika tych ostatnich jest na Podlasiu najwyższa spośród pozostałych województw (112,4%). Nie zmienia to jednak odległego (przedostatniego) miejsca Podlasia pod względem zbiorów warzyw gruntowych.

Tabela 17. Plony i zbiory warzyw gruntowych w województwie podlaskim w 2008 roku

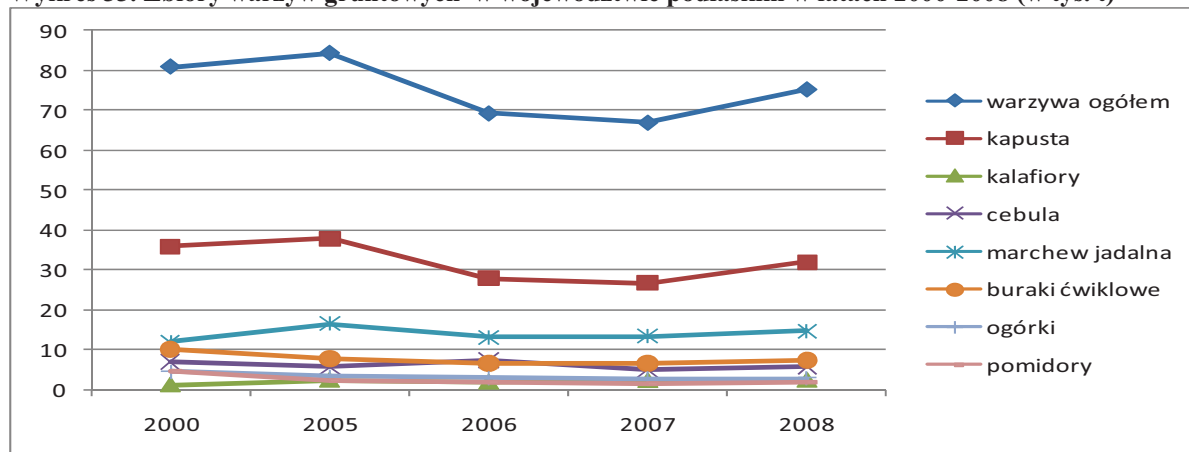
Wyszczególnienie	Średni plon w Polsce w dt	Plon w woj. podlaskim w dt	Miejsce w kraju pod względem powierzchni	Miejsce w kraju pod względem zbiorów
Kapusta	405	394	14	14
Kalafiory	211	154	12	13
Cebula	205	138	12	14
Marchew jadalna	290	213	13	14
Buraki ćwikłowe	254	193	12	13
Ogórki	145	79	12	15
Pomidory	210	95	11	13

Źródło: [23].

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Szczególnie niekorzystna sytuacja miała miejsce w produkcji ogórków i pomidorów. Plony uzyskiwane w przypadku tych warzyw znacznie odbiegają od średniej krajowej. Nawet przy większej powierzchni zasiewów, zbiory są stosunkowo niewysokie.

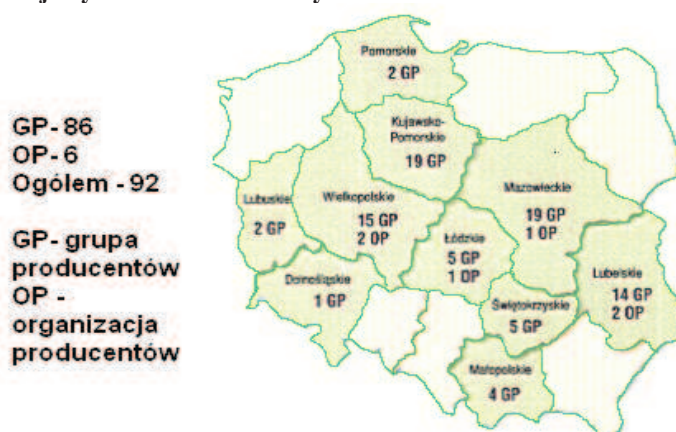
Wykres 33. Zbiory warzyw gruntowych w województwie podlaskim w latach 2000-2008 (w tys. t)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [35; 23].

Proces integracji z UE spowodował objęcie polskiego sektora ogrodniczego wspólną organizacją rynku owoców i warzyw. Podstawowym elementem tej organizacji rynku są grupy producentów, za pośrednictwem których do sektora może być kierowane wsparcie finansowe ze środków unijnych. Zoorganizowanie zatem polskiego rynku owoców i warzyw należy uznać za konieczny warunek jego rozwoju. Tymczasem liczba grup i organizacji producenckich w Polsce nie jest imponująca. Na koniec 2008 roku funkcjonowało w kraju 86 grup producentów owoców i warzyw oraz 6 organizacji producentów. Ich rozmieszczenie jest bardzo nierównomierne. Organizacje, o których mowa powstają przede wszystkim w regionach specjalizujących się w produkcji ogrodniczej tj. w woj. mazowieckim (głównie jabłka), kujawsko-pomorskim (pomidory), wielkopolskim (warzywa, grzyby, pomidory) oraz lubelskim (owoce miękkie, jabłka) (wykres 34).

Wykres 34. Organizacja rynku owoców i warzyw w Polsce w 2008 roku

Źródło: [36].

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Są jednak w kraju województwa, gdzie w ogóle nie występują wspomniane formy integracji producentów. Do takich obszarów należy także województwo podlaskie.

Biorąc pod uwagę także inne korzyści wynikające z integracji producentów, takie jak: koncentracja podaży i sprzedaż produktów członków grupy, planowanie produkcji i dostosowanie jej do popytu, obniżanie kosztów produkcji i stabilizacja cen produktów, promowanie metod uprawy i wytwarzanych produktów, brak takich organizacji w województwie podlaskim należy ocenić zdecydowanie negatywnie.

Stosunkowo skromna zatem baza surowcowa ma wpływ na rozwój przetwórstwa owocowo-warzywnego. Funkcjonujące zakłady nie mogą rozwijać produkcji w oparciu o lokalne zasoby surowca. Konieczne jest jego przetransportowanie z innych województw, co w obecnych czasach wprawdzie nie jest problemem, ale jest bardziej kosztowne niż zakup w najbliższej okolicy, ze względu na konieczność odpowiedniej organizacji skupu i koszty samego transportu.

Na koniec 2007 roku najwięcej, bo 71% podmiotów gospodarczych w kraju zajmowało się przerobem owoców i warzyw na małą skalę, zatrudniając w tym celu nie więcej jak 9 osób [9]. Przedsiębiorstwa te, to często firmy rodzinne, które surowiec do produkcji zakupują w najbliższej okolicy lub produkują we własnych gospodarstwach.

Przetwórstwo owocowo-warzywne w województwie podlaskim w latach 2000-2008 i perspektywy jego rozwoju

Produkcja przetworów owocowych w Polsce w latach 2000-2005 wynosiła średnio prawie 700 tys. ton, wobec 500 tys. ton w latach 1993-1999, a zatem wzrosła w znaczący sposób, bo o 40% (tabela 17).

Tabela 18. Produkcja przetworów owocowych w Polsce w latach 1993-2005 (tys. ton rocznie)

Produkt	1993-1999		2000-2005	
	Średnia produkcja	Struktura (%)	Średnia produkcja	Struktura (%)
Soki zagęszczone (łącznie z warzywnymi)	118,5	24,1	230,9	33,4
Dżemy	32,8	6,7	58,7	8,5
Marmolady, powidła, pasty i przeciery	63,8	12,9	59,4	8,6
Kompoty	8,0	1,6	7,7	1,1
Mrożonki	217,1	44,2	313,3	45,3
Susze	3,7	0,8	2,9	0,4
Pozostałe	47,7	9,7	18,6	2,7
Razem przetwory	491,6	100,0	691,4	100,0

Źródło: [8, s. 226-227].

Najwyższy udział w strukturze produkcji przetworów w obu analizowanych okresach stanowią mrożonki (45%). Drugim podstawowym produktem są soki zagęszczone, stanowiąc w latach 2000-2005 przeszło 33%. Pozostałe przetwory stanowią niewielką część produkcji, wśród tej grupy wyróżniają się dżemy i marmolady z udziałem około 8,5%.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
 - SEKTOR SPOŻYWCZY**

Tabela 19. Produkcja przetworów owocowych w Polsce w latach 2006-2008

Produkt	2006		2007		2008*	
	tys. t	%	tys. t	%	tys. t	%
Soki zagęszczone (łącznie z warzywnymi)	369,9	36,6	183,3	22,6	290,0	30,2
Dżemy	60,3	6,0	58,5	7,2	68,0	7,1
Marmolady, powidła, pasty i przeciery	87,0	8,6	104,7	12,9	115,0	12,0
Kompoty i owoce pasteryzowane	19,7	1,9	18,1	2,2	19,0	2,0
Mrożonki	377,8	37,4	339,3	41,9	356,0	37,1
Susze	2,9	0,3	3,6	0,4	4,0	0,4
Pozostałe	93,1	9,2	103,0	12,8	108,0	11,2
Razem przetwory	1010,7	100,0	810,5	100,0	960,0	100,0

*dla roku 2008 dane szacunkowe

Źródło: [39].

W latach 2006-2008 głównymi przetworami owocowymi w dalszym ciągu pozostają mrożonki i soki zagęszczone, choć ich udział w produkcji przetworów maleje. Wzrasta natomiast o prawie 4 punkty procentowe udział marmolad, powideł, past i przecierów.

Wielkość produkcji przetworów warzywnych w latach 2000-2005 wynosiła w Polsce przeciętnie 722 tys. ton i była prawie dwa razy wyższa niż w okresie 1993-1999 (tabela 19).

Tabela 20. Produkcja przetworów warzywnych w Polsce w latach 1993-2005 (tys. ton rocznie)

Produkt	1993-1999		2000-2005	
	Średnia produkcja	Struktura (%)	Średnia produkcja	Struktura (%)
Konserwy	45,43	11,8	117,63	16,3
Marynaty	46,56	12,2	88,12	12,2
Kwaszonki	7,76	2,0	14,92	2,1
Susze warzywne	8,60*	2,3	24,02	3,3
Koncentrat pomidorowy	24,60*	6,5	30,50	4,2
Mrożonki	170,27	44,8	347,60	48,2
Kecup i sosy pomidorowe	49,08*	12,9	67,67	9,4
Pozostałe przetwory	28,83	7,5	31,08	4,3
Razem przetwory	380,23	100,0	721,53	100,0

* od 1996 roku

Źródło: [8, s. 226-227].

W strukturze produkcji w całym analizowanym okresie zdecydowanie dominują mrożonki. Ich średni udział z 44,8% w latach 1993-1999 wzrósł do 48,2% w latach 2000-2005. Zwiększył się także udział konserw i suszu warzywnego, zmalał koncentratu pomidorowego, keczupu i sosów pomidorowych.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Tabela 21. Produkcja przetworów warzywnych w Polsce w latach 2006-2008

Produkt	2006		2007		2008*	
	tys. t	%	tys. t	%	tys. t	%
Konserwy	142,0	15,5	133,3	14,3	145,0	14,9
Marynaty	106,8	11,6	85,9	9,2	88,0	9,1
Kwaszonki	18,3	2,0	18,4	2,0	20,0	2,1
Susze warzywne	19,9	2,2	24,9	2,7	25,0	2,6
Koncentrat pomidorowy	36,0	3,9	32,0	3,4	30,0	3,1
Mrożonki	472,5	51,5	496,8	53,3	520,0	53,6
Kecup i sosy pomidorowe	93,5	10,2	110,3	11,8	112,0	11,5
Pozostałe przetwory	28,9	3,1	30,0	3,2	30,0	3,1
Razem przetwory	917,9	100,0	931,6	100,0	970,0	100,0

*dla roku 2008 dane szacunkowe

Źródło: [39].

W latach 2006-2008 w dalszym ciągu rośnie udział mrożonek w przetworach warzywnych. Stanowią one w 2008 roku wg danych szacunkowych prawie 54% całego przetwórstwa warzywnego.

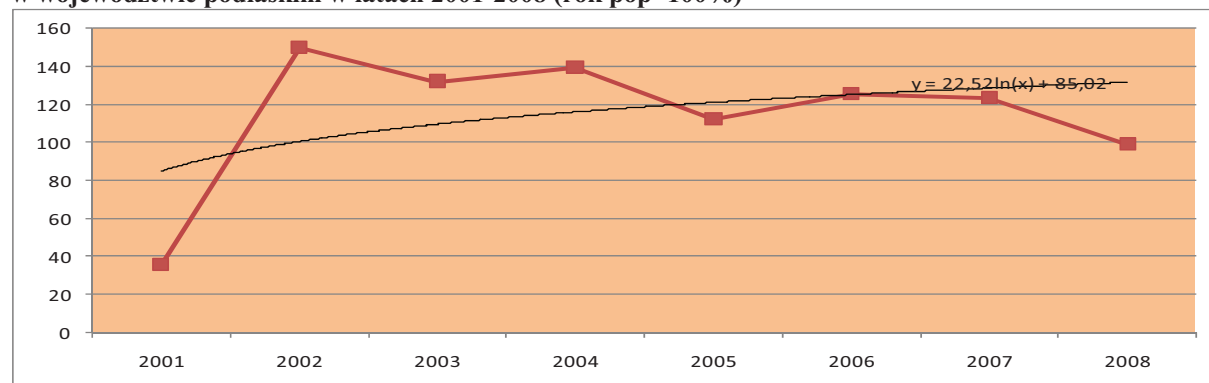
W Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD), podmioty gospodarcze zajmujące się przetwarzaniem owoców i warzyw umieszczone są w sekcji D (przetwórstwo przemysłowe), podsekcji A (produkcja artykułów spożywczych; napojów i wyrobów tytoniowych), dziale 15 (produkcja artykułów spożywczych i napojów), grupie 15.3 (przetwórstwo owoców i warzyw) [8].

Analiza przetwórstwa owocowo-warzywnego w województwie podlaskim obejmuje następujące sekcje (PKD 2004):

- 15.31 – ziemniaki przetworzone i zakonserwowane,
- 15.32 – produkcja soków owoców i warzyw,
- 15.33 - owoce i warzywa przetworzone i zakonserwowane, gdzie indziej niesklasyfikowane.

Wartość produkcji sprzedanej przemysłu owocowo-warzywnego uzależniona jest między innymi od wielkości zbiorów owoców i warzyw. Wyraźnie widoczne jest zmniejszenie tej produkcji w latach nieurodzaju, np. w roku 2001 (po niekorzystnym 2000) i 2008 (po zmniejszeniu zbiorów w 2007) (wykres 35). W związku ze znacznym spadkiem produkcji w roku 2001, pozostałe lata charakteryzuje rosnąca tendencja sprzedaży przetworów owocowo-warzywnych.

Wykres 35. Dynamika i linia trendu produkcji sprzedanej przetwórstwa owocowo-warzywnego w województwie podlaskim w latach 2001-2008 (rok pop=100%)

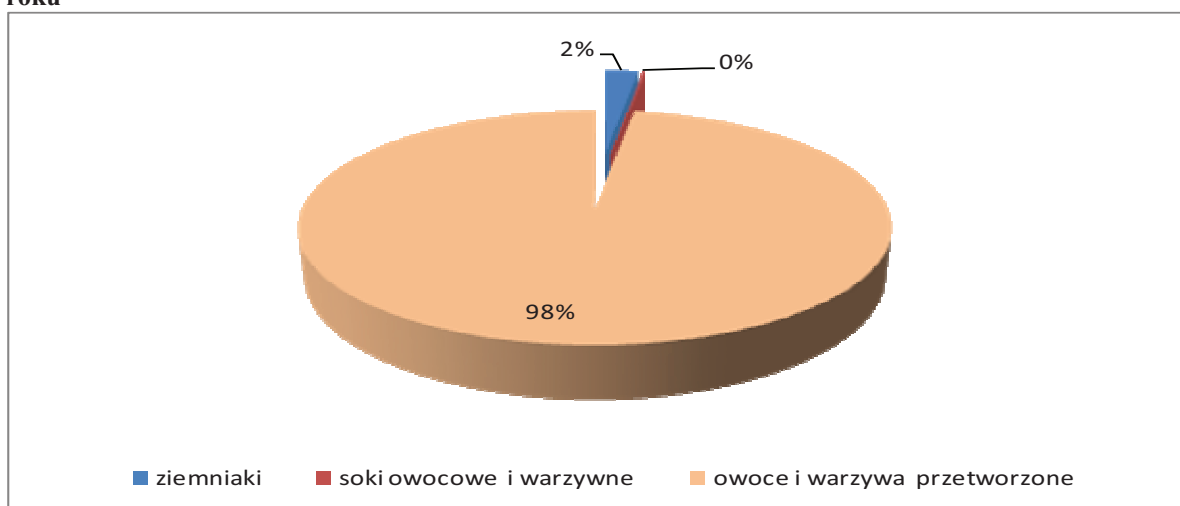

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych US w Białymstoku.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

W strukturze przetwórstwa owocowo-warzywnego w województwie podlaskim zdecydowanie dominują produkty wytwarzane w sekcji 15.33 – owoce i warzywa przetworzone i zakonserwowane. W roku 2008 stanowiły one 98% całej produkcji działu 15.3 (wykres 36).

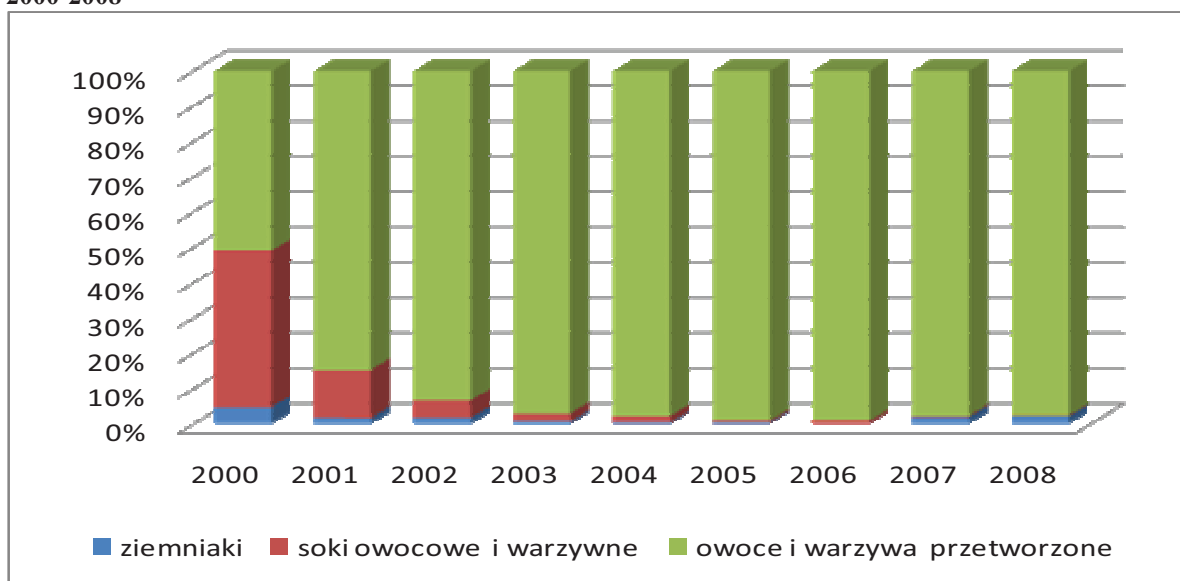
Wykres 36. Struktura produkcji przemysłu owocowo-warzywnego w województwie podlaskim w 2008 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych US w Białymstoku.

Od roku 2000 w strukturze produkcji nastąpiły istotne zmiany. Od 2005 roku znikomy udział w strukturze ma produkcja soków owocowych i warzywnych. Okresowo wzrasta natomiast udział przetwórstwa ziemniaków.

Wykres 37. Zmiany struktury przetwórstwa owocowo-warzywnego w województwie podlaskim w latach 2000-2008

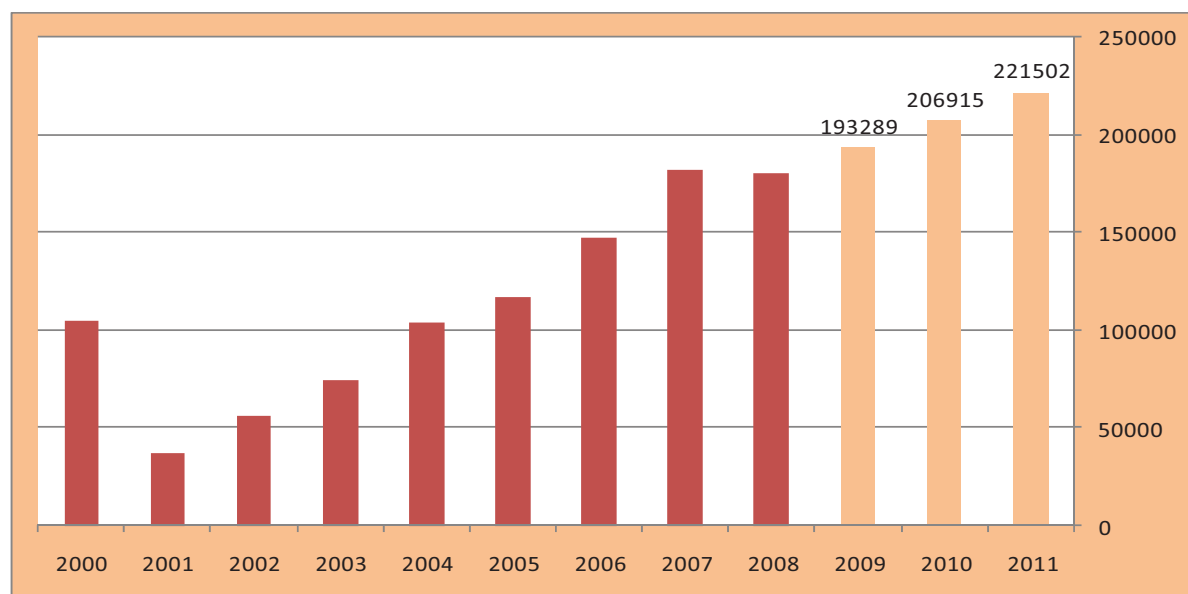

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych US w Białymstoku.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Zmniejszenie zbiorów owoców i warzyw w roku 2000, spowodowane niekorzystnymi warunkami przyrodniczymi, wpłynęło na spadek wartości produkcji sprzedanej przemysłu owocowo-warzywnego w województwie podlaskim w roku 2001. Kolejne lata to stopniowe odbudowywanie produkcji. Należy przypuszczać, iż tendencja wzrostowa zostanie utrzymana także w trzech najbliższych latach (wykres 38). Przewidywane zwiększenie sprzedaży przetworów owocowo-warzywnych ma swoje uzasadnienie w trzech podstawowych czynnikach.

Wykres 38. Wartość produkcji sprzedanej (w tys. zł) w branży w latach 2000-2008 i prognoza na lata 2009-2011

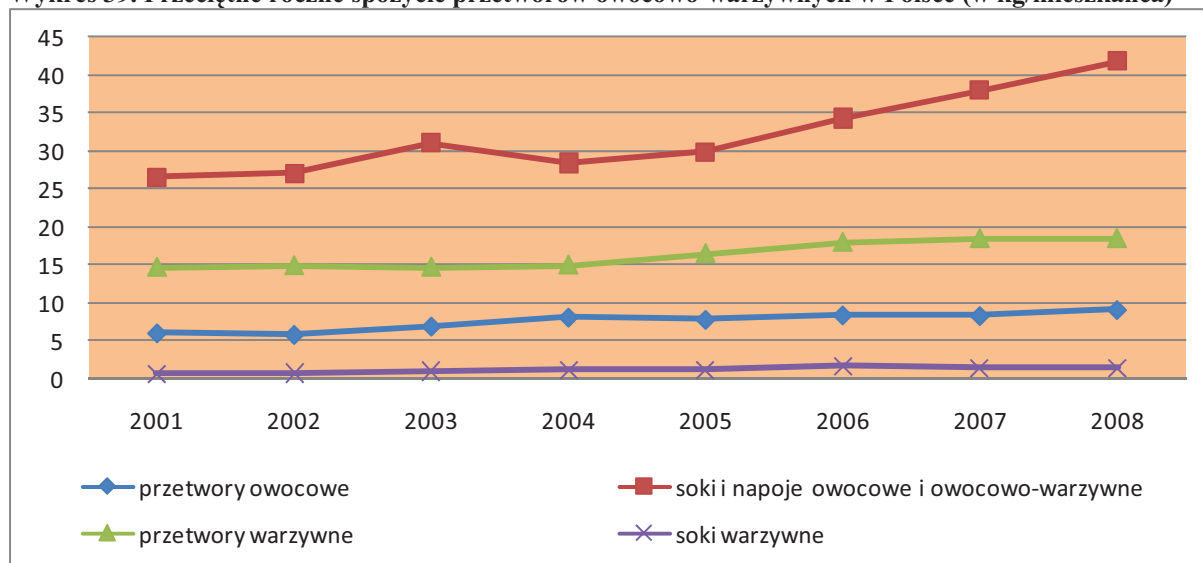
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych US w Białymstoku.

Pierwszym z nich jest rosnące spożycie owoców i warzyw oraz ich przetworów średnio na jednego mieszkańca naszego kraju (wykres 39). Najwyższą dynamiką wzrostu charakteryzują się soki i napoje owocowe i owocowo-warzywne. Te zależności, określone wprawdzie dla całego kraju, powinny mieć swoje odniesienie także do województwa podlaskiego. Zastanawia zatem wcześniej przedstawiony spadek produkcji soków owocowo-warzywnych w analizowanym województwie po roku 2004. Niewykluczone, iż wpływ na taką sytuację miał między innymi zwiększony import soków zagęszczonych i pitnych.

Średnio o 10 kg na osobę większe jest spożycie przetworów warzywnych niż przetworów owocowych. Wzrost spożycia jednych i drugich po roku 2004 dobrze rokuje dla przemysłu owocowo-warzywnego. Natomiast stosunkowo niewielkim poziomem spożycia, pozostającym praktycznie bez zmian, charakteryzują się soki warzywne. W odniesieniu do nich prognozy wzrostu produkcji są zatem niekorzystne.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Wykres 39. Przeciętne roczne spożycie przetworów owocowo-warzywnych w Polsce (w kg/mieszkańca)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [39].

Kolejnym czynnikiem wpływającym na decyzje producentów są ceny detaliczne przetworów owocowo-warzywnych wykazujące wzrost na przestrzeni ostatnich lat (tabela 21).

Tabela 22. Wskaźniki cen detalicznych owoców i warzyw oraz ich przetworów (rok poprzedni=100%)

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008
Towary i usługi konsumpcyjne ogółem	103,5	102,1	101,0	102,5	104,2
Żywność i napoje bezalkoholowe	106,3	102,1	100,6	104,9	106,1
Owoce i przetwory	103,1	102,7	103,4	109,9	106,2
Warzywa świeże	96,0	100,5	108,9	105,0	100,0
Przetwory warzywne	100,1	103,8	100,8	102,1	108,1

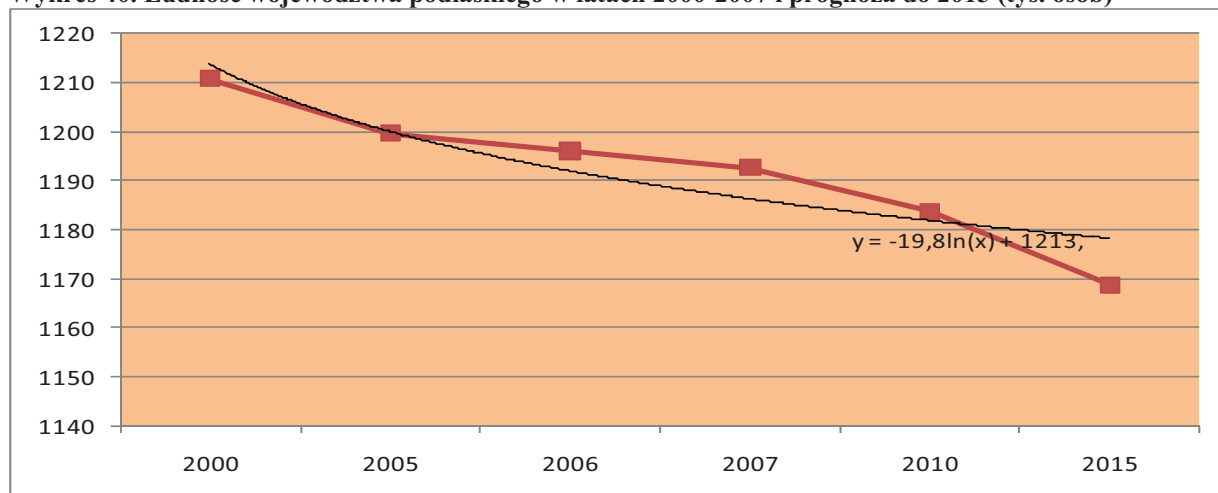
Źródło: opracowanie własne na podstawie [39].

W przypadku owoców i przetworów owocowych wzrost cen detalicznych jest wyższy niż cen towarów i usług konsumpcyjnych ogółem, a także niż wzrost cen żywności i napojów bezalkoholowych ogółem. Nieco niższa jest dynamika wzrostu w przypadku cen detalicznych przetworów warzywnych, tu zdecydowanie najkorzystniejszym dla producentów jest rok 2008.

Trzecim zasadniczym czynnikiem określającym popyt na produkty owocowo-warzywnie (a zatem wpływającym także na wielkość ich produkcji) są zmiany w liczbie ludności. Ze względu na spadkową tendencję liczby ludności w województwie podlaskim i tym samym jej wpływy na popyt, ten czynnik nie będzie oddziałował dodatnio na wzrost produkcji sektora spożywczego, w tym także przetwórstwa owocowo-warzywnego.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Wykres 40. Ludność województwa podlaskiego w latach 2000-2007 i prognoza do 2015 (tys. osób)

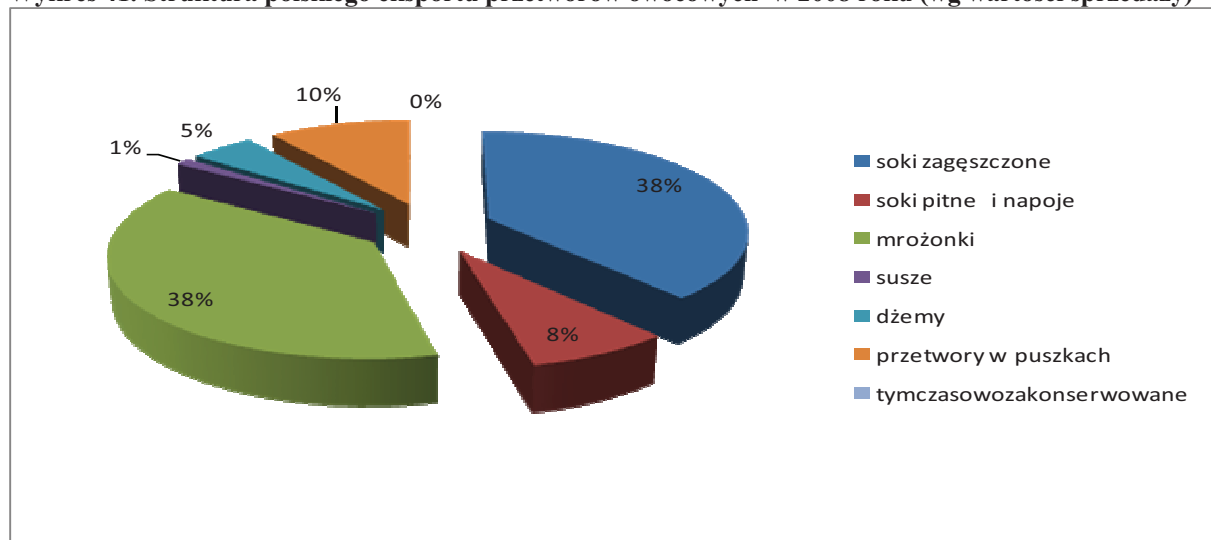

Źródło: opracowanie własne na podstawie [35].

Możliwości wzrostu sprzedaży przetworów owocowo-warzywnych tkwią natomiast w handlu zagranicznym tymi produktami. Dynamika eksportu przetworów owocowych w ciągu ostatnich dwóch lat przekracza 110%, w przypadku przetworów warzywnych wynosi ona odpowiednio 112% i 118%.

W eksporcie produktów przetworzonych zdecydowanie dominują soki zagęszczone (wśród nich sok jabłkowy) oraz mrożonki. Udział zarówno soków jak i mrozonek stanowi około 38% całego eksportu przetworów (wykres 41).

Wykres 41. Struktura polskiego eksportu przetworów owocowych w 2008 roku (wg wartości sprzedaży)

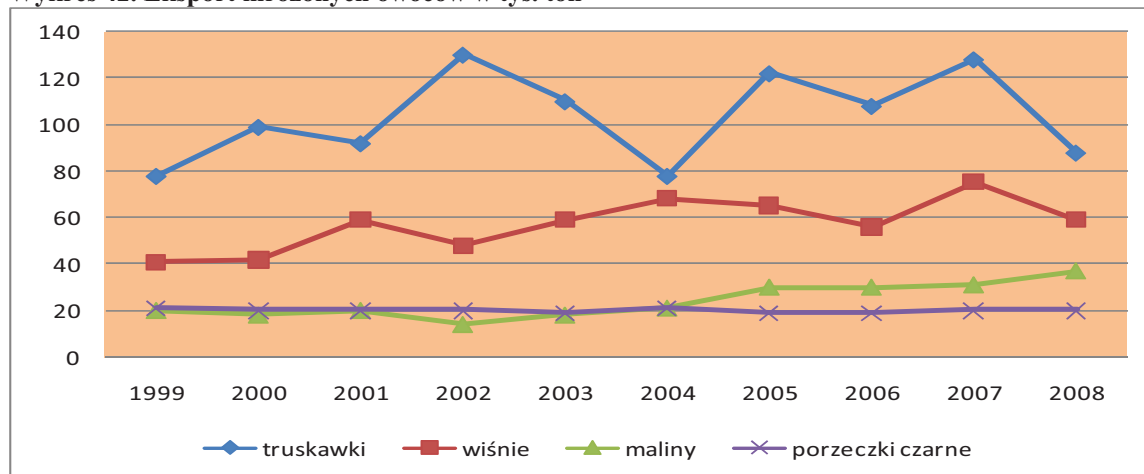
Źródło: opracowanie własne na podstawie [39].

Zasadniczy udział w strukturze eksportu mrozonek mają truskawki. Ich sprzedaż za granicę jedynie w 2004 roku spadła poniżej 80 tys. ton. W najkorzystniejszym pod tym względem roku 2002 osiągnęła wielkość 130 tys. ton (wykres 42).

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Uprawa truskawek w województwie podlaskim obok uprawy porzeczek zajmuje czołowe miejsce. Przetwórstwo owocowo-warzywne województwa podlaskiego w zakresie tzw. owoców miękkich powinno zatem mieć szczególnie na względzie przerób tego surowca.

Wykres 42. Eksport mrożonych owoców w tys. ton

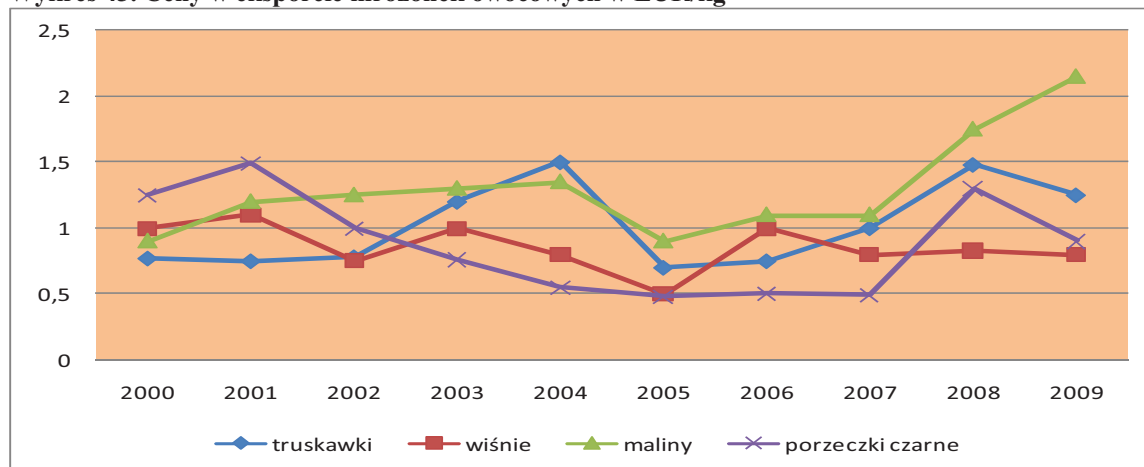

Źródło: opracowanie własne na podstawie [39].

Nie zmienia się natomiast wysokość eksportu mrożonych porzeczek. Także ich ceny w eksporcie nie mają długotrwałej tendencji wzrostu. Ze względu na stosunkowo wysoki udział tych owoców w ogólnych zbiorach w województwie podlaskim nie jest to korzystna sytuacja ani dla producentów ani dla przetwórców tych owoców. W obecnej dekadzie powierzchnia uprawy porzeczek na świecie wykazuje tendencję spadkową. Spadają także ceny porzeczek czarnych w unijnym eksporcie [49].

Od 2004 roku ze względu na korzystne ceny (wykres 43) wzrasta eksport mrożonych malin. Tendencja wzrostu ma zatem charakter długookresowy, co może stanowić przesłankę w kierunku wzrostu powierzchni upraw tych owoców w województwie podlaskim.

Wykres 43. Ceny w eksporcie mrozonek owocowych w EUR/kg

Źródło: opracowanie własne na podstawie [39].

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Na przestrzeni lat 2000-2008 w liczbie producentów przetworów owocowo-warzywnych w województwie podlaskim nie zachodzą istotne zmiany (tabela 22). Pod względem liczby podmiotów zajmujących się przetwórstwem owocowo-warzywnym, województwo podlaskie znajduje się na 13 miejscu w kraju. [9].

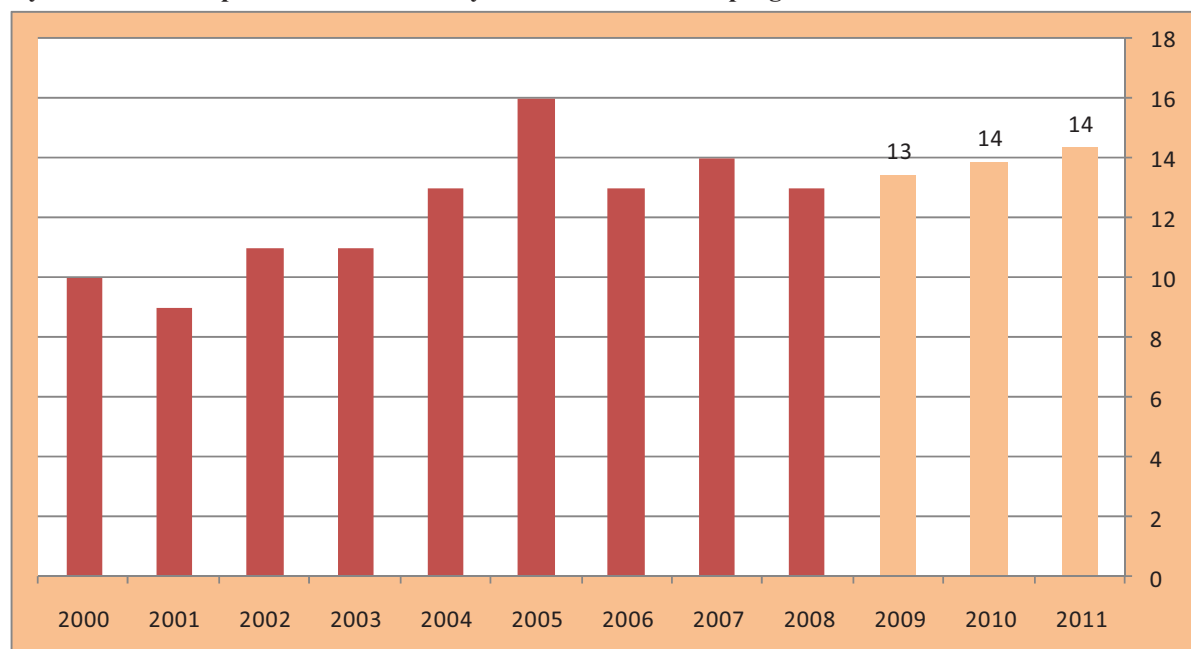
Tabela 23. Zmiany w liczbie producentów przetworów owocowo-warzywnych w latach 2000-2008 w województwie podlaskim

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Warzywa (15.3)	10	9	11	11	13	16	13	14	13
Ziemniaki przetworzone (15.31)	2	1	2	2	3	3	3	4	3
Soki owocowe i warzywne (15.32)	1	1	1	2	2	2	1	1	1
Inne owoce i warzywa przetworzone (15.33)	8	8	10	9	11	14	12	13	12

Źródło: dane US w Białymstoku, zestawienie dla sektora spożywczego 2000-2008.

Należy przypuszczać, że w najbliższych latach liczba przedsiębiorstw w branży przetwórstwa owocowo-warzywnego w województwie również nie ulegnie istotnym zmianom (wykres 44).

Wykres 44. Liczba producentów w branży w latach 2000-2008 i prognoza na lata 2009-2011

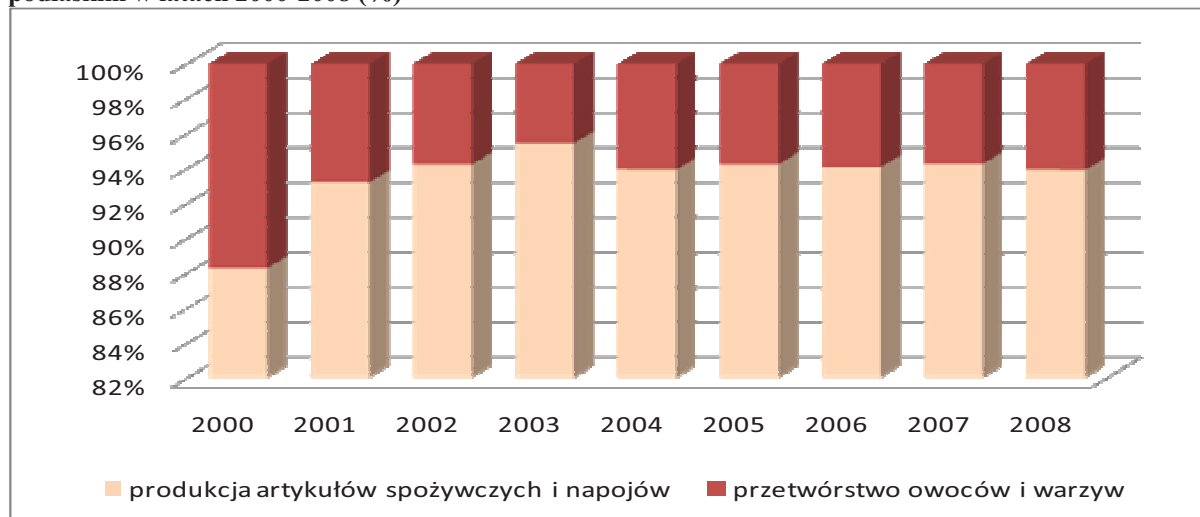

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych US w Białymstoku.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

W związku z powyższym nie należy także oczekiwać istotnych zmian w zatrudnieniu w branży owocowo-warzywnej. Udział zatrudnionych w przetwórstwie owocowo-warzywnym w województwie podlaskim pozostaje od roku 2004 na prawie niezmiennym poziomie ok. 6% (wykres 45).

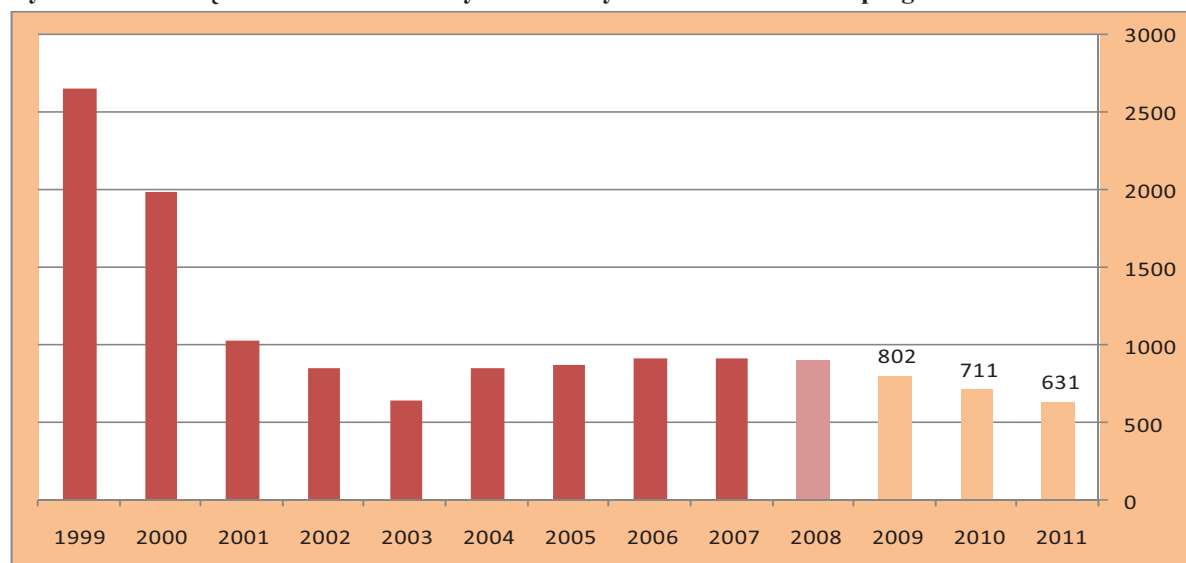
Wykres 45. Udział branży owocowo-warzywnej w zatrudnieniu w przemyśle spożywczym w województwie podlaskim w latach 2000-2008 (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych US w Białymstoku.

Biorąc pod uwagę przeciętną liczbę zatrudnionych w tej branży przemysłu spożywczego, stwierdzić należy dość gwałtowny spadek po roku 1999 i względną stabilizację od 2004. W rezultacie, przypuszczać należy, iż zatrudnienie w przedsiębiorstwach przetwórstwa owocowo-warzywnego w województwie podlaskim w najbliższych trzech latach może mieć tendencję malejącą (wykres 46).

Wykres 46. Przeciętna liczba zatrudnionych w branży w latach 1999-2008 i prognoza na lata 2009-2011

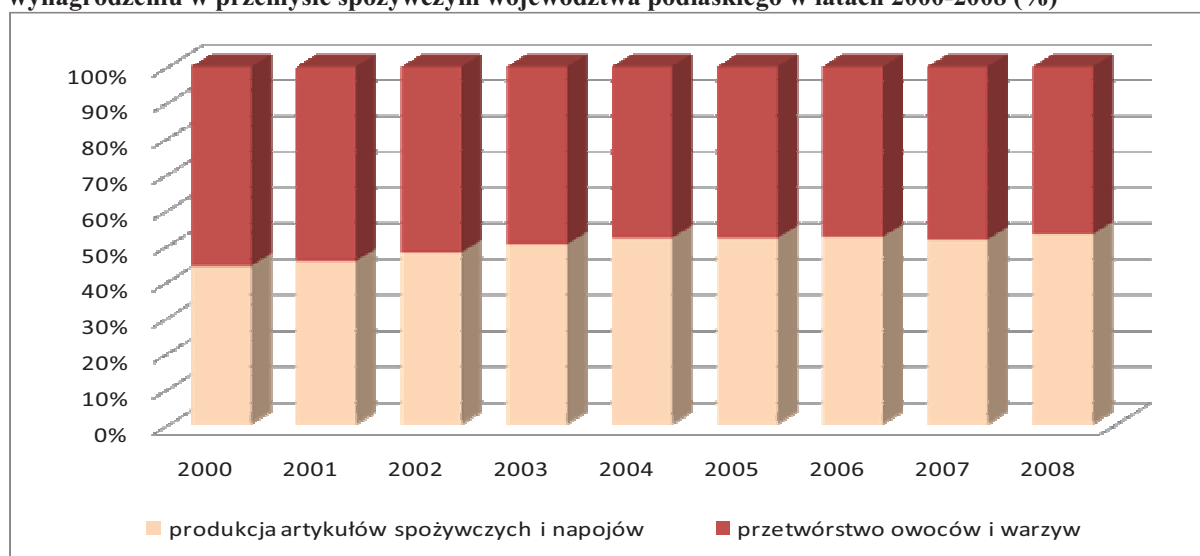

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych US w Białymstoku.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Niewątpliwie przyczyni się do tego spadek przeciętnego wynagrodzenia w branży owocowo-warzywnej w porównaniu ze średnimi wynagrodzeniami w całej produkcji artykułów spożywczych i napojów. W roku 2000 relacje w poziomie wynagrodzeń kształtowały się na korzyść branży owocowo-warzywnej, średnia płaca była tam o ponad 25% wyższa niż w produkcji artykułów spożywczych i napojów. Rok 2003 był pod tym względem przełomowym. Wynagrodzenie w omawianej branży osiągnęło po raz pierwszy w analizowanym okresie poziom o 1,4% niższy niż w całej produkcji artykułów spożywczych. W ostatnim roku analizy różnica w poziomie wynagrodzeń pogłębiła się do 12% (wykres 47).

Wykres 47. Udział przeciętnego wynagrodzenia w branży owocowo-warzywnej w przeciętnym wynagrodzeniu w przemyśle spożywczym województwa podlaskiego w latach 2000-2008 (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych US w Białymstoku.

W analizie poziomu średnich wynagrodzeń w przetwórstwie owocowo-warzywnym w województwie podlaskim po ich spadku w latach 2002-2006, widoczny jest wzrost w latach 2007-2008. Przewiduje się, że ten wzrost utrzyma się także w najbliższym okresie (wykres 48). Będzie to jednak wzrost niewielki, sięgający w 2011 roku niespełna 5% w stosunku do roku 2008.

Przetwórstwo owocowo-warzywne największy wpływ na rynek pracy wykazuje w powiecie siemiatyckim i w mieście Białymstoku. Łącznie w tych dwóch regionach zatrudnionych jest 94% pracujących w branży owocowo-warzywnej w województwie podlaskim. Szczególną rolę odgrywa branża owocowo-warzywna w powiecie siemiatyckim – tam osoby zatrudnione w przetwórstwie owoców i warzyw stanowią ponad 47% zatrudnienia w produkcji artykułów spożywczych i napojów. Na obszarze administracyjnym miasta Białymstoku udział zatrudnienia w branży owocowo-warzywnej na przestrzeni ostatnich trzech lat zmniejszył się z 20% do 17,6%.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Wykres 48. Przeciętne wynagrodzenie w branży w latach 1999-2008 i prognoza na lata 2009-2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych US w Białymstoku.

Analiza SWOT przetwórstwa owocowo-warzywnego w województwie podlaskim

Możliwości rozwojowe przemysłu owocowo-warzywnego w znacznej mierze zależą od zidentyfikowania a następnie wykorzystania mocnych jego stron i szans rozwoju płynących z otoczenia. Nie mniej ważnym jest unikanie zagrożeń oraz praca nad ograniczaniem słabych stron branży. Poniższe zestawienie ma na celu identyfikację najistotniejszych uwarunkowań rozwoju przetwórstwa owocowo-warzywnego w województwie podlaskim.

Tabela 24. Analiza SWOT dla branży owocowo-warzywniej w województwie podlaskim

Mocne strony	Słabe strony
- Nieskażone środowisko wpływające zarówno na jakość surowca jak i wyrobów przetworzonych - Wysoka produkcja owoców jagodowych – truskawek i porzeczek - Wysoki rozwój przetwórstwa owoców i warzyw w niektórych regionach województwa (powiat siemiatycki, Miasto Białystok) - Silna pozycja Polski eksportie koncentratu jabłkowego i mrożonek	- Wysoki stopień rozdrobnienia producentów przetworów owocowo-warzywnych - Brak konsolidacji przetwórstwa owocowo-warzywnego w kraju - Brak strategii rozwoju [41] - Niewielka i niezorganizowana baza surowcowa - Niekorzystne warunki klimatyczne i glebowe do uprawy owoców i warzyw - Wysoka rola pośredników [17] - Utrudniony przepływ informacji rynkowej
Szanse	Zagrożenia
- Wzrost spożycia owoców i warzyw na jednego mieszkańca - Program „5 razy dziennie warzywa i owoce” - Wzrost popytu na żywność ekologiczną [3] - Wsparcie unijne (m.in. w zakresie koncentratu pomidorowego) - Udział w międzynarodowym rynku wskutek procesów integracyjnych - Zniesienie norm unijnych dotyczących wyglądu warzyw [40] - Bliskość chłonnego, wschodniego rynku zbytu	- Wysoka konkurencja ze strony przedsiębiorstw zagranicznych - Malejąca liczba ludności województwa podlaskiego - Spadek cen porzeczki czarnej na rynku unijnym - Konieczność dostosowania się do wymogów unijnych - Presja ze strony dostawców surowca

Źródło: opracowanie własne.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Powyższa lista nie obejmuje z pewnością wszystkich czynników wpływających na rozwój branży owocowo-warzywnej w województwie podlaskim. Należy jednak zwrócić uwagę na te najistotniejsze.

Branżę owocowo-warzywną w analizowanym województwie charakteryzuje stosunkowo długa lista słabych stron. Część z nich nie zależy bezpośrednio od przetwórstwa owocowo-warzywnego jak np. baza surowcowa czy warunki glebowo-klimatyczne. Istotnym czynnikiem konkurencyjności branży jest jednak poziom jej konsolidacji. Rozproszona liczba wielu drobnych przetwórców utrudnia kontakty przedsiębiorstw, przepływ informacji, jak również działania marketingowe. Procesy kooperacyjne niewątpliwie ułatwiłyby funkcjonowanie przedsiębiorstw, szczególnie w okresie spowolnienia gospodarczego, a także zmniejszyłyby rolę pośredników w zakupie surowca czy organizacji sprzedaży.

Proces integracji z UE wiąże się dla polskich przedsiębiorców z szeregiem zagrożeń, związanych z rosnącą konkurencją czy wymogami w zakresie jakości produkcji i ochrony środowiska. Te zagrożenia można jednak minimalizować dzięki możliwości uzyskania wsparcia finansowego ze środków unijnych.

W UE wsparciem w zakresie przetworzonych owoców i warzyw objęte są: suszone winogrona, suszone figi i śliwki, przetwory z owoców cytrusowych, gruszki i brzoskwinie w syropie a także przetwory pomidorowe (koncentrat pomidorowy, przetwory w puszkach, soki, mrożonki, przeciery, susze). W Polsce wsparciem finansowym są objęte jedynie przetwory z pomidorów [18]. Wsparcie to polega na dopłatach do pomidorów przeznaczonych do produkcji przetworów. Dopłaty kierowane są do uznanych organizacji i grup producentów, a warunkiem ich uzyskania jest zawarcie umowy kontraktacyjnej z zakładami przetwórczymi. Zakłady przetwórcze zatem w tym przypadku nie uzyskują bezpośrednio pomocy finansowej, korzyścią dla nich jest możliwość oferowania niższych cen skupu dostawcom surowca, a przez to wzrost konkurencyjności przetworów z tych warzyw.

Zakłady przetwórstwa owoców i warzyw, tak jak pozostałe zakłady przemysłu spożywczego, mogą korzystać ze wsparcia z unijnych funduszy strukturalnych. W latach programowania 2004-2006 takie możliwości stwarzał np. Sektorowy Program Operacyjny -działanie 1.5 „Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych”. Na lata 2007-2013 wsparcie finansowe przewidują programy operacyjne Innowacyjna Gospodarka i Rozwój kapitału ludzkiego.

Mimo licznych słabych stron branży owocowo-warzywnej w województwie podlaskim i zagrożeń związanych z procesem integracji, sytuacją w handlu zagranicznym przetworami owocowo-warzywnymi, czy też sytuacją demograficzną w analizowanym województwie, stwierdzić należy, iż istnieją realne możliwości rozwoju tej branży. Niezbędne są jednak działania konsolidacyjne zarówno w przetwórstwie owocowo-warzywnym jak i sferze surowcowej oraz większa aktywność w korzystaniu z unijnych programów wsparcia.

2.4. Produkcja napojów

Sektor napojów w Polsce jest przemysłem o dużym znaczeniu dla gospodarki narodowej. Wpływy ze sprzedaży napojów, głównie w formie akcyzy i podatków bezpośrednich stanowią prawie 5% dochodów budżetu państwa. Tylko w 2007 roku wpłaty producentów napojów wyniosły 11,5 mld zł przy wartości dochodów budżetu o wartości 236,4 mld zł.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

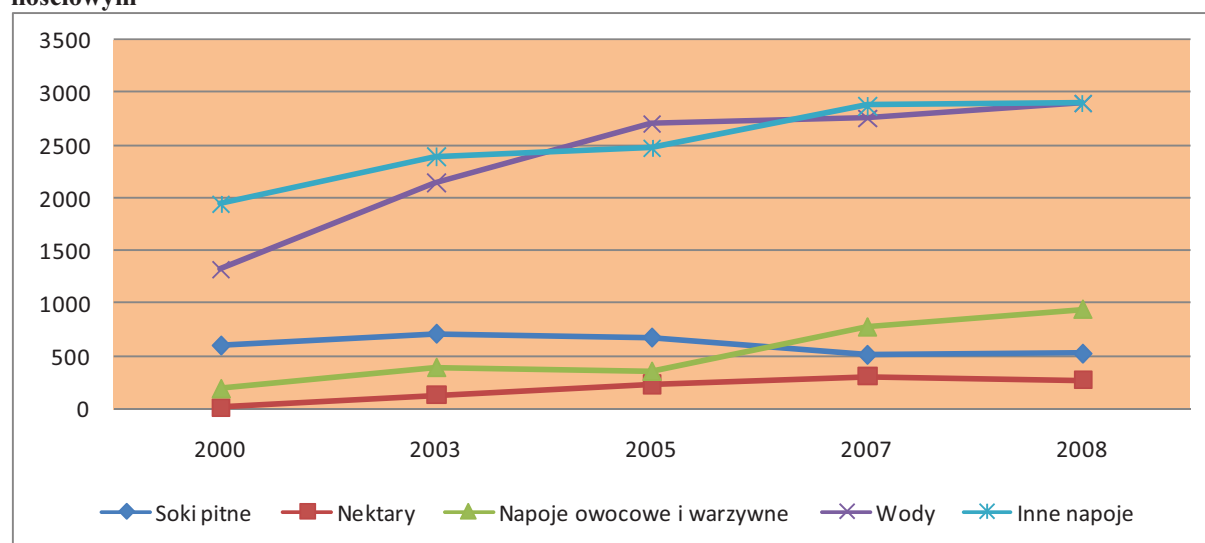
Tabela 25. Przemysłowa produkcja napojów (w mln litrów)

Produkty	2000	2003	2005	2007	2008
Soki pitne	599,4	707,2	672,3	514,1	525,0
Nektary	10,5	126,0	223,9	302,9	275,0
Napoje owocowe i warzywne	191,1	391,7	355,2	772,7	940,0
Wody	1324,8	2147,1	2701,2	2759,5	2900,0
Inne napoje	1950,4	2396,8	2482,4	2873,9	2900,0
<i>Razem napoje bezalkoholowe</i>	4078,2	5769,7	6435,0	7223,1	7540,0
Piwo	2523,1	2862,2	3157,2	3689,5	3700,0
Wina gronowe i wermuty	39,6	42,1	27,7	15,8	15,0
Wina pozostałe	346,0	364,0	273,1	237,7	107,6
Wódki czyste 100%	66,5	79,6	79,0	92,7	107,6
Wódki inne 100%	11,0	14,6	15,5	17,8	20,4
<i>Razem napoje alkoholowe 100%</i>	250,0	286,0	288,5	325,4	343,0

Źródło: [46].

W ogólnej strukturze produkcji dominują napoje bezalkoholowe, które stanowiły 96,6% produkcji całkowitej. Produkcja przemysłowa napojów systematycznie rośnie. Największa dynamika produkcji w branży napojów bezalkoholowych dotyczy wód mineralnych oraz pozostałych napojów. W ciągu ośmiu lat, to jest od 2000 roku, wielkość produkcji wody podwoiła się, a w odniesieniu do pozostałych napojów wzrosła o 150%.

Wykres 49. Dynamika produkcji napojów bezalkoholowych w Polsce w latach 2000–2009 w ujęciu ilościowym

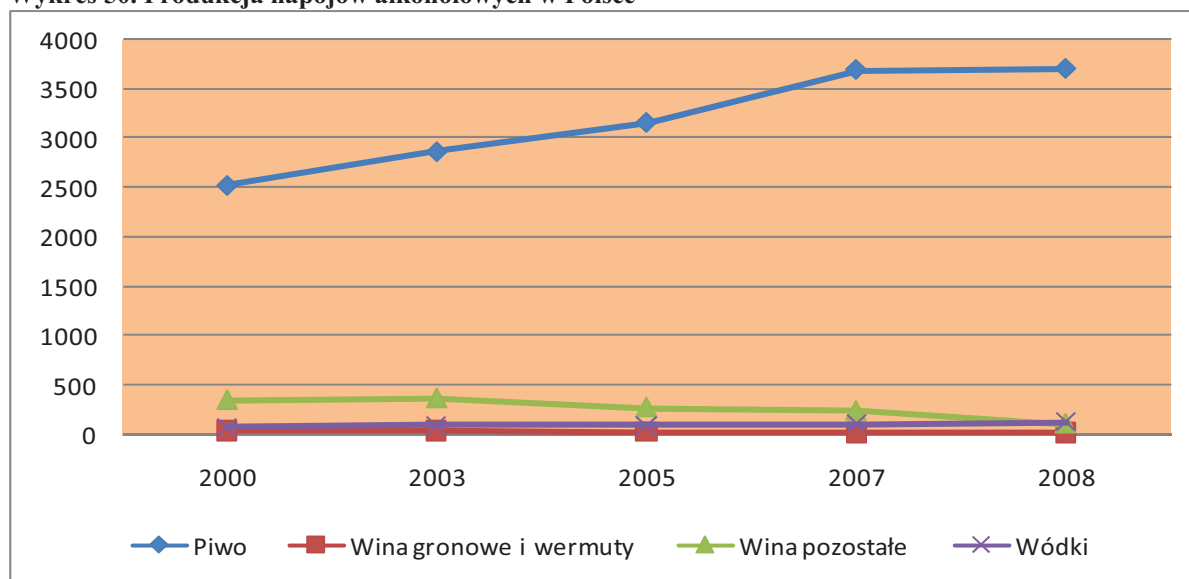

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [46].

Wśród napojów alkoholowych największą dynamikę produkcji osiąga piwo. Od 2000 produkcja piwa w Polsce wzrosła z 2523 mln litrów w 200 roku do 3700 mln litrów w roku 2008, to jest o prawie o 147%. Wysoka dynamika dotyczy również wódek, których produkcja w 2008 roku kształtowała się na poziomie 128 mln litrów. Spadek produkcji odnotowują wina. Produkcja win gronowych w 2008 roku spadła z 42 mln litrów w 2003 roku do 15 mln litrów w roku 2008, to jest o ponad 67%. Równie niekorzystne wskaźniki dotyczą produkcji win pozostałych (w tym owocowych), która w 2008 roku kształtowała się na poziomie 107 mln litrów, co oznacza jej prawie trzyipółkrotny spadek w ciągu ostatnich pięciu lat.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Wykres 50. Produkcja napojów alkoholowych w Polsce

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [46].

Aktualnie (stan na koniec 2008 roku) sektor tworzy 306 podmiotów, z czego 112 to firmy średnie i duże. Liczba producentów napojów sukcesywnie spada. W ciągu siedmiu lat, to znaczy w okresie 2000–2007 zmniejszyła się z 390 do 306 przedsiębiorstw. Poziom ten został utrzymany w roku 2008. Największą grupę producentów sektora napojów stanowią producenci napojów bezalkoholowych oraz producenci wódek. Jednocześnie w branży napojów bezalkoholowych nastąpił największy spadek liczby podmiotów z 209 w 2000 roku do 102 w roku 2008. Równie duży jest spadek liczby producentów piwa. Liczba podmiotów zmniejszyła się o ponad połowę, z 209 w roku 2000 do 102 w roku 2008.

Tabela 26. Przemysłowe firmy produkujące napoje

Sektor	Liczba firm			
	2000	2003	2007	2008
Produkcja soków	52	50	48	48
W tym firmy średnie i duże		22	26	26
Napoje bezalkoholowe	209	148	102	102
W tym firmy średnie i duże		47	38	39
Produkcja piwa i siodu	63	58	33	33
W tym firmy średnie i duże		34	16	16
Produkcja win	66	62	38	38
W tym firmy średnie i duże		28	8	8
Produkcja wyrobów spirytusowych	68	74	85	85
W tym firmy średnie i duże		24	23	23
Z tego produkcja napojów	28	29	25	25
W tym firmy średnie i duże		21	18	18
Sektor napojów łącznie	478	390	306	306
W tym firmy średnie i duże		147	112	112
Przemysł spożywczy	6912	6679	6180	6180
W tym firmy średnie i duże	1748	1525	1610	1610

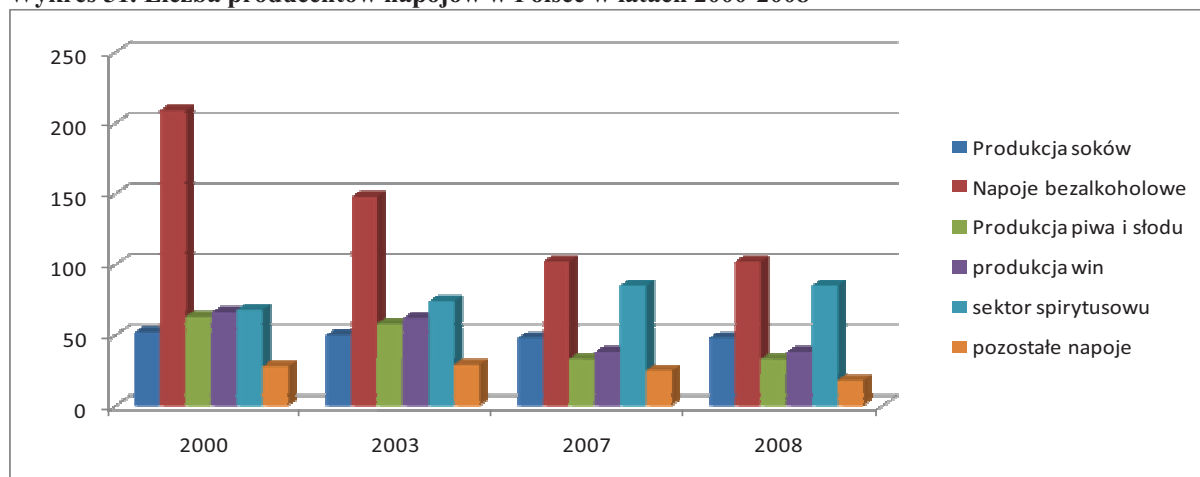
Źródło: [46].

Zmiany w liczbie przedsiębiorstw produkcyjnych wskazują na szybki proces koncentracji, szybszy niż w całym sektorze spożywczym. Na 306 producentów 112 przedsiębiorstw to firmy średnie i duże, co stanowi

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

około 31%. Największa liczba małych firm funkcjonuje w branży napojów bezalkoholowych. Od dwóch lat liczba podmiotów nie zmienia się.

Wykres 51. Liczba producentów napojów w Polsce w latach 2000-2008

Źródło: [46].

Liczba zatrudnionych w sektorze systematycznie maleje. W ciągu ostatnich ośmiu lat, to jest w okresie 2000–2008 zatrudnienie spadło z 47,4 tys. osób do 32,4 tysiący. Udział w zatrudnieniu całego sektora spożywczego wynosi ponad 8%, a całej gospodarki tylko 0,3%.

Tabela 27. Wielkość zatrudnienia w sektorze napojów w latach 2000-2008

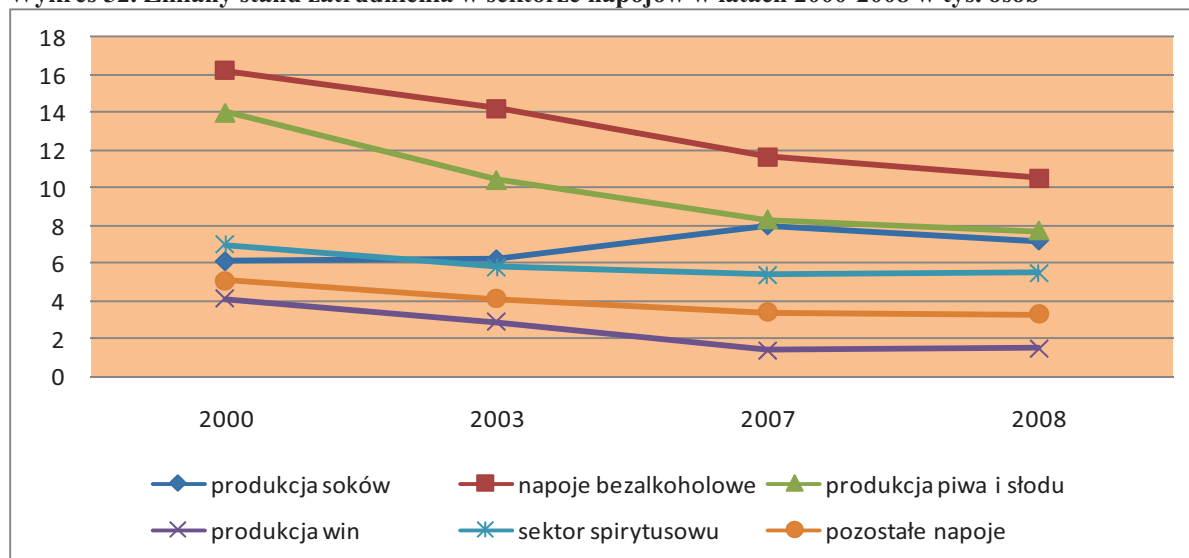
Sektor	Zatrudnienie w tys. osób			
	2000	2003	2007	2008
Produkcja soków	6,1	6,2	8,0	7,2
W tym firmy średnie i duże		5,7	7,7	6,6
Napoje bezalkoholowe	16,2	14,2	11,6	10,5
W tym firmy średnie i duże		12,1	10,0	9,3
Produkcja piwa i słoju	14,0	10,4	8,3	7,7
W tym firmy średnie i duże		9,8	7,9	7,0
Produkcja win	4,1	2,9	1,4	1,5
W tym firmy średnie i duże		1,0	1,0	1,0
Sektor spirytusowy	7,0	5,8	5,4	5,5
W tym firmy średnie i duże		4,9	4,3	4,5
Z tego produkcja napojów	5,1	4,1	3,4	3,3
W tym firmy średnie i duże		3,0	3,2	3,1
Sektor napojów łącznie	47,4	39,4	34,7	32,4
W tym firmy średnie i duże		34,3	30,9	28,4
Przemysł spożywczy	414,1	389,0	398,3	398,8
W tym firmy średnie i duże	317,6	291,5	304,4	308,8

Źródło: [46].

Podkreślenia warty jest fakt, iż prawie 88% zatrudnionych pracuje w średnich i dużych przedsiębiorstwach. Największe zatrudnienie występuje w branży napojów bezalkoholowych i obejmuje ponad 10,5 tys. pracujących w analizowanym sektorze, z czego 9,3 tys. zatrudniają średnie i duże przedsiębiorstwa. Nieznaczny wzrost zatrudnienia widoczny jest u producentów wyrobów spirytusowych i win. Dominujące zatrudnienie w średnich i dużych przedsiębiorstwach potwierdza procesy koncentracyjne w sektorze napojów oraz wskazuje na rosnącą wydajność pracy.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Wykres 52. Zmiany stanu zatrudnienia w sektorze napojów w latach 2000-2008 w tys. osób

Źródło: [46].

Wartość produkcji sprzedanej systematycznie rośnie. Dla analizowanej branży wartość ta wzrosła z 14457 mln zł w 2003 roku do 20450 mln zł w roku 2008, to jest o ponad 140%. Osiągana wartość produkcji sprzedanej liczonej w mln złotych w sektorze napojów realizowana jest w 94% przez duże i średnie firmy sektora. W produkcji soków wzrosła z poziomu 2359 mln zł do 4000 mln zł w 2008 roku. Wysoki wskaźnik dotyczy również produkcji piwa oraz branży spirytusowej. Wahania w wartości produkcji sprzedanej dotyczą producentów win (wykres 52).

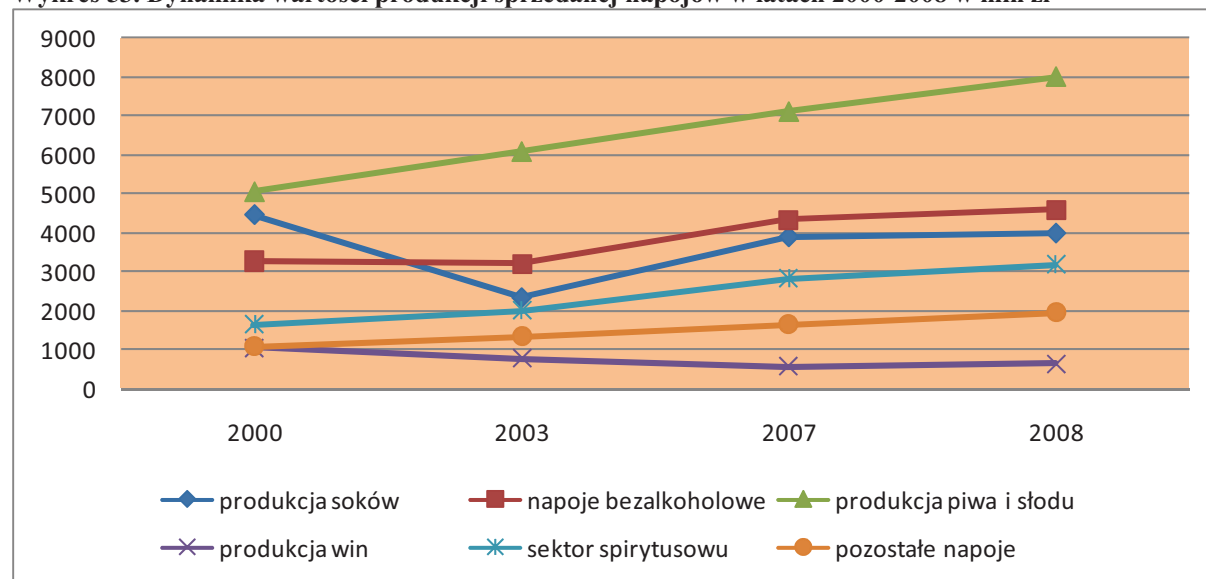
Tabela 28. Wartość produkcji sprzedanej sektora napojów, 2000-2008

Sektor	Produkcja sprzedana w mln zł (w cenach tranzytowych)			
	2000	2003	2007	2008
Produkcja soków	4470	2359	3905	4000
W tym firmy średnie i duże		2071	3550	3600
Napoje bezalkoholowe	3286	3220	4362	4600
W tym firmy średnie i duże		2911	4129	4400
Produkcja piwa i słoju	5056	6083	7104	8000
W tym firmy średnie i duże		5929	6800	7700
Produkcja win	1061	788	571	650
W tym firmy średnie i duże		464	500	600
Sektor spirytusowy	1653	2007	2835	3200
W tym firmy średnie i duże		1816	2503	2800
Z tego produkcja napojów	1096	1354	1634	1950
W tym firmy średnie i duże		1330	1582	1850
Sektor napojów łącznie	13526	14457	18777	20450
W tym firmy średnie i duże		18191	17482	19100
Przemysł spożywczy	80791	92529	132980	136500
W tym firmy średnie i duże	66300	75700	112063	116000

Źródło: [46].

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Wykres 53. Dynamika wartości produkcji sprzedanej napojów w latach 2000-2008 w mln zł

Źródło: [46].

Napoje stanowią ważną pozycję w wydatkach budżetów domowych. Dynamika ich spożycia systematycznie rośnie (tabela 28). W przypadku napojów bezalkoholowych, ich spożycie w 2008 roku wyniosło 183 litrów (łącznie bilansowe spożycie napojów powiększone o import i pomniejszone o eksport) na mieszkańca i było wyższe niż w roku 2007 o 3% a w porównaniu ze średnią z lat 2004–2006 o 16% [16]. Napoje alkoholowe i bezalkoholowe osiągnęły sprzedaż o wartości 41 mld zł (w cenach detalicznych), co stanowiło prawie 5% wartości spożycia gospodarstw domowych (830 mld zł w 2007 r.) oraz aż 23,3% wydatków ludności na żywność i napoje. Wydatki na zakup napojów osiągają poziom zbliżony do wydatków na zakup mięsa, ryb i przetworów oraz są dwukrotnie większe od wydatków na produkty mleczarskie [46]. Spadek odnotowuje jedynie spożycie wina.

W sektorze notuje się stabilizację detalicznych cen napojów alkoholowych i bardzo umiarkowane tempo wzrostu cen detalicznych napojów bezalkoholowych. Ceny w przetwórstwie były względnie stabilne w latach 2004-2005, a istotny ich wzrost nastąpił dopiero w 2007 r. Były one o 15% wyższe niż w końcu 2003 r.

Tabela 29. Spożycie napojów w Polsce (litr na 1 mieszkańca), 2000-2008

Wyszczególnienie	2000	2003	2007	2008
Wódki	2,0	2,4	3,0	3,4
Wina	12,0	11,3	8,9	9,0
Piwo	66,9	74,5	93,4	94,0
Soki i napoje owocowo - warzywne	27,0	32,0	39,8	40,4
Wody	34	52	70	78
Inne napoje bezalkoholowe	50	50	68	67

Źródło: [46].

Polska osiąga dodatnie saldo w handlu zagranicznymi napojami. Największe saldo obrotów dotyczy handlu sokami i wynosi ponad 300 mln euro. Saldo obrotów w przypadku handlu wodami i piwem kształtuje się na poziomie 50 – 60 mln euro. Ujemne saldo w handlu zagranicznym dotyczy sektora napojów. Przekracza ono

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
 - SEKTOR SPOŻYWCZY**

150 mln euro. Od 2007 roku ujemne saldo handlu zagranicznego dotyczy wyrobów spirytusowych. Wyniosło ono – 77 mln euro. Głównymi rynkami zbytu dla soków, nektarów, napojów owocowych i pozostałych napojów bezalkoholowych są nowe kraje członkowskie UE, w tym Węgry, Słowacja i Czechy oraz Niemcy i Wielka Brytania. Wody w opakowaniach jednostkowych sprzedawane są do Stanów Zjednoczonych, Kanady i Niemiec. Napoje bezalkoholowe importowane są głównie z krajów „starej” UE, a także Ukrainy, Czech i Węgier [16; 46].

Tabela 30. Handel zagraniczny napojami, 2003-2008

Wyszczególnienie	Eksport				Import			
	2003	2005	2007	2008	2003	2005	2007	2008
w mln euro								
Soki owocowe	244,9	304,3	403,7	450,0	56,0	106,0	151,4	121,0
Wody	24,8	129,7	147,7	171,5	19,5	51,7	104,3	109,6
Piwo	12,0	33,0	58,2	65,6	10,5	10,8	18,5	17,2
Wino	0,8	1,2	2,0	2,3	68,7	90,0	135,3	143,0
Wermut i inne	0,5	2,8	3,7	6,5	12,6	11,9	17,3	20,2
Alkohol nieskażony	2,6	28,8	5,4	3,8	0,0	2,5	36,3	44,0
Napoje spirytusowe	45,2	61,6	86,3	100,3	22,1	60,2	111,3	137,0
Razem	330,6	561,4	707,0	800,1	189,4	333,1	574,4	592,0
W tym koncentratów soków owocowych	110,0	302,8	355,8	409,5	134,0	227,5	422,9	473,0
w tys. litrów								
Soki owocowe	297,3	358,4	298,5	350,0	57,4	106,0	113,5	07,0
Wody	112,7	180,2	380,9	400,0	29,1	27,8	166,5	167,0
Piwo	19,4	30,5	99,6	142,4	19,3	9,1	30,5	26,0
Wino	0,5	0,3	1,1	1,0	59,2	36,9	73,3	77,8
Wermut i inne	1,1	1,3	8,5	13,5	17,1	4,5	11,3	15,0
Alkohol nieskażony	2,4	0,5	4,0	0,8	0,0	0,8	39,5	56,4
Napoje spirytusowe	23,8	23,8	30,4	36,5	8,9	21,0	29,3	42,4

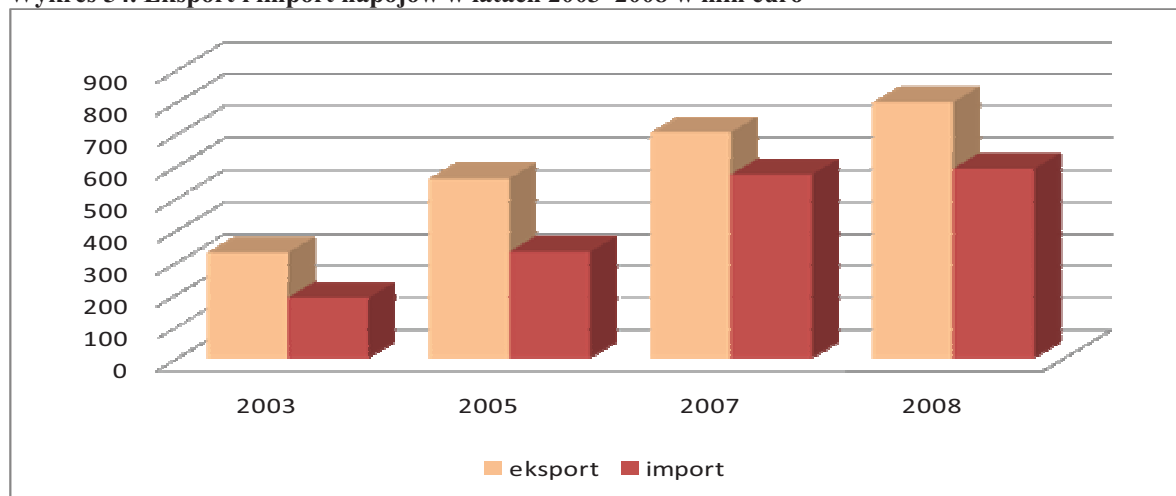
Źródło: [46].

Handel zagraniczny napojami wskazuje na [16]:

- względny niski poziom eksportu napojami – ich udział w eksporcie produktów spożywczych kształtuje się na poziomie 7,1%;
- udział importu napojów w imporcie produktów spożywczych łącznie na poziomie 6%;
- wysokie tempo wzrostu obrotów (po wejściu do UE wartość eksportu zwiększyła się ponad dwuipółkrotnie, a importu ponad trzykrotnie);
- największą dynamikę eksportu wód i piwa;
- powolny wzrost eksportu soków i wyrobów spirytusowych;
- największą dynamikę importu wyrobów spirytusowych;
- najniższą dynamikę importu win i piw;
- wysoki poziom eksportu soków, który stanowi 40% wartości produkcji tej branży.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

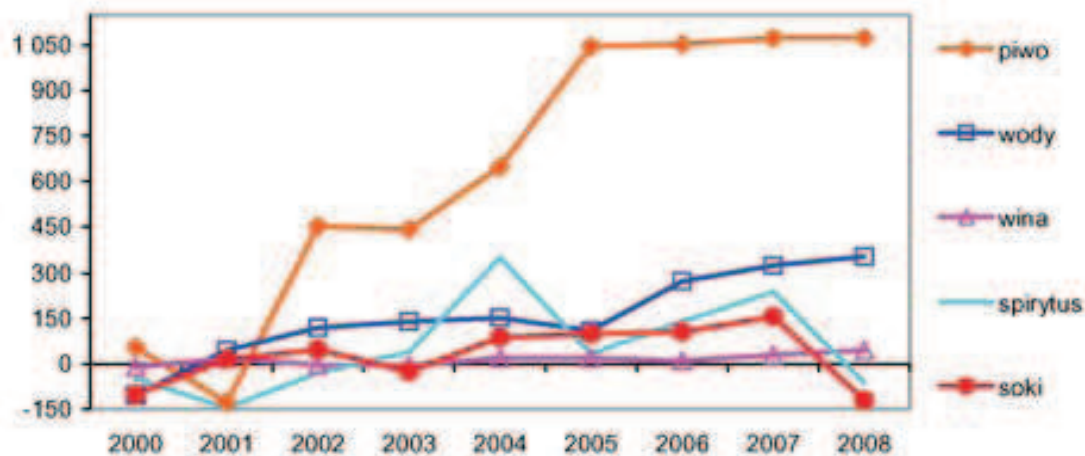
Wykres 54. Eksport i import napojów w latach 2003–2008 w mln euro

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [46].

Produkcja napojów jest jedną z najbardziej zyskownych branż sektora spożywczego. Największe zyski osiągają producenci piwa (ponad 1 mld zł rocznie) oraz producenci napojów bezalkoholowych. Systematycznie rośnie rentowność (mierzona jako % ceny bazowej) u producentów wód, piwa oraz wina. Rentowność kapitału własnego w 2008 roku kształtowała się na poziomie -9,1% dla producentów soków i 40% dla producentów piwa. Rentowność brutto branży napojów bezalkoholowych wyniosła w 2008 roku 9,6%, a netto 7,7%. W roku 2007 osiągany poziom wynosił odpowiednio 8,9% i 7,1%. Bieżąca płynność finansowa systematycznie rośnie w przypadku produkcji wód oraz win. Na bezpiecznym poziomie kształtuje się płynność finansowa wyrobów spirytusowych. W sektorze napojów występuje wysoki poziom zobowiązań długoterminowych, przy czym najniższy poziom dotyczy producentów wód i innych napojów bezalkoholowych (bez soków). Przyrost wartości kapitału własnego kształtował się na poziomie zbliżonym do innych sektorów przemysłu spożywczego. W produkcji piwa zmniejszyła się wartość kapitału własnego.

Wykres 55. Wynik finansowy netto producentów napojów w latach 2000 - 2008

Źródło: [46].

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
 - SEKTOR SPOŻYWCZY**

Mimo dużej poprawy wyników sektor nie osiągnął znaczącej poprawy. Na osiągane wyniki mają wpływ większa niż w całym sektorze żywnościowym wydajność pracy, wyższe jej techniczne uzbrojenie i mniejsza pracochłonność [46]. W branży napojów bezalkoholowych wartość produkcji w przeliczeniu na jedną firmę zwiększyła się prawie trzykrotnie do 38 mln zł, a w przeliczeniu na jednego zatrudnionego – o ponad 80% do 375 tys. zł.

Tabela 31. Wskaźniki ekonomiczno – finansowe producentów napojów

Wyszczególnienie	Rok/lata	Soki	Wody	Piwo	Wino	Spirytus
Rentowność (% ceny bazowej)	2000	-8,0	-3,2	1,2	-1,2	-3,1
	2003	-1,1	4,3	7,2	0,3	2,0
	2008	-3,3	7,7	13,6	3,8	-1,8
ROE (% kapitału własnego)	2003	-2,4	11,4	13,3	-4,4	4,1
	2008	-9,1	14,7	40,3	9,2	-5,0
Bieżąca płynność finansowa	2000	1,29	1,06	1,11	1,09	1,47
	2003	1,04	1,21	0,67	1,06	1,37
	2008	0,98	1,66	0,58	1,54	1,14
Zadłużenie długoterminowe (% kapitału własnego)	2003	18,0	46,1	14,8	16,7	6,0
	2008	41,5	10,3	39,3	28,4	95,6
Kapitał własny w mln zł	2003	1082	1232	3304	218	948
	2008	1308	2423	2669	416	1221
Inwestycje w mln zł rocznie	2000-2002	104	278	643	57	47
	2005 - 2008	234	318	652	30	107

Źródło: [46].

W analizowanym sektorze nie zauważa się zbyt wysokiej dynamiki nakładów na inwestycje w porównaniu z innymi branżami sektora żywnościowego. Średnioroczne tempo wzrostu nakładów jest najniższe w przypadku napojów bezalkoholowych i kształtuje się na poziomie – 2,4%. Najwyższy wskaźnik dotyczy przemysłu spirytusowego i piwowarskiego i wynosi odpowiednio 17% i 10,4%.

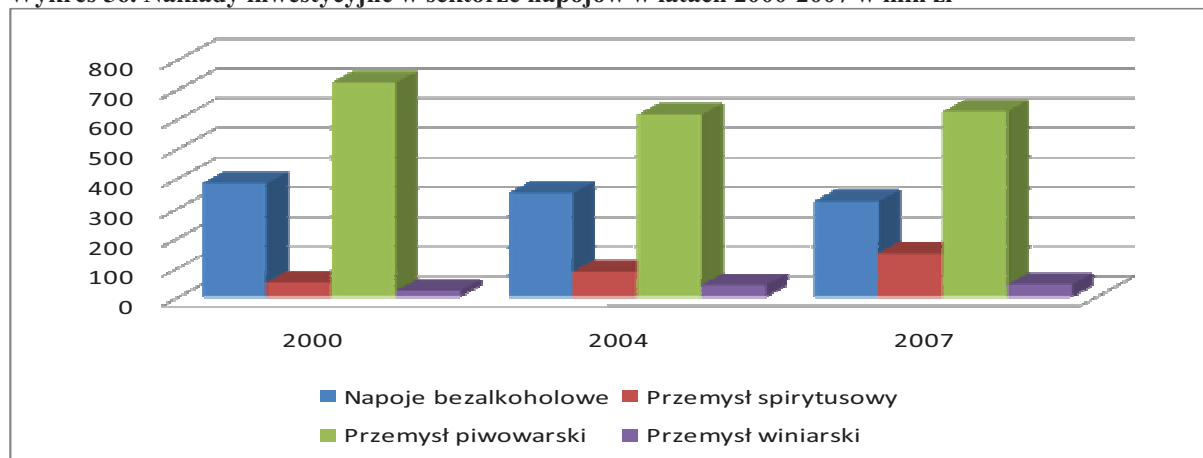
Tabela 32. Nakłady inwestycyjne w sektorze napojów w latach 2000-2007 (w mln zł)

Wyszczególnienie	2000	2004	2007	Średnioroczne tempo wzrostu 2001-2007 w %
Napoje bezalkoholowe	383	350	323	-2,4
Przemysł spirytusowy	49	85	147	17,0
Przemysł piwowarski	722	614	625	-2,0
Przemysł winiarski	21	40	42	10,4

Źródło: [28].

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Wykres 56. Nakłady inwestycyjne w sektorze napojów w latach 2000-2007 w mln zł

Źródło: [28].

Tabela 33. Charakterystyka rynkowa najważniejszych pozycji asortymentowych sektora napojów

Wyszczególnienie	Charakterystyka
Napoje bezalkoholowe	• produkcja wskazuje systematyczną tendencję wzrostową – w 2008 roku wyniosła 7,3 mld zł i była wyższa w porównaniu z rokiem poprzednim o ponad 3%, w porównaniu ze średnią z lat 2004–2006 o 19%, a w porównaniu ze średnią z lat – 2001–2003 – 53%. • najszybciej wzrasta produkcja wód w opakowaniach jednostkowych • w branży napojów bezalkoholowych zwiększa się koncentracja produkcji i poprawia efektywność funkcjonowania jej podmiotów • w 2007 r. w sektorze napojów bezalkoholowych (bez producentów soków pitnych) funkcjonowało 114 firm przemysłowych zatrudniających powyżej 9 osób wobec 230 w 2001 r. • w 2008 roku rentowność brutto w branży wyniosła 9,6% a netto 7,7% wobec 8,9 i 7,1% w 2007 roku • wskaźniki finansowe branży należą do najwyższych w przemyśle spożywczym • w 2008 roku Polacy wypili prawie 5,5 mld litrów napojów bezalkoholowych, a ich sprzedaż w pierwszym kwartale 2009 roku nadal rosła • według wielu prognoz, do 2020 roku dojdzie do wzrostu wartości rynku napojów bezalkoholowych o 600 mld dolarów • według ACNielsen Polska, wciąż dominują pod względem sprzedaży detalicznej napoje gazowane - w latach 2006-2008 ich udział w rynku wzrósł z 32,2 do 33,4% • drugie miejsce zajmują wody butelkowane (wzrost z 21,2 do 22,9%) - w 2008 r. udział obu tych kategorii pod względem wartości sprzedaży sięgnął 53,4% • liderem na rynku napojów bezalkoholowych jest Coca-Cola
Woda mineralna	• w 2008 roku Polacy wypili łącznie ponad 2 mld litrów wody mineralnej o wartości około 2,2 mld zł (okres kwiecień 2008 r. - marzec 2009 r.). • w stosunku do roku 2007 spożycie wody w Polsce wzrosło o 3,8% pod względem wolumenu i o 8,1% pod względem wartości sprzedaży • konsumenci w analizowanym okresie znacznie częściej wybierali wodę niegazowaną niż gazowaną czy średniogazowaną – jej udział w rynku pod względem wartości sprzedaży wyniósł 64,1%, podczas gdy udział pozostałych segmentów wyniósł odpowiednio 32,4 % i 3,5% • w porównaniu z rokiem 2007 jedynie woda niegazowana umocniła swoją pozycję rynkową (wzrost o 1,8 punktu procentowego). • Polacy coraz częściej sięgają również po wodę smakową, która w okresie kwiecień 2008 r. - marzec 2009 r. pod względem wartościowym osiągnęła ponad 20,4% udziałów w rynku, notując wzrost o 1,4 punktu procentowego w porównaniu

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

	- z analogicznym okresem w roku 2007. - rynek wody może wzrosnąć w 2011 roku zwiększy się do co najmniej o 700 mln zł
Napoje gazowane	- napoje gazowane to, zarówno pod względem wartości, jak i wolumenu, jedna z największych kategorii spożywczych w Polsce - w okresie kwiecień 2008 r. - marzec 2009 r. w Polsce sprzedało się niemal 1,6 miliardów litrów napojów gazowanych, które przełożyło się na ponad 3 mld złotych wartości - w stosunku do analogicznego okresu w roku 2007 pod względem wolumenu kategoria ta wzrosła tylko o 2,7%, podczas gdy jej wartość rosła dynamicznie, bo o 10,7%, co świadczy to o wzroście średniej ceny na tym rynku - najpopularniejszym smakiem wśród napojów gazowanych pozostaje cola, która pod względem wolumenu stanowiła w omawianym okresie rocznym 47,6%, podczas gdy jej wartość przekroczyła już 60,7% (smak ten zyskał wyraźnie na znaczeniu w stosunku do roku 2007 - wzrost znaczenia o 5,1 punktu procentowego dla wolumenu i 3,6 punktu procentowego dla wartości) - kolejne dwa ważne smaki to pomarańcza oraz cytryna, których udział wolumenowy w okresie kwiecień 2008 r. - marzec 2009 r. wyniósł odpowiednio: 24,9% oraz 33%, zaś wartościowy: 28,6% oraz 36,7%
Napoje energetyzujące	- na całym świecie jest to jedna z najszybciej rozwijających się kategorii fmc - w 2007 roku polski rynek napojów energetyzujących i sportowych odnotował wzrost o 60,8% w ujęciu wolumenowym i 34,6% w ujęciu wartościowym, co przełożyło się na wartość sprzedaży wynoszącą ponad 771,5 mln zł - sprzedaż na rynku napojów energetyzujących i sportowych w okresie styczeń 2008 r. - grudzień 2008 r. wyniosła blisko 98 mln litrów, z czego 83,8% stanowiła wielkość sprzedaży napojów energetyzujących, a 16,2% napojów izotonicznych - sprzedaż przełożyła się na wartość 771,5 mln zł, z czego 84,9% należało do napojów energetyzujących, a 15,1% do napojów izotonicznych - zauważalny jest też wyraźny spadek udziałów napojów izotonicznych - w ostatnim roku udziały wolumenowe do sprzedaży kategorii spadły o 3,4 punktów procentowych, natomiast udziały wartościowe - o 0,3 punktu procentowego - większy spadek udziałów wolumenowych sprzedaży niż wartościowych świadczy o wzroście cen w tym segmencie rynku
Piwo	- w ostatnim roku wartość rynku piwa w Polsce osiągnęła poziom 12,9 mld - było to o 11,6% więcej niż w analogicznym okresie rok wcześniej - w roku 2007 Polacy nie tylko wydali więcej na piwo, i więcej go kupili - ilość spożytego piwa w litrach wzrosła w okresie kwiecień 2008 r. - marzec 2009 r. o 5,8%, do poziomu 2,6 mld litrów (statystyczny Polak wypija miesięcznie nieco ponad 5 litrów piwa) - Polacy najchętniej sięgają po piwo typu full light, czyli o zawartości alkoholu pomiędzy 5,0% a 6,2% (wydają na nie 72,6% budżetu przeznaczanego na piwo) - w porównaniu z rokiem 2007 piwo full light umocniło się na rynku i kategoria ta zanotowała blisko 2% wzrost - znaczenie tego segmentu piwa full light rośnie kosztem najmocniejszych rodzajów piwa, które mają więcej niż 6,2% alkoholu - w omawianym okresie wygenerowały one 20,5% obrotów piwem w naszym kraju, a w roku 2007 wcześniej było to 21,9% - Polacy coraz częściej sięgają po piwo w puszcze niż w butelce - pod względem wartości sprzedaży puszka odpowiada za 56,4% rynku, zaś butelka za pozostałe 43% (piwo w plastikowych opakowaniach nie cieszy się uznaniem konsumentów i stanowi jedynie 0,6 proc. rynku)
Wódka	- w roku 2008 Polacy wydali na wódkę pół miliarda złotych więcej niż w roku poprzednim i o miliard więcej niż w roku 2006, - wódka i piwo są najpopularniejszymi alkoholami w Polsce i łącznie osiągają 90%

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

	udział w rynku • w 2007 roku rynek wódki osiągnął w Polsce 7,9 mld zł • między kwietniem 2007 a marcem 2008 Polacy kupili 17,4% więcej wódki niż przez 12 miesięcy roku poprzedniego • na wódki luksusowe Polacy wydali 480 mln zł • najszybciej rośnie sprzedaż wódek importowanych, jednak zdecydowana większość wódki sprzedawanej w Polsce pochodzi z produkcji lokalnej • największy udział w rynku ma wódka „Absolwent”
--	--

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [2; 28; 44; 13].

Procesy koncentracyjne w krajowej branży napojów

Procesy koncentracyjne w analizowanym sektorze przebiegają w bardzo szybkim tempie. Świadczy o tym większa niż w pozostałych branżach wydajność pracy oraz udział dużych i średnich przedsiębiorstw w strukturze.

W odniesieniu do polskiego rynku soków, to od kilku lat jest on zdominowany przez trzy firmy, które łącznie mają ponad 60% udziałów. Ponad 30% rynku należy do Grupy Maspex z Wadowic, będącej właścicielem marek Kubuś i Tymbark. Wiceliderem jest Agros Nova Sp. z o.o., której sprzedaż w 2007 r. wzrosła prawie o 10% i wyniosła 0,9 mld zł. Kolejnym producentem soków pod względem wartości sprzedaży jest Hortex, który w 2007 r. zwiększył sprzedaż o ponad 1/5, do 740 mln zł. Czwarte miejsce zajmuje firma Sokpol (ok. 300 mln zł), największy producent marek handlowych.

Liderem na rynku napojów bezalkoholowych jest Coca-Cola. W 2008 roku jej udział w wartości sprzedaży detalicznej wyniósł 21,8 proc. Drugie miejsce zajmuje firma Maspex (12,9 proc.), zaś trzecie PepsiCo (9,1 proc.), wyprzedzając Danone Group (6,7 proc.). W latach 2006-2008 ponad 3-proc. udział miały Hortex, Agros Nova i Hoop Polska. Pod koniec 2008 roku Hoop Polska wszedł w skład grupy Kofola i powstała spółka Kofola-Hoop. W styczniu 2009 roku spółka zmieniła nazwę z Kofola-Hoop na Kofola. Na rynku napojów liczą się też firmy Zbyszko i Nestlé (ponad 2 proc.). O ile zmniejsza się rola firmy Hoop Polska w kategorii producentów napojów gazowanych, o tyle wzrasta jej udział na rynku napojów o smaku cola. W 2008 roku Hoop Cola miał 19-proc. udział w segmencie napojów o smaku cola, co oznaczało wzrost w porównaniu z rokiem 2007 aż o 21 proc. Jeszcze ostrzejsza konkurencja będzie miała miejsce w tym roku, po rebrandingu marek Hoop Polska, w tym Hoop Coli.

Rynek spirytusu i napojów spirytusowych wart jest ponad 2,5 mld zł. Funkcjonuje na nim około 190 przedsiębiorstw (w tym 100 firm mikro). Liderem branży spirytusowej jest Central European Distribution Corporation (CEDC) – dystrybutor i producent kontrolujący 30% rynku. Pozycję wicelidera zajmuje Grupa Belvedere, której udział w rynku jest o 4 pkt. proc. mniejszy od udziału CEDC. Kolejną pozycję zajmuje Polmos Lublin z udziałem w rynku 11,8%, a tuż za nim plasuje się V&S Luksusowa Zielona Góra (9,5%). Znanym producentem napojów spirytusowych jest także Pernod Ricard, lecz jego udział w rynku nie przekracza 5%. Poza wymienionymi podmiotami pozostaje tylko niecałe 20% rynku.

Najbardziej dynamicznie rozwijającym się rynkiem napojów bezalkoholowych jest rynek napojów energetyzujących. Jest on zdominowany przez pięciu producentów, którzy kontrolują 2/3 rynku, a wśród nich FoodCare (36,6% pod względem wielkości sprzedaży), Red Bull (18,7%) i Drinks Unlimited (5,5%). Pod względem wartości sprzedaży jednak największy udział ma Red Bull (37%) [2].

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Produkcja napojów w województwie podlaskim

Produkcja napojów w województwie podlaskim jest branżą o dużych tradycjach, jednak jej udział w sektorze spożywczym systematycznie zmniejsza się. Najbardziej kluczowa w rozwoju sektora jest produkcja alkoholu oraz piwa. Charakterystyczny dla analizowanej branży asortyment to również napoje bezalkoholowe oraz wody mineralne. Za marki regionalne uznawane są Żubrówka, Absolwent, Kresowy kwas chlebowy, woda mineralna Kryнка.

O malejącym znaczeniu analizowanej branży świadczy spadek produkcji sprzedanej. Produkcja sprzedana napojów w województwie podlaskim wyrażona (w tys. zł) wskazuje na systematyczną tendencję zniżkową (tabela 33). Na przestrzeni ośmiu lat, to jest od roku 2000 do roku 2008 wartość produkcji spadła z 144 901,5 tys. zł do 129 816,6 tys. zł, to jest o ponad 10%. Największy spadek jej wartości miał miejsce w 2003 roku osiągając poziom 125 729,5 tys. zł. W roku 2008 wartość produkcji w porównaniu z rokiem poprzednim spadła o około 7%. Jest to odwrotny trend niż w przypadku krajowej produkcji napojów.

Tabela 34. Produkcja sprzedana napojów w województwie podlaskim w latach 2000 – 2008 w tys. zł

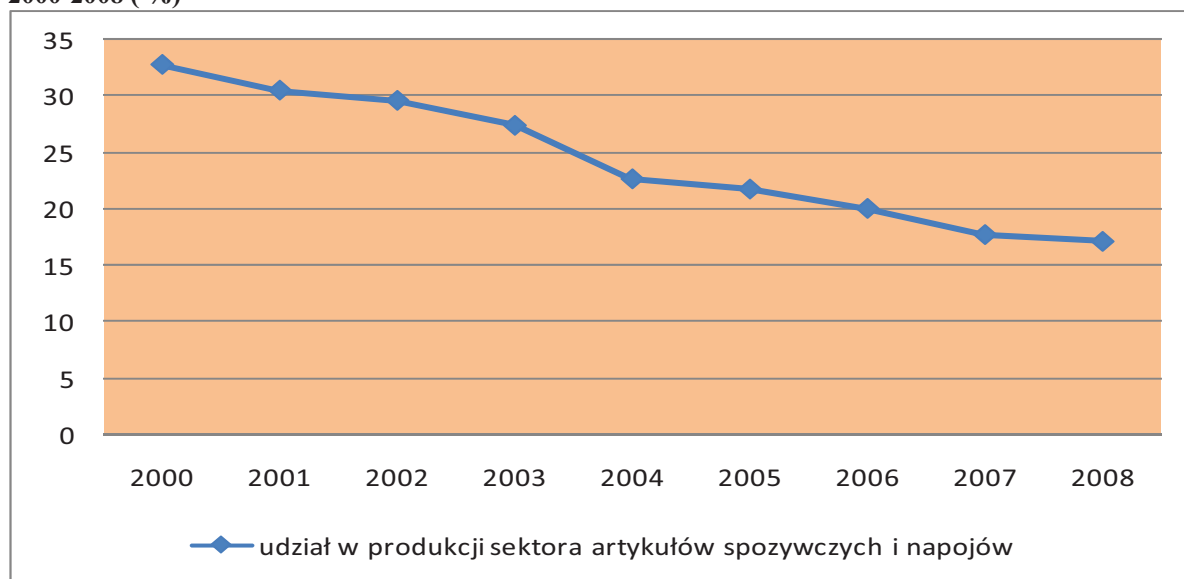
Wyszczególnie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Produkcja artykułów spożywczych i napojów	4422336,2	4616076,6	4538248,9	4766158,2	5937762,6	6257412	6677016,4	7774036,5	7556058,2
Napoje ogółem w tym:	1449021,5	1411805,3	1345148	1285729,5	1348874,6	1363222,3	1341619,8	1386023	1298169,6
Udział w produkcji sprzedanej w sektorze łącznie	32,76	30,5	29,6	27,4	22,7	21,8	20,1	17,8	17,2
Napoje alkoholowe destylowane	1160294,3	1189298,4	1028181,7	969939,7	1166109,6	1168058,4	1156309,9	1211601,4	1246885,1
Alkohol etylowy	1209	107,7	544,5	693,5	4664,7	8592,5	13929	5873,4	11887,6
Napoje fermentowane	16952,5	12531,9	12284	13947	15429	12161	10513	11509	12030
Piwo słodowe	245717,6	191413,3	285427	280089,2	143413,8	152746,3	145111,1	142624,1	9713,4
Wody mineralne i napoje bezalkoholowe	24006,2	18454	18479,8	20713,3	18824,2	21266,7	15446,3	14224	17653,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych WUS w Białymstoku.

Konsekwentnie spada udział produkcji sprzedanej napojów w łącznej produkcji sprzedanej artykułów spożywczych i napojów (wykres 57). Udział ten zmniejszył się prawie o połowę w 2008 roku w porównaniu z rokiem 2000. Od dwóch lat wartość produkcji sprzedanej oraz jej udział w całym sektorze spożywczym województwa podlaskiego stabilizują się. W roku 2008 jej udział w porównaniu z rokiem 2007 spadł o niecały punkt procentowy.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Wykres 57. Tendencja zmian udziału produkcji sprzedanej napojów w sektorze spożywczym w latach 2000-2008 (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych WUS w Białymstoku.

Analizując poszczególne grupy asortymentowe branży produkcji napojów największy udział w produkcji sprzedanej osiąga sprzedaż napojów alkoholowych: wódek oraz piwa. Udział pozostałego asortymentu ma mniejszy wpływ na wyniki osiągane przez analizowaną branżę (tabela 34). Dynamika sprzedaży alkoholi w wyrażeniu ilościowym (w tonach) rośnie w wolnym tempie. Największy spadek produkcji miał miejsce w 2003 roku. W roku 2008 osiągnięto największą produkcję alkoholi destylowanych wynoszącą ponad 204 tysięcy ton.

Tabela 35. Produkcja wybranych napojów i alkoholi w województwie podlaskim w latach 2000-2008 (w tonach)

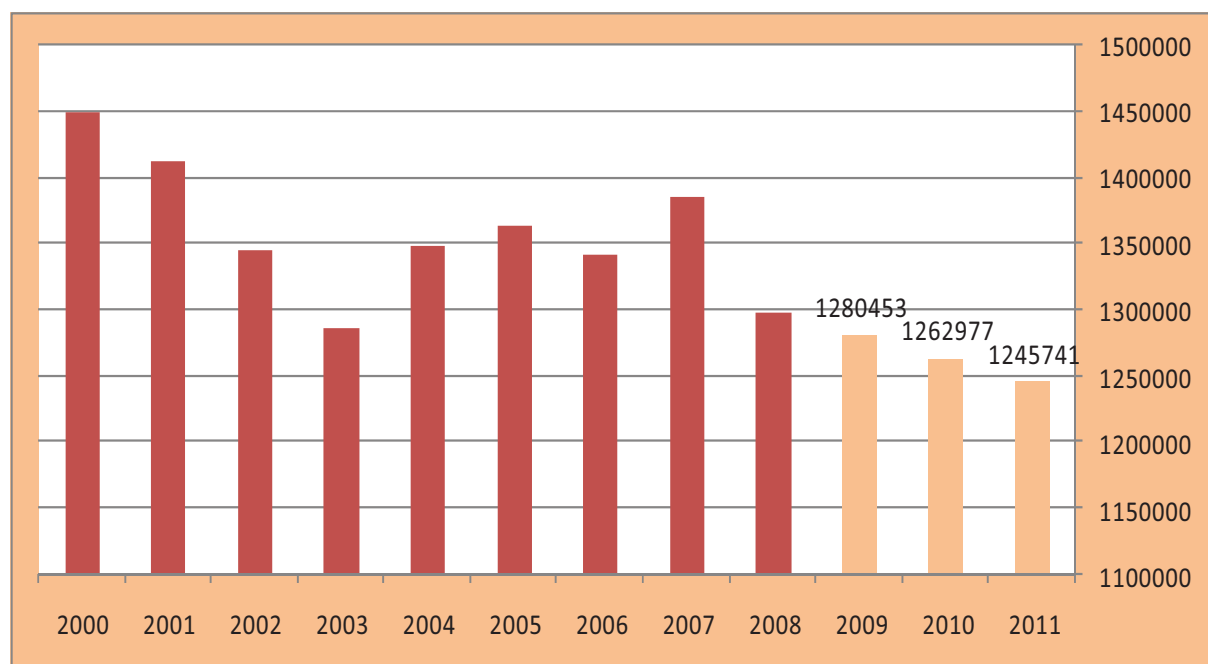
Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2006	2007	2008
Napoje alkoholowe destylowane	192335	159246	148980	1167458	202168	196101	202441	204575
Alkohol etylowy	668	538	x	2857	19288	56698	27280	12638
Napoje fermentowane	83910	46586	44904	53683	64692	66582	70212	69869
Piwo słodowe	1031271	881057	x	x	x	x	618435	42232

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych WUS w Białymstoku.

Szacuje się, iż wartość produkcji sprzedanej napojów w ciągu najbliższych trzech lat będzie sukcesywnie spadać i w roku 2011 osiągnie poziom 1245741 tys. zł. Będzie to oznaczało spadek wartości w porównaniu z rokiem 2008 o 4 punkty procentowe (wykres 58).

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Wykres 58. Wartość produkcji sprzedanej (w tys. zł) w branży w latach 2000-2008 i prognoza na lata 2009-2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych WUS w Białymstoku.

Spada liczba producentów napojów. W roku 2008 na rynku podlaskim funkcjonowało 18 producentów natomiast w roku 2008 branżę tworzyło 8 podmiotów (tabela 35 i 36). Za główną przyczynę zmniejszającej się liczby przedsiębiorstw są postępujące procesy koncentracyjne w analizowanym sektorze. Szczególnie intensywne są one w branży alkoholi, w tym piwa. W 2008 roku producenci napojów stanowili jedynie niewiele ponad 4% przedsiębiorstw funkcjonujących w sektorze produkcji artykułów spożywczych i napojów.

Tabela 36. Liczba producentów napojów w województwie podlaskim w latach 2000 – 2008

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Napoje	18	15	15	13	13	13	10	9	8
Produkcja artykułów spożywczych i napojów	215	213	201	194	194	196	194	191	185
Udział napojów w produkcji artykułów spożywczych i napojów w %	8,37	7,00	7,46	6,7	6,7	6,6	5,1	4,7	4.3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych WUS w Białymstoku.

Najwięcej rozdrobnionych podmiotów jest w branży wód mineralnych i napojów bezalkoholowych. Jak się okazuje, procesy koncentracyjne przekładają się na zasięg i charakter obsługiwanych rynków. Produkowane w województwie podlaskim marki alkoholi i piwa są to produkty rozpoznawalne na rynku krajowym i rynkach zagranicznych (przykład Żubrówki). Powstające w warunkach mniej skoncentrowanego rynku marki napojów bezalkoholowych i wód mineralnych mają przede wszystkim znaczenie lokalne.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

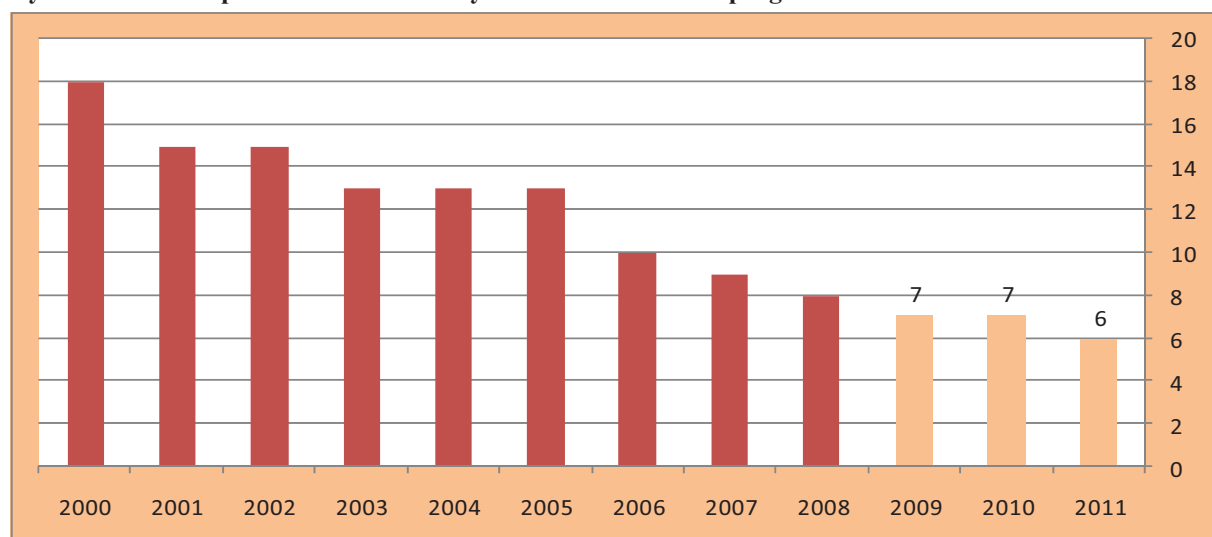
Tabela 37. Udział głównego producenta w wartości produkcji w sektorze napojów w województwie podlaskim w latach 2006 – 2008 (%)

Wyszczególnienie	2006	2007	2008
Napoje ogółem	86,2	87,4	96,8
w tym:			
Napoje alkoholowe destylowane	100	100	100
Alkohol etylowy	93,8	93,2	78,3
Napoje fermentowane	100	100	100
Piwo słodowe	97,5	100	100
Wody mineralne i napoje bezalkoholowe	50,5	59,8	50,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych WUS w Białymstoku.

Szacuje się, iż procesy koncentracyjne będą nadal postępować (wykres 59). W 2011 roku na rynku podlaskim prawdopodobnie branżę utworzy sześciu producentów napojów. Przypuszcza się, iż procesy koncentracyjne w większym stopniu dotkną napojów bezalkoholowych i wód mineralnych, których dynamika sprzedaży na rynku krajowym znacznie wzrasta.

Wykres 59. Liczba producentów w branży w latach 2000-2008 i prognoza na lata 2009-2011

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych WUS w Białymstoku.

W sektorze napojów systematycznie spada zatrudnienie. W 2000 roku przeciętne zatrudnienie kształtowało się na poziomie 1242 zatrudnionych, a w 2008 roku osiągnęło poziom 544 osób. Tylko w okresie ostatnich trzech lat, to jest w okresie 2005 -2008 przeciętne zatrudnienie spadło o ponad 44% (tabela 37 i wykres 60).

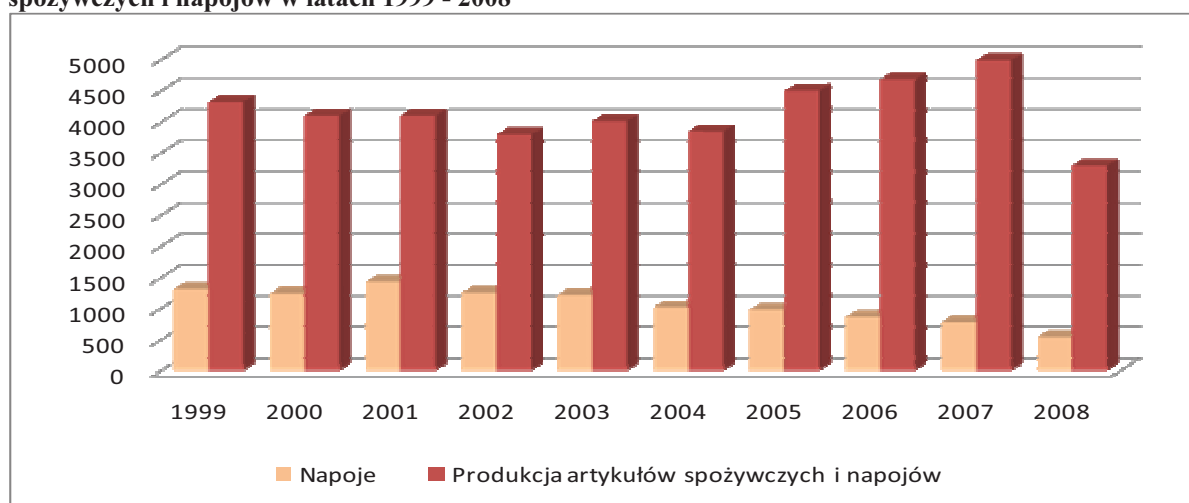
**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Tabela 38. Przeciętna liczba zatrudnionych w branży napojów w województwie podlaskim w latach 1999 – 2008

Wyszczególnienie	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Napoje	1312	1242	1429	1258	1220	1022	979	861	782	544
Produkcja artykułów spożywczych i napojów	4327	4102	4102	3801	4013	3851	4503	4690	4991	3299
Udział napojów w produkcji artykułów spożywczych i napojów w %	30,3	30,2	34,8	33,1	30,4	26,5	21,7	18,3	15,6	16,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych WUS w Białymstoku.

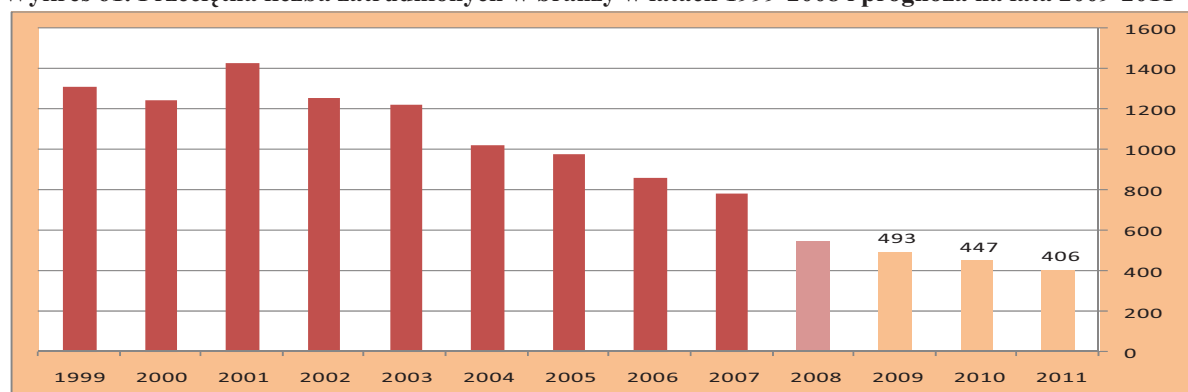
Wykres 60. Przeciętne zatrudnienie w branży produkcji napojów na tle sektora produkcji artykułów spożywczych i napojów w latach 1999 - 2008

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych WUS w Białymstoku.

Udział zatrudnionych w branży napojów w sektorze produkcji artykułów spożywczych i napojów spada. W roku 2000 przekraczał 30%, a w roku 2007 spadł prawie o połowę. Nieznaczny jednoprocentowy wzrost udziału przypada na rok 2008 w porównaniu z rokiem 2007. Szacuje się, iż do roku 2011 przeciętna liczba zatrudnionych może spaść do poziomu 406 zatrudnionych, co oznacza, spadek o około 25%.

Wykres 61. Przeciętna liczba zatrudnionych w branży w latach 1999-2008 i prognoza na lata 2009-2011

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych WUS w Białymstoku.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

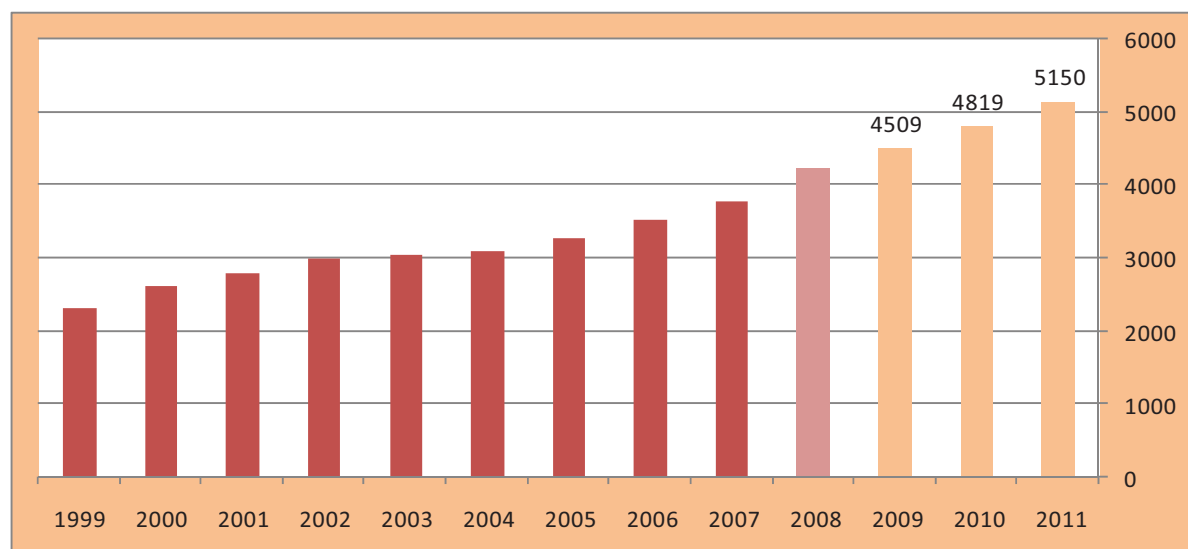
Przeciętne wynagrodzenie w branży napojów przedstawia tabela 16. Zauważalna jest tendencja wzrostowa. W roku 2008 osiągnęło poziom 4219, 73 zł, co jest wartością ponad półtorakrotnie większą niż w całym sektorze artykułów spożywczych i napojów. W tym przypadku również nie bez znaczenia pozostają procesy koncentracyjne.

Tabela 39. Przeciętne wynagrodzenie w branży produkcji napojów na tle sektora produkcji artykułów spożywczych i napojów w latach 1999 – 2008 w zł

Lata	Napoje	Produkcja artykułów spożywczych i napojów
1999	2321,46	1553,93
2000	2610,19	1682,6
2001	2792,41	1753,78
2002	3009,46	1768,74
2003	3046,15	1805,62
2004	3107,13	1879,53
2005	3287,89	1925,32
2006	3532,47	2000,71
2007	3769,75	2249,74
2008	4219,73	2470,75

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych WUS w Białymstoku

Wykres 62. Przeciętne wynagrodzenie w branży w latach 1999-2008 i prognoza na lata 2009-2011

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych WUS w Białymstoku.

Według prognoz przeciętne wynagrodzenie w branży napojów nadal będzie rosło odpowiednio do 4 509 zł w roku 1009, 4819 zł w roku 2010 do 5150 zł w roku 2011. Takie tendencje wskazują, iż produkcja napojów jest jedną z atrakcyjniejszych branż sektora spożywczego.

Jak potwierdza analiza branży produkcji napojów w województwie podlaskim, stanowi ona branżę o dużym potencjale rozwoju w porównaniu z innymi działami sektora spożywczego. Charakteryzują ją wysoka dynamika procesów koncentracyjnych i wysoki poziom przeciętnego wynagrodzenia. Podobnie jak w przypadku

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

innych działów mamy do czynienia z malejącą wartością produkcji sprzedanej oraz systematycznym spadkiem zatrudnienia. Szansę rozwoju branży stanowi wzrost zapotrzebowania na jej wyroby.

Tabela 40. Analiza SWOT sektora produkcji napojów w województwie podlaskim

Mocne strony	Słabe strony
• ukształtowane marki produktowe kojarzone z regionem, • postępujące procesy koncentracyjne, • zróżnicowana struktura asortymentowa , • tradycje w produkcji napojów, • wysoki stopień rozpoznawalności marek regionalnych przez lokalnych konsumentów, • jeden z wyższych w sektorze poziom wynagrodzeń,	• malejący udział produkcji napojów w ogólnej strukturze sektora spożywczego województwa podlaskiego, • zmniejszająca się liczba producentów napojów, • dominacja małych przedsiębiorstw w strukturze sektora, • systematyczny spadek zatrudnienia, • niska sprawność marketingowa małych przedsiębiorstw sektora, • słaby rozwój sektora w województwie podlaskim w porównaniu z sektorem krajowym, • dysproporcje w rozwoju branż produkcji napojów alkoholowych i bezalkoholowych, • silne zorientowanie na rynkach lokalnych w sektorze napojów bezalkoholowych
Szanse	Zagrożenia
• lojalność konsumentów wobec marek lokalnych, • specyfika regionu pozwalająca na skuteczne różnicowanie i pozycjonowanie oferty, • rosnąca dynamika spożycia napojów, • rosnąca świadomość konsumentów zorientowana na krajowych producentów i zdrowa żywność, • wykorzystywanie walorów regionu w strategii marketingowej producentów napojów,	• silna konkurencja ze strony producentów krajowych i zagranicznych, • wysoki import napojów, • niewłaściwa polityka podatkowa (wzrost akcyzy), • silne uzależnienie od uwarunkowań polityczno - prawnych

Źródło: opracowanie własne.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

3. Analiza głównych determinant rozwojowych sektora spożywczego w świetle badań ankietowych

3.1. Metodologia badań ankietowych

Analiza głównych determinant rozwojowych sektora spożywczego została przeprowadzona z wykorzystaniem badań ilościowych, polegających na gromadzeniu danych i informacji za pomocą kwestionariuszy/ankiet.

Badania ilościowe zostały przeprowadzone z wykorzystaniem techniki wywiadów bezpośrednich – bezpośredniej rozmowy (*face to face*) z respondentem przy użyciu ustrukturalizowanego kwestionariusza zawierającego zarówno wystandaryzowane pytania zamknięte, jak i pytania otwarte. Zastosowanie zestandaryzowanego kwestionariusza wywiadu pozwoliło na porównanie zebranych danych, a opracowanie zebranego materiału polegało na przeprowadzeniu wielowymiarowej analizy statystycznej wspomaganą komputerowo za pomocą programu *STATISTICA PL*. Jako metoda *foresight* została zastosowana symulacja komputerowa, która była próbą przedstawienia stanu rzeczy poprzez szereg zmiennych i relacji pomiędzy nimi. Są to zmienne opisujące badane firmy, mające wpływ na zmienne w sektorze. Do analizy danych użyto również metod statystyki wielowymiarowej: analizę skupień oraz analizę korespondencji. Pierwsza z nich (analiza skupień) pozwoliła na pogrupowanie przedsiębiorstw na grupy podobne pod względem analizowanych zmiennych. Wykorzystanie analizy korespondencji umożliwiło zaś zbadanie związków pomiędzy zmiennymi jakościowymi opisującymi przedsiębiorstwa.

Uwzględniając specyfikę analizowanego sektora na potrzeby realizowanych badań został opracowany kwestionariusz badawczy (załącznik nr 1). Kwestionariusz badawczy został poddany wstępnej ocenie w badaniu pilotażowym, co pozwoliło na weryfikację pytań i wariantów odpowiedzi zawartych w kwestionariuszu. Kwestionariusz składał się z pięciu części. Część I dotyczyła oceny istniejącej sytuacji ekonomicznej własnego przedsiębiorstwa. Część II zawierała pytania pozwalające ocenić czynniki popytowo-podażowe oddziałujące na badany sektor gospodarki. Pytania zawarte w części III pozwoliły na ocenę otoczenia konkurencyjnego badanych przedsiębiorstw. Natomiast część IV dotyczyła analizy jakościowej stanu zatrudnienia oraz przewidywanych zmian w zatrudnieniu w badanych przedsiębiorstwach. Kwestionariusz zawierał metryczkę pozwalającą na identyfikację badanych podmiotów ze względu na PKD, formę prawną prowadzonej działalności i wielkość przedsiębiorstwa.

Do badania pobrano próbę badawczą składającą się z obserwacji, które pozwoliły uzyskać pewną wiedzę o populacji. Dobór próby przeprowadzono w kilku etapach. W pierwszym etapie starano się ustalić populację generalną. W badaniu przyjęto, iż populację badaną stanowią przedsiębiorstwa sektora spożywczego z województwa podlaskiego reprezentujące wybrane przez Zamawiającego branże (na podstawie numerów PKD). Zgodnie z warunkami zawartymi w Specyfikacji badania WUP w Białymstoku przekazał Wykonawcy wykaz podmiotów gospodarczych funkcjonujących w obszarach objętych badaniem, pochodzący z rejestru REGON. Przekazany wykaz potraktowano jako badaną populację.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Kolejnym etapem procesu doboru próby było ustalenie liczebności próby. Na tym etapie procesu doboru próby trzeba odpowiedzieć na pytanie, jak liczna ma być próba, aby na podstawie wyników jej pomiaru możliwe było wyciąganie wniosków o badanej populacji, wniosków charakteryzujących się określoną dokładnością i stopniem pewności. Znane są metody określania minimalnej liczebności próby w przypadku prób losowych, w przypadku zaś prób nielosowych używa się innych, niesformalizowanych metod. W projektowanym badaniu przyjęto próbę nielosową, a bezpośrednim wywiadem kwestionariuszowym objętych zostało 100 przedsiębiorstw sektora spożywczego, co uznano za wystarczającą liczbę elementów poddanych bezpośredniemu badaniu. Biorąc pod uwagę liczebność populacji, czyli przedsiębiorstw zawartych w wykazie z rejestru REGON, badanie objęło ponad 10% wszystkich przedsiębiorstw. Trzeba jednak zauważyć, że sama liczebność próby nie stanowi o reprezentatywności próby. Spełnienie wymogu reprezentatywności (zamieszczonego w SIWZ) było możliwe poprzez zastosowanie odpowiedniego doboru elementów do próby.

W badaniu zastosowano metodę próby warstwowej. Ten sposób wyboru stosowany jest w przypadku niejednorodnych populacji. Wstępnie dzieli się populację na bardziej jednorodne warstwy, a następnie pobiera się elementy do próby z wyodrębnionych warstw. Warstwy powinny być rozłączne (tzn. żaden element populacji nie może być zaliczony do dwóch różnych warstw) oraz wyczerpujące (czyli w sumie powinny dawać całą populację; każdy element populacji powinien należeć do jednej z warstw).

W badaniach wyodrębniono 51 warstw, uwzględniających siedzibę przedsiębiorstwa (powiat) oraz rodzaj prowadzonej działalności. Dla sektora spożywczego wyróżniono (zgodnie z zaleceniami w Specyfikacji) trzy rodzaje przedsiębiorstw zajmujących się:

- przetwarzaniem i konserwowaniem mięsa oraz produkcją wyrobów z mięsa (PKD 2007 10.1),
- przetwarzaniem i konserwowaniem owoców i warzyw (PKD 2007 10.3),
- produkcją napojów (PKD 2007 11).

Biorąc pod uwagę strukturę populacji ze względu na położenie oraz rodzaj prowadzonej działalności otrzymano liczebności poszczególnych warstw w próbie, tak, aby odzwierciedlały one strukturę całej populacji. Strukturę próby badawczej przedsiębiorstw sektora spożywczego przedstawiono w tabeli 41. Ponadto skład jednostek w warstwach uwzględniał wielkość zatrudnienia w przedsiębiorstwach, co oznacza, że w badaniu wzięły udział przedsiębiorstwa zróżnicowane ze względu na poziom zatrudnienia.

Jako metodę doboru próby w poszczególnych warstwach przyjęto dobór celowy. Badanie przeprowadzone zostało na próbie eksperckiej, podzielonej na warstwy według przyjętych kryteriów. Liczebność warstw w próbie była proporcjonalna do liczebności warstw w populacji, co zapewnia reprezentatywność próby.

Ostatnim etapem w doborze próby było zaplanowanie i pobranie próby. Pobranie próby przez eksperta lub odpowiednio przeszkolonego ankietera odbywało się na zasadzie przebadania przedsiębiorstwa spełniającego określone kryteria co do położenia i rodzaju prowadzonej działalności (wg klasyfikacji PKD 2007). Ekspersi dysponując listą przedsiębiorstw otrzymaną od Zamawiającego wybrali do badania odpowiednie jednostki, a w przypadku braku zgody przedsiębiorstwa na przeprowadzenie ankiety była możliwość dokonania zamiany na inne przedsiębiorstwo spełniające określone kryteria.

Niestety w praktyce realizacja założeń metodologicznych zwłaszcza w kontekście badania wybranych jednostek okazała się bardzo trudna. Okazało się bowiem, że otrzymana od Zamawiającego baza REGON jest

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

bazą nieaktualną. Oznacza to, że rzeczywista liczebność podmiotów funkcjonujących jest zdecydowanie mniejsza, a ich przestrzenne rozmieszczenie w poszczególnych powiatach nie odpowiadało przyjętym założeniom. Niezależnie jednak od powyższych utrudnień przeprowadzono badania w 100 podmiotach sektora. W obliczu zdecydowanie mniejszej liczebności faktycznie działających firm oznacza to, że przebadana próba stanowiła zdecydowanie wyższy, niż założono, odsetek.

Tabela 41. Struktura próby przedsiębiorstw sektora spożywczego

Powiat	PKD 2007			Razem
	10.1	10.3	11	
augustowski	3	0	0	3
białostocki	13	5	1	19
bielski	5	0	0	5
grajewski	1	0	1	2
hajnowski	1	1	1	3
kolneński	1	0	0	1
łomżyński	3	0	0	3
moniecki	2	1	0	3
sejneński	2	0	1	3
siemiatycki	0	2	0	2
sokółski	4	2	1	7
suwalski	2	0	1	3
wysokomazowiecki	4	0	1	5
zambrowski	6	0	0	6
m. Białystok	10	3	4	17
m. Łomża	3	1	0	4
m. Suwałki	12	0	2	14
Razem	72	15	13	100

Źródło: Opracowanie własne.

Struktura badanych przedsiębiorstw przemysłu spożywczego, funkcjonujących w trzech wybranych przez Zamawiającego branżach nieznacznie tylko odbiegała od struktury podmiotów, które odnotowywane są w statystykach regionalnych. Mianowicie w badanej próbie znalazły się 72 przedsiębiorstwa przemysłu mięsnego, 15 firm działających w obszarze przetwarzania i konserwowania owoców i warzyw oraz 13 zakładów produkujących napoje (wykres 63). Natomiast oficjalne statystyki wskazują, że w 2008 r. działalność w branży mięsnej prowadziło 46 podmiotów (68,7%), owocowo-warzywnej 13 podmiotów (19,4%), natomiast w produkcji napojów 8 podmiotów (11,9%).

Te nieznaczne odchylenia w obu strukturach są zjawiskiem naturalnym, bowiem należy pamiętać, że oficjalna statystyka obejmuje tylko podmioty zatrudniające powyżej 9 osób. Pomija zatem wszystkie mikrofirmy, które w analizowanych branżach mogą mieć całkiem duży udział. Prawdopodobieństwo to znacznie się zwiększa, gdy uwzględni się fakt, że w strukturze podmiotowej przemysłu spożywczego w Polsce ponad 65% stanowią właśnie takie podmioty.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Wykres 63. Struktura badanych przedsiębiorstw ze względu na reprezentowaną branżę

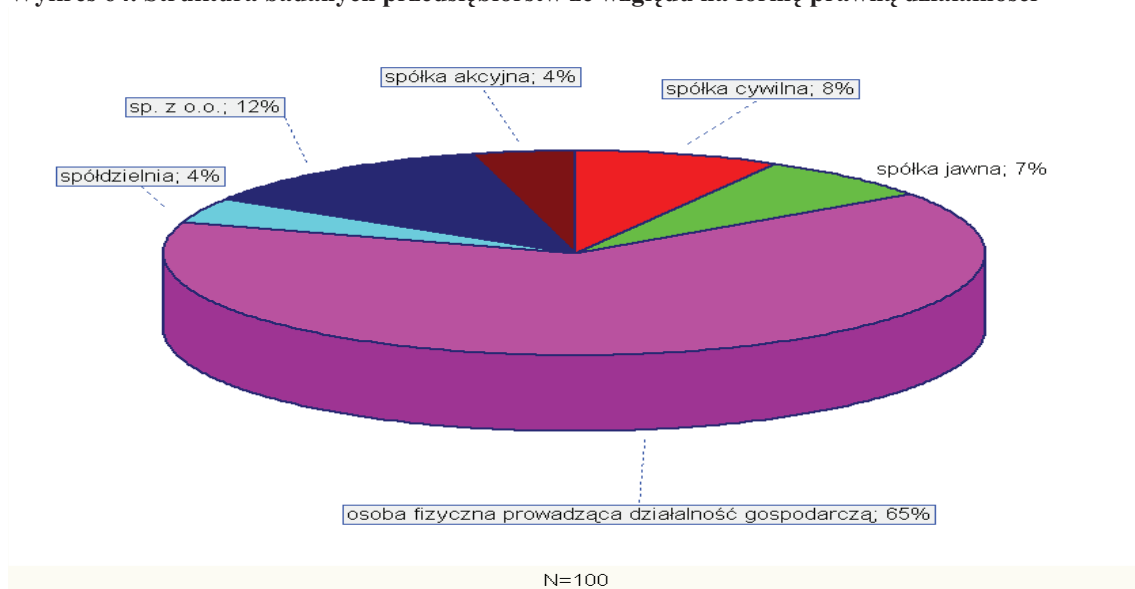

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Prawdziwość powyższej tezy niewątpliwie zostaje wzmocniona, gdy uwzględni się strukturę badanej populacji pod względem form organizacyjno-prawnych. Otóż dominują w niej firmy prowadzone przez osoby fizyczne, a ich odsetek wyniósł 65% (wykres 64). Wprawdzie nie zawsze muszą być to firmy zatrudniające poniżej 9 osób, nie mniej jednak najczęściej tak bywa.

Poza tym badana próba była bardzo zróżnicowana pod względem formy prawnej. Około 12% badanych przedsiębiorstw stanowiły spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, 8% spółki cywilne, 7% spółki jawne, i po 4% spółki akcyjne i spółdzielnie.

Wykres 64. Struktura badanych przedsiębiorstw ze względu na formę prawną działalności

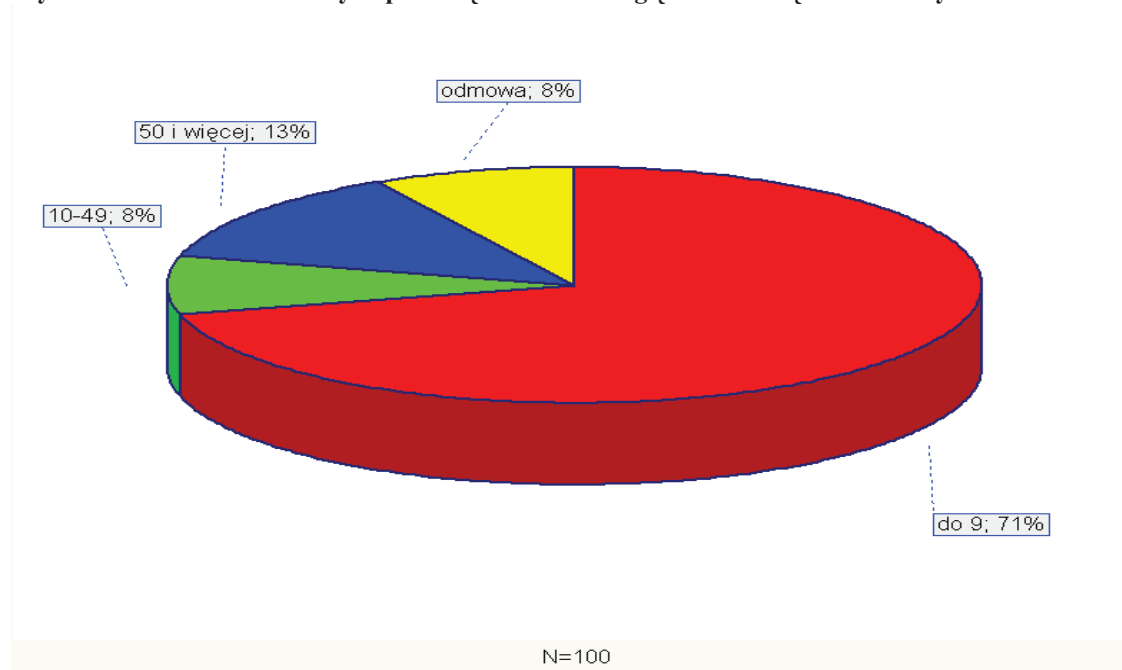

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Teza o dominacji mikrofirm oraz o tym, że działalność prowadzona przez osoby fizyczne zazwyczaj charakteryzuje się niskim poziomem zatrudnienia, znalazła potwierdzenie w badanej próbie. Otóż okazuje się, że 71% badanych podmiotów to firmy zatrudniające poniżej 9 osób (wykres 65). Zakładów średnich i dużych w badanej próbie było 13%, natomiast zgodnie z nomenklaturą wyróżniania przedsiębiorstw MSP, zakłady małe, czyli zatrudniające od 10 do 49 osób, stanowiły 8% badanej próby. W rzeczywistości struktura badanej próby nieznacznie może się różnić z uwagi na fakt, że 8% badanych podmiotów odmówiło udzielenia informacji w tym zakresie.

Wykres 65. Struktura badanych przedsiębiorstw ze względu na liczbę zatrudnionych

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

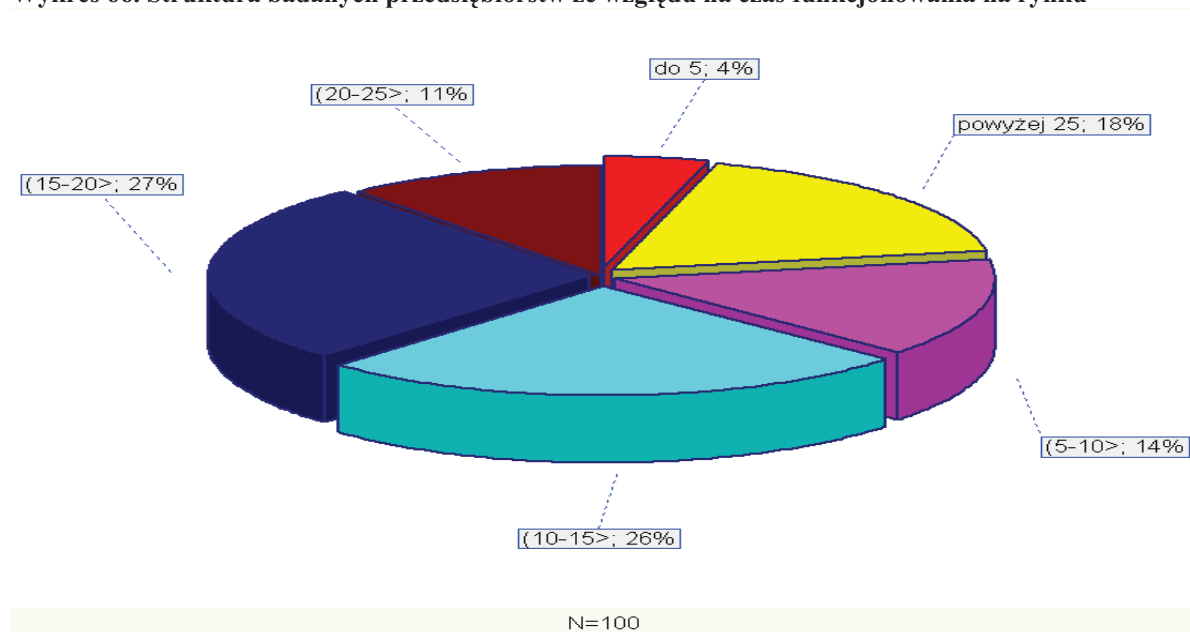
Badane przedsiębiorstwa różniły się także między sobą „wiekiem”, czyli okresem funkcjonowania na rynku. Wśród ankietowanych dominowały przedsiębiorstwa działające niemalże od początku procesu transformacji w Polsce, czyli przez 15-20 lat (wykres 66). Stanowiły one 25% próby. Kolejne 26% stanowią firmy działające od 15-20 lat, a 11% od 20 do 25 lat.

Relatywnie wysoki jest odsetek przedsiębiorstw, które na rynku podlaskim istnieją od ponad ćwierć wieku i wynosi on 18%, czyli niemalże co piąty badany zakład przemysłu spożywczego. Przedsiębiorstwa takie wydają się być stabilnym podmiotem rynku, bowiem musiały przejść proces poważnych dostosowań do wyzwań gospodarki rynkowej i wykazać zdolność reagowania na zmiany.

Choć niekiedy uważa się, że swoboda wejścia do branży spożywczej jest ograniczona, chociażby ze względu na znaczne wymogi kapitałowe, okazuje się, że w badanej populacji są również firmy „młode”, których staż jest krótszy niż 5 lat. Ich odsetek jest jednak niewielki i wynosi 4%.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Wykres 66. Struktura badanych przedsiębiorstw ze względu na czas funkcjonowania na rynku

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

3.2. Ogólna sytuacja ekonomiczna firm

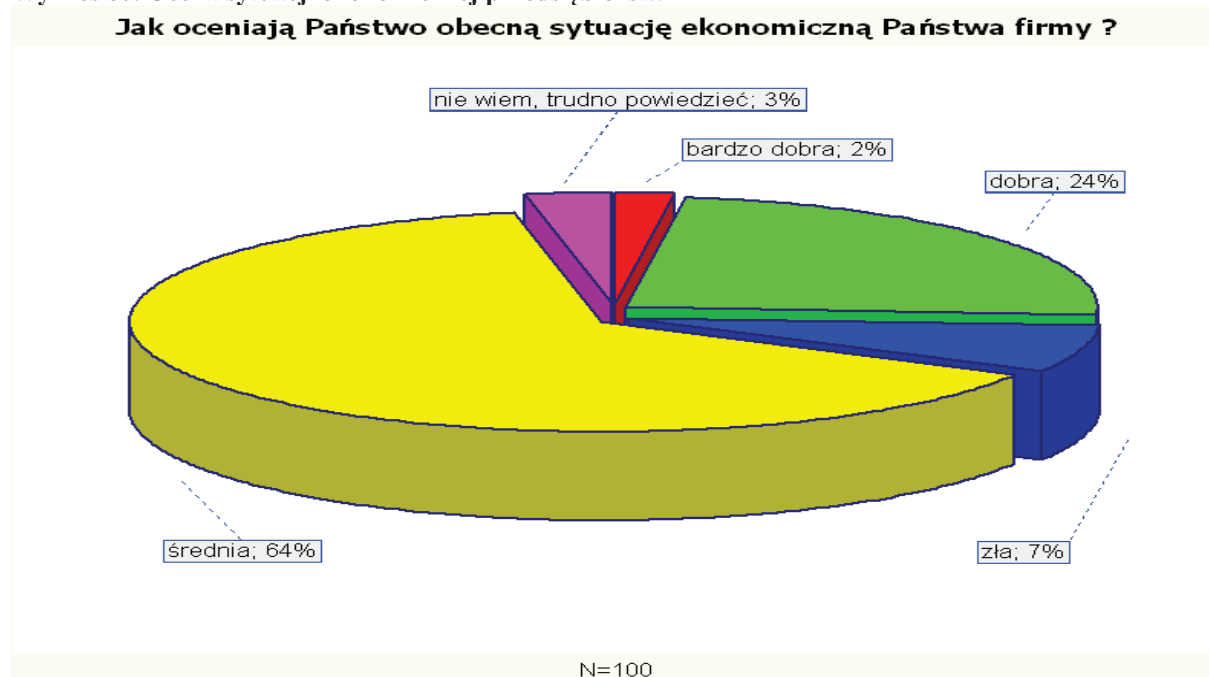
Dla wielu producentów przemysłu spożywczego, a zwłaszcza przemysłu mięsnego (w tym szczególnie producentów wieprzowiny), rok 2008 był trudny. Pogorszenie koniunktury na rynku światowym i krajowym, zmniejszenie popytu, pogorszenie warunków dostaw surowca (zwłaszcza wieprzowiny) i jego wyższe ceny, problemy z finansowaniem bieżącej działalności sprawiły, że wiele małych i średnich podmiotów nie wytrzymało konkurencji i albo zrezygnowało z prowadzenia działalności, albo wystawiło firmy na sprzedaż. Podstawą do takich decyzji jest zazwyczaj ocena sytuacji ekonomicznej firmy.

W trakcie badań ankietowych zapytano przedsiębiorców o ocenę bieżącej kondycji ekonomicznej firm. Okazało się, że 64 z nich ocenia ją jako średnią (wykres 67). W obliczu pogorszenia ogólnych warunków rynkowych wydaje się, że odpowiedź taką należy uznać za pozytywną, bowiem oznacza to, że właściwie firmy nie odczuły w jakiś bardzo drastyczny sposób skutków kryzysu.

Bardzo pozytywnie należy ocenić także fakt, że co czwarty przedsiębiorca uznał, że sytuacja firmy jest bardzo dobra i dobra. Jako złą sytuację ekonomiczną przedsiębiorstwa oceniło 7 ankietowanych. Zazwyczaj były to przedsiębiorstwa małe, którym trudno było dostosować się do trudnych warunków rynkowych. Nieznaczny odsetek (3%) badanych przedsiębiorców nie był w stanie ocenić sytuacji firmy. Dalece prawdopodobne, że raczej te odpowiedzi należy potraktować jako wymijające, z powodu niechęci przyznawania się być może do trudnej sytuacji firmy.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

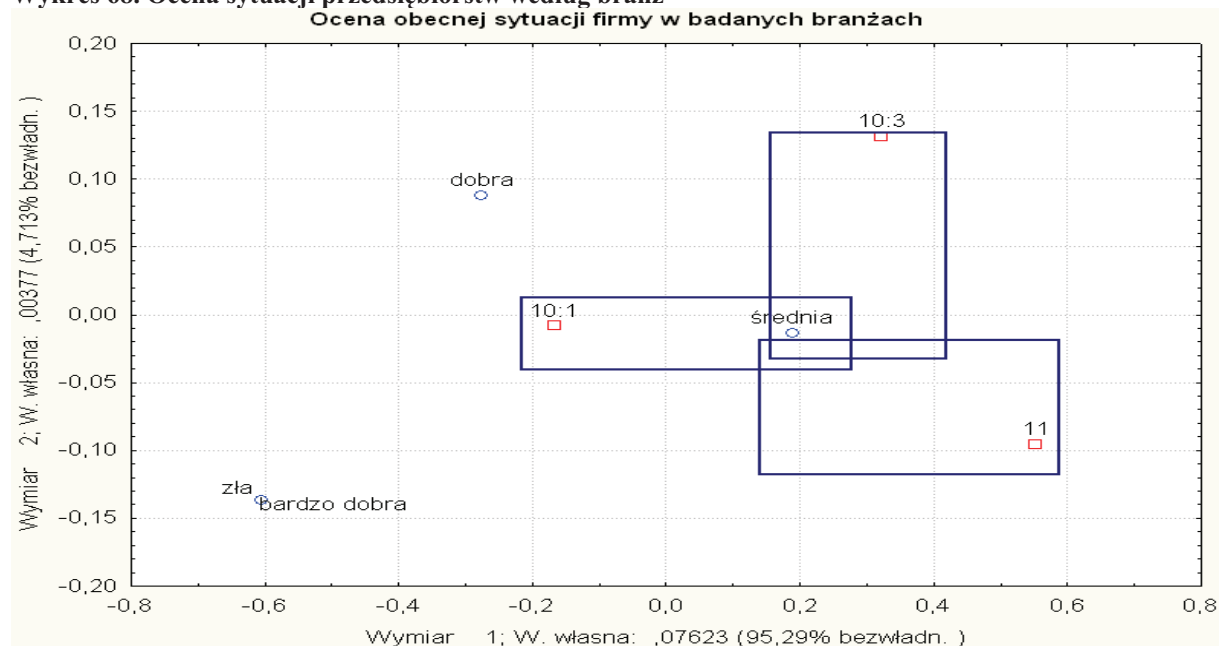
Wykres 67. Ocena sytuacji ekonomicznej przedsiębiorstw

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Chociaż kryzys w różnym stopniu dotknął różne branże, okazuje się, że wszystkie badane branże (mięsna, owocowo-warzywna i produkcja napojów) w większości uważają, że obecna sytuacja firmy jest średnia (wykres 68).

Wykres 68. Ocena sytuacji przedsiębiorstw według branż

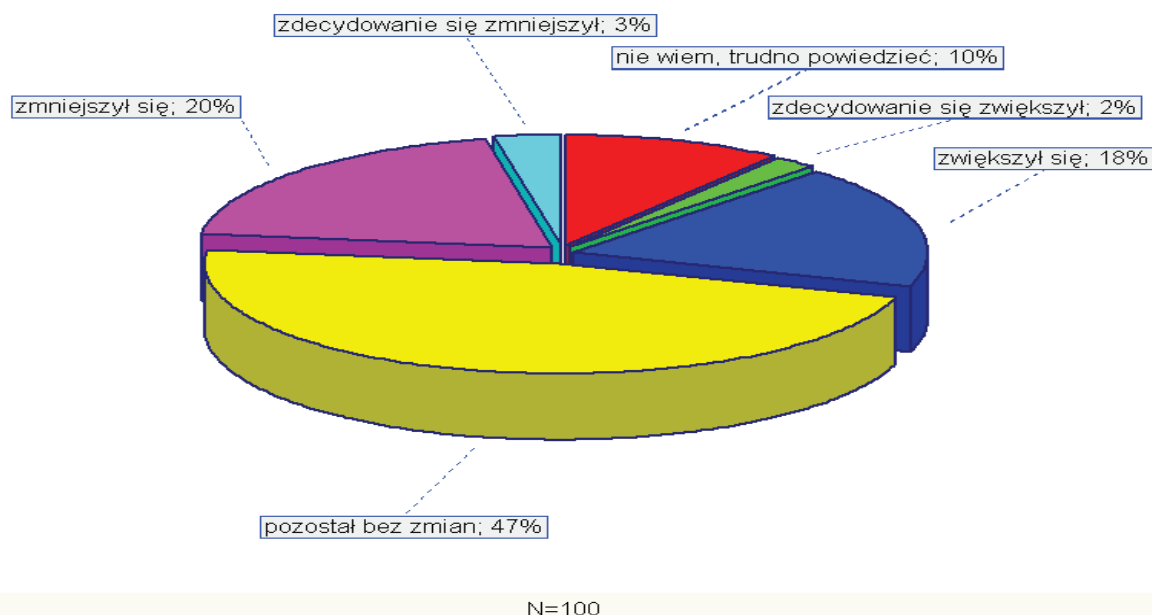
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Jednym z najważniejszych czynników, który pozwala na dokonywanie oceny sytuacji ekonomicznej przedsiębiorstw, jest niewątpliwie wzrost przychodów. Oczywiście należy we wnioskowaniu opartym na tym

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

jednym czynnikiem być bardzo ostrożnym, bowiem wzrostowi przychodów może towarzyszyć także wzrost kosztów i w konsekwencji – brak lub nawet zmniejszenie nadwyżki ekonomicznej. Zdaniem 20% badanych przedsiębiorców poziom przychodów w ich zakładach zdecydowanie się zwiększył (2%) lub się zwiększył (18%) (wykres 69). Można uznać, że w grupie tej znajdują się Ci, którzy pozytywnie oceniają sytuację swojej firmy. Prawie połowa ankietowanych stwierdziła, że poziom przychodów w ciągu ostatniego roku nie zmienił się, co podobnie jak w przypadku oceny sytuacji przedsiębiorstw, można ocenić pozytywnie. Oznacza to bowiem, że utrzymano poziom przychodów na niezmiennym poziomie, pomimo załamania koniunktury rynkowej. Niestety prawie w co piątej badanej firmie przychody zmniejszyły się, a w trzech nawet zdecydowanie. Co dziesiąty ankietowany przedsiębiorca nie potrafił określić zmiany przychodów, dalece zatem prawdopodobne, że nie uległy one aż tak istotnym zmianom.

Wykres 69. Ocena zmiany poziomu przychodów w przedsiębiorstwach w poszczególnych branżach
Jak zmienił się poziom przychodów Państwa firmy (w ciągu ostatniego roku)?

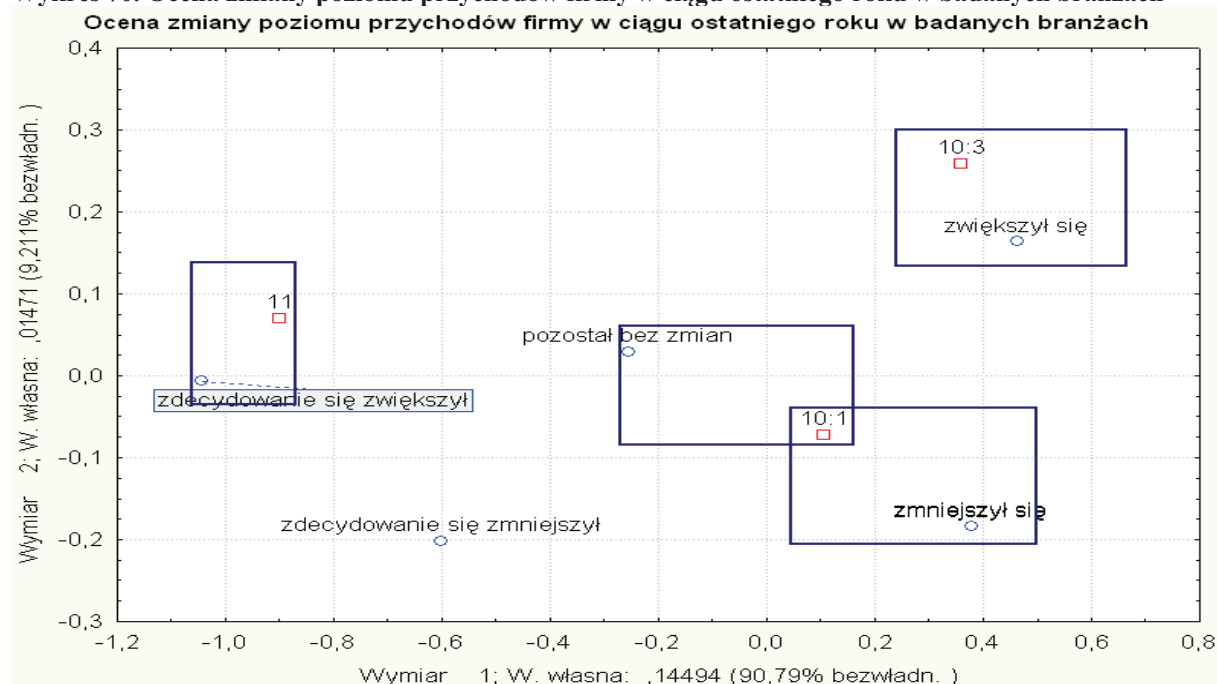
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Nieco odmiennie rozkładają się oceny, gdy uwzględnimy branże poddane badaniom (wykres 70). Otóż przedsiębiorstwa reprezentujące branżę przetwarzanie i konserwowanie mięsa oraz produkcja wyrobów z mięsa (10.1) najczęściej wskazują, że poziom przychodów firmy w ciągu ostatniego roku pozostał bez zmian lub zmniejszył się, natomiast przedsiębiorstwa reprezentujące przetwarzanie i konserwowanie owoców i warzyw (10.3) zdecydowanie uważają, że poziom przychodów firmy w ciągu ostatniego roku zwiększył się. Natomiast znaczna część przedsiębiorstw reprezentujących usługi związane produkcją napojów (11) uważa, że poziom przychodów zdecydowanie się zwiększył. W tym przypadku ewidentnie uwidacznia się specyfika trzech analizowanych branż. Przerób warzyw i owoców, ich mrożenie, produkcja soków skoncentrowanych, produkcja soków i napojów owocowo-warzywnych, produkcja słodu i spirytusu oraz produkcja wódek, piwa, wód i napojów należą do najdynamiczniej wzrastających kierunków produkcji przemysłu spożywczego w ciągu

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

ostatnich lat. W trudniejszej sytuacji znajduje się branża mięsna, a zwłaszcza zakłady przetwarzające wieprzowinę, a te właśnie dominują w województwie podlaskim. Stąd też wśród przedsiębiorstw tej branży występują przeciętnie gorsze oceny zmian ich przychodów.

Wykres 70. Ocena zmiany poziomu przychodów firmy w ciągu ostatniego roku w badanych branżach

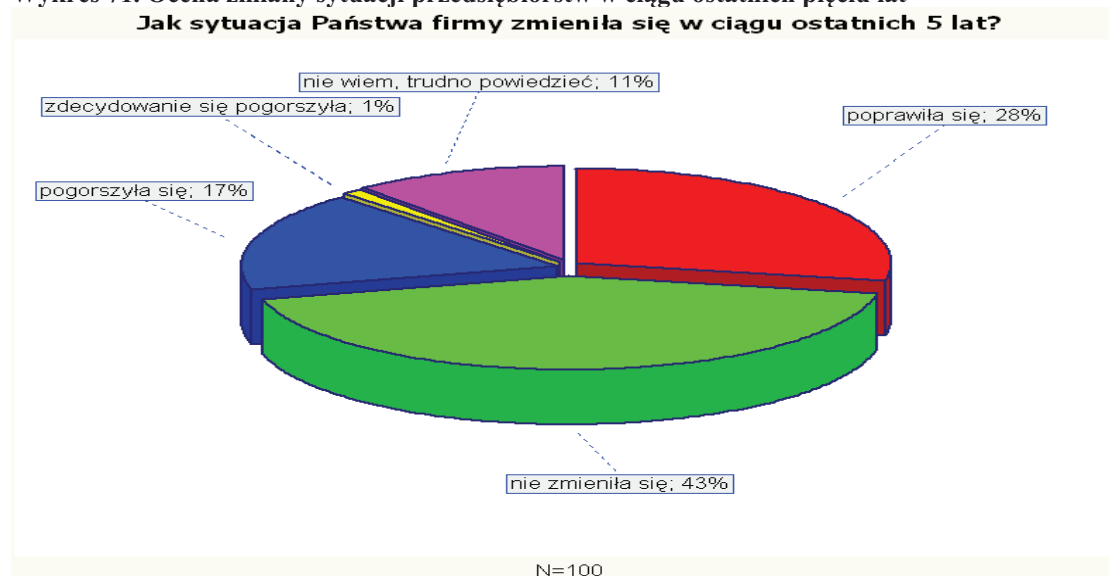

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Zapytano także przedsiębiorców o ocenę zmiany sytuacji ich firm w ciągu ostatnich pięciu lat. Jest to jak wiadomo okres szczególny, bowiem akcesji Polski z Unią Europejską. Okres, w którym przemysł spożywczy zaczął rozwijać się bardzo dynamicznie osiągając jeden z najwyższych w Europie poziomów tempa wzrostu. Dostęp do nowych rynków zbytu, możliwość uzyskania wsparcia finansowego z funduszy strukturalnych, wzrost popytu krajowego to nowe warunki, które determinowały rozwój przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w ciągu ostatnich pięciu lat. Chociaż spośród ankietowanych nikt nie uznał, że sytuacja zdecydowanie się poprawiła, jednak zdaniem niemalże co trzeciego przedsiębiorcy sytuacja się poprawiła (wykres 71). Około 43% badanych przedsiębiorców uważa, że sytuacja ich firm po akcesji z Unią Europejską nie zmieniła się. Tak wysoki odsetek tych, którzy nie dostrzegają zmian w sytuacji firmy prawdopodobnie wynika z wysokiego udziału w badanej próbie mikroprzedsiębiorstw. Zasięg ich działalności na ogół ma charakter lokalny, w związku z czym dostęp do europejskiego rynku zbytu nie ma dla ich działalności zbyt dużego znaczenia. O kondycji tych firm w większości decyduje cena surowca oraz zamożność społeczności lokalnej. W województwie podlaskim zarówno jeden, jak i drugi czynnik mogą oddziaływać negatywnie. Bowiem w przypadku podaży surowca, zwłaszcza, co podkreślano wielokrotnie, żywca wieprzowego, sytuacja staje się coraz trudniejsza, natomiast dochody przeciętnego gospodarstwa domowego w województwie podlaskim plasują je na jednym z ostatnich miejsc w kraju.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

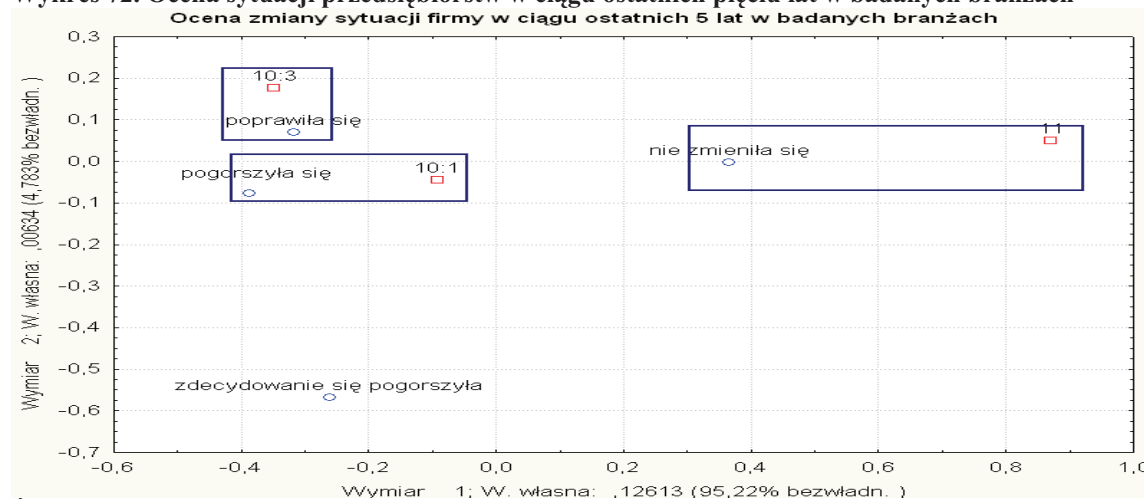
Wykres 71. Ocena zmiany sytuacji przedsiębiorstw w ciągu ostatnich pięciu lat

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Tezy powyższe znajdują potwierdzenie, gdy uwzględni się rozkład opinii w badanych branżach (wykres 72). Wynika z nich, że przedsiębiorstwa branży mięsnej głównie uważają, że sytuacja firmy w ciągu ostatnich 5 lat pogorszyła się, podczas gdy przedsiębiorstwa reprezentujące branżę owocowo-warzywną uważają, że sytuacja się poprawiła, zaś zdaniem przedsiębiorców zajmujących się produkcją napojów, że się nie zmieniła.

Wykres 72. Ocena sytuacji przedsiębiorstw w ciągu ostatnich pięciu lat w badanych branżach

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

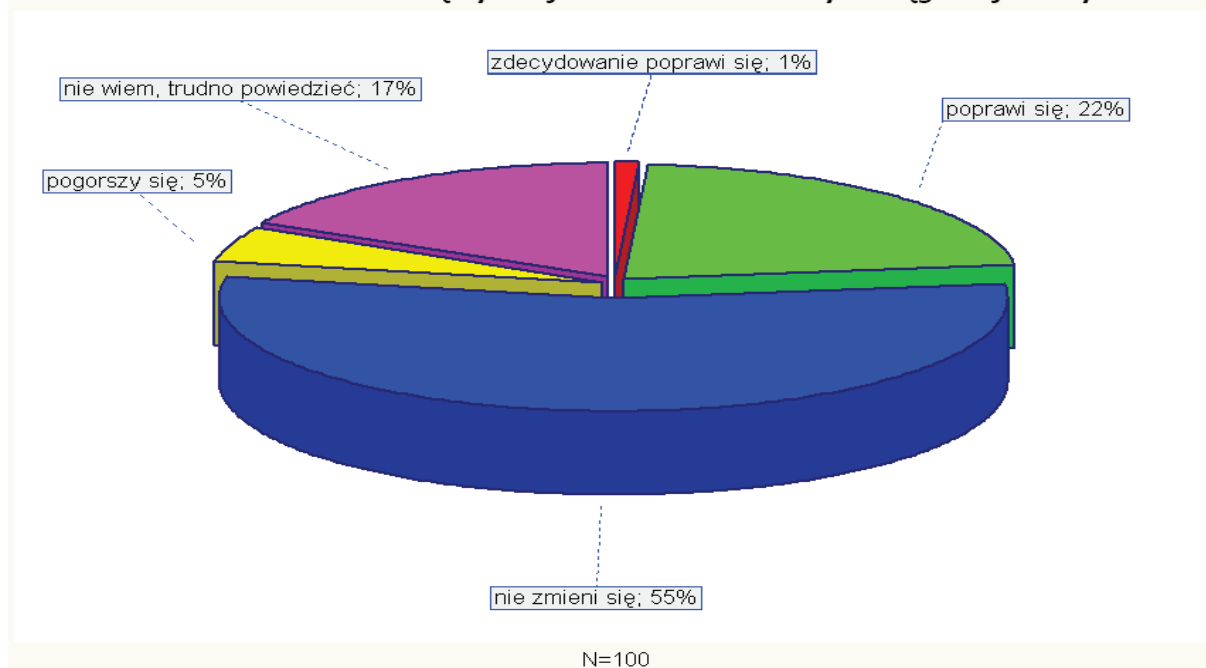
Z punktu widzenia prognozowania przyszłości funkcjonowania przedsiębiorstw przemysłu spożywczego, ważne są opinie przedsiębiorców na temat potencjalnych zmian sytuacji ich firm. Z uzyskanych odpowiedzi jednoznacznie wynika, że w ciągu najbliższych trzech lat zdaniem 55% badanych przedsiębiorców sytuacja ich firm nie ulegnie zmianie (wykres 73). Odsetek ten jest zbliżony do przedsiębiorców, którzy ogólnie oceniają sytuację firmy jako nie zmieniającą się w przeszłości i obecnie. Tylko jeden ankietowany uznał, że sytuacja firmy zdecydowanie się poprawi. Jako pozytywny należy ocenić fakt, że blisko co czwarty przedsiębiorca

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

uważa, że sytuacja firmy w przyszłości się poprawi. Takie optymistyczne podejście rokuje nadzieję na ekspansję firm i ich dalszy rozwój. W badanej próbie było 5 pesymistycznie nastawionych przedsiębiorców, według których sytuacja ulegnie w najbliższej przyszłości pogorszeniu. Natomiast 17% nie miało zdania.

Wykres 73. Ocena zmiany sytuacji ekonomicznej w ciągu najbliższych trzech lat

Jak w Państwa ocenie zmieni się sytuacja ekonomiczna firmy w ciągu najbliższych 3 lat?

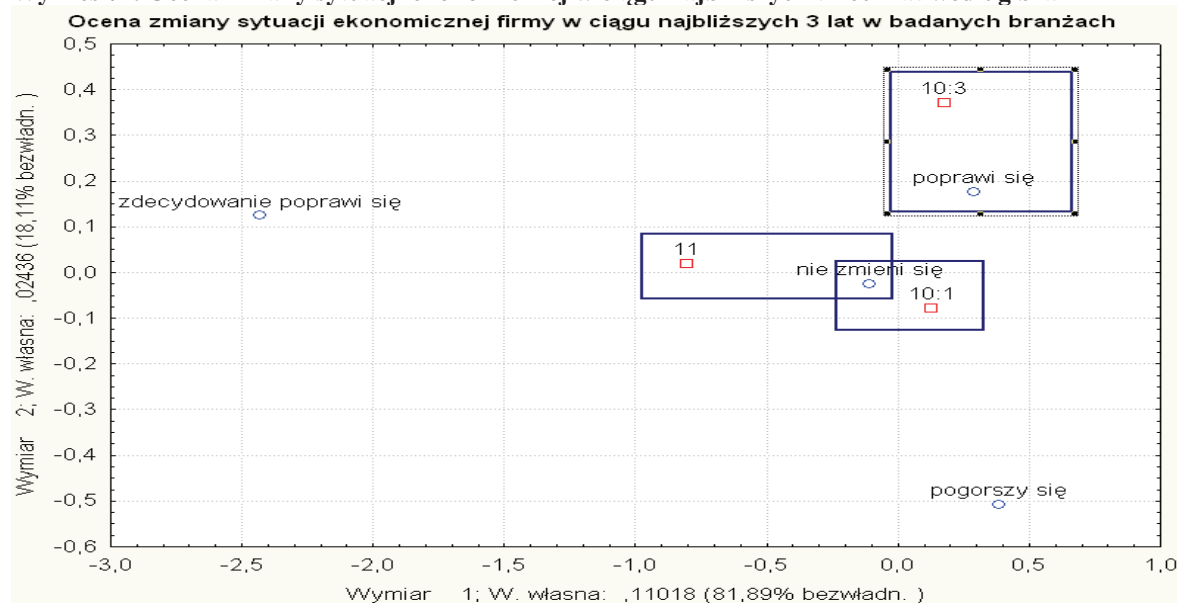
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Optymistyczne opinie dotyczące przyszłości były zdecydowanie częściej prezentowane przez przedsiębiorców branży owocowo-warzywnej (wykres 74). Podczas gdy o niezmienności sytuacji w przyszłości najczęściej przekonani byli przedsiębiorcy branży mięsnej i produkcji napojów.

Podsumowując należy stwierdzić, że chociaż ogólne oceny badanych przedsiębiorców dotyczące teraźniejszej, przeszłej i przyszłej sytuacji ekonomicznej ich firm wydają się być pozytywne, bądź też wskazują na niezmienność, jednak gdy uwzględni się rozkład pomiędzy branżami, bardziej pozytywne opinie formułowane są przez przedsiębiorców branży owocowo-warzywnej i produkcji napojów. W trudniejszej sytuacji znajdują się producenci mięsa, zwłaszcza wieprzowego. Opinie te niewątpliwie odzwierciedlają ogólnopolską sytuację ekonomiczną badanych branż.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Wykres 74. Ocena zmiany sytuacji ekonomicznej w ciągu najbliższych trzech lat według branż

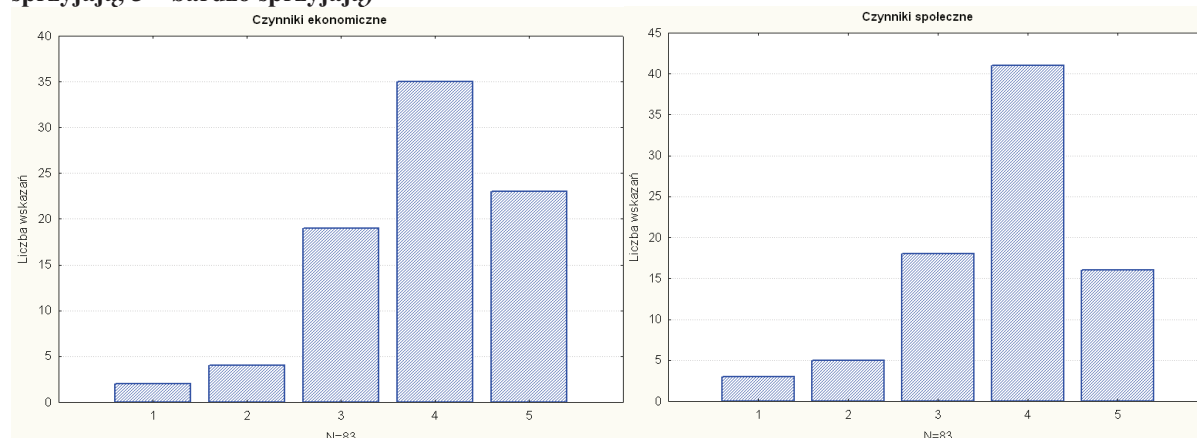

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

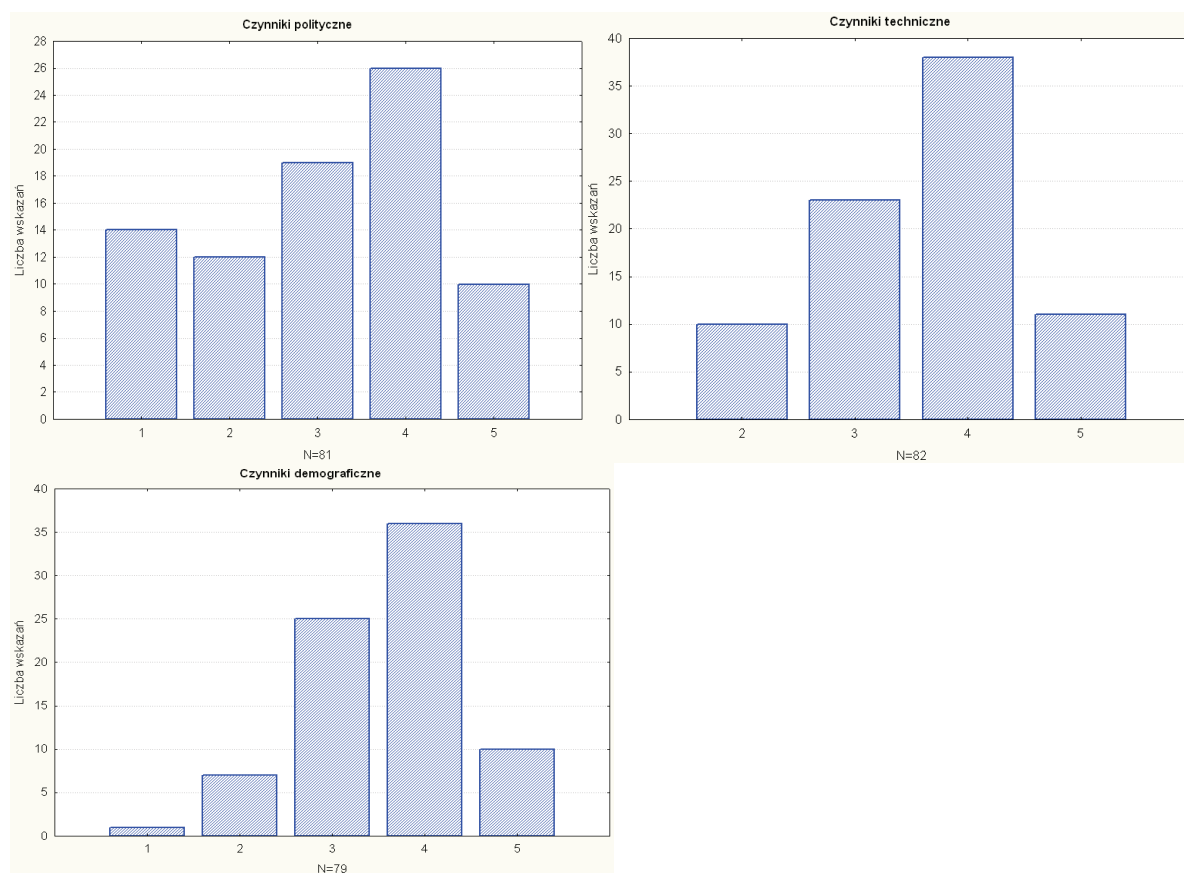
3.3. Analiza czynników oddziałujących na sektor

Przedsiębiorstwa w warunkach gospodarki rynkowej funkcjonują w stale zmieniającym się otoczeniu, które w znacznym stopniu wpływa na pozycję podmiotów gospodarczych na rynku. Wprawdzie możliwości oddziaływania przedsiębiorstw na kształtowanie tych uwarunkowań są ograniczone, to jednak analiza czynników wpływających, zdaniem przedsiębiorców na sektor, wydaje się być bardzo interesującą i niewątpliwie ukierunkowującą działania np. legislacyjne w obszarze rozwoju przedsiębiorczości.

Wykres 75. Jakie czynniki w największym stopniu sprzyjają rozwojowi przedsiębiorstwa (1 – zupełnie nie sprzyjają, 5 – bardzo sprzyjają)

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Analizę czynników oddziałujących na sektor rozpoczniemy od tych, które zdaniem respondentów w największym stopniu sprzyjają rozwojowi działalności ich przedsiębiorstw. Z zaznaczonych odpowiedzi wynika, iż najwięcej badanych określało wszystkie wymienione czynniki tzn. ekonomiczne, społeczne, polityczne, techniczne i demograficzne jako sprzyjające funkcjonowaniu ich firm (ocena 4) (wykres 75).

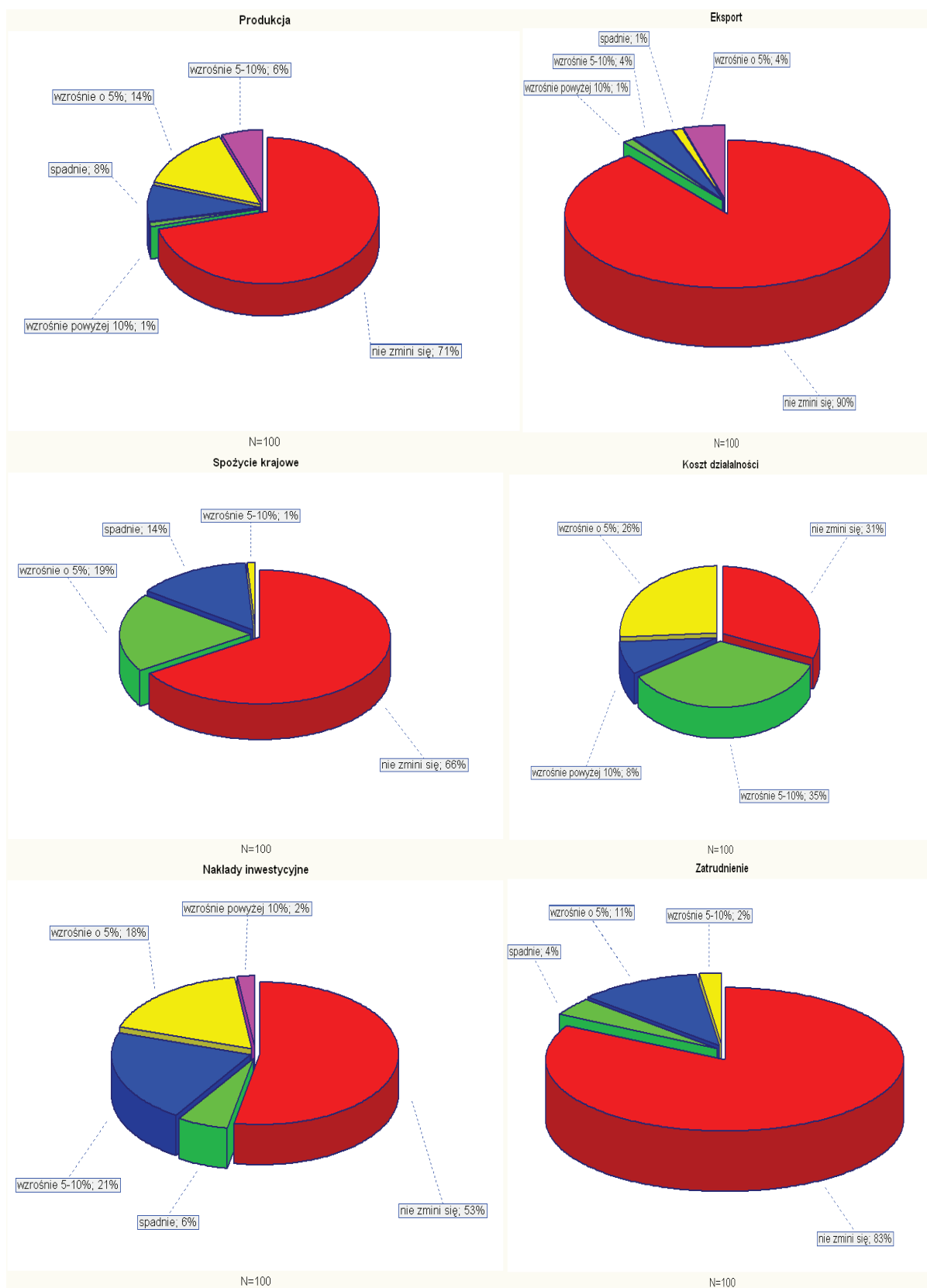
Wśród najbardziej sprzyjających wskazywano czynniki ekonomiczne, natomiast najwięcej słabych ocen otrzymały czynniki polityczne. Znaczna liczba ankietowanych, bo przeszło co piąty, a w przypadku czynników demograficznych co czwarty, (20-26%) nie potrafiło ocenić ważności wskazywanych czynników, twierdząc, iż nie ma w tej sprawie zdania.

Zdecydowana większość respondentów jest przekonana, że podstawowe parametry charakteryzujące sektor spożywczy w ciągu najbliższych 3 lat nie ulegną zmianie. Jedynym parametrem, co do którego większość uznała, że wzrośnie są koszty działalności (wykres 76). Tak uważa aż 69% ankietowanych.

W związku z tym, iż w opinii większości badanych nie zmieniają się nakłady inwestycyjne, nie zmieni się także zatrudnienie, przewidywany wzrost kosztów działalności spowodowany zostanie zapewne wzrostem cen czynników produkcji, głównie energii.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Wykres 76. Ocena perspektywy wzrostu poszczególnych parametrów charakteryzujących sektor spożywczy w ciągu najbliższych 3 lat w opinii ankietowanych

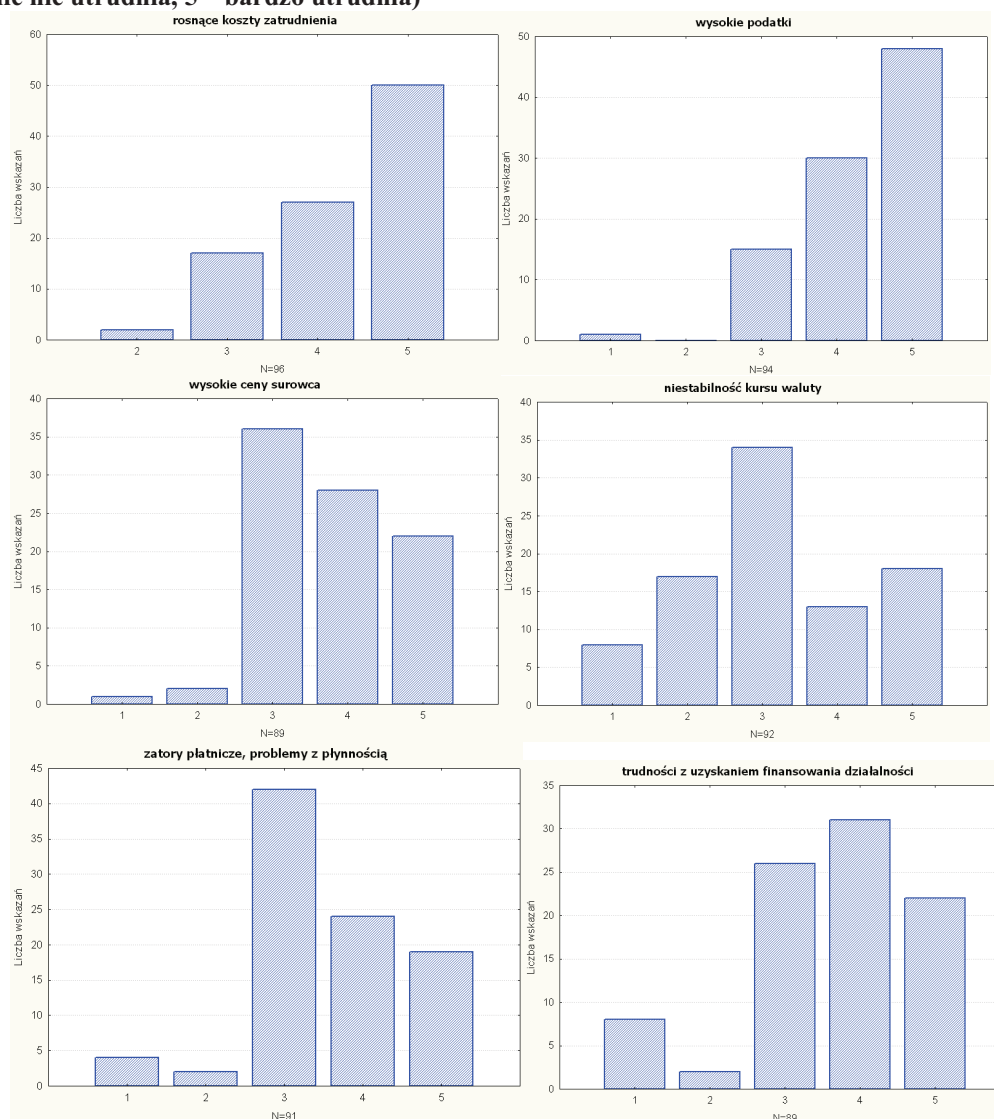
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Czynniki, które w opinii przedsiębiorców utrudniają działalność i rozwój ich firm można ująć w trzy zasadnicze grupy:

- Finansowe (wysokie podatki, rosnące koszty zatrudnienia, wysokie ceny surowca, niestabilność kursu waluty, zatory płatnicze i problemy z płynnością oraz trudności w finansowaniu działalności przedsiębiorstw);
- Rynkowe (coraz silniejsza pozycja przetargowa odbiorców, rosnąca koncentracja i konsolidacja branży, konkurencja ze strony firm krajowych i międzynarodowych, niski popyt, rozwój szarej strefy oraz niestabilność dostaw surowca i jego niedostateczna podaż);
- Instytucjonalne (niejasne i niestabilne przepisy prawne i podatkowe, niesprawność instytucji (np. urzędów skarbowych), niedobór wykwalifikowanych pracowników).

Wykres 77. Czynniki finansowe utrudniające działalność i rozwój przedsiębiorstw w opinii ankietowanych (1- zupełnie nie utrudnia, 5 – bardzo utrudnia)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

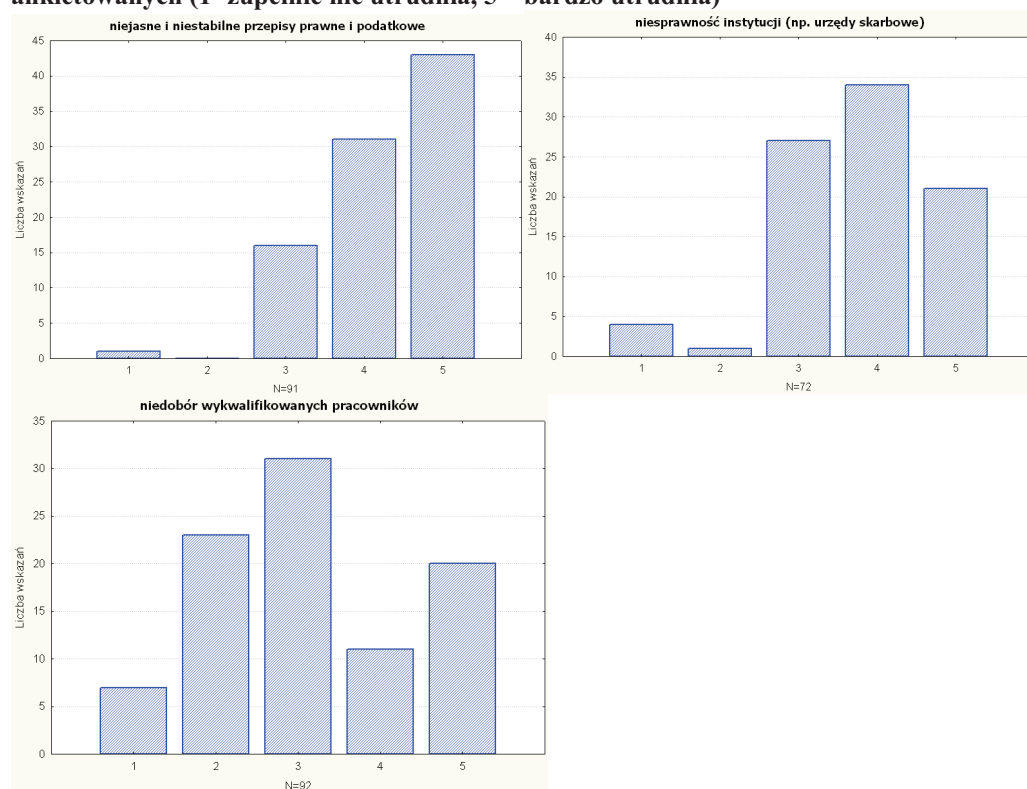
**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Za najbardziej dokuczliwe finansowo czynniki respondenci uznali rosnące koszty zatrudnienia i wysokie podatki. Niekorzystne noty uzyskały też źródła finansowania działalności przedsiębiorstw. Niedobór środków własnych oraz trudności z uzyskaniem kredytu powinny skłaniać przedsiębiorstwa do większego zainteresowania środkami finansowymi z funduszy unijnych.

Charakterystyczną cechą odpowiedzi na powyższe pytanie jest to, że stosunkowo niewiele z nich dotyczy sytuacji, kiedy wskazywany czynnik zupełnie nie utrudnia działalności i rozwoju przedsiębiorstwa. Na tym tle wyróżniają się odpowiedzi na pytanie dotyczące stabilności kursu waluty, gdzie wielu z ankietowanych stwierdziło, iż nie jest to istotne utrudnienie prowadzenia działalności. Można przypuszczać, że taka odpowiedź w większości przypadków dotyczyła firm o niewielkim udziale w handlu zagranicznym.

Spośród czynników instytucjonalnych, które w tym wypadku stanowią wyjątkowo nieliczną grupę, przedsiębiorcy przede wszystkim zwracają uwagę na niejasne i niestabilne przepisy prawne i podatkowe (wykres 78). Częste ich zmiany a także krótki okres jaki upływa od ich ogłoszenia do czasu wprowadzenia w życie, w istotny sposób ograniczają funkcjonowanie przedsiębiorstw.

Wykres 78. Czynniki instytucjonalne utrudniające działalność i rozwój przedsiębiorstw w opinii ankietowanych (1- zupełnie nie utrudnia, 5 – bardzo utrudnia)

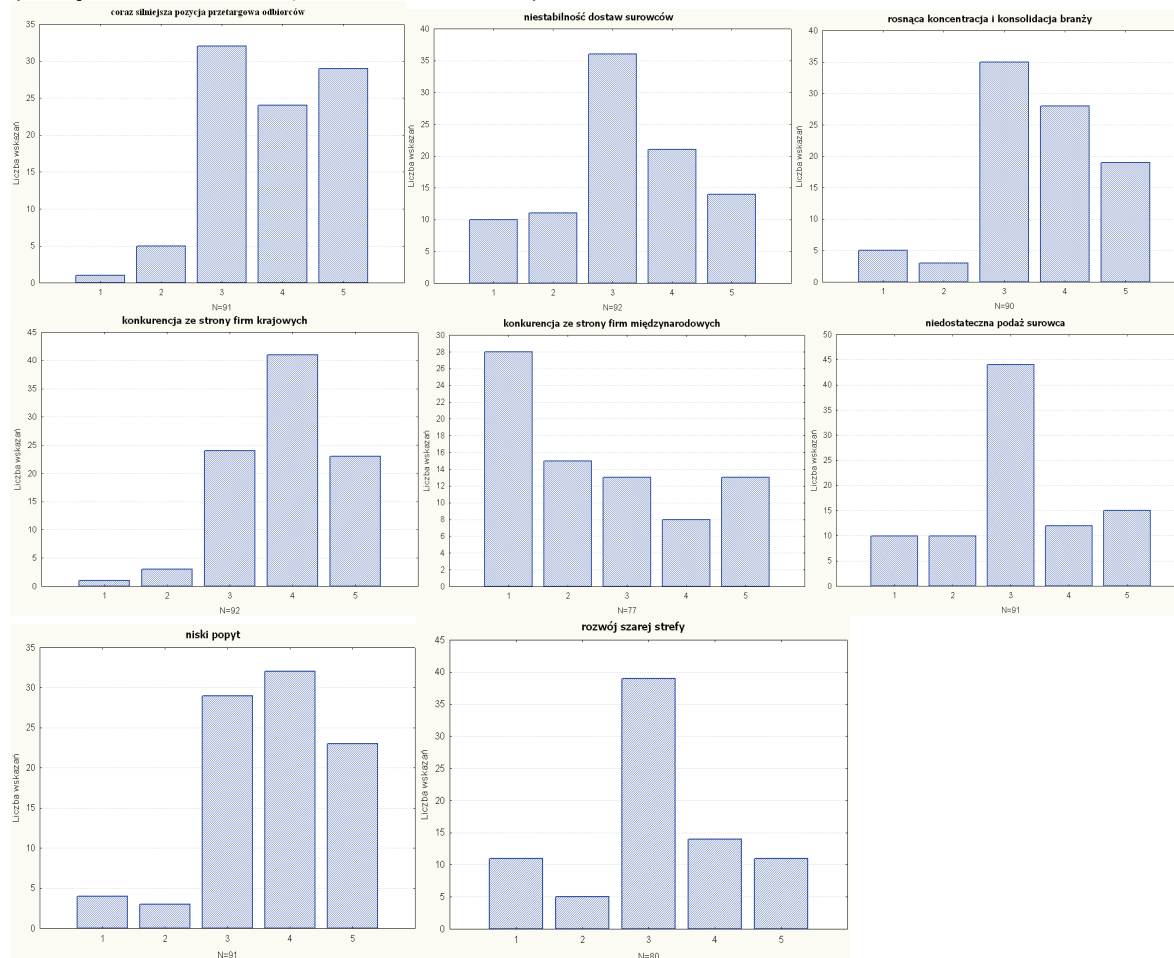
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Istotnym czynnikiem utrudniającym działalność i rozwój przedsiębiorstw jest niesprawność systemu instytucji. W tym wypadku zdecydowana większość odpowiedzi wskazywała na istotne znaczenie tego czynnika. W przypadku natomiast niezbędnych kwalifikacji pracowników należy uznać, że badani oceniają je raczej jako wystarczające. Znaczna liczba odpowiedzi wskazuje, że w opinii przedsiębiorców sektora spożywczego nie jest to istotny czynnik utrudniający funkcjonowanie przedsiębiorstwa.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Ostatnia grupa czynników, które nazwaliśmy rynkowymi, jest najliczniejsza i zawiera bardzo zróżnicowane odpowiedzi. Największe utrudnienia prowadzenia działalności zdaniem respondentów wiążą się z coraz silniejszą pozycją przetargową odbiorców i niskim popytem (wykres 79). Niestabilność dostaw surowca i jego niedostateczna podaż to czynniki, które wprawdzie są dostrzegane przez przetwórców, ale nie oceniane jako najbardziej utrudniające działalność.

Wykres 79. Czynniki rynkowe utrudniające działalność i rozwój przedsiębiorstw w opinii ankietowanych (1- zupełnie nie utrudnia, 5 – bardzo utrudnia)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Ankietowani zwracają uwagę na rosnącą konkurencję ze strony firm krajowych, natomiast konkurencja ze strony firm międzynarodowych nie stanowi ich zdaniem istotnego zagrożenia. Może to być kolejny dowód na to, iż ocenie poddane zostały przedsiębiorstwa nie uczestniczące w znacznym stopniu w eksporcie produktów.

Jako realne zagrożenie badani traktują także rosnącą koncentrację i konsolidację branży spożywczej. Fakt, że widzą w tym zagrożenie dowodzi, iż sami w procesach konsolidacyjnych nie biorą udziału. Większość z nich nie jest zainteresowana procesami współpracy np. w formie klastrów.

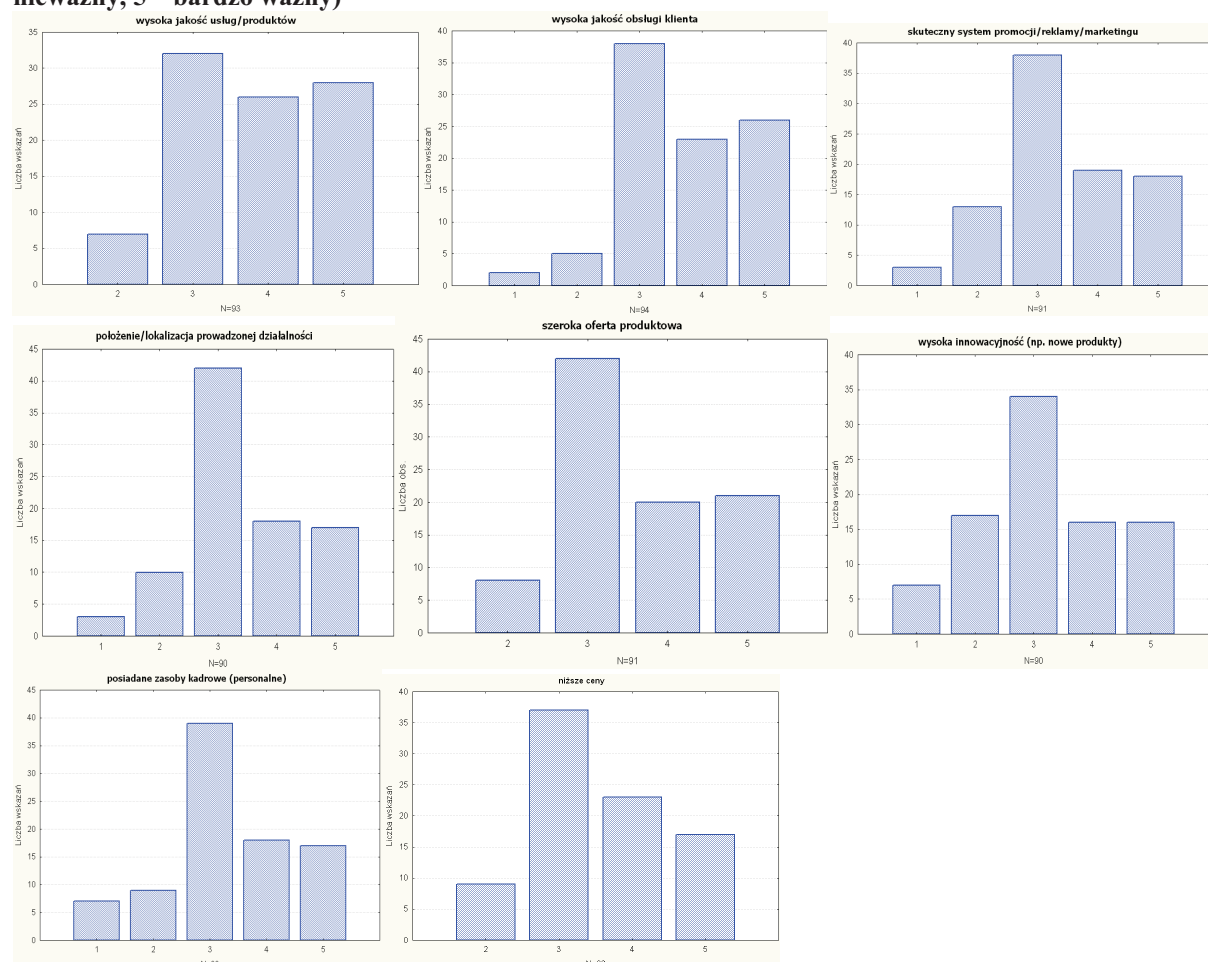
Okolo 20% badanych nie obawia się szarej strefy i nie ocenia tego czynnika jako utrudniającego prowadzenie działalności. Należy przypuszczać, iż ze względu na specyfikę dóbr wytwarzanych przez przemysł

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

spożywczy (dobra żywnościowe) większość nabywców obawia się produktów niewiadomego pochodzenia i nie jest zainteresowana ich zakupem.

Istotnym problemem poruszonym w ankiecie było pytanie dotyczące czynników, które w opinii przedsiębiorców pozwalają ich firmom skutecznie konkurować na rynku.

Wykres 80. Czynniki umożliwiające skuteczne konkurowanie na rynku w opinii badanych (1- zupełnie nieważny, 5 – bardzo ważny)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Najwyższe noty osiągnęła wysoka jakość produktów i wysoka jakość obsługi klienta. Rozkład odpowiedzi dotyczących pozostałych czynników konkurencyjności jest bardzo podobny. Najwięcej odpowiedzi dotyczy oceny 3 – czyli „umiarkowanie ważny”. Odpowiedzi „ważny” – 4 i „bardzo ważny”-5 pojawiają się z podobnym natężeniem odnośnie systemu promocji, lokalizacji działalności, szerokiej oferty produktowej, wysokiej innowacyjności czy posiadanych zasobów kadrowych.

Powyższy rozkład odpowiedzi umożliwia zastosowanie analizy skupień w grupowaniu przedsiębiorstw pod względem czynników umożliwiających konkurowanie na rynku.

Aby pogrupować badane obiekty, czyli przedsiębiorstwa sektora spożywczego, na skupienia składające się z elementów podobnych pod względem preferowanych czynników umożliwiających konkurowanie na rynku użyto dwóch metod analizy skupień: hierarchicznej metody Warda oraz niehierarchicznej metody *k*-średnich

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

(z zadaną liczbą skupień wynikającą z dendrogramu metody Warda). Jako cechy diagnostyczne, według których dokonano podziału przedsiębiorstw, przyjęto oceniane przez przedsiębiorstwa czynniki konkurencji:

X₁ - wysoka jakość świadczonych usług/produktów

X₂ - wysoka jakość obsługi klienta

X₃ - skuteczny system promocji/reklamy/marketingu

X₄ - położenie/lokalizacja prowadzonej działalności

X₅ - szeroka oferta produktowa

X₆ - wysoka innowacyjność (np. nowe produkty)

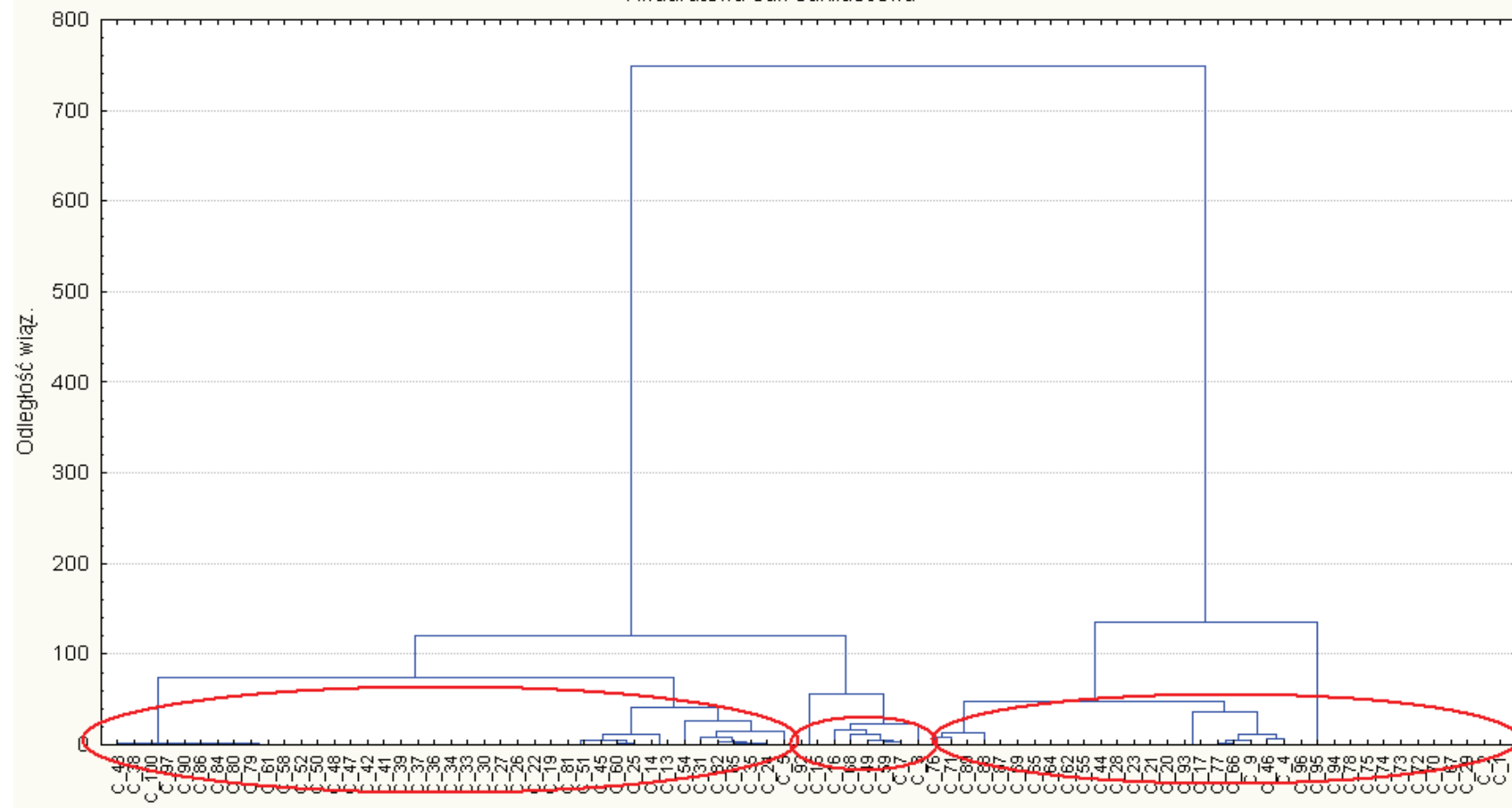
X₇ - posiadane zasoby kadrowe (personalne)

X₈ – niższe ceny

Stosując do analizy metodę Warda otrzymano dendrogram i na jego podstawie wybrano liczbę skupień. Klasyfikacja 100 przedsiębiorstw pozwala na wyłonienie trzech skupień przedsiębiorstw o podobnych czynnikach konkurencyjności (wykres 81).

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO - SEKTOR SPOŻYWCZY

Diagram drzewa
Metoda Warda
Kwadratowa odl. euklidesowa

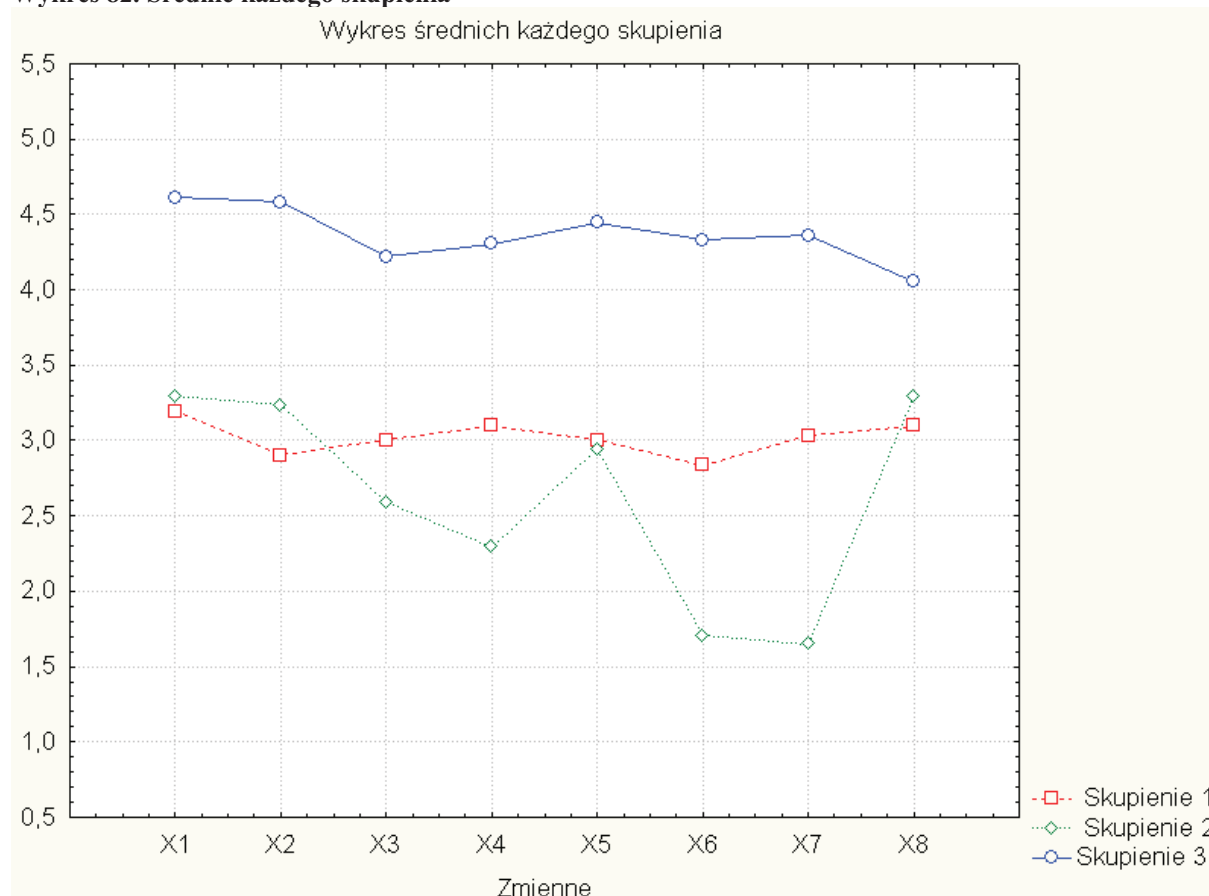
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Do klasyfikacji obiektów zastosowano również metodę grupowania k -średnich. Metoda ta wymaga podania liczby skupień, a zatem zgodnie z otrzymanym wynikiem z dendrogramu, podano 3 skupienia. W rezultacie tego grupowania otrzymano różnice w grupowaniu tylko w 6 przypadkach, co potwierdza zasadność wyodrębnienia trzech skupień przedsiębiorstw.

W celu określenia czynników konkurencyjności w poszczególnych skupieniach dokonano analizy średnich arytmetycznych poszczególnych ocen czynników konkurencyjności w wyłonionych grupach (wykres 82).

Wykres 82. Średnie każdego skupienia

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Skupienie 1 składa się z przedsiębiorstw, które wszystkie czynniki konkurencyjności oceniły na średnią zbliżoną do 3. W skupieniu 2 (najmniej liczny) znalazły się przedsiębiorstwa, które wszystkie czynniki oceniały dość nisko, a najniżej oceniana była tu **wysoka innowacyjność (np. nowe produkty) (X₆)** oraz **posiadane zasoby kadrowe (personalne) (X₇)**.

W skupieniu 3 wszystkie czynniki konkurencyjności zostały ocenione dość wysoko, bowiem ocena średnia wahała się od 4 do 5.

Jeżeli chodzi o udział (w %) przedsiębiorstw z poszczególnych branż w wyłonionych skupieniach, to przedstawia się on następująco:

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

	PKD 2007 10.1	PKD 2007 10.3	PKD 2007 11	Razem
Skupienie 1	58	16	26	100
Skupienie 2	94	6	0	100
Skupienie 3	80	17	3	100

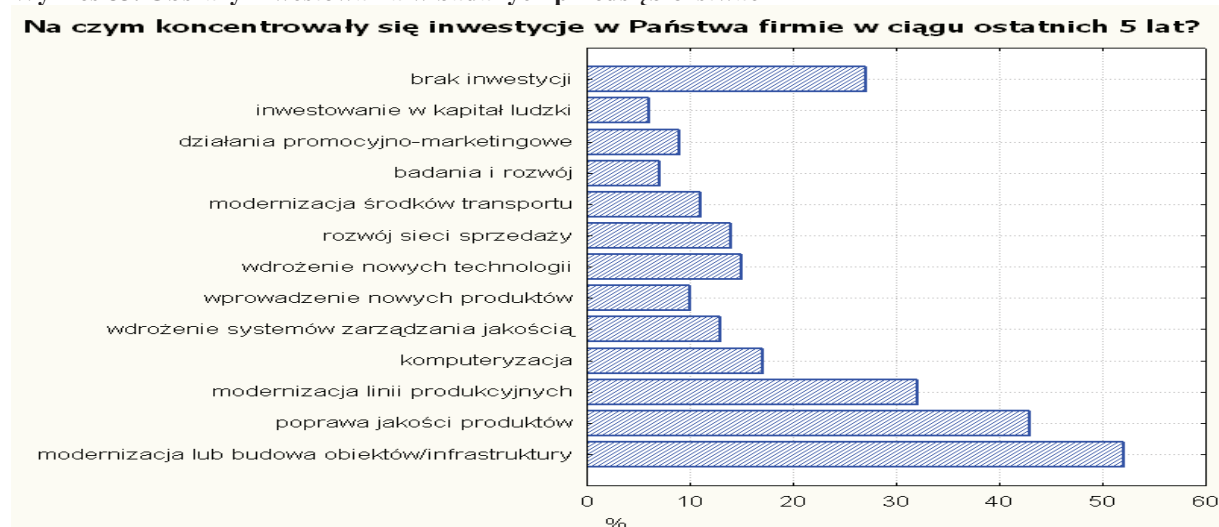
Interesującym jest, że w skupieniu 2, w którym wszystkie czynniki oceniane były stosunkowo nisko, znalazły się przede wszystkim przedsiębiorstwa branży mięsnej (PKD 2007 10.1). Sugerowałoby to, że wśród wymienionych czynników nie znalazły się te najistotniejsze z punktu widzenia konkurencyjności na rynku lub też, że przedsiębiorstwa przemysłu mięsnego po prostu nie obawiają się konkurencji. Pierwszą ewentualność należałoby jednak wykluczyć, ankietowani nie podali bowiem innych czynników konkurencyjności, chociaż pytanie ankietowe taką możliwość przewidywało. Można natomiast przypuszczać, że istniejące przedsiębiorstwa mają swoją ugruntowaną pozycję na rynku lokalnym i stałych klientów. Produkty, które wytwarzają są dobrami pierwszej potrzeby (tradycyjny model żywienia w Polsce ujmuje mięso i jego przetwory jako składnik niezastąpiony) a zatem ich strategię funkcjonowania nie uwzględniają konieczności prowadzenia stałej walki o klienta.

Nie dotyczy to oczywiście wszystkich przedsiębiorstw z branży, ponieważ w skupieniu 3 (gdzie wszystkie czynniki konkurencyjności są oceniane bardzo wysoko) także dominują przedsiębiorstwa zajmujące się przerobem mięsa.

Istotnym czynnikiem budowania przewagi konkurencyjnej każdego przedsiębiorstwa jest proces inwestycyjny, który zwiększa możliwości produkcyjne, poprawia jakość wytwarzanych produktów i świadczonych usług.

Na pytanie dotyczące obszarów inwestowania w badanych przedsiębiorstwach, znaczna ich część (prawie 30%) stwierdziła, iż takie inwestycje w ciągu ostatnich 5 lat nie były podjęte (wykres 83).

Wykres 83. Obszary inwestowania w badanych przedsiębiorstwach

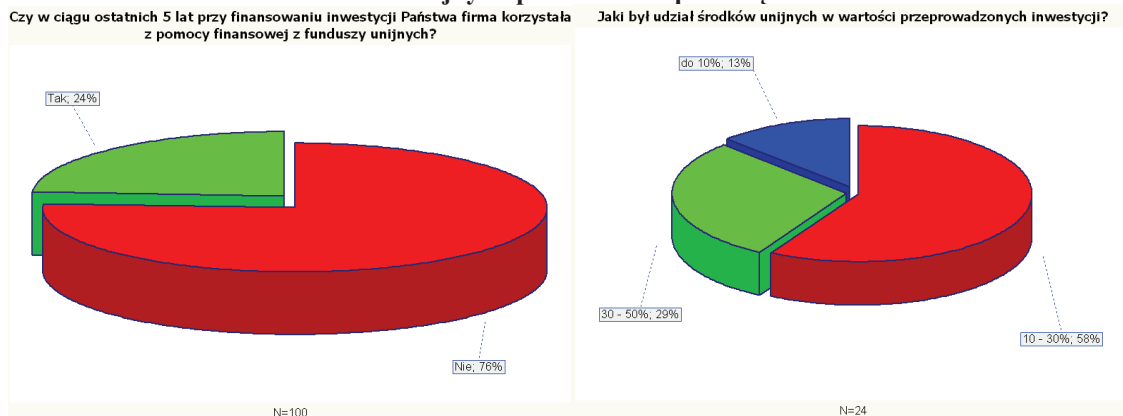
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Największym zainteresowaniem natomiast cieszyły się inwestycje w modernizację lub budowę obiektów infrastruktury, poprawę jakości produktów i modernizację linii produkcyjnych.

Spośród firm inwestujących w ciągu ostatnich pięciu lat, zaledwie 24% przyznaje, że korzystało z pomocy funduszy unijnych (wykres 84). W większości przypadków udział środków unijnych w wartości przeprowadzonych inwestycji nie przekraczał 30%.

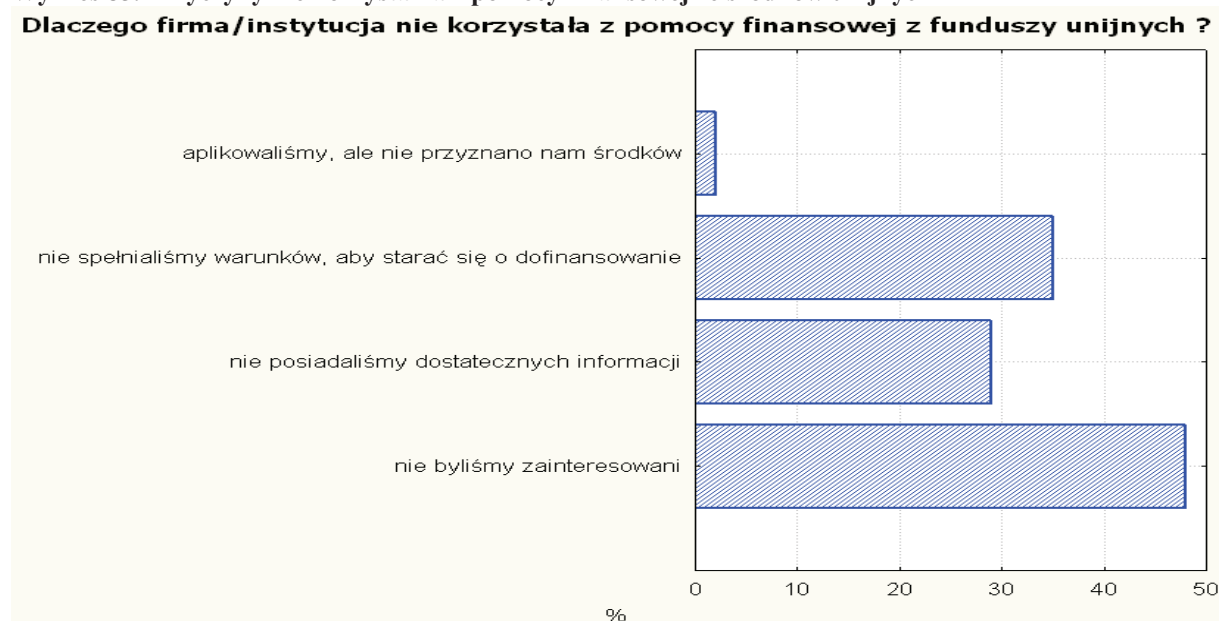
Wykres 84. Zainteresowanie środkami unijnymi przez badane przedsiębiorstwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Zdecydowana większość ankietowanych (76%) nie korzystała z pomocy finansowej z funduszy unijnych. Mając na uwadze wcześniej zgłaszany przez przedsiębiorstwa niedobór środków finansowych zastanawiać mogą powody niewielkiego zainteresowania tym źródłem finansowania działalności firm (wykres 85).

Wykres 85. Przyczyny nie korzystania z pomocy finansowej ze środków unijnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

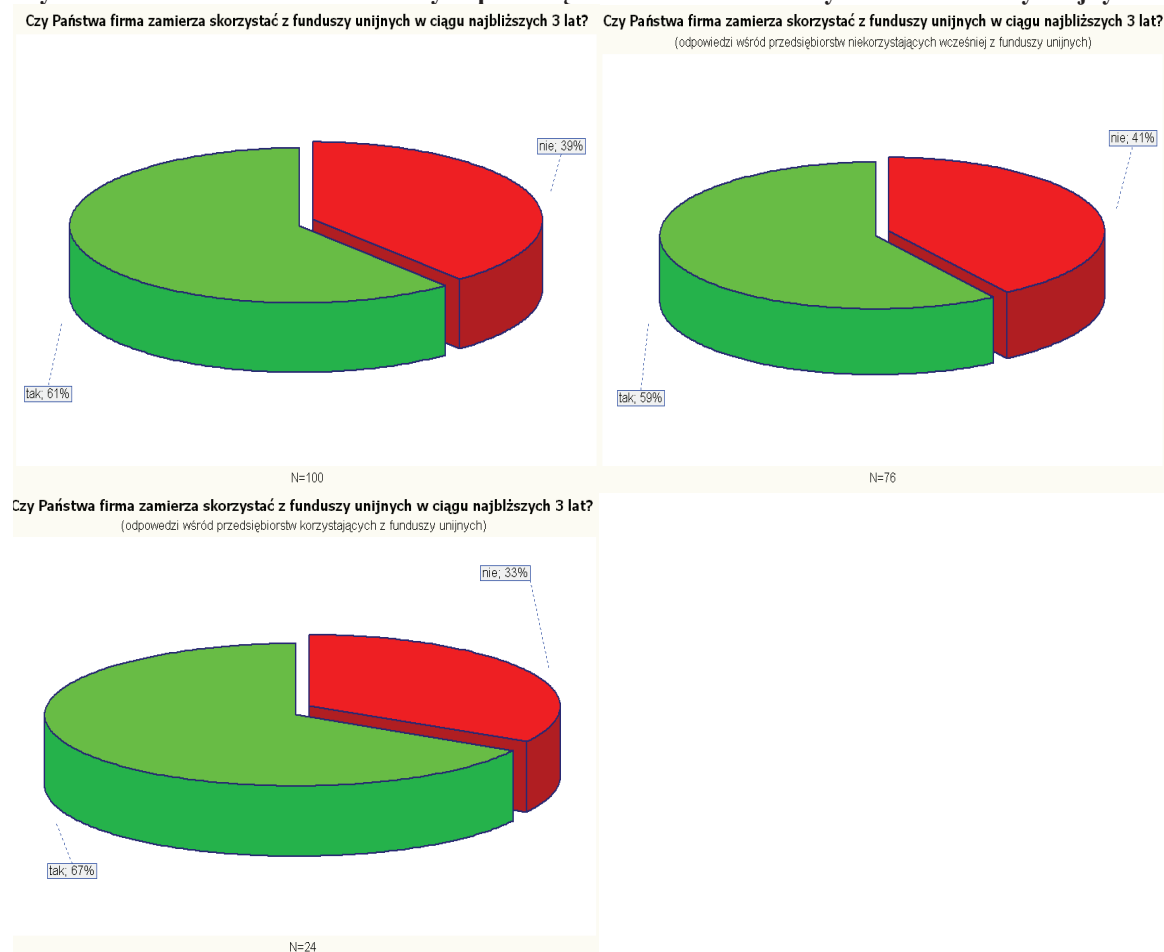
**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Podawane przez ankietowanych powody nie korzystania ze środków unijnych są bardzo zastanawiające. Ze zrozumieniem przyjąć należy odpowiedzi ponad 30% badanych, którzy stwierdzili, iż nie spełniali warunków aby ubiegać się o dofinansowanie. Nieco mniej odpowiedzi jednak wskazywało na brak dostatecznych informacji, co przy rozwoju sieci Internet wydaje się być zastanawiającym. Jedynym tu wytłumaczeniem może być niedorozwój tej sieci na obszarach wiejskich i utrudniony w związku z tym dostęp do informacji. Pozostają jednak różnego rodzaju instytucje, chociażby na poziomie lokalnym (urzędy miast i gmin), które powinny służyć pomocą w tym zakresie.

Najbardziej jednak zastanawia odpowiedź prawie połowy respondentów, którzy nie ubiegali się o środki unijne. Zwraca ona uwagę na brak zainteresowani badanych tym źródłem finansowania swojej działalności. W sytuacji wspomnianego wcześniej niedoboru środków pieniężnych taka odpowiedź musi zastanawiać.

Ponad połowa ankietowanych jest jednak zdecydowana skorzystać z funduszy unijnych w ciągu najbliższych 3 lat. Dotyczy to zarówno wszystkich respondentów jak i tych, którzy wcześniej z dofinansowania nie korzystali (wykres 86).

Wykres 86. Zamierzenia ankietowanych przedsiębiorstw odnośnie korzystania z funduszy unijnych

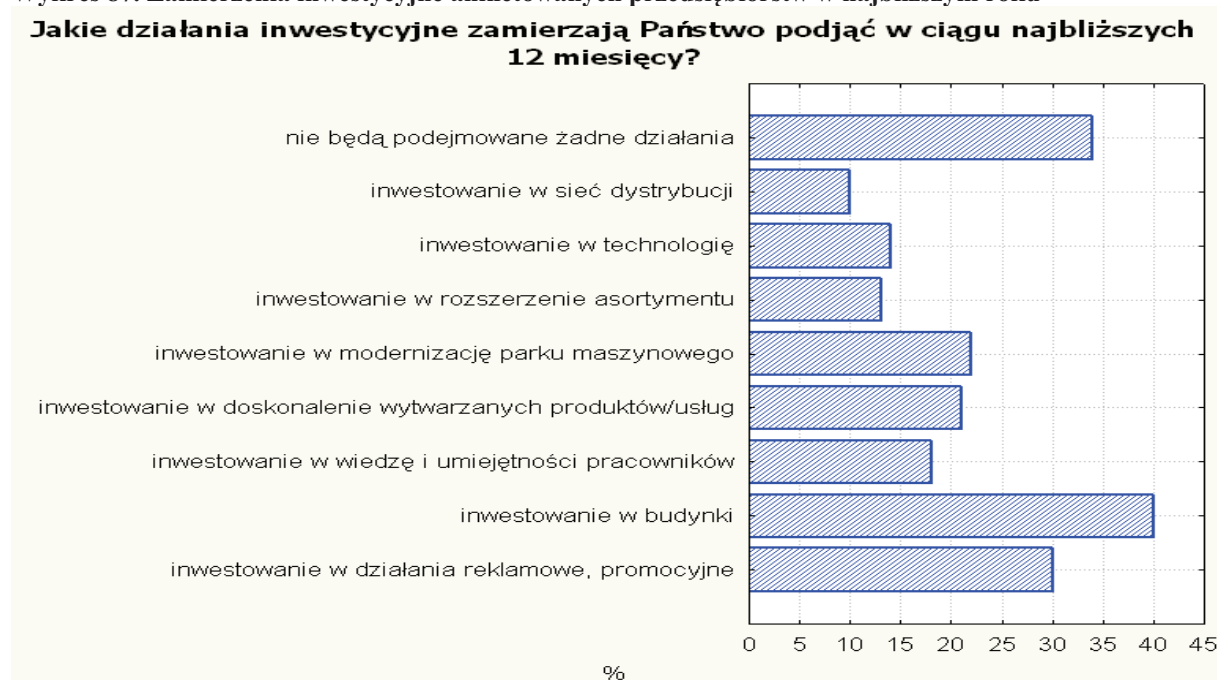
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Odpowiedzi twierdzących jest jednak więcej w przypadku przedsiębiorców, którzy mają już doświadczenie w ubieganiu się o środki unijne. Wśród osób nie zainteresowanych taką formą dofinansowania swojej działalności najczęściej podawane powody dotyczą braku odpowiedniej informacji.

Na pytanie o zamierzenia inwestycyjne w ciągu najbliższych 12 miesięcy ponad jedna trzecia badanych odpowiedziała, iż żadne działania inwestycyjne nie będą podejmowane. Najwięcej przedsiębiorców zainteresowanych jest inwestowaniem w budynki i w działania reklamowe (promocyjne) (wykres 87).

Wykres 87. Zamierzenia inwestycyjne ankietowanych przedsiębiorstw w najbliższym roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

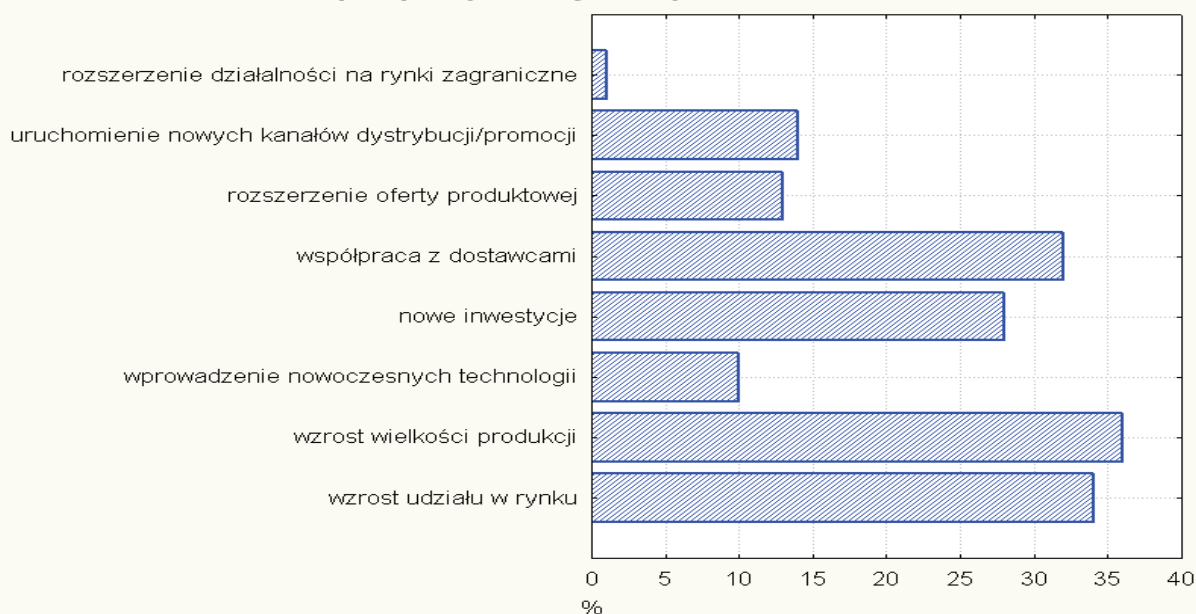
Warte podkreślenia są plany prawie 20% respondentów dotyczące inwestowania w wiedzę i umiejętności pracowników. Rozwój kapitału ludzkiego jest niezbędnym warunkiem rozwoju całego przedsiębiorstwa. Jego rola znajduje potwierdzenie w programach wsparcia współfinansowanych ze środków UE, zwłaszcza w Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki.

Istotna rola przypisywana jest także inwestowaniu w doskonalenie wytwarzanych produktów i w modernizację parku maszynowego, służącego wytwarzaniu tych produktów. Znajduje to swoje odzwierciedlenie w najważniejszych kierunkach rozwoju przedsiębiorstw w perspektywie najbliższych 2-3 lat. Większość odpowiedzi wskazuje na wzrost wielkości produkcji, wzrost udziału w rynku, współpracę z dostawcami surowca i nowe inwestycje (wykres 88).

Wykres 88. Strategiczne kierunki rozwoju przedsiębiorstw w opinii respondentów

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

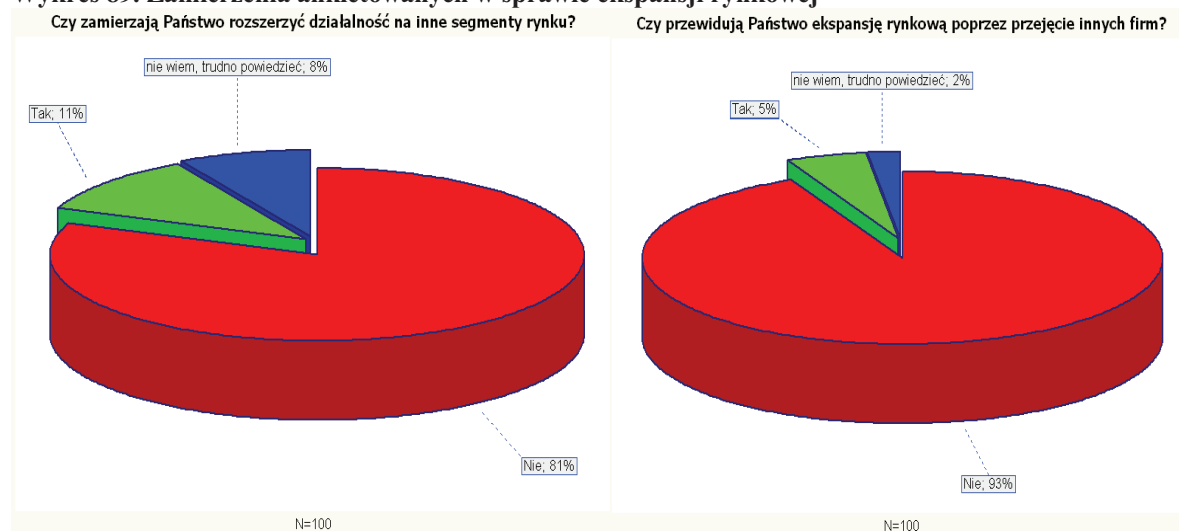
Jakie przewidują Państwo najważniejsze strategiczne kierunki rozwoju firmy w perspektywie najbliższych 2-3 lat?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Niewielu jednak z badanych zamierza rozszerzyć działalność na inne segmenty rynku. Twierdzących odpowiedzi w tym względzie uzyskano zaledwie 11%. Osób niezdecydowanych było 8%, zaś przekonanych, że nic w tym względzie się nie zmieni aż 81% (wykres 89).

Wykres 89. Zamierzenia ankietowanych w sprawie ekspansji rynkowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Ponad 90% badanych nie zamierza także powiększać swojego udziału w rynku poprzez przejęcie innych firm. Taką możliwość rozważa zaledwie 5 % ankietowanych, z pewnością większych przedsiębiorstw, których pozycja na rynku jest na tyle silna, że przejęcie byłoby możliwe do realizacji.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

3.4. Analiza otoczenia konkurencyjnego

Dokonując oceny otoczenia konkurencyjnego przez podlaskich przedsiębiorców, w badaniu skoncentrowano się na analizie następujących czynników:

1. Określenia najważniejszych barier rozwoju rynku spożywczego w Polsce.
2. Określenia stopnia rywalizacji konkurencji w sektorze spożywczym.
3. Określenia stopnia ryzyka nowych wejść do sektora.
4. Określenia stopnia uzależnienia od rynku dostawców.
5. Określenia barier w tworzeniu bliskich powiązań z dostawcami surowca.
6. Określenia stopnia udziału dostawców w tworzeniu kosztów funkcjonowania prowadzonej działalności.
7. Określenia barier hamujących pojawienie się i rozwój konkurencyjnych przedsiębiorstw w branży.

Analiza wskazanych czynników koncentrowała się głównie na ukazaniu wpływu czynników zewnętrznych o charakterze egzogenicznym na konkurencyjność przedsiębiorstwa. W tej części analizy zwrócono również uwagę na stopień powiązań badanych przedsiębiorstw z dostawcami, jako współkreatorami produktów analizowanego sektora, oceny zdolności konsolidacyjnych przedsiębiorstw branży spożywczej, a także barier wejścia.

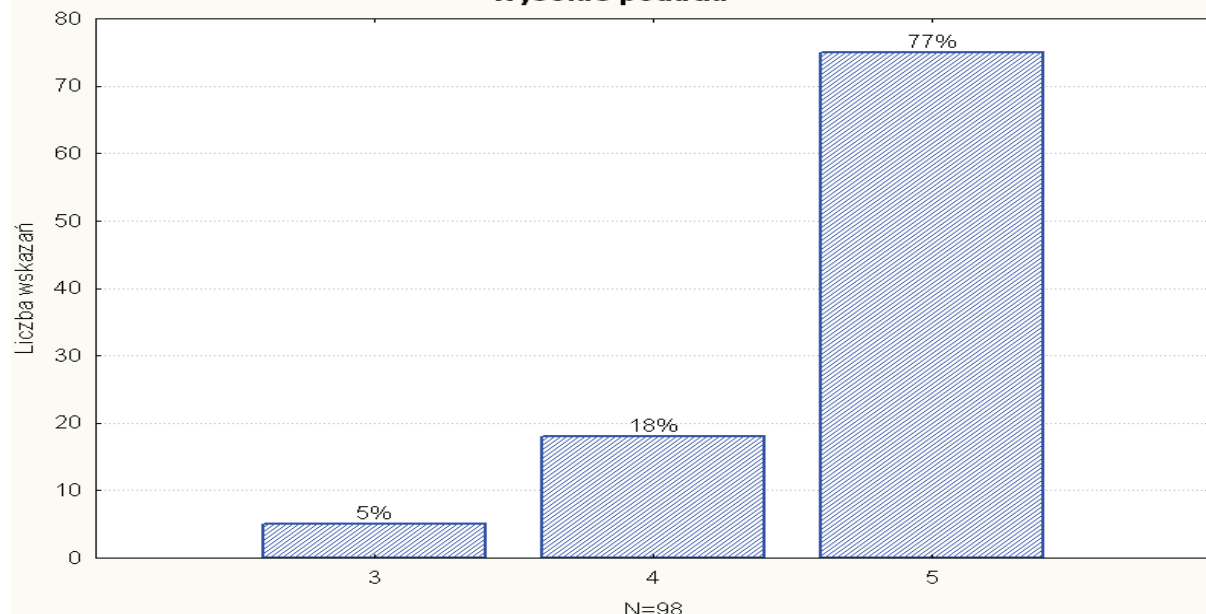
Pierwszym pytaniem zadaniem ankietowanym było określenie ich zdaniem najważniejszych barier utrudniających rozwój sektora spożywczego w Polsce. Badane przedsiębiorstwa miały do wyboru następujące czynniki:

- wysokość podatków,
- poziom kosztów pracy,
- rosnące ceny wpływające na mniejszą konkurencyjność polskich produktów,
- niespójne i niejasne przepisy prawa,
- niedostateczną znajomość przedsiębiorstwa na rynki,
- brak wystarczających środków na inwestycje.

Poza wskazaniem wyżej wymienionych ograniczeń ankietowani określali również zakres ich ważności w skali od 1 do 5. Wyniki badań potwierdzają silną orientację na czynnikach zewnętrznych, jako głównych barierach rozwoju sektora: Za czynnik w wysokim stopniu ograniczający rozwój sektora spożywczego badane przedsiębiorstwa uznały wysokość podatków. Stanowi ona główną i najważniejszą barierę ograniczającą konkurencyjność sektora w przypadku 77% wskazań. Dla 18% badanych wysokie podatki nie są najważniejszą, ale bardzo ważną barierą, utrudniającą rozwój rynku spożywczego. Tylko dla 5% ankietowanych firm podatki ograniczają rozwój rynku w niewielkim stopniu (wykres 90).

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

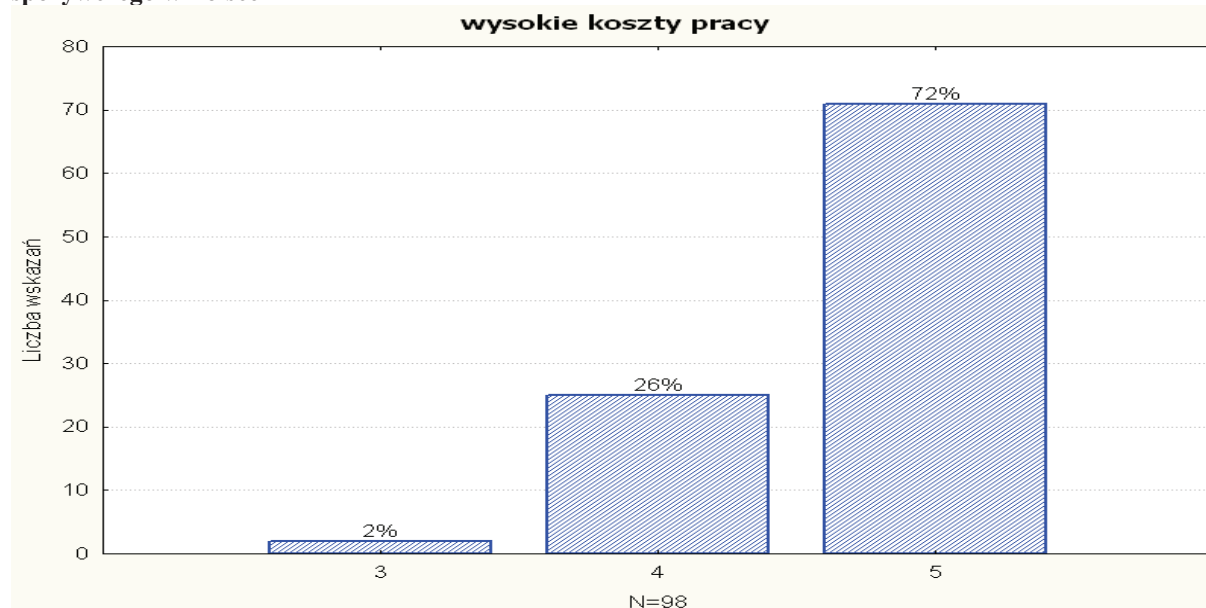
Wykres 90. Ocena wpływu podatków na rozwój rynku spożywczego w opinii podlaskich przedsiębiorców
wysokie podatki

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Dla 98% badanych przedsiębiorstw istotne znaczenie mają wysokie koszty pracy. W przypadku 72% ankietowanych jest to czynnik w bardzo wysokim stopniu wpływający na zmniejszenie konkurencyjności sektora, dla 26% jest to czynnik mający istotne znaczenie. Tylko w przypadku 5% wskazań jest to czynnik średniej wagi (wykres 91).

Wykres 91. Ocena wpływu kosztów pracy w opinii podlaskich przedsiębiorców na rozwój sektora spożywczego w Polsce
wysokie koszty pracy

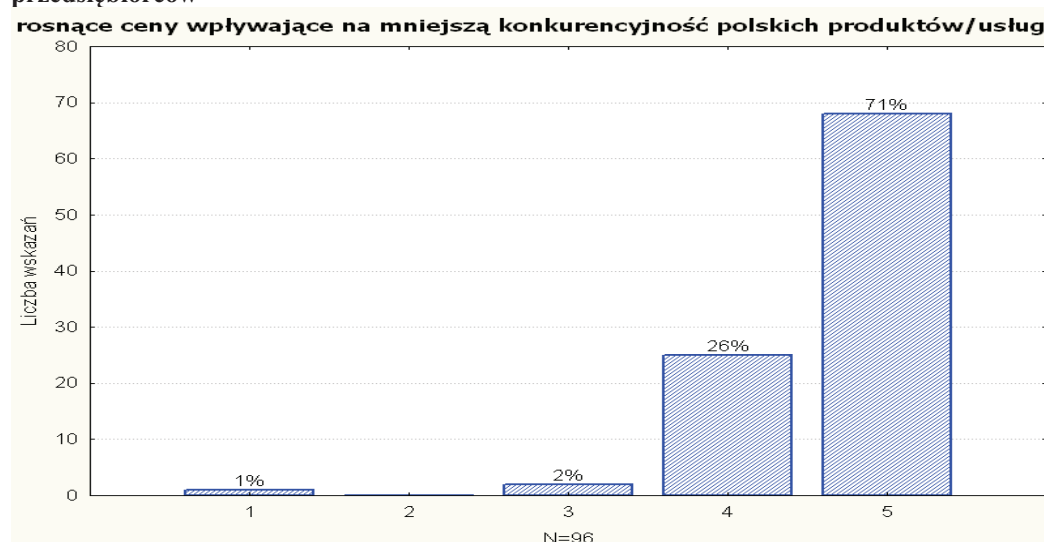

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

97% badanych przedsiębiorstw oceniło rosnące ceny produktów jako barierę silnie ograniczającą rozwój rynku spożywczego. Dla 71% ankietowanych firm jest to czynnik w największym stopniu zmniejszającym konkurencyjność na rynku (wykres 92).

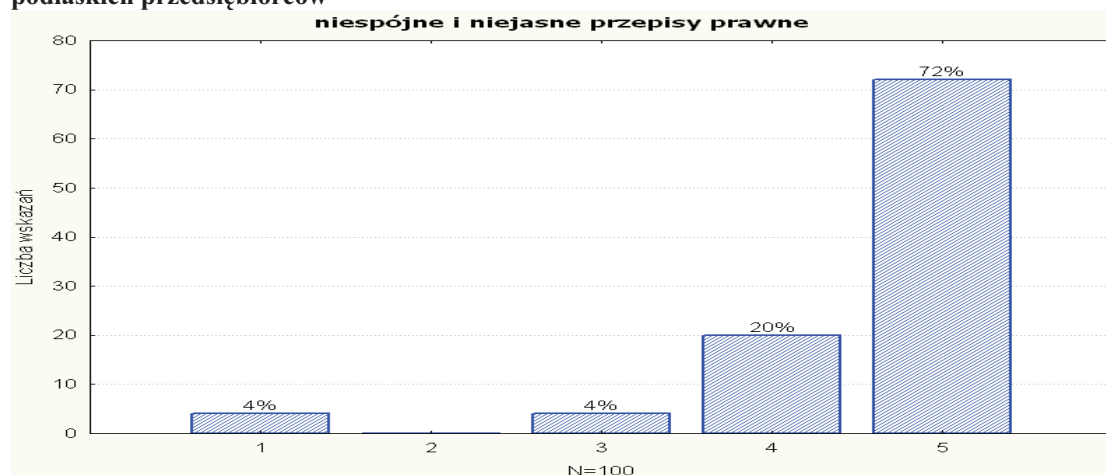
Wykres 92. Ocena wpływu rosnących cen na rozwój sektora spożywczego w Polsce w opinii podlaskich przedsiębiorców

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Badane przedsiębiorstwa wskazują na niespójność przepisów pranych, stanowiących barierę w rozwoju konkurencyjności rynku spożywczego. W przypadku 92% wskazań jest to czynnik silnie destymulujący rozwój rynku wyrobów spożywczych. Dla 72% podlaskich przedsiębiorstw nie jest to czynnik najważniejszy, ale mający istotny wpływ na rozwój branży spożywczej (wykres 93).

Wykres 93. Ocena wpływu przepisów prawnych na rozwój sektora spożywczego w Polsce w opinii podlaskich przedsiębiorców

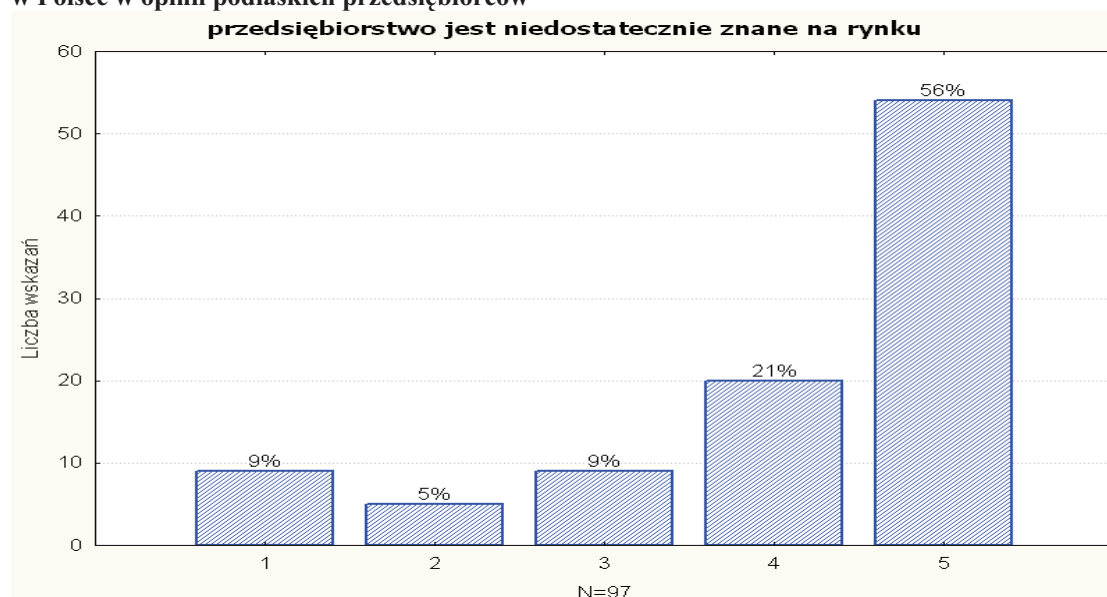

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Przedsiębiorstwa zostały również zapytane o określenie stopnia ważności znajomości firmy na rynku. Dla 56% badanych jest to czynnik największej wagi. Dużą wagę czynnika, oceniając stopień jego ważności na 4, deklaruje 21% ankietowanych. Niepokojące wydaje się to, iż dla 23% badanych firm kwestia znajomości firmy w otoczeniu rynkowym nie jest istotna. Może to świadczyć o niezadowalającym poziomie wiedzy rynkowej wśród niektórych przedstawicieli podlaskiego sektora spożywczego (wykres 94)

Wykres 94. Ocena wpływu znajomości przedsiębiorstwa na rynku na rozwój sektora spożywczego w Polsce w opinii podlaskich przedsiębiorców

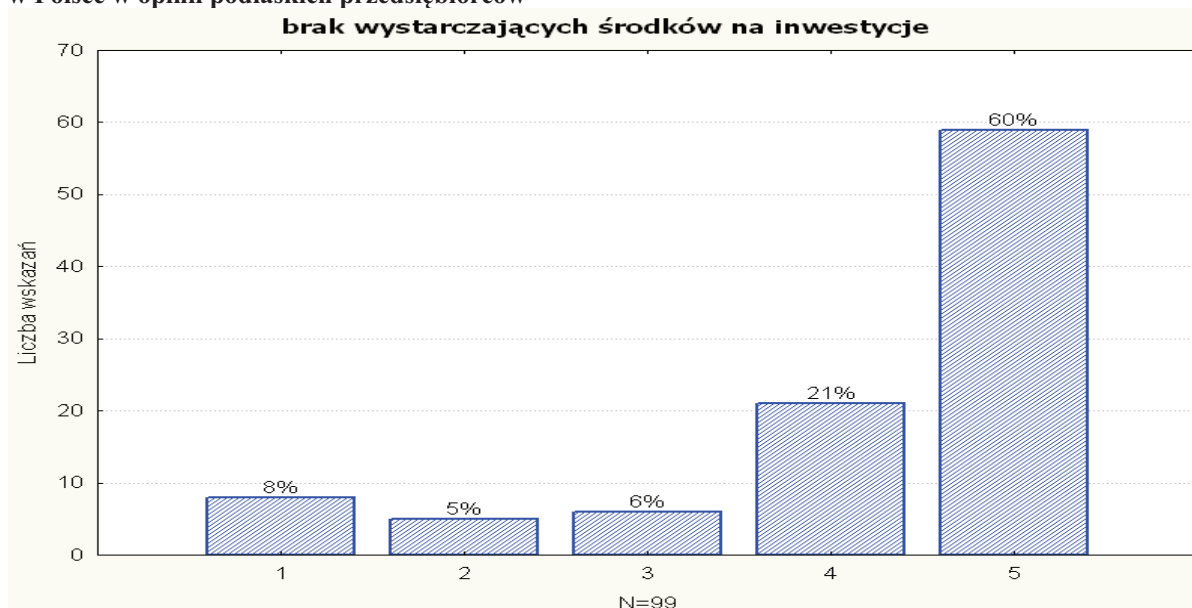
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Badane przedsiębiorstwa dokonały również oceny wpływu braku środków na inwestycje jako bariery ograniczającej rozwój sektora spożywczego w Polsce. Znacząca część przedsiębiorstw, to jest 81% uznało ten czynnik jako ograniczenie w bardzo silnym i silnym stopniu destymulujące rozwój analizowanego sektora. Dla 19% przedsiębiorstw ta bariera w oddziaływaniu na sektor ma mniejsze znaczenie (wykres 95).

Analiza barier ograniczających rozwój sektora spożywczego w Polsce dokonana przez podlaskich przedsiębiorców wskazuje na wysokie w ich opinii znaczenie wpływu otoczenia zewnętrznego, szczególnie w sferze rozwiązań systemowych, jakimi są podatki czy system prawny. Nadanie mniejszej rangi kwestii rozpoznawalności przedsiębiorstwa na rynku może być wynikiem ich silnej orientacji na rynkach lokalnych. Taka ocena świadczy również o niezadowalającym poziomie rozwoju sfery marketingowej przedsiębiorstw i ograniczonej świadomości w zakresie kreacji wizerunku. Wśród ankietowanych liczną próbę stanowiły małe przedsiębiorstwa.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Wykres 95. Ocena wpływu braku wystarczających środków na inwestycje na rozwój sektora spożywczego w Polsce w opinii podlaskich przedsiębiorców

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Określenie stopnia rywalizacji konkurencji w sektorze spożywczym

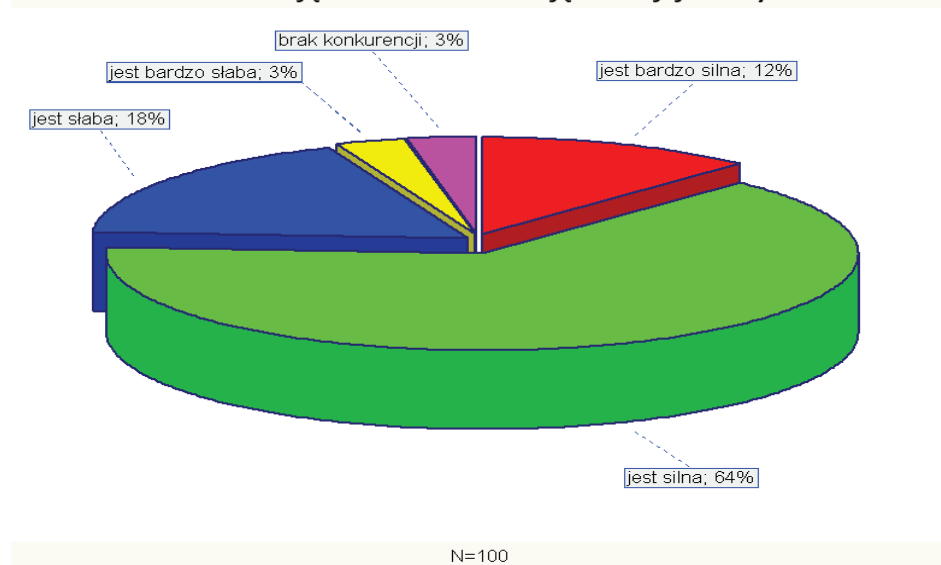
Badanie przedsiębiorstwa zapytane zostały o ocenę konkurencji w sektorze. Warianty odpowiedzi były następujące:

- konkurencja jest bardzo silna,
- konkurencja jest silna,
- konkurencja jest słaba,
- konkurencja jest bardzo słaba,
- jest brak konkurencji.

Znaczna większość ankietowanych przedsiębiorstw uważa, iż występuje silna konkurencja wewnątrz analizowanego sektora. Za bardzo silną uznaje konkurencję 12% przedstawicieli ankietowanych firm. Zdaniem 64% konkurencję można określić jako silną. W opinii 18% badanych konkurencja jest słaba. Taka postawa może być efektem posiadania silnego czynnika wyróżniającego albo odmiennej oferty asortymentowej przez niektóre firmy sektora. Z drugiej strony może być to rezultat słabej znajomości rynku i niskiej zdolności przedstawicieli badanych przedsiębiorstw do określenia silnych i słabych stron swoich konkurentów. Zdaniem 6% ankietowanych konkurencja w sektorze jest bardzo słaba, albo nie występuje wcale. Można wnioskować, iż taka postawa rynkowa jest charakterystyczna dla liderów w danym segmencie rynku. Podobnie jak w poprzednio analizowanym przypadku może to być również związane z niską znajomością rynku i konkurencji (wykres 96).

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

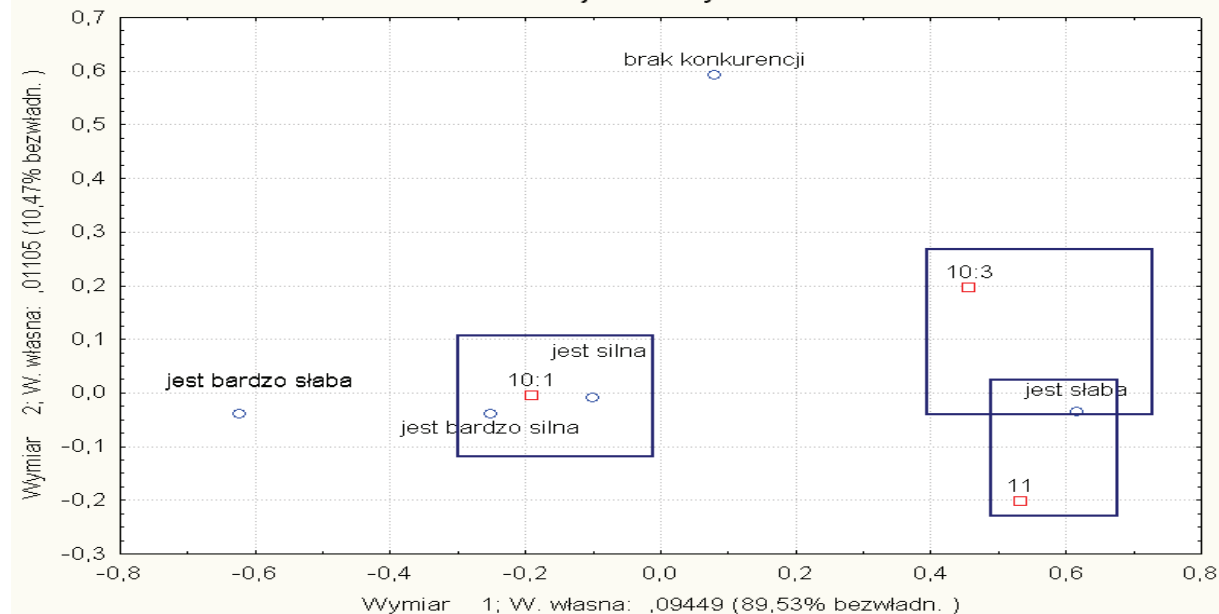
Wykres 96. Ocena konkurencji w sektorze w opinii podlaskich przedsiębiorców
Jak oceniają Państwo konkurencję w swojej branży?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

W określeniu stopnia oceny konkurencji w sektorze wykorzystano także analizę korespondencji. Jej celem było przyporządkowanie opinii na temat konkurencji w sektorze w rozbiu na główne branże sektora, jakimi są: przetwarzanie i konserwowanie owoców i warzyw (PKD 2007 10.3), produkcja napojów (PKD 2007 11) oraz przetwarzanie i konserwowanie mięsa oraz produkcja wyrobów z mięsa (PKD 2007 10.1).

Wykres 97. Ocena konkurencji w opinii przedstawicieli wybranych branż sektora spożywczego
Ocena konkurencji w badanych branżach

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Analiza pokazała, iż jako słabą oceniają konkurencję w swojej branży głównie przedsiębiorstwa z branż przetwarzanie i konserwowanie owoców i warzyw (PKD 2007 10.3) oraz produkcja napojów (PKD 2007 11).

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

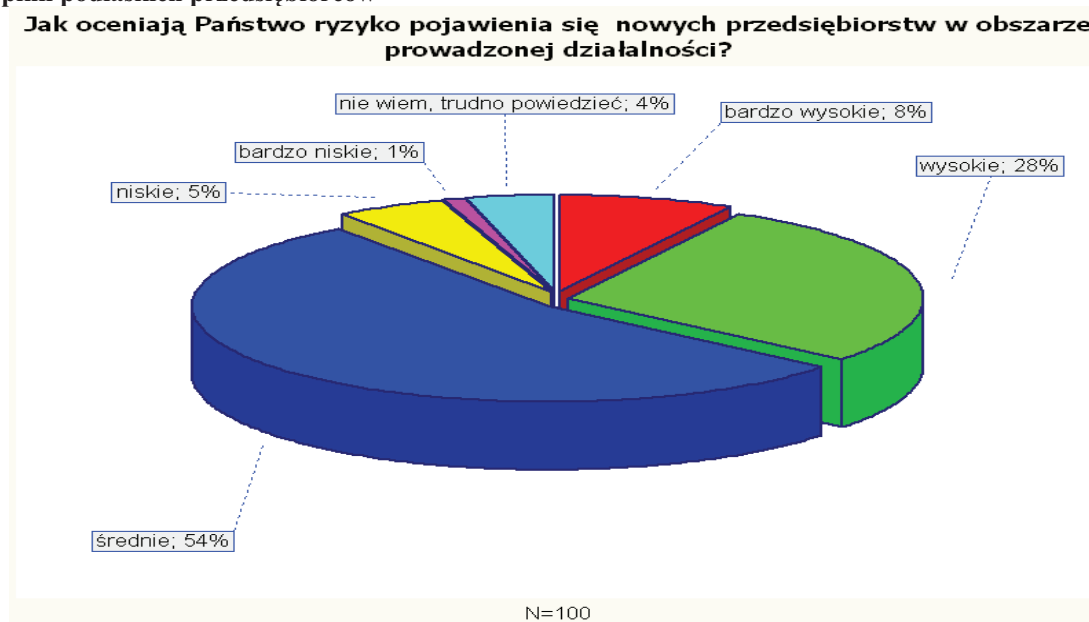
Wynikać to może z faktu ograniczonych możliwości konkurowania (zdaniem ankietowanych przedsiębiorstw) w przypadku owoców i warzyw, ze względu na jednorodność oferowanych produktów, nie zawsze rozróżnianych, w sensie miejsc ich wytworzenia, przez finalnych konsumentów. W przypadku produkcji napojów może to być wynikiem dominacji dużych przedsiębiorstw z sektora napojów alkoholowych, którzy na rynku lokalnym pełnią rolę lidera i stanowią część struktur korporacyjnych. Za silną albo bardzo silną uważają konkurencję przedsiębiorstwa z branży przetwarzanie i konserwowanie mięsa oraz produkcja wyrobów z mięsa (PKD 2007 10.1). Wskazuje to na wysoki stopień konkurencji tej branży oraz wysoką dynamikę rynku (wykres 97).

Ocena ryzyka nowych wejść do sektora spożywczego

Kolejne pytanie dotyczyło oceny ryzyka pojawienia się nowych przedsiębiorstw w obszarze prowadzonej działalności. Badane przedsiębiorstwa mogły ocenić je jako ryzyko:

- bardzo wysokie,
- wysokie,
- średnie,
- niskie,
- bardzo niskie,
- brak zdania.

Wykres 98. Ocena ryzyka pojawienia się nowych przedsiębiorstw w obszarze prowadzonej działalności w opinii podlaskich przedsiębiorców

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

W opinii większości badanych przedsiębiorstw ryzyko pojawienia się nowych przedsiębiorstw w analizowanym sektorze jest średnie. Oznacza to, iż przedsiębiorstwa nie wykluczają pojawienia się nowych

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

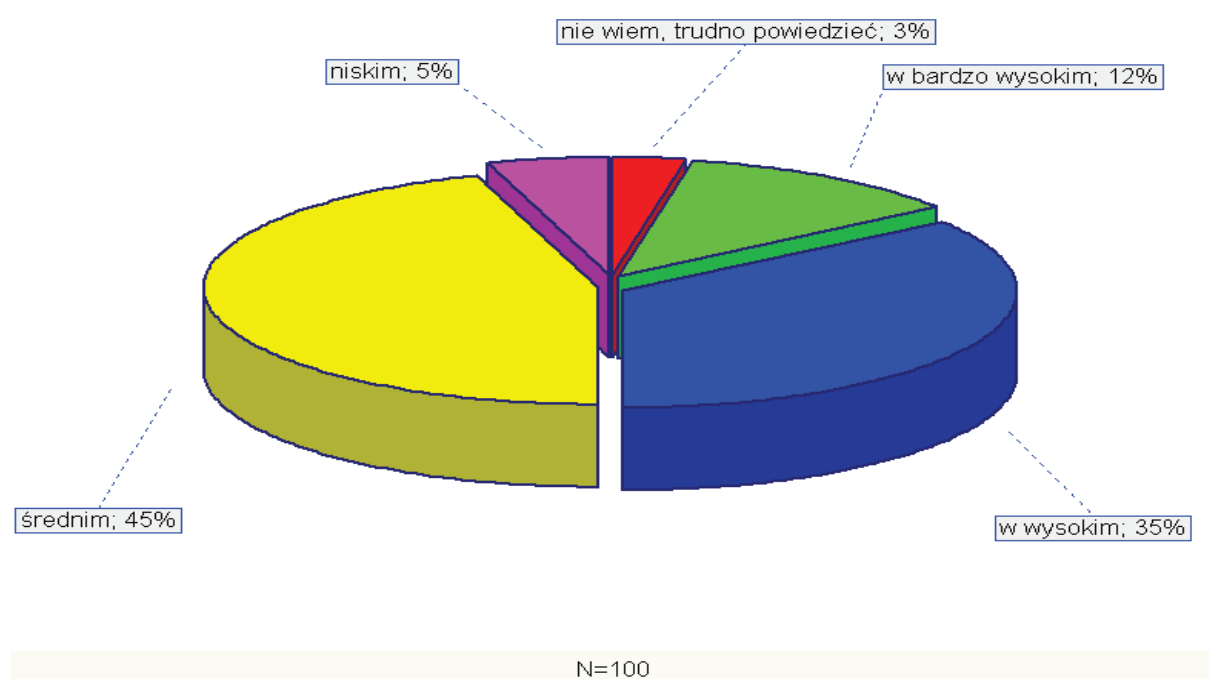
firm, ale jednocześnie są świadome ograniczeń związanych z wejściem w struktury branży. Dla 36% ankietowanych pojawienie się nowych konkurentów w sektorze jest wysoce prawdopodobne. Można wnioskować, iż taka opinia właściwa jest dla nowych małych przedsiębiorstw, które pokonały bariery wejścia. Zdaniem 6% badanych firm ryzyko pojawienia się nowych przedsiębiorstw jest bardzo niskie, a 4% ankietowanych nie ma na ten temat zdania.

Określenie stopnia uzależnienia od rynku dostawców

Na pytanie w jakim stopniu prowadzona przez Państwa działalność jest uzależniona od rynku dostawców największa część ankietowanych (47%) oceniła stopień uzależnienia na wysokim lub bardzo wysokim poziomie. 45% badanych odczuwa owo uzależnienie na średnim poziomie (wykres 99). Świadczy to o tym, iż powiązania z dostawcami mają istotny wpływ na funkcjonowanie przedsiębiorstw analizowanego sektora. Może to wynikać z bezpośredniego wpływu surowca i jego ceny na jakość wytwarzanych produktów, a tym samym ich postrzeganie przez odbiorców. Jednak biorąc pod uwagę wskazane prawidłowości można jednocześnie ocenić, iż stopień uzależnienia od dostawców nie jest wysoki. Przyczyny tego stanu rzeczy tkwią, jak się wydaje, w słabej organizacji rynku, szczególnie w obszarze rozdrobnienia i rozproszenia dostawców surowca.

Wykres 99. Ocena stopnia uzależnienia od rynku dostawców w opinii badanych przedsiębiorstw

W jakim stopniu prowadzona przez Państwa działalność jest uzależniona od rynku dostawców?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Określenie barier w kontaktach z dostawcami surowca

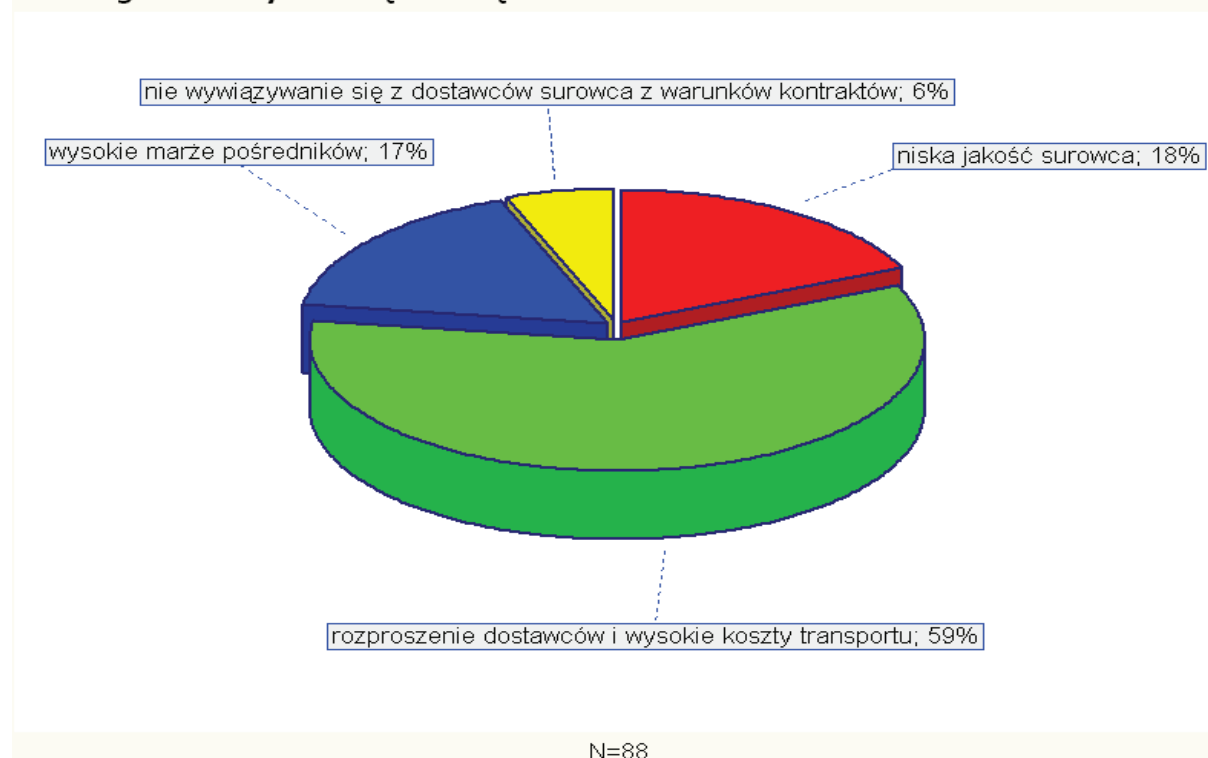
Główną barierą w tworzeniu bliskich relacji z dostawcami surowca jest zdaniem badanych przedsiębiorstw rozproszenie dostawców i wysokie koszty transportu. Taką opinię wyraża 59% ankietowanych firm. Dla 18% ankietowanych przedsiębiorstw istotną barierę stanowi niska jakość oferowanego surowca.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

W przypadku 17% przedsiębiorstw ograniczeniem są wysokie marże pośredników, a 6% wskazuje na niewywiązywanie się dostawców surowca z warunków kontraktów. Opinie badanych przedsiębiorstw potwierdzają niski stopień ich powiązań z dostawcami surowca. Wskazuje to na jeszcze stosunkowo niski stopień organizacji rynku i rozproszenie dostawców (wykres 100).

Wykres 100. Bariery w kontaktach z dostawcami surowca w opinii badanych przedsiębiorstw sektora spożywczego

Jakie główne czynniki są barierą w kontaktach Państwa z dostawcami surowca?

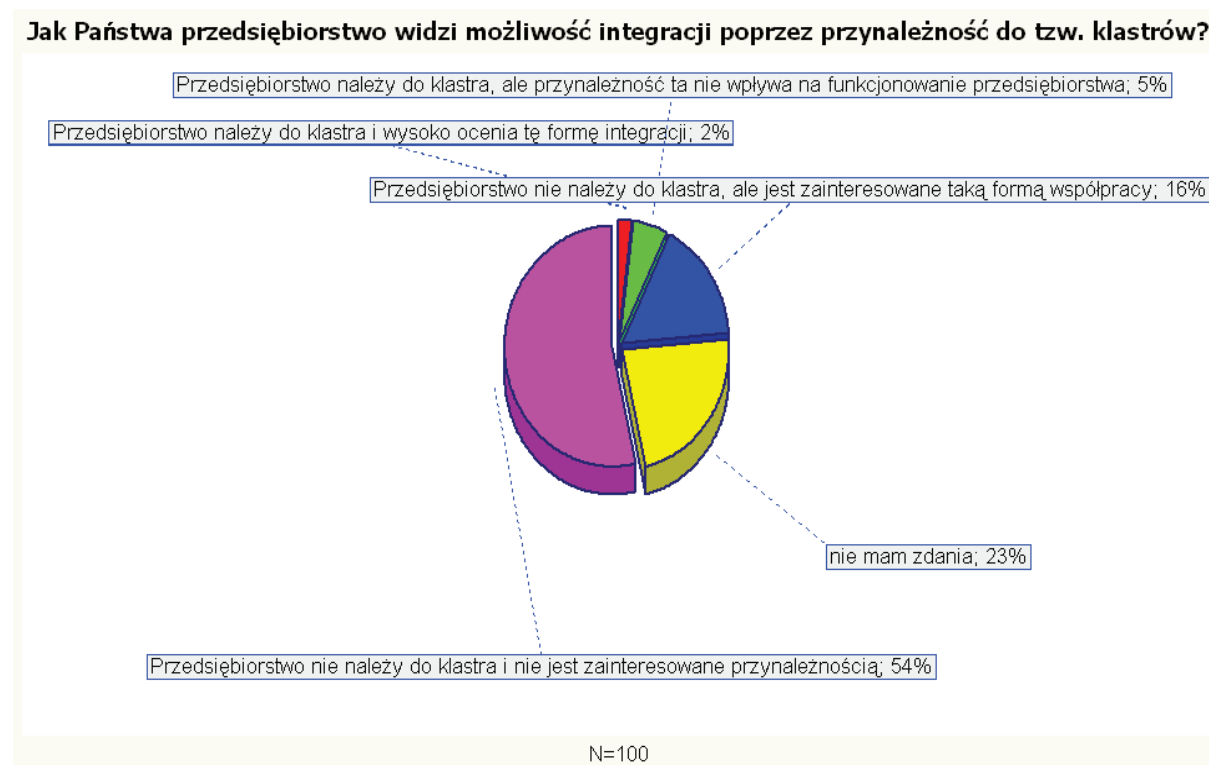
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Ocena możliwości integracji poprzez przynależność do klastrów

Odpowiedź na pytanie dotyczące możliwości integracji poprzez przynależność do struktur klastra wskazuje na niską świadomość przedstawicieli analizowanego sektora co do funkcji i roli jakie mogą pełnić procesy konsolidacyjne w zwiększeniu konkurencyjności sektora. Ponad połowa przedsiębiorstw (54%) deklaruje brak przynależności do klastra i jednocześnie wykazuje brak zainteresowania przynależnością do takiej struktury w przyszłości. Tylko 16% badanych firm wykazuje zainteresowanie taką formą współpracy. Niewielki odsetek ankietowanych (7%) to członkowie klastra, jednak tylko 2% spośród nich wysoko ocenia tę formę integracji. Duża część firm (23%) nie ma na ten temat zdania (wykres 101). Wyniki przeprowadzonych badań z jednej strony ukazują niski stopień wiedzy przedsiębiorstw na temat inicjatyw klastrowych, potwierdzając tym samym niezadowolający stopień aktywności przedsiębiorstw w sferze okołobiznesowej. Z drugiej strony jest to szansa na powstawanie nowych klastrów w analizowanym sektorze.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Wykres 101. Ocena możliwości integracji poprzez przynależność do klastrów w opinii badanych przedsiębiorstw

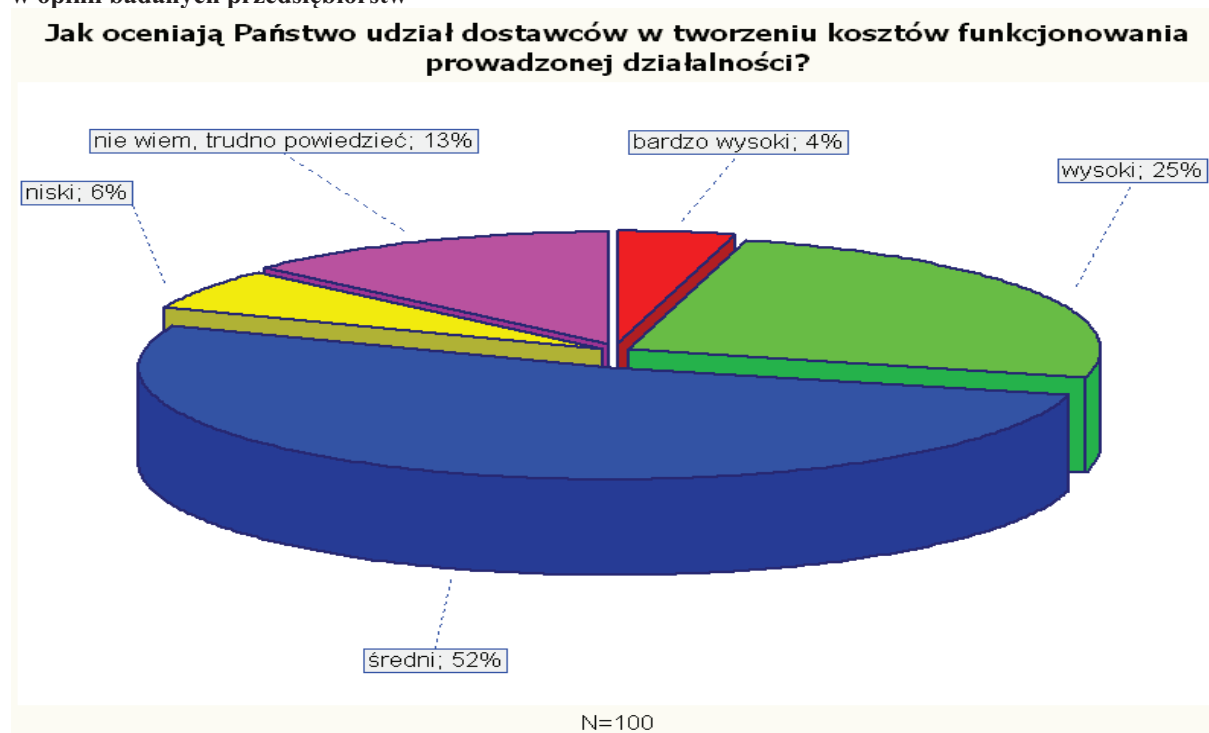
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Ocena udziału dostawców w tworzeniu kosztów funkcjonowania prowadzonej działalności

W opinii przeważającej części badanych przedsiębiorstw wpływ dostawców na tworzenie kosztów funkcjonowania przedsiębiorstwa kształtuje się na średnim poziomie – tak twierdzi 52% badanych firm. Zdaniem 29% ankietowanych przedsiębiorstw dostawcy wpływają na koszty funkcjonowania działalności w wysokim (25%) i bardzo wysoki stopniu (4%). Nie ma zdania 13% firm, a przypadku 6% stopień oddziaływania dostawców jest niski (wykres 102). Opinie przedsiębiorców w tym przypadku jak i w poprzednich potwierdzają niską siłę przetargową dostawców wynikającą z ich rozproszenia i niskiego stopnia integracji.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Wykres 102. Ocena udziału dostawców w tworzeniu kosztów funkcjonowania prowadzonej działalności w opinii badanych przedsiębiorstw

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Określenie głównych barier hamujących pojawienie się i rozwój konkurencyjnych przedsiębiorstw w branży

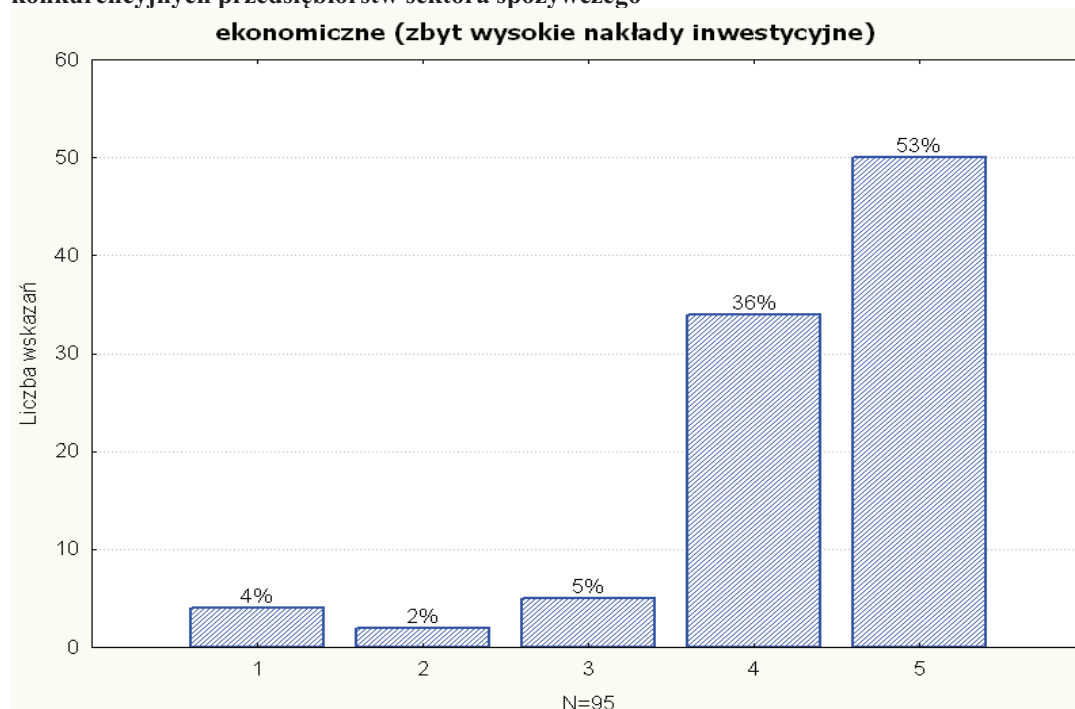
Celem było określenie głównych barier wejścia do sektora spożywczego. Przedsiębiorstwa dokonywały weryfikacji ograniczeń spośród następujących barier:

- ekonomicznych,
- społecznych,
- technologicznych,
- formalno – prawnych,
- możliwości represji ze strony istniejących przedsiębiorstw.

Badane przedsiębiorstwa miały również możliwość wskazanie na inne, ich zdaniem istotne bariery.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Wykres 103. Ocena czynników ekonomicznych jako bariery hamującej pojawienie się i rozwój konkurencyjnych przedsiębiorstw sektora spożywczego

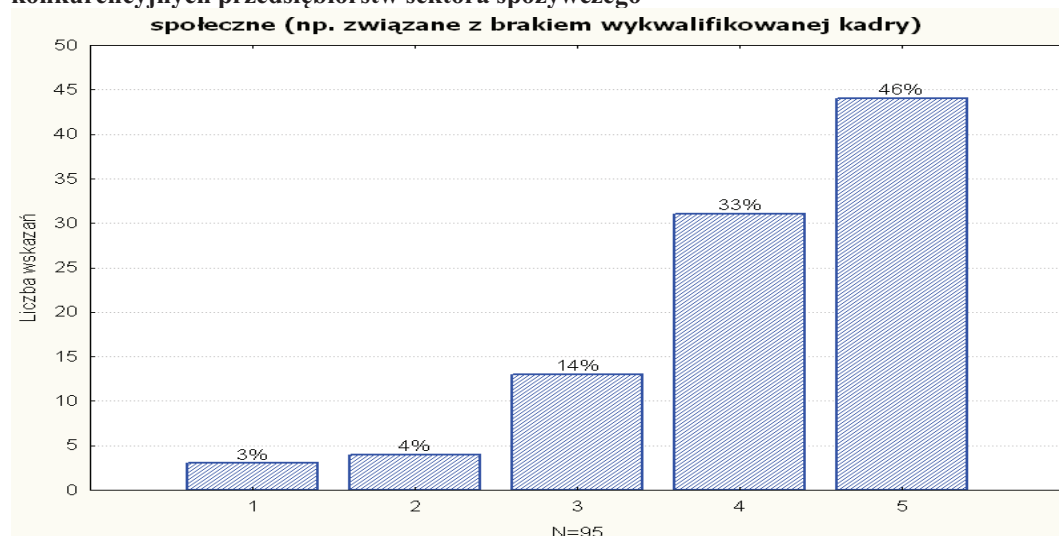

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Dużą rolę przypisują badane przedsiębiorstwa czynnikom społecznym, związanym z wpływem czynnika ludzkiego na rozwój i konkurencyjności przedsiębiorstwa. Badane firmy skupiły się głównie na konsekwencjach braku wykwalifikowanej kadry. Dla 79% badanych przedsiębiorstw jest to czynnik wysoce i bardzo wysoce ograniczający rozwój i konkurencyjność przedsiębiorstwa. Pozostała część firm uznała, iż czynnik ten wpływa na rozwój firmy w średnim (14% wskazań) lub niskim zakresie (7% wskazań) (wykres 104). Można wnioskować, iż zdecydowana większość badanych przedsiębiorstw sektora spożywczego ma raczej wysoką świadomość roli wykwalifikowanych kadr w umacnianiu pozycji konkurencyjnej firmy. Badania pokazują jednocześnie, iż na rynku pracy może występować problem ze znalezieniem pracowników o wymaganych kwalifikacjach (dotyczy to głównie personelu technicznego).

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

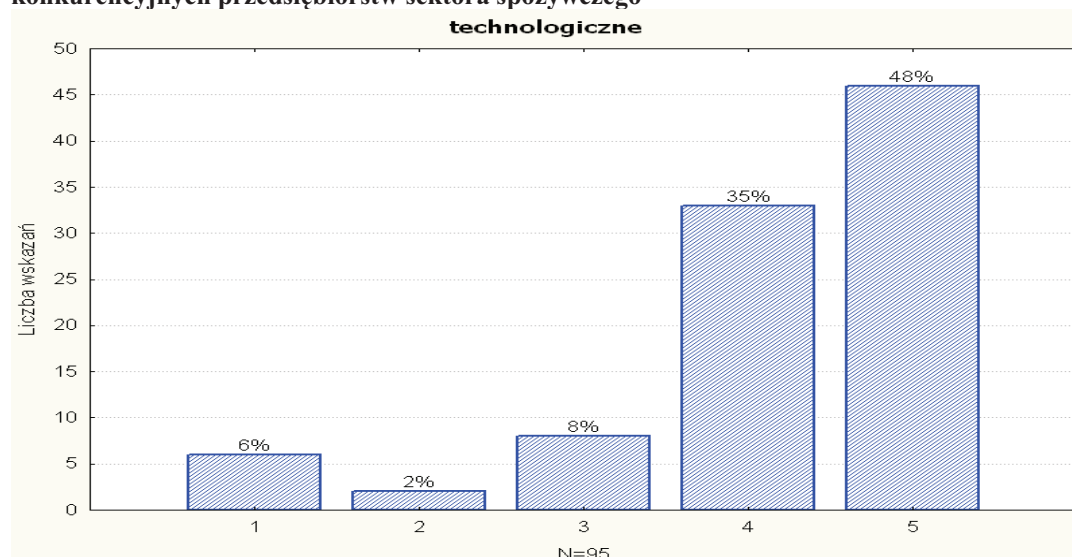
Wykres 104. Ocena czynników społecznych jako bariery hamującej pojawienie się i rozwój konkurencyjnych przedsiębiorstw sektora spożywczego

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Na rozwój i konkurencyjność przedsiębiorstwa mają również wpływ czynniki technologiczne. Zdaniem 83% badanych przedsiębiorstw niedostateczny stopień rozwoju technologicznego może być istotną (35% wskazań) a nawet bardzo istotną barierą (48% wskazań) rozwoju i konkurencyjności podmiotów. Pozostała część uznaje, iż ten czynnik nie stanowi ważnego ograniczenia rozwoju (wykres 105). Badania potwierdzają znaczenie czynnika technologicznego, mogącego decydować z jednej strony o poziomie jakości produktów żywnościowych, a drugiej wpływających na poziom kosztów przedsiębiorstwa.

Wykres 105. Ocena czynników technologicznych jako bariery hamującej pojawienie się i rozwój konkurencyjnych przedsiębiorstw sektora spożywczego

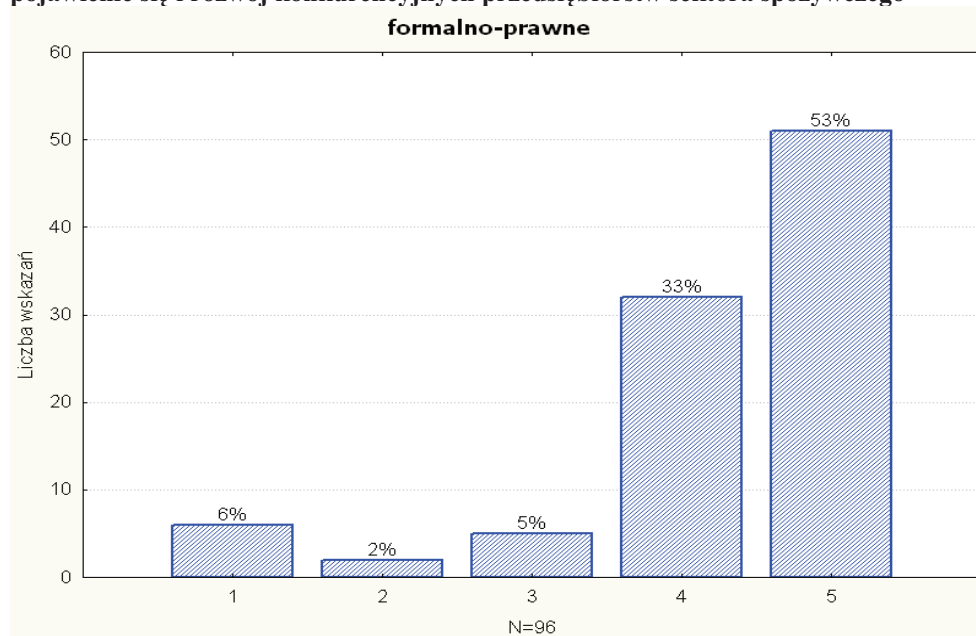
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Duże znaczenie przypisywane jest także czynnikom formalno-prawnym. Zdaniem 86% badanych przedsiębiorstw sektora spożywczego czynniki formalno-prawne mogą stanowić barierę dla rozwoju

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

i konkurencyjności przedsiębiorstwa. Oznacza to, iż system prawny w zdecydowanej większości firm uznawany jest jako mało sprzyjający i czytelny. Niską wagę tego czynnika ocenia 13% firm (wykres 106).

Wykres 106. Ocena czynników formalno - prawnych jako bariery hamującej pojawienie się i rozwój konkurencyjnych przedsiębiorstw sektora spożywczego

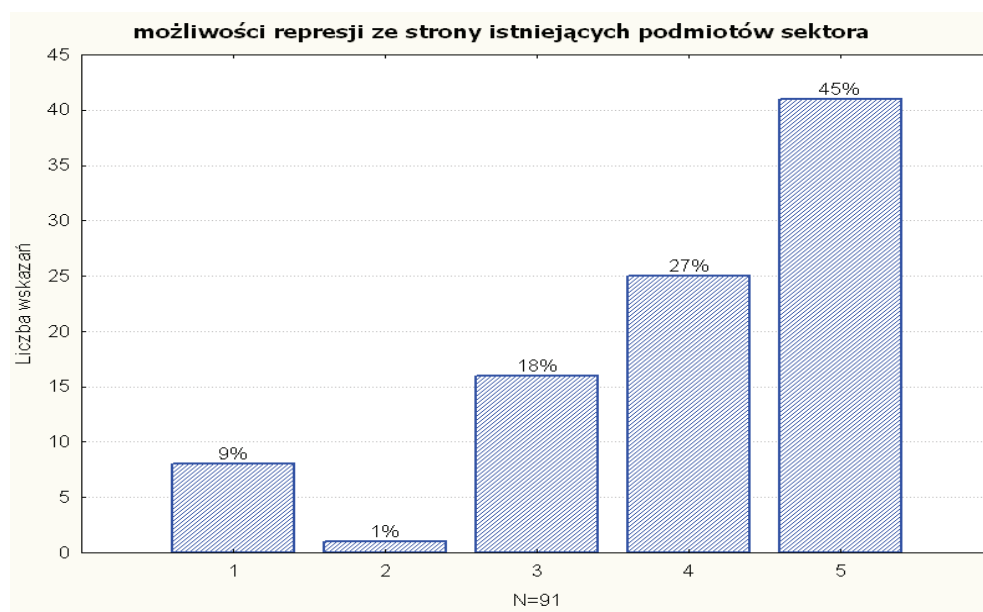
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Przedsiębiorstwa wskazały również, iż barierą ograniczającą może być natężenie konkurencji w sektorze, szczególnie w kwestii jej oddziaływania na inne podmioty. 72% przedsiębiorstw widzi możliwość represji ze strony istniejących podmiotów sektora. Wskazania 18% firm ukazują średnią wagę tego czynnika. Dla 10% badanych przedsiębiorstw nie jest to czynnik ograniczający rozwój i konkurencyjność przedsiębiorstwa (wykres 107). Struktura odpowiedzi udzielonych przez badane przedsiębiorstwa potwierdza stabilność rynku, w sensie jego hierarchiczności, ugruntowanej pozycji funkcjonujących w sektorze przedsiębiorstw oraz obrony pozycji w obsługiwanych segmentach rynku.

Dokonując podsumowania odpowiedzi na pytanie dotyczące barier w pojawieniu się i rozwoju konkurencyjnych przedsiębiorstw nie można tu jednoznacznie wskazać na czynnik dominujący. Średnie oceny barier kształtują się na zbliżonym poziomie. Oceny ich wagi oscylują w granicach 4 punktów, co może wskazywać na pewną (jednak nie pełną) hermetyczność sektora spożywczego na rynku podlaskim. Za najważniejszą barierę ograniczającą dostępność do sektora badane przedsiębiorstwa uznały czynniki ekonomiczne (średnia ocena 4,16), a w następnej kolejności: czynniki społeczne, technologiczne, formalno prawne i oddziaływanie ze strony istniejącej na rynku konkurencji (tabela 42).

Wykres 107. Ocena możliwości represji ze strony istniejących podmiotów jako bariery hamującej pojawienie się i rozwój konkurencyjnych przedsiębiorstw sektora spożywczego

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Tabela 42. Średnie oceny głównych barier hamujących pojawienie się i rozwój konkurencyjnych przedsiębiorstw w branży

Barier	Średnia ocena
ekonomiczne (zbyt wysokie nakłady inwestycyjne)	4,31
społeczne (np. związane z brakiem wykwalifikowanej kadry)	4,15
technologiczne	4,17
formalno-prawne	4,25
możliwości represji ze strony istniejących podmiotów sektora	3,99

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Model Sił Portera i jego wykorzystanie w analizie sektora spożywczego w województwie podlaskim

W celu określenia stopnia natężenia konkurencji w sektorze, dokonano próby określenia siły przetargowej dostawców i nabywców oraz wzajemnej siły oddziaływania podmiotów tworzących analizowaną branżę.

Model Portera do analizy sektora spożywczego zbudowano na podstawie:

- wniosków płynących ze specyfiki ogólnych uwarunkowań sektora,
- czynników różnicujących sektor na tle innych,
- opinii przedsiębiorców dotyczących sytuacji w sektorze i jego otoczeniu,
- analizy SWOT dla sektora spożywczego w województwie podlaskim.

Wnioski z analizy sektorowej są następujące:

1. Bariery wejścia:

Wejście do struktur sektora można rozpatrywać na dwóch płaszczyznach. Pierwsze podejście ukazuje nieograniczoność wejść ze względu na otwartość struktur UE. Poszerzają się obszary konkurowania i zwiększa się tym samym dostęp do innych rynków zbytu. Rośnie przez to jednocześnie konkurencja w sektorze

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

regionalnym. Można wnioskować, iż bariery dostępu do rynku regionalnego są w mniejszym stopniu ograniczone, pozwalają rozwijać się także drobnej wytwórczości, nastawionej na potrzeby lokalnych odbiorców.

Drugie podejście dotyczące stopnia ograniczoności rynku wskazuje na pewną stabilność analizowanego sektora i jego hermetyczność. Jest to bowiem sektora stabilny, posiadający wypracowane w długim okresie standardy funkcjonowania. Oznacza to, iż wejście w jego struktury wymaga spełnienia pewnych warunków dla pełnego uczestnictwa w branży. Do najważniejszych czynników ograniczających dostęp do sektora zalicza się:

- bariery ekonomiczne związane z posiadaniem zdolności kapitałowej wchodzących przedsiębiorstw;
- bariery społeczne związane z pozyskiwaniem wysoko wykwalifikowanej kadry, szczególnie pracowników średniego i niższego szczebla;
- normy i standardy jakościowe związane z dużymi nakładami kapitałowymi;
- postępujące procesy koncentracji.

Sektor jest trwałą strukturą z tradycjami. W związku z tym istotną barierę wejścia stanowi również wysoka siła oddziaływania konkurencyjnego dotychczasowych uczestników rynku na nowy podmiot.

2. Siła przetargowa dostawców surowca:

Dostawcy stanowią ważne ogniwo w tworzeniu produktu finalnego. W przypadku analizowanego sektora, szczególnie biorąc pod uwagę specyfikę wytwarzanych dóbr, dostarczany surowiec w dużym stopniu wpływa na wartość dodaną produktu żywnościowego.

Relacje z dostawcami w sektorze uzależnione od uwarunkowań zewnętrznych, głównie od cen surowca. Siła przetargowa dostawców maleje wraz ze wzrostem ich liczby i rozdrobnieniem. Zakres powiązań konsolidacyjnych jest na poziomie dostawców niewielki, co zwiększa pozycję negocjacyjną producentów. Głównymi determinantami wyboru dostawcy jest cena surowca oraz jego jakość. Mniejszego znaczenia nabiera źródło pochodzenia. Sektor spożywczy jest strukturą wielopoziomową, co stwarza możliwości integracji ogniwa produkcji z ogniwnem surowcowym.

3. Siła przetargowa nabywców

Siła nabywców indywidualnych konsumentów wzrasta. Jest to wynikiem rosnącej świadomości rynkowej konsumentów jako uczestników rynku. Nabywcy indywidualni są doskonale zorientowani w poziomach cen, potrzebach żywieniowych i ofertach produktowych. Faktem jest również, iż potrzeby klientów coraz szybciej zmieniają się w czasie, co również zwiększa ich siłę przetargową.

Rośnie siła nabywcza sieci handlowych, które obejmują zasięgiem coraz większą część rynku. W związku z tym zmniejsza się pozycja negocjacyjna producentów. Jednak z drugiej strony takie uwarunkowania zwiększają elastyczność producentów w dostosowywaniu się do określonych wymagań rynkowych, zwiększają sprawność logistyczną i pozwalają na poszerzenie udziału w rynku.

Siła przetargowa nabywców instytucjonalnych zwiększa się również dzięki procesom integracyjnym w sektorze handlu. Takie zjawiska również w coraz większym stopniu ograniczają pozycje negocjacyjną producentów żywności. Z drugiej strony determinują potrzebę budowy własnych sieci handlowych.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

4. Groźba pojawienia się substytutów

Nie ma istotnego dla rozwoju sektora spożywczego zagrożenia ze strony substytutów (produkty branży owocowo – warzywnej, mięsnej i napojów mogą mieć swoje substytuty, np. w procesie konsumpcji, ale zakres zastępowalności nie jest ważnym determinantem zachowań konkurencyjnych)

5. Stopień rywalizacji konkurentów w sektorze spożywczym

Mamy tu do czynienia z konkurencją na stabilnym poziomie, ze względu na dużą znajomość regionalnego rynku przez przedsiębiorców jak i tradycje oraz doświadczenie. Liczba znaczących przedsiębiorstw jest w miarę stabilna, co wskazuje na pewną hermetyczność sektora. Stopień rywalizacji pomiędzy konkurentami w analizowanej branży jest właściwy dla sektorów dojrzałych. Oznacza to, iż coraz częstszymi metodami konkurowania są instrumenty pozacenowe oparte na jakości produktu i kreowaniu cech wyróżniających.

Analizując relacje pomiędzy konkurentami w analizowanym sektorze to tworzą się one głównie na poziomie relacji bezpośrednich. Często przedsiębiorstwa konkurują pomiędzy sobą na tych samych segmentach rynku, dostarczając produktów o porównywalnej jakości i na zbliżonym poziomie cenowym. Tak, więc duże znaczenie ma również budowanie przewag kosztowych, opartych na innowacyjnych technologiach albo unikatowych kompetencjach.

3.5. Analiza stanu zatrudnienia

Najcenniejszym zasobem każdej organizacji są ludzie. To właśnie od nich zależy wykorzystanie pozostałych zasobów, jakimi dysponuje przedsiębiorstwo. W badaniu szans rozwojowych sektora żywnościowego nie może zatem zabraknąć analizy czynnika ludzkiego. W przeprowadzonej ankiecie jej czwarta część poświęcona jest analizie stanu zatrudnienia w badanych przedsiębiorstwach branży mięsnej, owocowo-warzywnej i produkcji napojów.

Załogi badanych przedsiębiorstw charakteryzują się przewagą mężczyzn, zatrudnionych na podstawie umowy o pracę na czas nieokreślony i posiadających najczęściej wykształcenie średnie (tabela 43).

Prawie dwie trzecie pracowników to ludzie młodzi - mieszcący się w przedziale wiekowym 25-45 lat. Jest to dobra informacja dla przedsiębiorstw, ponieważ młoda załoga ma przed sobą znaczne perspektywy rozwojowe, przedsiębiorstwo natomiast nie musi ponosić znacznych kosztów rekrutacji w przypadku przechodzenia pracowników na świadczenia emerytalne. Dla rynku pracy oznacza to jednak niewielkie nowe zatrudnienia w najbliższej perspektywie czasowej. Ewentualny wzrost zatrudnienia może nastąpić jedynie w przypadku powstawania nowych przedsiębiorstw lub znacznej rozbudowy już istniejących. Jak jednak wynika z badania ankietowego prawie jedna trzecia przedsiębiorstw nie zamierza podejmować procesu inwestycyjnego, a nieco więcej ankietowanych wskazuje na modernizację linii produkcyjnych, co z pewnością także nie wywoła potrzeby dodatkowych zatrudnień, a wręcz przeciwnie – może ograniczyć liczbę dotychczas zatrudnionych.

Tabela 43. Struktura zatrudnienia w badanych przedsiębiorstwach

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

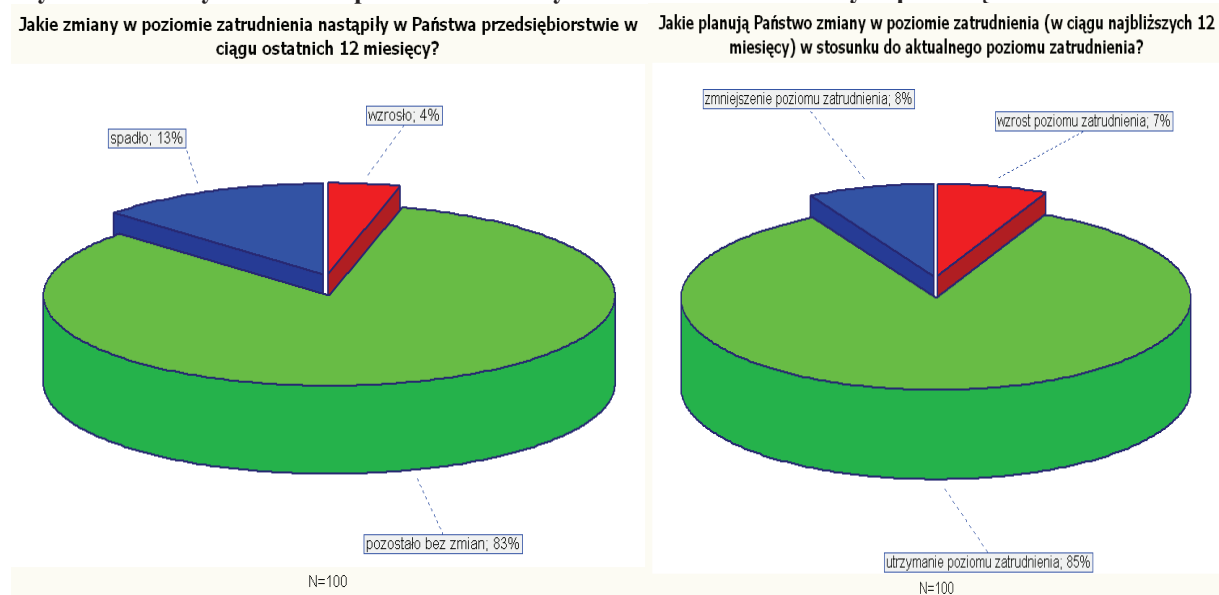
Cecha	Warianty cechy	Średni udział pracowników (w %)
Płeć	kobiety	27
	mężczyźni	73
	razem	100%
Wiek	poniżej 25 lat	4
	25 – 45 lat	64
	powyżej 45 lat	32
	razem	100%
Wykształcenie	podstawowe	24
	średnie	68
	wyższe	7
	razem	100%
Formy zatrudnienia	umowa o pracę na czas nieokreślony	79
	umowa o pracę na czas określony	17
	umowa zlecenie/ o dzieło	4
	razem	100%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Większość ankietowanych twierdzi jednak, że nie przewiduje zmian w zatrudnieniu w ciągu najbliższych 12 miesięcy (wykres 108), jedynie 8% planuje zmniejszenie liczby pracowników a 7% twierdzi, że nastąpi wzrost zatrudnienia.

Podobne proporcje zmian w zatrudnieniu w badanych przedsiębiorstwach dokonały się w ciągu ostatnich 12 miesięcy. Przeważająca większość ankietowanych (83%) twierdzi, iż pozostało ono bez zmian, 13% donosi o spadku zatrudnienia, a tylko 4% informuje o jego wzroście (wykres 108).

Wykres 108. Dotychczasowe i planowane zmiany w zatrudnieniu w badanych przedsiębiorstwach

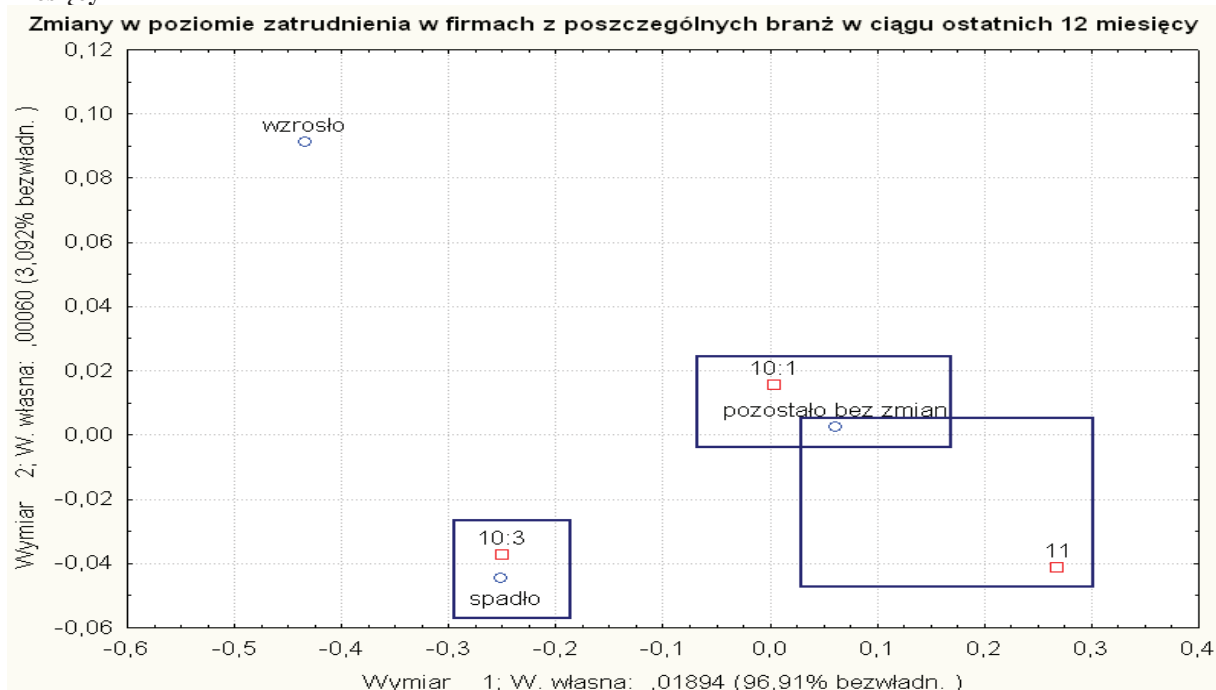

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Analiza korespondencji umożliwia określenie nasilenia zmian w zatrudnieniu poszczególnych branżach przemysłu spożywczego w ciągu ostatnich 12-miesięcy (wykres 109).

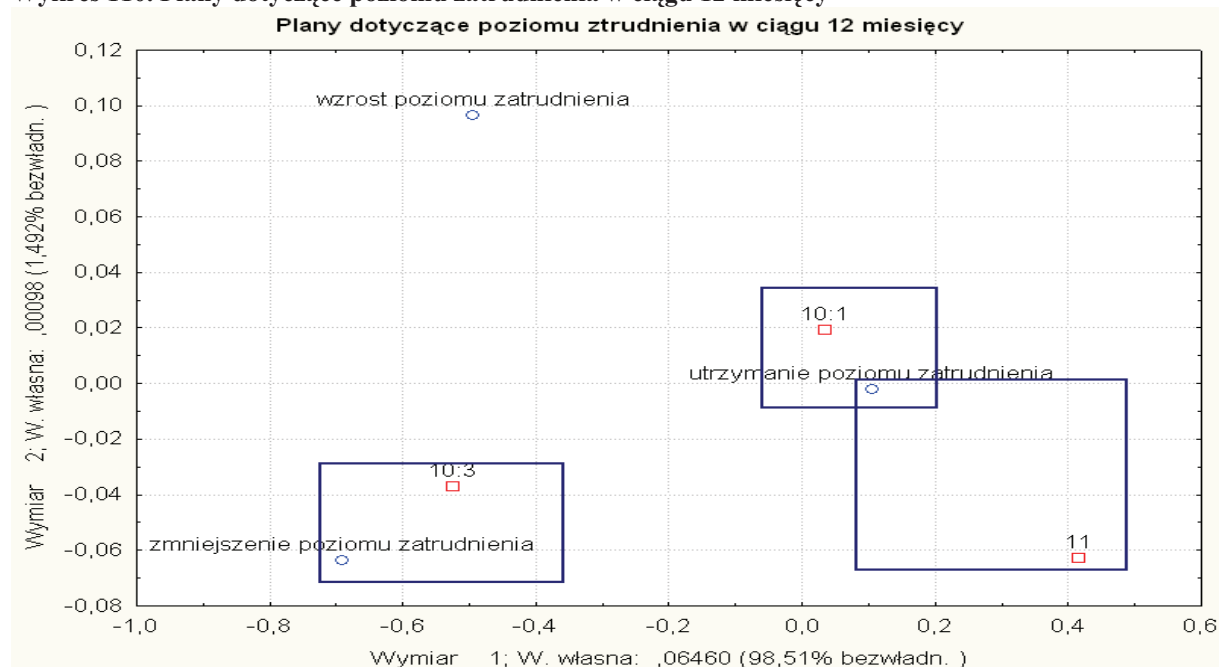
ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Wykres 109. Zmiany w poziomie zatrudnienia w firmach z poszczególnych branż w ciągu ostatnich 12 miesięcy

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Wykres 110. Plany dotyczące poziomu zatrudnienia w ciągu 12 miesięcy

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

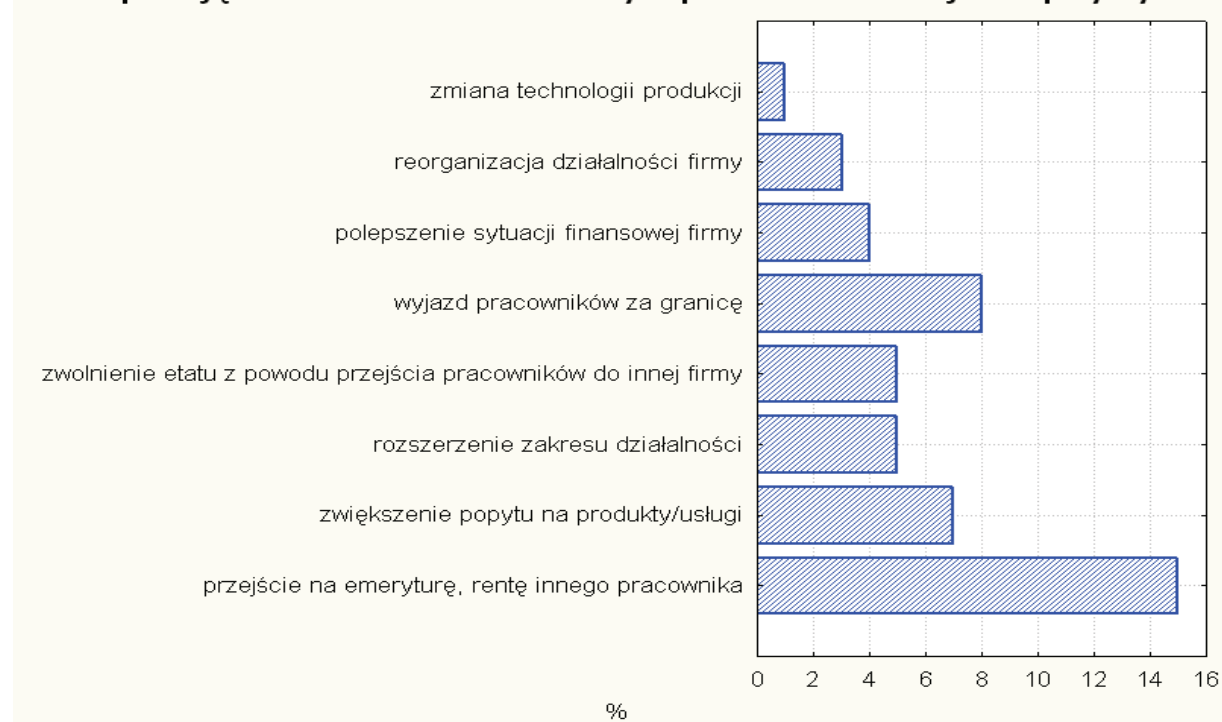
W pytaniu dotyczących poziomu zatrudnienia w ostatnich 12 miesiącach odpowiedzi „pozostało bez zmian” występowały głównie w branżach przetwarzanie i konserwowanie mięsa oraz produkcja wyrobów z mięsa (PKD 2007 10.1), oraz produkcja napojów (PKD 2007 11). Na spadek zatrudnienia wskazywały głównie przedsiębiorstwa z branży przetwarzanie i konserwowanie owoców i warzyw (PKD 2007 10.3).

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Jeżeli chodzi o plany dotyczące zatrudnienia w ciągu najbliższych 12 miesięcy, to na utrzymanie poziomu zatrudnienia wskazują głównie przedsiębiorstwa reprezentujące przemysł mięsny oraz produkcję napojów, zaś na zmniejszenie zatrudnienia głównie wskazywały przedsiębiorstwa z branży przetwarzanie i konserwowanie owoców i warzyw.

Przedsiębiorstwa planujące w najbliższym czasie zatrudnienie nowych pracowników wskazują na główne przyczyny tego zjawiska, podając przejście na emeryturę lub rentę innego pracownika oraz wyjazd pracowników za granicę (wykres 111).

Wykres 111. Powody zatrudniania nowych pracowników w analizowanych przedsiębiorstwach
Jeśli planują Państwo zatrudnienie nowych pracowników to z jakich przyczyn?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

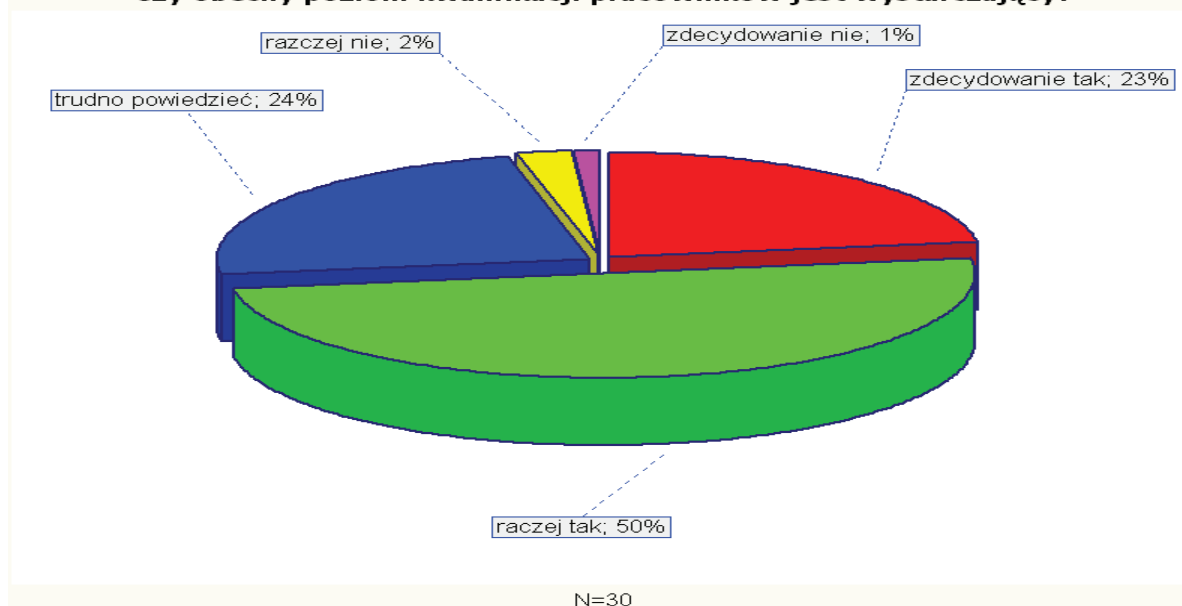
Podawane są także powody przyjęcia do pracy brzmiące bardzo optymistycznie. Dotyczy to 7% odpowiedzi wskazujących na zwiększenie popytu na wytwarzane produkty i 5% odpowiedzi rozszerzenia zakresu działalności przez przedsiębiorstwa. Oba powody wskazują na rozwój firm i ich umacnianie się na rynku.

Ponad 70% respondentów twierdzi, że poziom kwalifikacji pracowników jest wystarczający (wykres 112). Zdecydowanie jest o tym przekonanych 23% badanych. Zaledwie 3% jest przekonana, że kwalifikacje należałoby podnosić. Prawie co piąty respondent jednak nie ma w tej kwestii zdania.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Wykres 112. Ocena poziomu kwalifikacji pracowników

Czy obecny poziom kwalifikacji pracowników jest wystarczający?

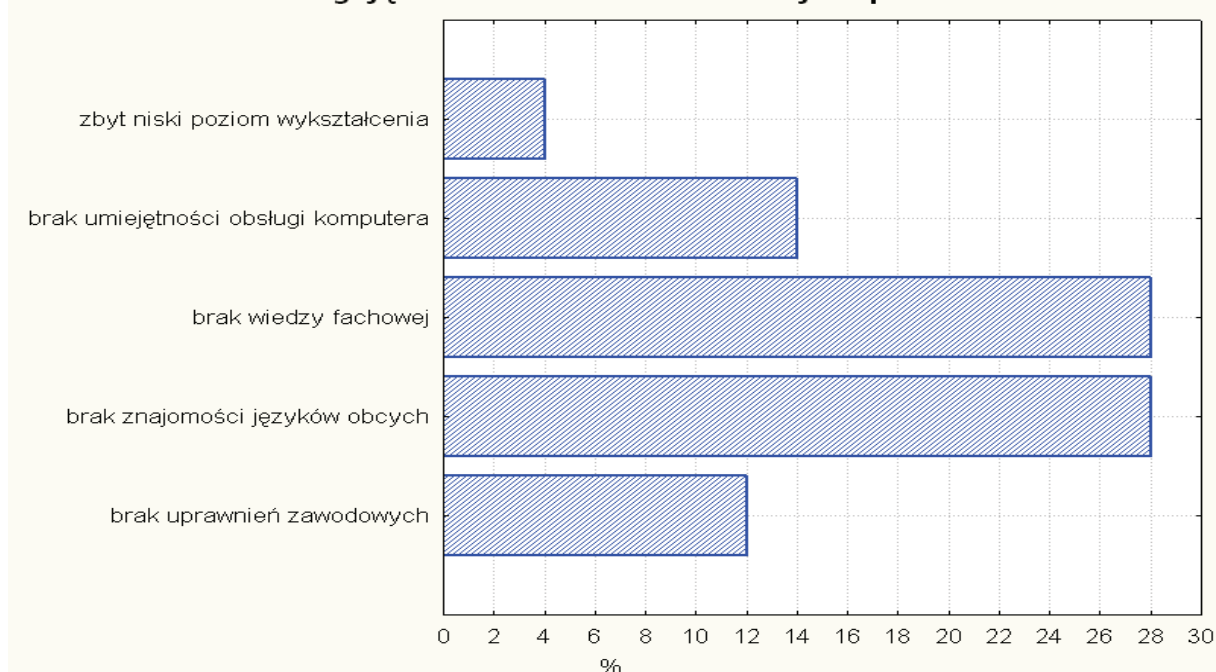

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Wśród przedsiębiorstw dostrzegających braki w kwalifikacjach pracowników najczęściej osób twierdzi, iż dotyczą one wiedzy fachowej i braku znajomości języków obcych (wykres 113).

Wykres 113. Ocena braków w kwalifikacjach

Jakie dostrzegają Państwo braki w kwalifikacjach pracowników?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Wiele osób zwraca też uwagę na brak umiejętności obsługi komputera i brak uprawnień zawodowych. Natomiast zbyt niski poziom wykształcenia podkreśla stosunkowo niewiele osób. Dowodzi to prawdziwości

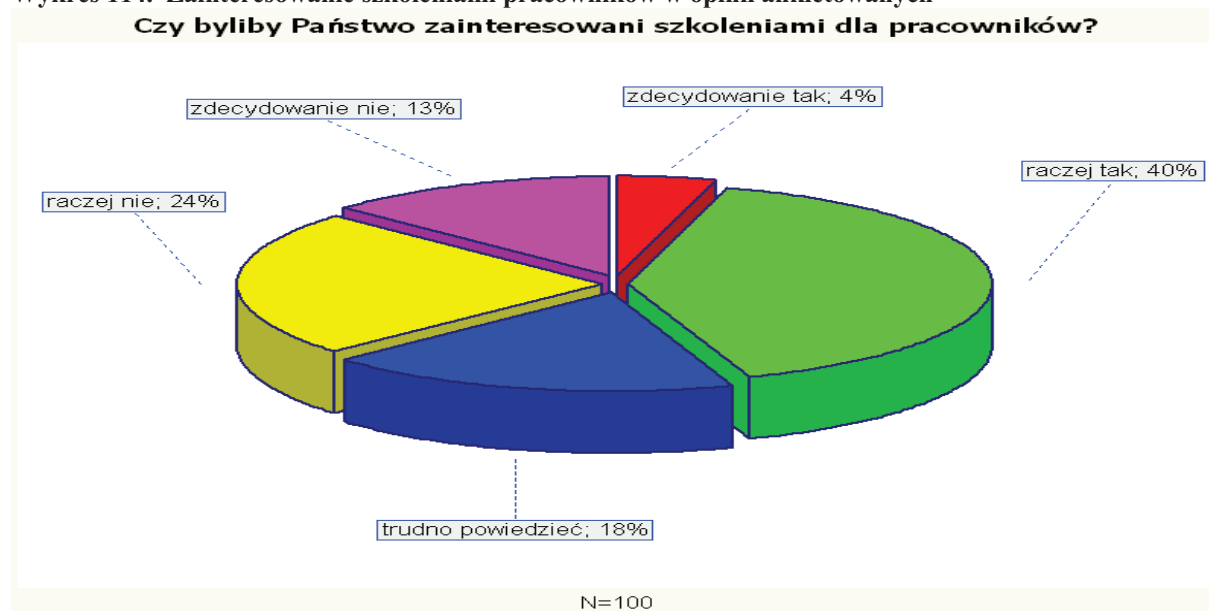
**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

sformułowań o niedostosowaniu kwalifikacji pracowników do potrzeb rynku pracy. Sama wiedza teoretyczna, z którą absolwenci opuszczają szkoły lub uczelnie wyższe nie wystarcza, konieczne jest doskonalenie umiejętności poprzez różnego rodzaju kursy, szkolenia i staże.

Na współczesnym rynku pracy nie wystarcza posiadanie wykształcenia tylko w jakimś jednym kierunku. Ważne jest zdobywanie różnorodnych umiejętności. Tym bardziej zastanawia propozycja naszego Rządu dotycząca odpłatności na studiach realizowanych w ramach drugiego kierunku. Wydaje się, że to znacznie ograniczy możliwości najzdolniejszych absolwentów szkół średnich na ich przyszłym rynku pracy.

Chociaż stosunkowo niewielu ankietowanych uważa poziom kwalifikacji pracowników za niewystarczający, to aż 44% badanych byłoby zainteresowanych szkoleniami (wykres 114).

Wykres 114. Zainteresowanie szkoleniami pracowników w opinii ankietowanych

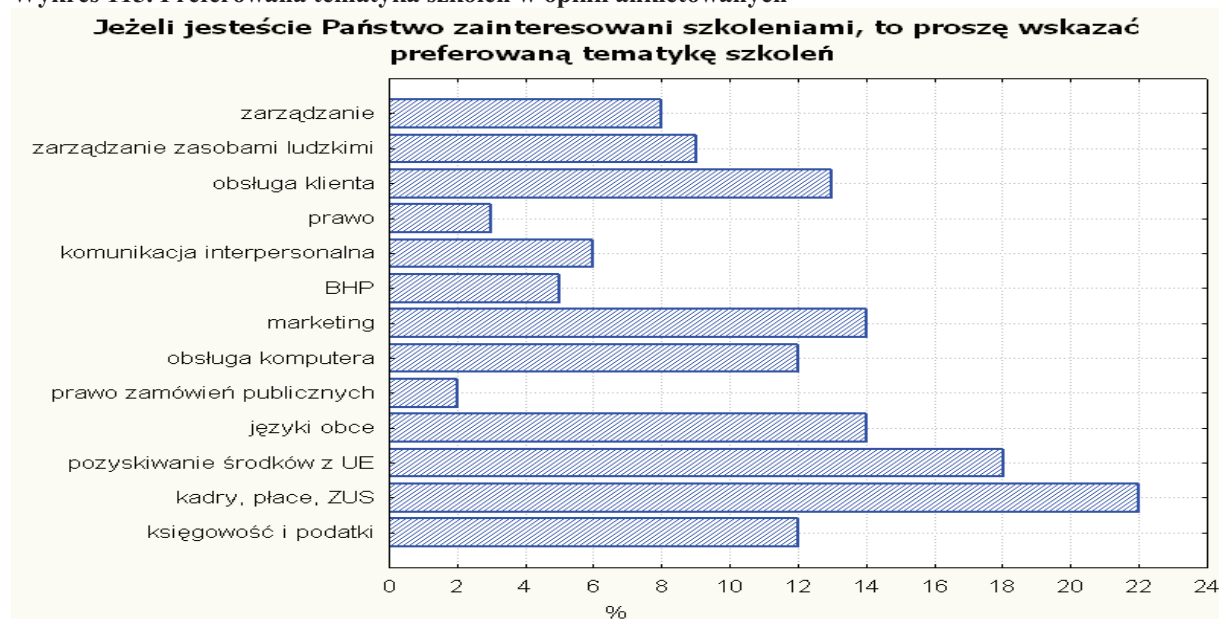

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Wśród przedsiębiorstw zainteresowanych szkoleniami dla swoich pracowników najczęściej wskazań dotyczy problematyki kadr, płac i ZUS oraz pozyskiwania środków z Unii Europejskiej (odpowiednio 22% i 18). Co siódmy przedsiębiorca wysłałby swoich pracowników na szkolenia z zakresu marketingu, obsługi klienta i kursy języków obcych. Najmniej istotne ankietowanym wydają się być zagadnienia dotyczące prawa, w tym także prawa zamówień publicznych (wykres 115). Wśród wariantów odpowiedzi dotyczących tego pytania znajdowały się też tzw. „inne warianty odpowiedzi”, które wskazywali sami badani. W tym wypadku powtarzały się wskazania dotyczące szkoleń zawodowych i typowo technicznych, związanych z wiedzą fachową.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

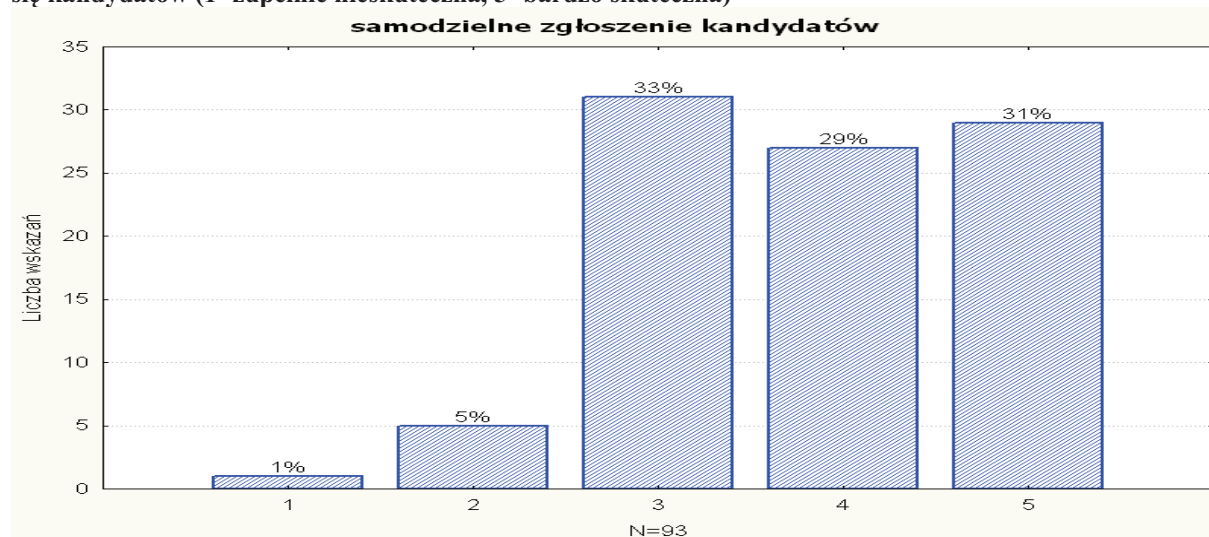
Wykres 115. Preferowana tematyka szkoleń w opinii ankietowanych

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Interesująca jest w opinii ankietowanych ocena skuteczności metod rekrutacji pracowników. Większość respondentów pozytywnie ocenia samodzielne zgłoszenie kandydatów (wykres 116).

Wykres 116. Ocena ankietowanych dotycząca metody rekrutacji polegającej na samodzielnym zgłaszaniu się kandydatów (1- zupełnie nieskuteczna, 5- bardzo skuteczna)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

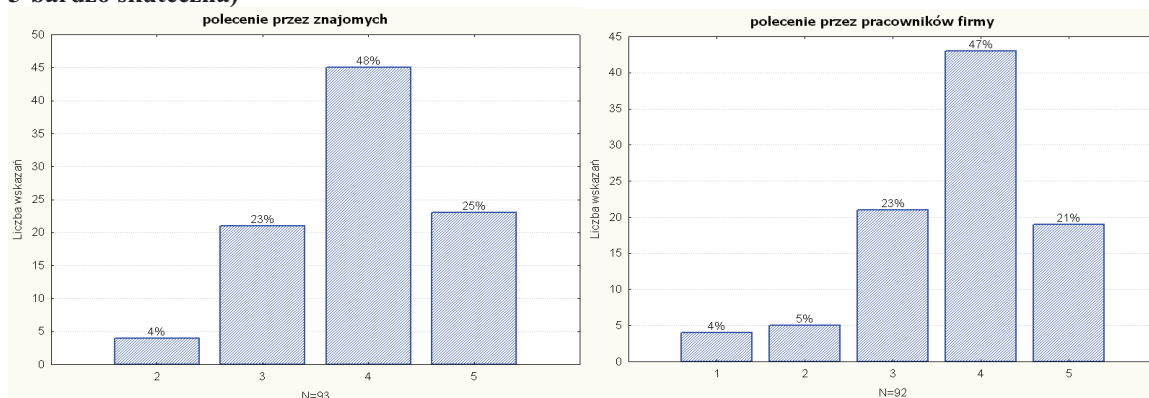
Niewątpliwie taka wysoka ocena skuteczności wynika z faktu, iż pracodawca nie ponosi w tym wypadku kosztów rekrutacji, a poza tym mając okazję spotkać się bezpośrednio z osobą poszukującą pracy, może ją

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

ocenić pod względem przydatności dla przedsiębiorstwa. Od razu można bowiem sprawdzić niektóre umiejętności kandydata.

Prawie identyczną ocenę skuteczności uzyskało polecenie pracowników przez znajomych i przez pracowników firmy. Najwięcej ankietowanych tę metodę rekrutacji oceniło jako dobrą (ocena 4). Co piąty ankietowany uważał ją za bardzo dobrą, natomiast prawie co czwarty za umiarkowanie dobrą (ocena 3) (wykres 117).

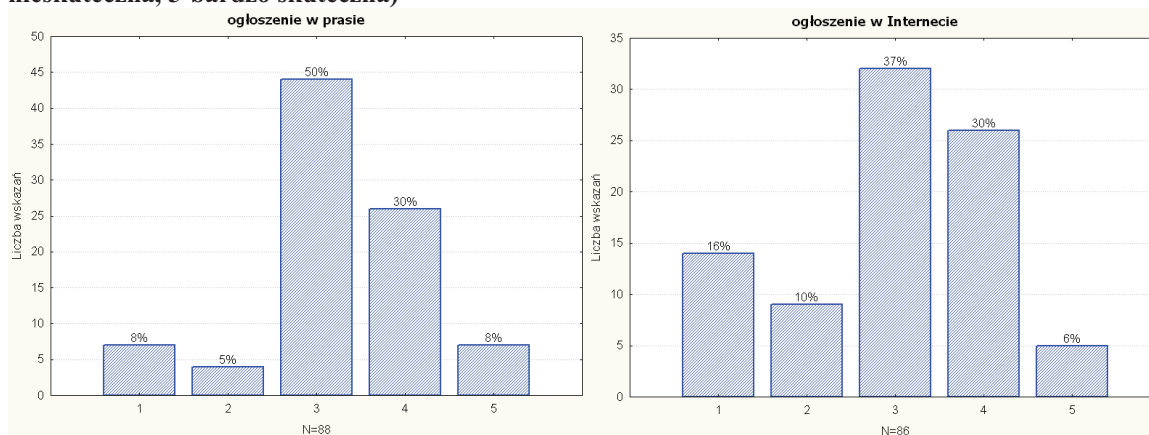
Wykres 117. Ocena skuteczności rekrutacji poprzez polecenie przez inne osoby (1-zupełnie nieskuteczna, 5-bardzo skuteczna)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Jako dość skuteczna, oceniana jest także rekrutacja pracowników poprzez ogłoszenia w prasie i ogłoszenia internetowe. Jako metody dobre i bardzo dobre w jednym i w drugim przypadku podanych zostało ponad 30% odpowiedzi. Jeśli chodzi o ogłoszenia prasowe mniej było ocen niskich (jako zupełnie nieskuteczne i skuteczne w niewielkim stopniu -ocena 1 i 2) – łącznie 13%. W przypadku ogłoszeń w Internecie odsetek wynosi 26% (wykres 118).

Wykres 118. Ocena skuteczności rekrutacji poprzez ogłoszenia w prasie i w Internecie (1-zupełnie nieskuteczna, 5-bardzo skuteczna)

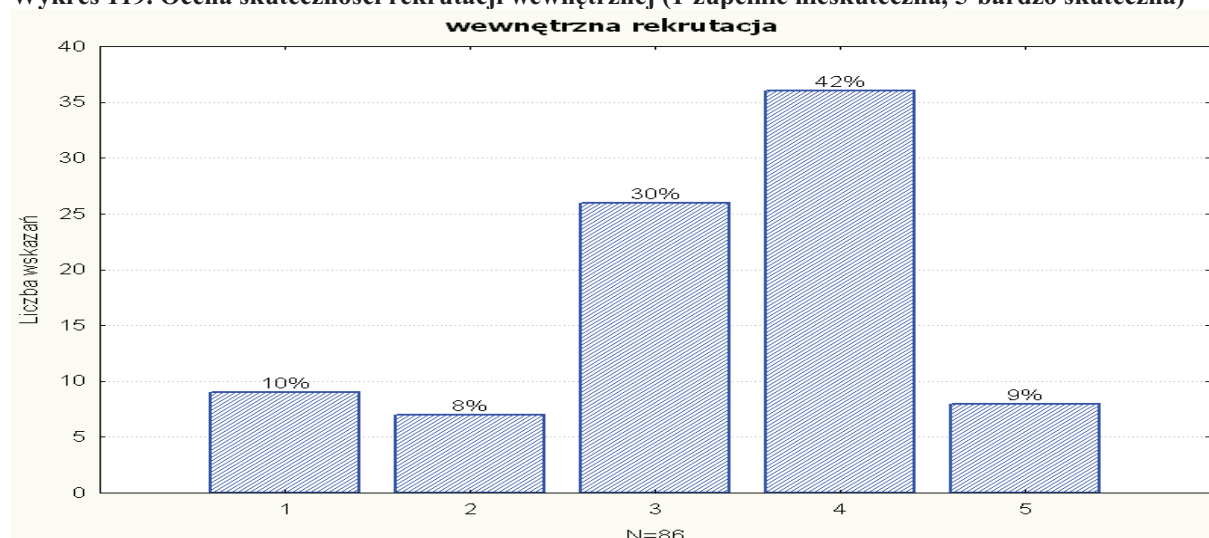
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Może to mieć związek z ograniczoną dostępnością do Internetu, szczególnie na obszarach wiejskich. Informacja o poszukiwanych kandydatach w takim przypadku nie trafia do znacznej liczby odbiorców. Poza tym osoby przeglądające różne strony internetowe mogą nie trafić na tę zawierającą konkretne przedsiębiorstwa.

Stwierdzić należy, iż w opinii ankietowanych wewnętrzna rekrutacja jest oceniana w sposób przeciętny. Prawie co trzeci badany określa ją jako umiarkowanie skuteczną (cena 3), oceny dobre (4) wystawiło 42% badanych. Niewielki odsetek dotyczy bardzo wysokiej skuteczności tej metody – 9%, a 18% ocenia ją bardzo nisko (wykres 119).

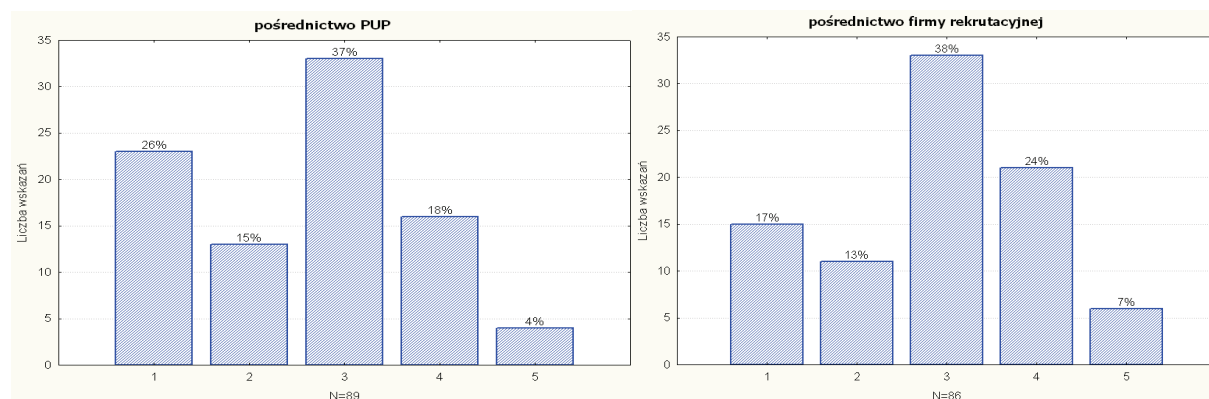
Wykres 119. Ocena skuteczności rekrutacji wewnętrznej (1-zupełnie nieskuteczna, 5-bardzo skuteczna)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Jednak najslabiej ocenia się skuteczność rekrutacji za pośrednictwem PUP i firmy rekrutacyjnej. Odsetek najslabszych ocen (1 i 2) wynosi bowiem odpowiednio 41% i 30% (wykres 120).

Wykres 120. Ocena skuteczności rekrutacji za pośrednictwem PUP i firm rekrutacyjnych (1-zupełnie nieskuteczna, 5-bardzo skuteczna)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Ankietowani zapytani o stanowiska pracy, na które najtrudniej jest znaleźć pracowników najczęściej wskazują na zawody ściśle związane z produkcją. Poszukiwane są zatem osoby o specjalistycznym przygotowaniu zawodowym. Wykaz najczęściej podawanych zawodów deficytowych zawiera tabela 44.

Tabela 44. Stanowiska pracy, na które, w opinii ankietowanych, najtrudniej jest znaleźć pracowników (wskazania ankietowanych)

masarz	
masarz	rozbiorowiec
produkcja	
wędzarnik	
technolog produkcji	
technolog ds. produkcji spożywczej	
pracownik uboju	wykrawacz
księgowa	
masarz	
garmażer chłodniczy	
rozbiór kurczaka	
rozbiór-wykrawacz	
produkcja	
produkcja	
produkcja	
produkcja	
produkcja	
produkcja	
garmażer	elektryk z uprawnieniami chłodniczymi
palacz	elektryk
taśmowy	palacz
księgowość	
garmażer chłodniczy	
rozbiór-wykrawacz	
produkcja	

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

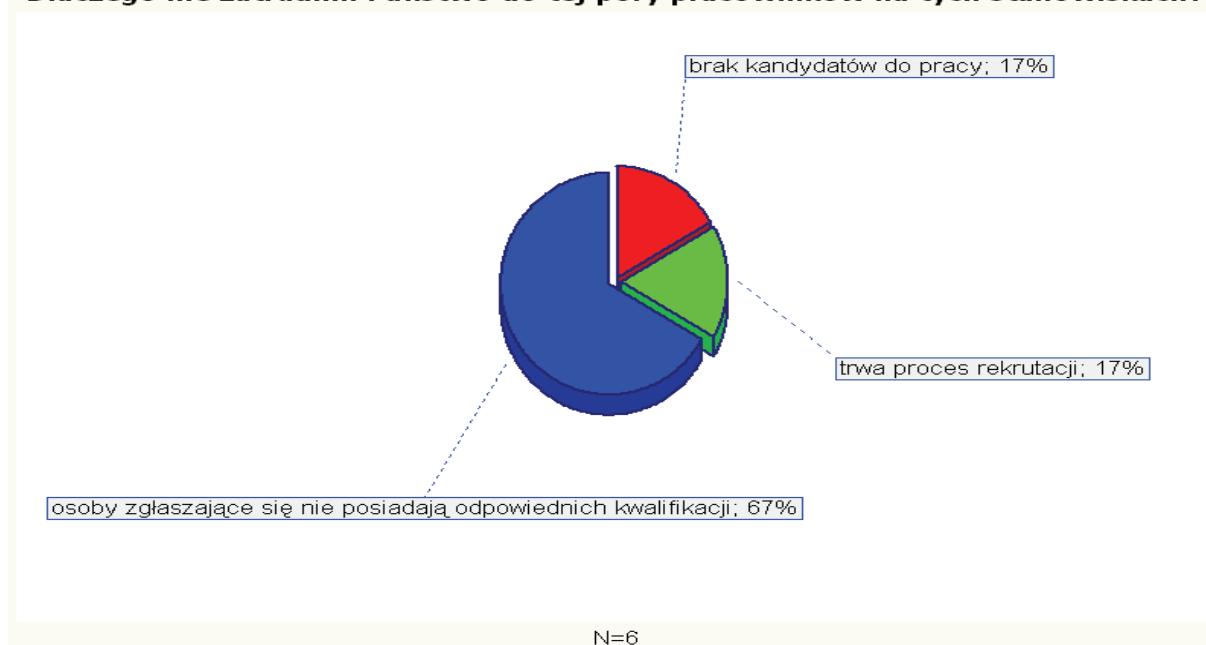
Braki w zatrudnieniu nie są jednak powszechne. Zgłasza je zaledwie 6% ankietowanych przedsiębiorstw. Pozostali (94%) twierdzą, że nie posiadają wolnych miejsc pracy.

Na pytanie dotyczące przyczyn braku zatrudnienia 67% badanych twierdzi, że osoby, które zgłaszają się do pracy, nie mają odpowiednich kwalifikacji. W 17% badanych przedsiębiorstw trwa właśnie proces rekrutacji i tyleż samo twierdzi, że ma w ogóle chętnych do wykonywania określonej pracy (wykres 121).

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Wykres 121. Przyczyny braków w zatrudnieniu w opinii ankietowanych

Dlaczego nie zatrudnili Państwo do tej pory pracowników na tych stanowiskach?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Z dotychczasowych odpowiedzi na pytania ankietowe wynika, że nie jest w badanych przedsiębiorstwach powszechną praktyką zatrudnianie nowych pracowników. Przeważająca część załogi charakteryzuje się młodym wiekiem, odejścia na świadczenia emerytalne nie są częste, a już zatrudnieni pracownicy najwidoczniej rzadko podejmują decyzje o zmianie pracy.

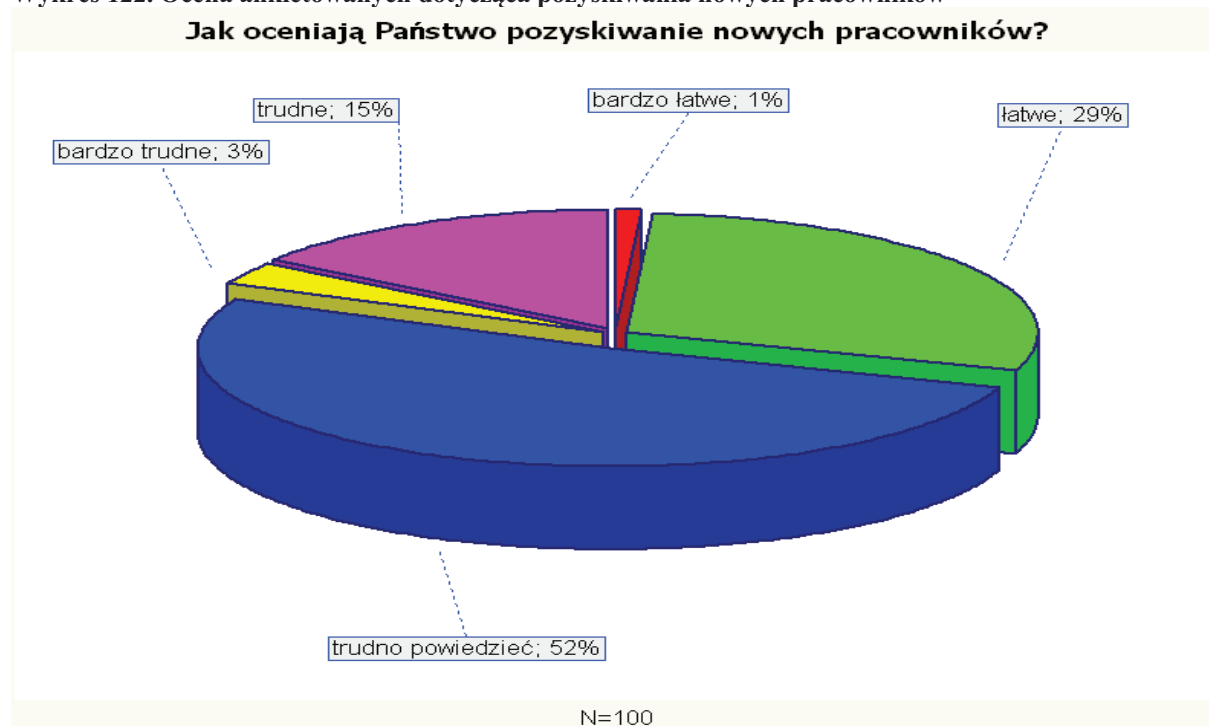
Przedsiębiorców zapytaliśmy jednak o ocenę stopnia trudności pozyskiwania nowych pracowników. Co jest interesującym - nieco ponad połowa z nich (52%) nie potrafi na to pytanie odpowiedzieć (wykres 122). Być może jest to właśnie spowodowane brakiem w chwili obecnej w ich przedsiębiorstwach nowych przyjęć do pracy. Spośród pozostałych ankietowanych 30% określa pozyskiwanie nowych pracowników jako proces łatwy (w tym 1% badanych twierdzi, iż bardzo łatwy), 15% jest przekonanych, że jest to proces trudny, a 3% nawet, że bardzo trudny.

Trudność wynika zapewne z właściwego określenia możliwości kandydatów i ich przydatności do wykonywanego zawodu. Proces rekrutacji zazwyczaj trwa za krótko aby dokładnie poznać umiejętności zawodowe, interpersonalne i cechy osobowości ubiegających się o pracę.

Proces rekrutacji wiąże się ponadto z koniecznością ponoszenia kosztów. Są one zróżnicowane w zależności od zastosowanej metody rekrutacyjnej, ale występują zawsze. Nawet kiedy kandydat sam się zgłasza do przedsiębiorstwa, poszukując pracy, trzeba mu poświęcić czas, następnie, w przypadku pozytywnej oceny, wprowadzić go do pracy, co także wiąże się z ubytkiem czasu pracy innych pracowników lub jej dezorganizacją.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Wykres 122. Ocena ankietowanych dotycząca pozyskiwania nowych pracowników

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

W ankiecie zawarte także zostało istotne, z punktu widzenia sytuacji na rynku pracy, pytanie. Dotyczyło ono zatrudnienia osób z grup ryzyka tzn.:

- absolwentów,
- niepełnosprawnych,
- osób w wieku powyżej 45 lat,
- osób z obszarów wiejskich.

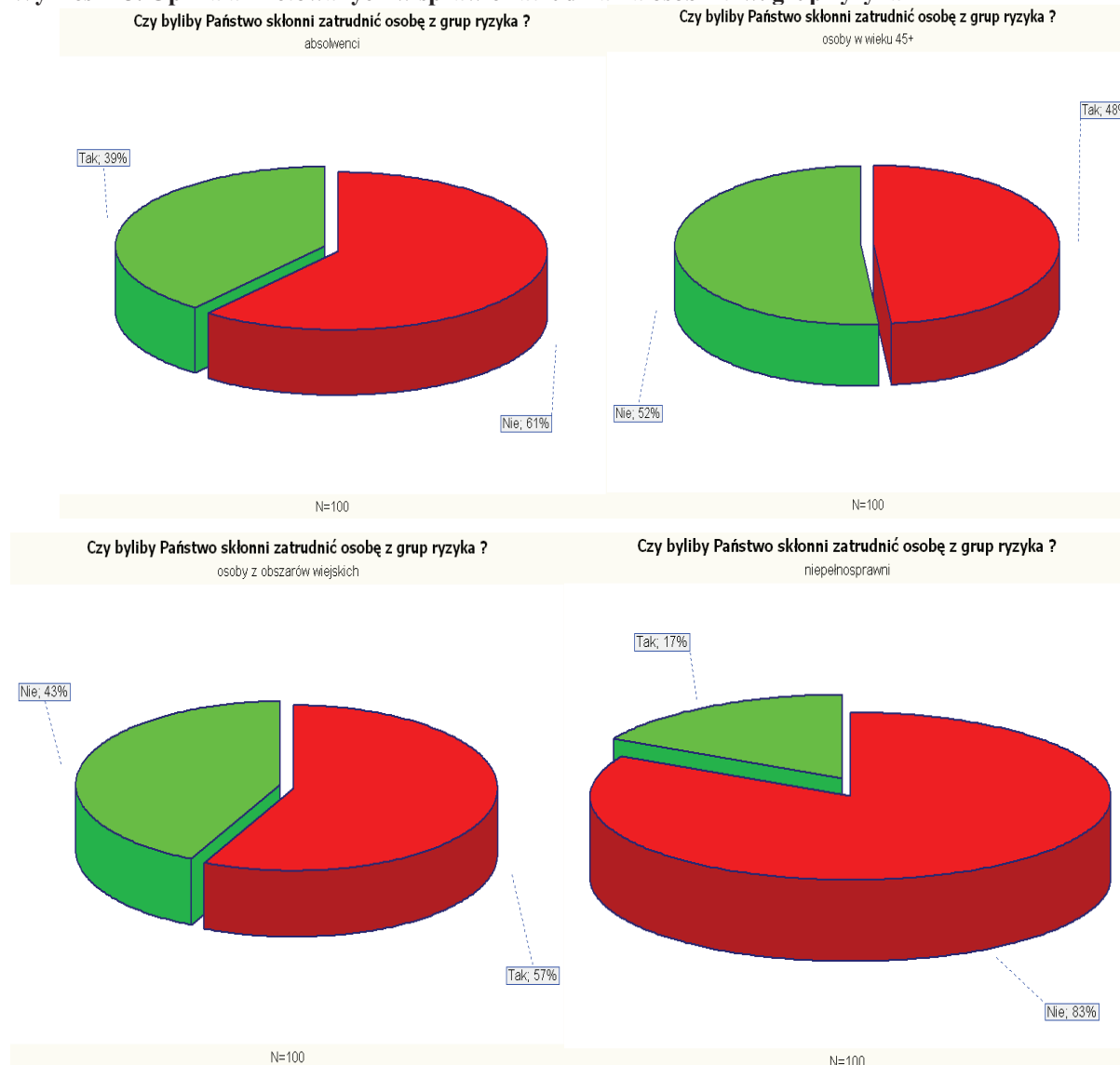
Tylko w przypadku osób z obszarów wiejskich większa część ankietowanych byłaby zainteresowana takimi pracownikami (wykres 123).

W przypadku absolwentów jedynie 39% przedsiębiorstw byłoby zainteresowanych ich zatrudnieniem. Stosunkowo małe zainteresowanie przedsiębiorców tą grupą kandydatów do pracy wynika zapewne z konieczności ich wprowadzania do pracy i doksztalcania w kierunku wykonywanego zawodu. Początkowa wydajność takich pracowników jest bardzo niska, poza tym członkowie załogi z wieloletnim stażem, zajęci wprowadzaniem absolwentów do pracy, także mają obniżoną wydajność. Z drugiej jednak strony jest to okazja pozyskania młodych, przedsiębiorczych i z nowymi pomysłami osób, które mogą się przyczynić do rozwoju firmy.

Dla 48% badanych wiek kandydata do pracy powyżej 45 lat nie stanowi istotnej przeszkody, takie osoby bez trudu znalazłyby zatrudnienie w tych przedsiębiorstwach.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Wykres 123. Opinia ankietowanych w sprawie zatrudniania osób z tzw. grup ryzyka

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Zdecydowanie niekorzystnie ocenia się możliwość zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Być może ujęcie w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (priorytet VI: Rynek pracy otwarty dla wszystkich oraz VII: Promocja integracji społecznej) wspierania działalności prowadzonej przez osoby niepełnosprawne i w różny sposób dyskryminowane na rynku pracy, przyczyni się do zapewnienia równego dostępu wszystkim osobom do zatrudnienia.

Badania w zakresie analizy stanu zatrudnienia w przedsiębiorstwach sektora spożywczego, a szczególnie branży mięsnej, owocowo-warzywnej i produkcji napojów, wskazują na ustabilizowaną strukturę zatrudnienia. Nieliczni przedsiębiorcy zgłaszają potrzebę zatrudniania nowych pracowników czy konieczność podnoszenia kwalifikacji osób już zatrudnionych. Pytani o zawody deficytowe zdecydowanie wskazują na te, które bezpośrednio wiążą się z produkcją i wymagają przygotowania zawodowego.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Prawdopodobnie to właśnie ci pracodawcy, którzy zgłaszają zapotrzebowanie na pracowników i nie mogą ich znaleźć określają proces rekrutacji jako trudny i bardzo trudny. Wśród metod poszukiwania pracowników najwyżej oceniają skuteczność samodzielnego poszukiwania pracy, ogłoszenia prasowe i polecenia przez znajomych.

Niestety większość ankietowanych przedsiębiorstw nie jest zainteresowana zatrudnianiem osób z tzw. grup ryzyka. Jednym ze sposobów aktywizacji zawodowej tych osób może być poszukiwanie pracy w innych sektorach lub też własna działalność gospodarcza.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

4. Prognozy rozwoju sektora spożywczego w województwie podlaskim

4.1. Metodologia badań panelowych

W ramach realizowanych badań stworzono panel ekspercki dla sektora spożywczego. Do prac panelu eksperckiego zostali zaproszeni przedstawiciele badanego sektora reprezentujący analizowane branże, czyli przetwórstwo mięsa, przetwórstwo warzyw i owoców oraz produkcja napojów. Panel ekspercki sektora spożywczego składał się z 6 osób, a dyskusja była realizowana w oparciu o scenariusz wywiadu nazwany przewodnikiem wywiadu grupowego (załącznik 2). Dobór uczestników do paneli uwzględniał strukturę podmiotów według wielkości zatrudnienia. Respondenci reprezentowali różne stanowiska, najczęściej kierownicze: dyrektorzy jednostek, kierownicy działów, właściciele firm.

Badania, w których zastosowano technikę zogniskowanego wywiadu grupowego zostały zrealizowane w listopadzie 2009, a przeprowadzili je wybrani eksperci zespołu. Zespół ekspertów przeprowadził rekrutację uczestników spotkań, zapewnił ich obsługę logistyczną, wspierał też moderatorów badania zarówno pod względem merytorycznym, jaki technicznym. Dyskusje grupowe prowadzono w oparciu o przewodnik, opracowany na bazie materiałów dostarczonych przez zespół ekspertów.

Głównym celem badań panelowych było określenie determinant rozwoju sektora spożywczego oraz ogólna ocena sektora i możliwości jego rozwoju. Badanie to miało stanowić uzupełnienie przeprowadzonych wcześniej badań ankietowych.

Przewodnik wywiadu grupowego składał się z czterech części. Pierwsza poświęcona była ocenie sytuacji ekonomicznej firm. Uczestnicy badania rozmawiali w tej części o sytuacji ekonomicznej firm sektora spożywczego, o wpływie kryzysu gospodarczego na sektor i o przyszłym rozwoju przedsiębiorstwa.

Część druga wywiadu grupowego dotyczyła analizy czynników oddziałujących na funkcjonowanie sektora spożywczego. Badani mieli za zadanie wskazać czynniki sprzyjające rozwojowi firm oraz czynniki ograniczające rozwój działalności. Ta część badania posłużyła ekspertom Instytutu Badań i Analiz VIVADE na opracowanie wyników analizy SWOT oraz opracowanie scenariuszy rozwoju sektora spożywczego.

Kolejną częścią badań panelowych była ocena otoczenia konkurencyjnego. Pytania w tej części dotyczyły głównie rodzaju działań podnoszących konkurencyjność firmy. Pytania dotyczyły również wsparcia finansowego ze środków UE i jego wpływu na wzrost konkurencyjności przedsiębiorstwa.

Ostatnią część badań panelowych stanowiła ocena zatrudnienia w przedsiębiorstwach badanych branż. Pytania dotyczyły m. in. jakości zatrudnienia, form zatrudnienia oraz metod rekrutacji pracowników. Badani rozmawiali o potrzebie doszkalania pracowników, o planach w zakresie zmiany zatrudnienia oraz o możliwości zatrudniania osób z grup ryzyka (niepełnosprawni, absolwenci, osoby w wieku przedemerytalnym).

Jedną z głównych technik wykorzystywanych przez ekspertów w ramach badań typu foresight, była burza mózgów. Burza mózgów należy do grupy metod kreatywnych i interaktywnych, która umożliwia szybkie zgromadzenie wielu pomysłów i rozwiązanie postawionego problemu. Głównym celem burzy mózgów było zidentyfikowanie i wybór kluczowych (najważniejszych) czynników rozwoju badanych sektorów, które następnie zostały wykorzystane do budowy scenariuszy rozwoju.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Wyniki prac paneli dyskusyjnych pozwoliły na zaproponowanie scenariuszy rozwoju analizowanego sektora gospodarki, ze wskazaniem założeń i warunków budowy scenariusza sukcesu. Do konstrukcji scenariuszy zostało zastosowane podejście eksperckie (*experts' scenarios*) polegające na pozyskaniu wiedzy od wysokiej klasy specjalistów na temat czynników makrootoczenia kształtujących rozwój analizowanego sektora. Identyfikacja wyżej wymienionych czynników była możliwa dzięki zastosowaniu analizy STEEP, której nazwa pochodzi od pierwszych liter angielskiego opisu elementów tej analizy: czynników społecznych (**S**ocial), technologicznych (**T**echnological), ekonomicznych (**E**conomic), środowiskowych (**E**nvironmental), polityczno-prawnych (**P**olitical), które mają wpływ na kształtowanie rozwoju sektora spożywczego w regionie. Następnie spośród listy czynników zostały wybrane 2 czynniki zmian (*key driving forces*), charakteryzujące się jednocześnie dużym stopniem niepewności (co przekłada się na nieprzewidywalny kierunek rozwoju) oraz potencjalnym, decydującym wpływem na rozwój sektora w regionie.

Przeprowadzone badania pozwoliły na uzupełnienie oceny sektora spożywczego wynikającej z badań ankietowych, a ponadto ich realizacja doprowadziła do wyłonienia głównych czynników rozwoju sektora oraz zbudowania scenariuszy tego rozwoju.

4.2. Ocena sektora spożywczego w świetle badań panelowych

Pierwsza część panelu

W części pierwszej badania panelowego reprezentanci firm dokonali oceny sytuacji ekonomicznej przedsiębiorstw sektora spożywczego. Ocena dotyczyła w szczególności:

- wpływu sytuacji gospodarczej na sytuację ekonomiczną przedsiębiorstwa w sektorze;
- określenia stopnia oddziaływania ostatnich perturbacji w gospodarce światowej na sytuację ekonomiczną przedsiębiorstw w sektorze,
- wskazania ewentualnych symptomów wyjścia z kryzysu,
- próby określenia perspektyw rozwoju przedsiębiorstwa w przyszłości.

Badania panelowe jednoznacznie wskazują, iż sytuacja kryzysowa wywarła znaczący wpływ na funkcjonowanie przedsiębiorstw sektora spożywczego. Niekorzystne zmiany dotknęły przedsiębiorstwa różnych branż sektora, jednak zasięg ich oddziaływania był odmienny. Zdaniem wszystkich uczestniczących w badaniu przedsiębiorców, do negatywnych skutków zaistniałej sytuacji kryzysowej należy zaliczyć przede wszystkim:

- wysokie ceny surowca, które bezpośrednio wpłynęły na wyniki finansowe przedsiębiorstw,
- ograniczenie wysokości wynagrodzeń,
- zmiany w wielkości i strukturze zatrudnienia,
- ograniczenie ekspansji przedsiębiorstw.

Zwrócono również uwagę na zewnętrzne bariery rozwoju przedsiębiorstw sektora w warunkach kryzysu. Wskazano na ograniczenia w dostępie do kredytu bankowego, jak również dokonano negatywnej oceny pomocy państwa. Podkreślono, iż ustawa, której celem miało być ograniczenie skutków kryzysu nie przyniosła rezultatów, a w przypadku tak dynamicznej branży jaką jest sektor spożywczy nawet zaszkodziła. Przedsiębiorcy zwrócili uwagę na niekorzystne skutki kryzysu w sferze zmniejszonego wzajemnego zaufania uczestników

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

rynku, wynikającego ze zrozumiałej ostrożności w kwestii podejmowania ważnych decyzji. Odnieśli się tu głównie do problemów z uzyskiwaniem kredytów i ograniczeniem zdolności negocjacyjnych firmy w trudnej sytuacji rynkowej.

Przedstawiciele branży mięsnej podkreślali znaczenie cen surowca oraz ograniczonej dostępności do rynków surowcowych, jako głównej determinanty działania przedsiębiorstwa w zaistniałej sytuacji ekonomicznej. Firmy z jednej strony zetknęły się z brakiem surowca krajowego, czego następstwem stały się wysokie jego ceny, z drugiej strony surowiec sprowadzony zza granicy nie okazał się lepszym rozwiązaniem ze względu na różnice kursowe. Problematyczność zaistniałej sytuacji pogłębiał również fakt ograniczeń w oddziaływaniu na rynki docelowe, w kwestii zmian cen. Kryzys ukształtował określone postawy nabywcze konsumentów i zwiększył ich wrażliwość cenową.

Reprezentant branży alkoholowej podzielił opinię dotyczącą niewątpliwiej rangi czynnika surowcowego na sytuację ekonomiczną przedsiębiorstwa. Zwrócił jednak uwagę na odmienną sytuację w jego branży, w której ceny surowca spadły. Najpoważniejszym ograniczeniem działalności w jego branży są podwyżki akcyzy, które wpływają na podwyżki cen alkoholi, a tym samym zmniejszają atrakcyjność rodzimych marek u krajowych odbiorców.

Przedsiębiorcy, głównie branży mięsnej i owocowo-warzywnej zwrócili uwagę na fakt znaczących przeobrażeń wewnętrznych będących skutkiem kryzysu. W firmach dokonano zmian strukturalnych w zatrudnieniu, a liczba zatrudnionych zmniejszyła się. Zmiany najczęściej wiązały się z przenoszeniem na inne stanowiska oraz zwolnieniami. Zmiany w strukturze zatrudnienia nie miały miejsca w branży alkoholowej oraz przedsiębiorstwie mającym silnie ugruntowaną pozycję na rynku lokalnym.

Firmy posiadające filie albo zakłady za granicą odczuły kryzys jeszcze bardziej. Ograniczył on bowiem ich możliwości strategiczne. Przedsiębiorstwa musiały się skupić na aktualnej sytuacji rynkowej, aby w konsekwencji móc realizować cele w długim okresie czasu.

Skutki oddziaływania kryzysu inaczej odczuły przedsiębiorstwa silnie umocowane na rynku lokalnym. Ich zdaniem światowy kryzys nie wpłynął zasadniczo na stopień realizacji stawianych przez nie celów rynkowych.

W dyskusji wskazano na pewne znaczące elementy, które umożliwiły przetrwanie przedsiębiorstw branży spożywczej w warunkach kryzysu: Zaliczono do nich:

- wejście w nowe segmenty rynku, poszukiwanie nisz rynkowych,
- silną i zdywersyfikowaną sieć dystrybucji,
- zdolności negocjacyjne.

Zdaniem przedstawicieli branży trudna sytuacja rynkowa uruchamiała kreatywne zdolności przedsiębiorstwa i jego potencjał. Firmy są zmuszone do poszukiwania nowych rozwiązań, które pozwolą jej na przetrwanie. Niektóre z reprezentowanych przedsiębiorstw weszły w nowe atrakcyjne segmenty rynku (jedna z firm stała się poważnym graczem na rynku karmy dla psów, zmieniając zasadniczo profil swojej działalności). Inne z przedsiębiorstw dokonały dywersyfikacji kanałów dystrybucji inwestując we własne sieci sprzedaży, ale także sprzedając swoje produkty poprzez tradycyjne, jak i nowoczesne kanały dystrybucyjne. Okazało się, iż przedsiębiorstwa różnie oceniają kwestię współpracy z dużymi sieciami handlowymi. Zdaniem niektórych są to

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

pewne kanały zbytu produktów, które mimo wysokiej presji na ceny realizują bardzo dużą sprzedaż, biorąc pod uwagę fakt, iż hipermarkety to obecnie główne miejsca dokonywania zakupów przez polskich klientów. Zdaniem niektórych uczestniczących w panelu przedsiębiorców, wielkopowierzchniowe sieci handlowe, szczególnie dyskonty, ograniczają rozwój przedsiębiorstw nastawionych na potrzeby lokalnych segmentów rynku. W ich opinii, to właśnie gwałtowny rozwój sieci handlowych, a nie kryzys wpływa na zmniejszenie zdolności konkurencyjnych firmy. W tym miejscu zwrócono uwagę na znaczenie posiadanych już marek produktowych i firmowych oraz wykreowanego wizerunku firmy w obliczu sytuacji kryzysowej. W obliczu dynamicznego rynku są one głównymi determinantami postaw lojalnościowych klientów, nie wpływając przez to na zmniejszenie realizowanego wolumenu sprzedaży.

Kryzys spowodował, iż przedsiębiorcy dostrzegli pewne aspekty związane z koniecznością różnicowania marek i produktów. Ważny, ich zdaniem, wydaje się być trend tworzenia żywności zgodnie z tradycjami czy starymi procedurami. Stwarza to jednocześnie stwarza szansę dla drobnej wytwórczości. Klienci coraz częściej dostrzegają kwestie zdrowego odżywiania i poszukują nowości. Stąd drobna wytwórczość w postaci prywatnych wędzarni czy niewielkich firm wytwórczych może przyjąć się na rynku.

Kryzys wpłynął również na strukturę asortymentową przedsiębiorstw. Spowolnienie sprzedaży zauważalne jest w segmentach Premium, zwiększa się natomiast sprzedaż produktów przeznaczonych na potrzeby niższych segmentów rynku.

Uczestniczący w badaniu przedsiębiorcy jednogłośnie podkreślają, iż widoczne są już symptomy wychodzenia z kryzysu. Trudna sytuacja rynkowa wykształciła pewne mechanizmy obronne, które przedsiębiorstwa wykorzystały w tworzeniu oferty oraz przyszłej strategii. Firmy, które kryzys dotknął w największym stopniu odnotowują powolny wzrost sprzedaży i przewidują osiągnięcie zysku już w 2010 roku.

Wybrane cytaty z części pierwszej panelu

„Faktem jest, iż sytuacja jaka miała miejsce na przełomie 2008 i 2009 roku miała wpływ na sytuację firm branży, którą reprezentuję. Niewątpliwie wpływ na nią miały ceny surowca, które drastycznie wpłynęły na wyniki. Taka niekorzystna sytuacja miała również niekorzystny oddziaływanie na filie naszych firm w Grodnie. Skutkowało to dużymi stratami finansowymi. Miało to także przełożenie na to, iż musieliśmy zastosować ograniczenie płac, częściowo dokonać pewnej restrukturyzacji zatrudnienia, poprzez przesuwanie ludzi na inne stanowiska. Ograniczyliśmy też zakres korzystania z pomocy instytucji zajmujących się pośrednictwem zatrudnienia, jaką jest na przykład Agencja Pracy Tymczasowej. Niestety kilkanaście osób w grudniu straciło pracę, zlikwidowaliśmy jedną zmianę. Z drugiej strony wchodząc na rynek z atrakcyjnym produktem, jakim się okazał karma dla zwierząt osiągnęliśmy dobre wyniki na rynku. Zapotrzebowanie na produkt jest duże i myśleliśmy nawet o uruchomieniu trzeciej zmiany. Jeżeli jeden segment rynku się kurczy to można i trzeba poszukiwać możliwości wejścia na inne segmenty rynku. Wpływ na powodzenie tego przedsięwzięcia miały niewątpliwie podpisane kontrakty z dużymi sieciami handlowymi. Mimo sytuacji kryzysowej zauważyliśmy polepszenie. W trzecim kwartale bieżącego roku uzyskaliśmy poprawę wyników i wzrost wielkości sprzedaży. Na podstawie przeprowadzanych analiz, a także biorąc pod uwagę sytuację kształtującą się na rynku, liczymy na

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

osiągnięcie zysku w 2010 roku. Uważamy to za sytuację całkiem realną. Trzeba w tym miejscu także odnieść się do rozwiązań prawnych, pomocy państwa dla przedsiębiorstw w warunkach kryzysu. Jak się okazało, przygotowana ustawa o pomocy dla firm w warunkach kryzysu okazała się bublek prawnym. Ustawa ograniczyła okres zatrudnienia pracowników do 24 miesięcy. Po tym okresie musimy przedłużać umowę na czas nieokreślony. Z punktu widzenia specyfiki naszej firmy naszej branży nie jest to najszcześniejsze rozwiązanie. Tak naprawdę związano nam tym ręce”.

Przedstawiciel branży owocowo - warzywniej i dań gotowych

„Niewątpliwie mamy problemy z kredytem bankowym. Negocjacje były długie, żmudne, ale zakończone powodzeniem. Jest to dla nas szansa, którą mamy nadzieję wykorzystać pozytywnie”.

Przedstawiciel branży alkoholowej

„Myśmy również odczuli wpływ wysokich cen surowca. Zawirowanie cenowe było wypadkową dwóch trendów. Pierwszy powód to duszenie surowca wewnętrznego. Doszło do sytuacji, w której rolnikom przestało opłacać się produkować wieprzowinę. To był rok, w którym tak niskiego pogłowia wieprzowiny w kraju jeszcze nie było. Po drugie, na brak surowca nałożył się wysoki kurs euro, tym samym tańszy surowiec okazał się drogi, co oczywiście miało ogromny wpływ na wyniki przedsiębiorstwa. Branża musiała pracować na drogim surowcu. Jednak paradoksalnie te wydarzenia nie wywarły wpływu na wielkość realizowanej przez nas sprzedaży, która osiągnęła największy poziom od 1962 roku, ale na jej zyskowość miało to wpływ na pewno. Kryzys nie zawsze stanowi barierę w realizacji celów przedsiębiorstwa. Sytuacja kryzysowa wpłynęła jednak niekorzystnie na poziom wynagrodzeń.”

Przedstawiciel branży mięsnej

„Banki wprowadziły obostrzenia w kredytowaniu działalności. Był moment, że o kredyt było bardzo trudno. Kiedyś banki pukały do naszych drzwi. Teraz my musieliśmy pukać do drzwi banków. Na szczęście sytuacja się zmienia.”

Przedstawiciel branży owocowo - warzywniej i dań gotowych

„Firma, którą reprezentuję funkcjonuje w różnych branżach. Branża mięsna stanowi część jej działalności. Ograniczamy się do rynku lokalnego. Myśmy praktycznie nie odczuli światowego kryzysu. Firma ma problemy nie światowe a lokalne. Główny problem stanowi rozwój wielkopowierzchniowych sieci handlowych. Biorąc pod uwagę osiągnięte przez nas rezultaty sprzedaży, to mimo kryzysu są one na stabilnym poziomie.”

Inny przedstawiciel branży mięsnej

j

„Korzystamy z własnych kanałów dystrybucji, ale także sprzedajemy poprzez zorganizowane sieci sprzedaży. Myślę, iż wpływ na obroty realizowane przez nasze przedsiębiorstwo w warunkach kryzysu miała dywersyfikacja sieci sprzedaży. W żaden sposób nie uzależniamy się tylko od jednego kanału dystrybucji. Wykorzystujemy wszelkie możliwe formy, takie jak tradycyjny handel, nowoczesne kanały dystrybucji, własne sieci sprzedaży oraz

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

dyskonty. Te ostatnie rozwijają się bardzo dynamicznie, są atrakcyjnym miejscem zbytu naszych produktów. Działają jak rozpędzone lokomotywy. Zdajemy sobie sprawę, że dla niektórych przedstawicieli naszej branży są one szansą a dla innych zagrożeniem.”

Przedstawiciel branży mięsnej

„Kryzys odzwierciedlił potrzeby klientów. Miał wpływ na rodzaj oferowanych na rynku produktów. Wcześniej, w przypadku naszego przedsiębiorstwa największą dynamikę sprzedaży osiągały produkty przeznaczone na potrzeby wyższych segmentów rynku. Obecnie trend odwraca się.”

Przedstawiciel branży mięsnej

„My funkcjonujemy w strukturach korporacyjnych, międzynarodowych. Nasze działania są w dużej mierze uzależnione od decyzji centrali. Tak więc nasza decyzyjność jest ograniczona. W naszym przypadku ceny półproduktów spadły. Nam najbardziej zaszkodziła podwyżka akcyzy. Odbiło się to nieskorzystanie na wielkości sprzedaży nie tylko naszych produktów. Trudności dotyczą całego kraju. Spowodowało to spadek sprzedaży o ponad 10%. Kolejnym elementem wpływającym na sprzedaż naszych produktów w warunkach kryzysu jest fakt zaostrzenia się konkurencji. Nowy inwestor korporacyjny zasilil Polmos w Lublinie. Kryzys wpłynął na strukturę sprzedaży produktów, głównie poprzez sieci i dyskonty. W przypadku reprezentowanej przeze mnie firmy, własna dystrybucja to około 30% sprzedaży, tradycyjny handel kolejne 30%, a pozostała sprzedaż to sieci. W ubiegłym roku sprzedaż poprzez sieci handlowe przekroczyła 33%, a w tym kwartale stanowi już 38% sprzedaży. Najlepiej się sprzedają wódki ekonomiczne.”

Przedstawiciel branży napojów

„Duże sieci sprzedaży wpłynęły na naszą pozycję w segmencie karmy dla zwierząt. Wejście do tych sieci może mieć wpływ na nasze postrzeganie w tym segmencie i zwiększyć rozpoznawalność marki.”

Przedstawiciel branży owocowo-warzywnej i dań gotowych

Druga część panelu

Celem tej części panelu było określenie czynników oddziałujących na funkcjonowanie sektora spożywczego. Uczestniczące w badaniu przedsiębiorstwa zostały poproszone o:

- określenie czynników sprzyjających rozwojowi przedsiębiorstwa, stopnia w jakim wpływają one na pomyślność funkcjonowania przedsiębiorstwa, oraz wskazania na te czynniki, które z czasem mogą stać się ograniczeniami rozwoju;
- wskazanie najistotniejszych czynników ograniczających rozwój Państwa działalności gospodarczej oraz określenie, który z tych czynników w obecnej sytuacji stanowi największą barierę rozwoju,
- odpowiedź na pytanie, czy funkcjonowanie w warunkach gospodarki globalnej sprzyja czy też ogranicza rozwój;
- odpowiedź na pytanie, czy niestabilność finansowa instytucji zewnętrznych ma wpływ na funkcjonowanie przedsiębiorstw;

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

- wskazanie głównych kierunków inwestycji w reprezentowanych firmach w ostatnich latach określenie planów inwestycyjnych na przyszłość;
- ocenienie możliwości pozyskiwania środków UE na wsparcie działań inwestycyjnych;
- określenie stopnia zamierzeń w związku ze skorzystaniem ze wsparcia zewnętrznego w przyszłych inwestycjach.

Przedsiębiorcy jeszcze raz podkreślili elementy, na które zwrócono uwagę w pierwszej części badania panelowego. Zdaniem przedsiębiorców rozwojowi sektora spożywczego, a przede wszystkim przedstawicielom reprezentowanych branż, najbardziej sprzyjają:

- stabilne ceny surowca,
- nieograniczony dostęp do bazy surowcowej,
- stabilne przepisy prawa,
- ułatwiony dostęp do kapitału,
- jasna polityka fiskalna (szczególnie w przypadku branży alkoholi),
- zwiększona siła nabywcza konsumentów, związana z pojemnością rynku,
- wysokość kosztów produkcji i handlu.
- sposób kształcenia kadr, promujący rozwój szkolnictwa zawodowego.

Jeszcze raz podkreślono znaczenie stabilności w dostawach i cenach surowców. W kształtowaniu relacji z dostawcami ma znaczenie struktura rynku dostawców. Zdaniem reprezentantów branży mięsnej, rozproszenie rynku dostawców nie jest specjalnym utrudnieniem. Taka sytuacja chroni przed uzależnieniem się od któregoś z dostawców i jednocześnie zmniejsza ich siłę przetargową. W obecnej sytuacji bowiem, każda forma uzależnienia od jakichkolwiek struktur może być niekorzystna. Przedsiębiorstwo musi być elastyczne. Problemy jakie odczuwają firmy w związku z pozyskiwaniem surowca, stabilnością w dostawach i poziomem cen, w opinii niektórych z przedsiębiorstw wynikają z nienajlepszej polityki rolnej oraz ułomności instytucji zajmujących się tym problemem. Zdaniem większości Agencja Rozwoju Rolnictwa nie spełnia swojej roli. Przedsiębiorstwa zwracały uwagę na to, iż niektóre problemy, jakie mają miejsce na rynku dostawców potrzebują trwałych rozwiązań systemowych. Zwrócono dużą uwagę na nieprzewidywalność rynku surowcowego. W przypadku branży alkoholowej relacje z dostawcami mają charakter powiązań kontraktowych. Przedsiębiorstwo bazuje na długoterminowych umowach z gorzelniami. W tej branży również zwiększenie ceny surowca wpływa na podwyżkę ceny produktów finalnych. Przedsiębiorstwa zapytane o to w jaki sposób obniżka cen surowca wpływa na ceny wyrobów gotowych, zgodnie stwierdziły, iż niższe ceny raczej nie mogą być odczuwane na rynku finalnych odbiorców. Wynika to przede wszystkim z niestabilności rynku, na którym działają. W tak dynamicznym otoczeniu, ich zdaniem nie jest możliwe obniżanie cen w dłuższym okresie.

Na pytanie jaki surowiec jest lepszy, czy surowiec krajowy czy zagraniczny odpowiedź przedsiębiorców była jednoznaczna. Ich zdaniem głównym weryfikatorem ich dokonań wytwórczych jest odbiorca, który ocenia jakość wyrobu, jego walory smakowe czy wygląd. Zadaniem firmy jest podjęcie wszelkich działań, aby zapewnić stałe parametry produktu na określonym i akceptowanym przez rynek poziomie cen. O polskim pochodzeniu produktu świadczy wyrób gotowy, a nie surowiec.

Za ważne dla rozwoju sektora uznano konsekwencje wynikające z ograniczonej pojemności rynku

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

żywnościowego. Przedsiębiorstwa muszą wychodzić poza granice rynku lokalnego, zmierzają się z bardzo zróżnicowanymi potrzebami klientów. Wymaga to działań związanych z terytorialnym poszerzaniem rynków zbytu. Jeszcze raz podkreślono kwestię organizacji sieci sprzedaży. Zwrócono uwagę na to, iż efektywna sieć sprzedaży ma ogromny wpływ na realizowany wolumen sprzedaży, umożliwia ekspansję przedsiębiorstwa a także wpływa na zwiększoną rozpoznawalność firmy i jej marki. Pozytywną konsekwencją obecności w dużych sieciach handlowych jest również zwiększanie sprawności logistycznej przedsiębiorstwa.

Wskazano na konieczność podnoszenia poziomu zdolności marketingowych firmy, szczególnie tych związanych z kreacją marek produktowych. Dobre marki są mniej wrażliwe na ceny, a produkty nią oznaczone łatwiej zauważane przez klientów. Pomagają również w tworzeniu trwałych relacji z nabywcami, co w konsekwencji buduje ich postawy lojalnościowe, a tym samym wpływa korzystnie na rentowność sprzedaży.

Przedsiębiorstwa za destabilizator sytuacji w sektorze uznały brak wykwalifikowanej kadry niższego szczebla. Firmy spożywcze, szczególnie w branży mięsnej wymagają szczególnego rodzaju umiejętności związanych z obróbką surowca i procesem produkcyjnym. Fachowcy, jakimi dysponują firmy są to pracownicy z doświadczeniem i to oni stanowią główną bazę wytwórczą. Przedsiębiorcy zwrócili uwagę na brak systemu kształcenia zawodowego. Młodzi pracownicy nie posiadają takich umiejętności. Po drugie nabycie takich kwalifikacji wymaga czasu, a młodzież nie widzi w tym atrakcyjnego zajęcia dla siebie. Firmy dokonują różnych prób działań, których celem jest polepszenie odbioru takich specjalistycznych zawodów w odbiorze społecznym, szczególnie wśród młodych ludzi, jednak nie przynosi to oczekiwanych rezultatów. Na niekorzyść działa również zderzenie młodego pokolenia pracowników z doświadczoną kadrą. Nie występuje tu zróżnicowanie płacowe pomiędzy tymi dwiema grupami, bowiem młodzi pracownicy muszą być motywowani finansowo do pracy, która nie jest atrakcyjna, nie tylko z powodów prestiżowych, ale także płacowych. Taka sytuacja zmniejsza zadowolenie doświadczonych fachowców. Kryzys uniemożliwia jednocześnie zwiększenie poziomu wynagrodzeń dla doświadczonej kadry technologicznej. Reprezentanci branż sektora spożywczego zgodnie stwierdzili, iż niekorzystnie na sytuacji sektora odbił się odpływ wykwalifikowanej kadry technicznej za granicę.

Na pytanie czy system szkoleń związanych z poprawą kwalifikacji technicznych personelu wpłynąłby na poprawę sytuacji w tym zakresie, stwierdzono, iż takie rozwiązanie nie przyniosłoby określonych skutków. Takie umiejętności to trudna wiedza i zdaniem przedsiębiorców nie można jej nabyć w ciągu kilku miesięcy.

W części dotyczącej oceny niestabilności usług finansowych na sytuację przedsiębiorstw, zdaniem uczestniczących w badaniu fokusowym przedsiębiorstw, jest ona znacząca. Chodzi tu głównie o utrudnienia w dostępności do kredytu. Uznano, iż niestabilność sektora finansowego, destabilizuje rozwój firmy, ogranicza rozwój strategiczny i uniemożliwia realizację celów. Taka sytuacja zmienia też postawy przedsiębiorców wobec kontrahentów. Większa uwaga zwracana jest na ściągalność należności. Wykorzystuje się instrumenty ubezpieczania transakcji i factoring.

Wybrane cytaty z części drugiej

„Jeżeli instytucje zewnętrzne się usztywniają i zablokowany jest dostęp do kredytu to wiadomo, że rozwoju nie będzie. To samo dotyczy odbiorów. Jeżeli ich zdolność nabywcza jest ograniczona, to wówczas też nasz rozwój

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

jest ograniczony.”

Przedstawiciel branży napojów

„Niepewna sytuacja na rynku powoduje, iż coraz częściej ubezpieczamy swoją działalność. Destabilizacja wymusza znajomość zasad funkcjonowania instytucji i rynku finansowego.”

Przedstawiciel branży mięsnej

„Robiliśmy wszystko, aby należności spływały szybciej. Zwracamy uwagę na rotację należności. Nie tolerujemy spóźnień.”

Przedstawiciel branży napojów

„Wykorzystujemy instrumenty zabezpieczające takie jak factoring”.

Przedstawiciel branży mięsnej

„Decyduje klient, dla którego znaczenie ma produkt finalny a nie surowiec. On go nie dotyczy.”

Przedstawiciel branży mięsnej

„Każde ogniwo dystrybucji realizuje swoją sprzedaż, nie wiemy jak długo dana sytuacja będzie miała miejsce. Jeżeli chodzi o nowoczesne kanały dystrybucji, to w ich przypadku zmiany cen są długim i utrudnionym procesem negocjacyjnym.”

Przedstawiciel branży mięsnej

„Współpraca z sieciami handlowymi jest procesem wymagającym spełnienia określonych warunków. Sieci są konsekwentne a zmiany umowy trudne.”

Przedstawiciel branży mięsnej

„Obniżka cen naszej znanej marki nie wpłynęła na zwiększenie jej sprzedaży.”

Przedstawiciel branży mięsnej

„Rozproszony i rozdrobniony rynek dostawców wydaje się być bardziej bezpiecznym rozwiązaniem niż rynek dostawców, na którym będzie tylko kilku przedstawicieli. Rozdrobniony rynek to prawdopodobnie niższe ceny surowca. Nawet niewielkie różnice cenowe są dla nas bardzo istotne. Źródła pochodzenia naszego surowca są różne. Współpracujemy z drobnymi dostawcami, ale także z zorganizowanymi pośrednikami i grupami producenckimi. Nie można się uzależnić od jednego kanału dystrybucji, tak samo nie można uzależnić się od jednego dostawcy. Jest to zbyt ryzykowne rozwiązanie.

„Nie można przewidzieć cen, rynek jest bardzo niestabilny. Potrzebne są rozwiązania rządowe.”

Inny przedstawiciel branży mięsnej

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

„Wpływ na sektor ma również sposób kształcenia kadr. Nie istnieje nauka zawodu. Trzonem mojej firmy jest wcześniej wykształcona kadra Nowozatrudnionych musimy uczyć od początku.”

Inny przedstawiciel branży mięsnej

„Proponowaliśmy nawet stypendia dla uczniów, którzy po szkole podejmą pracę w naszym przedsiębiorstwie. Akcja nie spotkała się z dużym zainteresowaniem. Niestety wcześniej przedsiębiorstwa zwalniały fachowców, bo musiały. Teraz nowe osoby nie są w stanie dorównać ich umiejętnościom i doświadczeniu”

Przedstawiciel branży owocowo – warzywnej i dań gotowych

„Nowi niewykwalifikowani pracownicy mają, często wygórowane żądania płacowe. Żądania pracowników nie są adekwatne do sytuacji na rynku pracy.”

Przedstawiciel branży owocowo – warzywnej i dań gotowych

„Mamy podpisane umowy z gorzelniami. W przypadku niedoboru surowca cena gwałtownie idzie w górę. Niższe ceny nie są odczuwalne przez klienta, dlatego, że ich obniżka nie jest zjawiskiem trwałym”.

Przedstawiciel branży napojów

Część trzecia badania panelowego

W tej części przedsiębiorcy dokonali analizy otoczenia konkurencyjnego. Zadaniem przedsiębiorstw było:

- ocenienie działań konkurencji na rynku, na którym funkcjonują,
- wskazanie na działania podnoszące konkurencyjność przedsiębiorstw sektora spożywczego,
- określenie czy działanie w warunkach gospodarki globalnej zwiększa czy też zmniejsza ryzyko działania,
- określenie stopnia, w jakim wykwalifikowana kadra może wpłynąć na konkurencyjność przedsiębiorstwa,
- udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy zewnętrzne wsparcie finansowe (środki UE) może przyczynić się do wzrostu konkurencyjności Państwa przedsiębiorstw,
- określenie stopnia ryzyka pojawienia się silnej konkurencji na rynku, na którym działają.

Sektor spożywczy jest branżą bardzo dynamiczną, a oddziaływanie konkurencji jest bardzo silne. Każdy stopień rywalizacji uznano za bardzo istotny. Zdaniem przedsiębiorstw nie można lekceważyć konkurencji lokalnej, ale odczuwalne są także działania firm globalnych. Przedsiębiorstwa stanowią integralną część rynku nie tylko lokalnego, ale także krajowego, a niektóre nawet międzynarodowego. Tak jest na przykład w branży alkoholowej, która w naszym regionie stała się częścią międzynarodowych struktur korporacyjnych.

Niektóre z przedsiębiorstw zderzają się konkurencją znanych marek krajowych czy zagranicznych bezpośrednio w miejscu sprzedaży. Muszą więc walczyć nie tylko o miejsce na rynku czy półce sklepowej, ale także o miejsce w świadomości konsumentów.

Przedsiębiorstwa odnosząc się do instrumentów konkurowania w aspekcie ich skuteczności, zwracają uwagę na to, iż na rynku liczy się głównie innowacyjność nie tylko technologiczna, (mamy bowiem do czynienia

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

z symptomami przeinwestowania w sektorze), ale innowacyjność produktowa. Przedsiębiorstwa jednoznacznie podkreślają, iż konkutowanie na rynku pobudza i kreuje postawy innowacyjne, wpływając tym samym na rozwój sfery marketingu.

Przedsiębiorstwa uznały, iż aby być konkurencyjnym cenowo trzeba dbać o określony poziom kosztów produkcji i dystrybucji. Biorąc pod uwagę ograniczoną siłę nabywczą konsumentów oraz ich wysoką siłę przetargową ważne jest, aby utrzymywać określone poziomy cen. Dla niektórych przedsiębiorstw konkurencja cenowa nadal pozostaje istotną firmą konkutowania. Niskie ceny konkurentów, wykluczyły niektóre z reprezentowanych przedsiębiorstw z walki o klientów w określonych segmentach rynku.

Okazuje się, iż na siłę i skuteczność konkutowania mają wpływ procesy koncentracyjne. Branża w sektora spożywczego nadal pozostaje rozdrobniona, dla przykładu lokalny lider w branży mięsnej nie osiąga nawet 10% udziału w rynku. Ograniczona koncentracja wpływa również na rozwój drobnej wytwórczości, co zmniejsza bariery wejścia do sektora i w długim okresie czasu może przyczyniać się do zmniejszenia siły konkurencyjnej głównych przedstawicieli sektora.

Uczestniczący w badaniu przedsiębiorcy, zwrócili również uwagę na to, że kwestia terytorialnego podziału rynku zaciera się. Można być bardziej znanym czy rozpoznawalnym w danym regionie, ale na regionie nie można poprzestawać. Warto jest natomiast w strategii konkutowania wykorzystywać możliwości, jakie daje region. Chodzi tu o kwestie ekologiczne czy sąsiedztwo w pobliżu rynków wschodnich.

Zwrócono również uwagę na to, iż zdolności konkurencyjne mogą rozkładać się różnie na różne branże sektora spożywczego. Dla przykładu branża alkoholowa ma silnie ukształtowane marki produktowe, takie jak na przykład Żubrówka czy Absolut. Branża mięsna opiera się głównie na markach handlowych, trudno podlegających procesowi różnicowania (na przykład polędwica sopocka czy krakowska sucha). Determinuje to konieczność tworzenia marek własnych, co nie jest łatwe, ale z drugiej strony wymusza jakościowe różnicowanie produktu.

Przedsiębiorstwa zwracają również uwagę na to, iż marki zagraniczne wyrobów spożywczych dość łatwo akceptuje nasz rynek. Świadczy to o dużych umiejętnościach producentów zagranicznych, którzy starają się budować swoją przewagę wykorzystując chętnie akceptowane przez Polaków cechy produktów, takie jak tradycja czy polski smak. Uczestnicy badania stwierdzili zgodnie, iż znaczenie ma moment wejścia z produktem na rynek. Bycie pierwszym wpływa na wzrost sprzedaży i lepszą rozpoznawalność.

Na pytanie czy fundusze unijne mogą wpłynąć na zwiększenie konkurencyjności przedsiębiorstw branży spożywczej, odpowiedź była jednoznaczna. Firmy dostrzegają takie możliwości, ale jednocześnie dość surowo oceniają kierunki pomocy strukturalnej. Uważają, iż powinna być ona bardziej ukierunkowana i usystematyzowana. Pozytywnie odnoszą się natomiast do wpływu funduszy na podnoszenie kwalifikacji kadry.

Wybrane cytaty z części trzeciej

„Na naszym rynku spada sprzedaż dań gotowych. Nie utrzymaliśmy się na tym rynku. Konkurencja okazała się lepsza. Inni potrafią wytwarzać produkty taniej, np. pasztet konkurencji kosztuje nawet połowę taniej. Teraz musimy podejmować działania, które będzie wzmacniać markę.”

Przedstawiciel branży owocowo – warzywnej i dań gotowych

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

„My jako grupa mamy wiele importowanych wyrobów. Stosowana jest reklama ukryta Carlo Rossi. Zmieniają się gracze rynkowi.”

Przedstawiciel branży napojów

„W branży mięsnej lepiej są w stanie promować się liderzy: Grupa Animex czy Sokołów. Kreowanie wizerunku jest utrudnione. Branża jest rozdrobniona. Lider nie ma nawet 10%.”

Przedstawiciel branży mięsnej

„W branży alkoholowej konsolidacja jest bardzo widoczna. Rynek hurtowni skurczył się z 1000 do 200.”

Przedstawiciel branży napojów

„W branży mięsnej był pewien terytorialny podział rynku. Teraz się wszystko zmienia.”

Przedstawiciel branży mięsnej

„Nowatorstwo, innowacyjność w tym innowacje marketingowe, bez względu na posiadany park maszynowy są najważniejsze. W branży mięsnej nie ma marek produktowych są tylko marki kategorii produktów i marki producentów. Do momentu, kiedy jako pierwsi weszliśmy na rynek z salcesonem wędzonym, odnotowywaliśmy ogromne przyrosty sprzedaży.”

Przedstawiciel branży mięsnej

„Inwestycje są ważne ale zawsze można przeinwestować”

Przedstawiciel branży mięsnej

„Wykorzystanie środków unijnych tak, ale na konkretny cel, tak jak w przypadku Danii.”

Inny przedstawiciel branży mięsnej

„Jesteśmy dobrym rynkiem dla firm zagranicznych. Firma Zimbo dla przykładu zaistniała bardzo mocno na rynku i mimo tego, że to firma zagraniczna to zaczęła robić polskie produkty.”

Przedstawiciel branży mięsnej

Część czwarta badania fokusowego

Celem tej części było przeprowadzenie oceny stanu, struktury i jakości zatrudnienia. Przedsiębiorcy zostali poproszeni o:

- ocenę jakości zatrudnienia, poziomu wykształcenia i umiejętności pracowników,
- wskazanie na przeważające formy zatrudnienia,
- ocenę poziomu umiejętności i kwalifikacji pracowników,
- określenie stopnia stabilności zatrudnienia,
- stopnia potrzeb szkoleniowych,

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

- określenie wpływu zmian gospodarczych na potrzebę doskonalenia pracowników i samych przedsiębiorców,
- określenie poziomu możliwości zwiększenia poziomu zatrudnienia,
- stosunku do zatrudniania absolwentów, osób w wieku przedemerytalnym i niepełnosprawnych.

Przedsiębiorcy wskazali, iż w większości reprezentowanych przez nich branż, poziom zatrudnienia ma charakter sezonowy. W sezonie wzrasta zapotrzebowanie na pracowników, wykonujących szybko i sprawnie proste czynności. W takich sytuacjach przedsiębiorstwa posiłkują się pomocą Agencji Pracy Tymczasowej.

Firmy dostrzegają istotę znaczenia kwalifikacji pracowników. Dotyczy to wspomnianych już wcześniej fachowców pionu produkcyjnego. Niestety nie ma ludzi o wymaganym poziomie kwalifikacji na rynku pracy. Urzędy Pracy i instytucje pośredniczące nie są w stanie pomóc w znalezieniu takich osób. Oznacza to, iż przedsiębiorstwa muszą same stać się współkreatorami rynku pracy. Znaczenia nabiera marketing personalny, którego celem jest tworzenie pracowników przywiązanych do miejsca pracy i nabywających stosownych doświadczeń. Dlatego reprezentanci firm zgodnie twierdzą, iż inwestowanie w kapitał ludzki jest obecnie priorytetem. Szczególnego znaczenie nabiera średnia kadra menedżerska funkcjonująca pomiędzy kierownictwem wyższego szczebla a personelem technicznym. Ich umiejętności są zdaniem przedsiębiorców najważniejsze w tworzeniu pozytywnych relacji w miejscu pracy, budowaniem odpowiedniej atmosfery, a tym samym wpływaniem na wydajność pracy. Przedsiębiorcy wskazują na większe znaczenie motywatorów pozafinansowych w kreowaniu środowiska pracy.

Firmy zatrudniają absolwentów, nie wykluczają ich zatrudnienia na zasadzie umów długookresowych w swoich przedsiębiorstwach, w przypadku, jeżeli ich umiejętności są dla nich ważne. Przedsiębiorcy nie mają negatywnego stosunku do zatrudniania osób znajdujących się w grupie najbardziej zagrożonej bezrobociem. Biorąc pod uwagę doświadczenia pracowników, zatrudnieni w przedsiębiorstwach produkcyjnych fachowcy są często w wieku przedemerytalnym. Ich rola polega również na przekazywaniu doświadczeń, szczególnych umiejętności i wiedzy młodszej kadrze. Jeżeli chodzi o zatrudnianie osób niepełnosprawnych to przedsiębiorstwa nie dostrzegają barier światopoglądowych a raczej bariery formalno-prawne. Przedsiębiorstwa analizowanego sektora nie są zakładami pracy chronionej, a wykonywane w ich warunkach czynności produkcyjne wymagają dużej sprawności manualnej. Zatrudnianie niepełnosprawnych na stanowiskach biurowych łączy się z określonymi wymogami infrastrukturalnymi, na które firm nie stać.

Przedsiębiorstwa deklarują nie tylko chęć, ale konieczność podwyższania kwalifikacji pracowników. Przedstawiciele wszystkich reprezentowanych branż realizują plany szkoleniowe.

W przedsiębiorstwach dominują stabilne formy zatrudnienia. Są to umowy pracy na czas określony i nieokreślony. Kryzys, jak już wspomniano, wpłynął na zmniejszenie stanu zatrudnienia i zmiany w jego strukturze, ale sytuacja powoli się stabilizuje. Niektóre z przedsiębiorstw współpracują ze szkołami zawodowymi i w ramach zakładu pracy realizują praktyki. Jednak zdobywane w czasie edukacji zawodowej umiejętności uczniów są oceniane bardzo krytycznie.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Wybrane cytaty z części czwartej

„Nie sprzyja nam sezonowość zatrudnienia i faktem jest, iż brakuje nam fachowców.”

Przedstawiciele branży mięsnej

„Myślę, iż w tej kwestii my sami możemy mieć wpływ na niekorzystną sytuację na rynku pracy. Możemy sami wpływać na zwiększenie kwalifikacji naszych pracowników poprzez szkolenia, współuczestniczenie w procesie podwyższania kwalifikacji czy tworzeniem odpowiedniej atmosfery i środowiska pracy. Należy zwracać uwagę na istotę motywatorów pozafinansowych, które budują dobre relacje pracownika z firmą. Duża odpowiedzialność w tym zakresie leży po stronie menedżerów niższego szczebla.”

Przedstawiciel branży owocowo – warzywnej oraz dań gotowych

„W takiej niestabilnej sytuacji posilkujemy się agencją pracy tymczasowej. Praca u nas ma charakter sezonowy. Zatrudniamy w sezonie około 100 osób poprzez agencję.”

Przedstawiciel branży owocowo – warzywnej oraz dań gotowych

„Produkcję alkoholi opieramy się na kadrze sprawdzonej. Nasza sytuacja jest specyficzna. Pakiet przejęcia był raczej korzystny. Również korzystamy z usług Agencji Pracy w szczególnych sytuacjach.”

Przedstawiciel branży napojów

„Mieliliśmy kłopot ze znalezieniem autoklawisty. Nawet przy zaproponowaniu większego wynagrodzenia nie znalazł się nikt chętny. Zbyt duża odpowiedzialność przy niewystarczających umiejętnościach. Nie było żadnego zgłoszenia. Teraz nastawiamy się na szkolenia sił sprzedażowych. Chcemy włączyć kadrę średniego szczebla do większego zaangażowania w sprawę firmy.”

Przedstawiciel branży owocowo – warzywnej oraz dań gotowych

„Dobrzy pracownicy przekazują dobrą wiedzę. Mogą wpływać na jakość pracy innych.”

Inny przedstawiciel branży mięsnej

„Poziom wykształcenia jest zadowalający. Rokrocznie organizowane są szkolenia. Umiejętności pracowników już sprawdzonych są uzupełniane. „

Przedstawiciel branży alkoholowej

„Oprócz stanowisk specjalistycznych to umiejętności kadry pozostałej są na dobrym poziomie. Koncentrujemy się na kadrze handlowej.”

Przedstawiciel branży owocowo – warzywnej oraz dań gotowych

„Problem ludzi do pracy nie dotyczy pracy biurowej a kadry produkcyjnej. Jest to grupa często rotująca się. My

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

współpracujemy ze szkołami zawodowymi i wykorzystujemy młodych ludzi do prostych czynności. Trudności dotyczą specjalistów. Umiejętności naszej kadry produkcyjnej są bardzo wysoko oceniane przez zagranicznych kontrahentów. Posiadamy unikalne umiejętności, które jest dostrzegane przez innych.”

Przedstawiciel branży mięsnej

„Otoczenie wmusza innowacyjne działania. Dotyczy to również podnoszenia kwalifikacji pracowników.”

Przedstawiciel branży owocowo - warzywnej

„Niepełnosprawność ruchowa jest przeszkodą. Nie jesteśmy zakładami pracy chronionej. Nie jesteśmy w stanie spełnić wszystkich warunków pracy dla takich osób.”

Przedstawiciel branży mięsnej

4.3. Analiza SWOT oraz identyfikacja kluczowych czynników rozwoju sektora spożywczego

Analizę czynników rozwoju sektora spożywczego przeprowadzono w oparciu o analizę literatury, badania ankietowe, analizę SWOT oraz badania panelowe z ekspertami. W analizie tej ważne jest określenie strategicznej pozycji branży. W tym celu sporządzona została analiza SWOT.

Analiza SWOT dla sektora spożywczego w województwie podlaskim powstała w oparciu o:

- analizę danych statystycznych określających stan badanego sektora w Polsce i regionie,
- prognozy rozwoju sektora do 2013 roku,
- opinie przedstawicieli przedsiębiorstw sektora wyrażone w badaniach ankietowych oraz badaniu fokusowym.

Uwzględnione również zostały prognozy ogólnogospodarcze oraz zjawiska w otoczeniu przedsiębiorstw, wynikające z procesów gospodarczych w ujęciu lokalnym, krajowym jak i międzynarodowym. Analizę zawiera tabela 45.

Tabela 45. Analiza SWOT dla sektora spożywczego w województwie podlaskim

Silne strony	Słabe strony
• silna kadra zarządcza, • tradycje przemysłowe, • wytwarzanie produktów w regionie atrakcyjnym ekologicznie, co zwiększa szanse konkurencyjności wyrobów i pozwala na skuteczniejsze pozycjonowanie oferty, • posiadanie rozpoznawalnych lokalnych marek produktowych, szczególnie w produkcji mięsa i napojów • wysoki poziom jakości wyrobów i usług, • rozwój własnych sieci sprzedaży , • wdrożone systemy zarządzania jakością, • zdolność wprowadzania nowych produktów na rynek, • bogata oferta asortymentowa, • wysoka sprawność logistyczna,	• niski stopień inwestycji, • sezonowość produkcji, • niezadowalający poziom działań marketingowych, • wykreowane marki mają charakter marek regionalnych, • brak wykwalifikowanej kadry produkcyjnej, • niedostateczne zaangażowanie w projekty unijne, • niska świadomość w pozyskiwaniu środków zewnętrznych, • brak powiązań instytucjonalnych z otoczeniem biznesowym i naukowym, • fluktuacje zatrudnienia, • brak możliwości planowania długookresowego,

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

- wysoki poziom uzbrojenia technicznego, - zadowalający poziom eksportu,	- niska wiedza o zachowaniach nabywców, - niski stopień powiązań integracyjnych,
Szanse	Zagrożenia
- wzrost gospodarczy ponad dwuipółkrotnie szybszy niż w krajach UE, - rozszerzenie rynków zbytu w związku z przystąpieniem polski do UE, - położenie blisko rynków wschodnich sprzyjające rozwojowi współpracy, - rozwój procesów koncentracyjnych, - deklarowane zorientowanie się klientów w stronę produktów rodzimego pochodzenia, - efektywne wykorzystanie środków z funduszy UE, - poprawa dochodów ludności skutkująca wzrostem popytu na produkty spożywcze, - popularyzacja zdrowego stylu życia i odżywiania się zwiększająca popyt na zdrową żywność, - wykorzystanie klastrów i innych form organizacyjnych do podniesienia innowacyjności, wspólnego rozwiązywania problemów, szybkiej reakcji na potrzeby rynku i łatwiejszego dostępu do unijnych funduszy, - pojawianie się drobnych wytwórców żywności wchodzących w nisze rynkowe tworzące nową jakość produktu żywnościowego,	- wzrost cen hamujący popyt na żywność, - kryzys gospodarczy, - zmniejszanie się liczby ludności w województwie podlaskim, - niestabilny system podatkowy i prawny, - coraz szybsze tempo zmian potrzeb konsumentów, - mniejsza siła nabywcza klientów na rynku podlaskim w porównaniu z rynkiem krajowym, - odpływ wykwalifikowanej siły roboczej poza granice kraju, - wysoka cenowa i dochodowa elastyczność popytu

Źródło: opracowanie własne.

Główne wnioski wynikające z analizy SWOT:

1. Sektor spożywczy w województwie podlaskim ma charakter dynamiczny – jego funkcjonowanie uzależnione jest od wielu czynników o charakterze egzo i endogenicznym.
2. Przedsiębiorstwa sektora nadal powinny wykorzystywać szanse wynikające z położenia geograficznego, w kontekście zwiększonych możliwości współpracy z rynkami wschodnimi jak również biorąc pod uwagę walory środowiskowe.
3. Efektywność działalności rynkowej wiąże się nie tylko ze zwiększaniem jakości produktu, ale także całościowym wyróżnianiem oferty. Ważna jest aktywność marketingowa przedsiębiorstw zorientowana na kreowanie marek, rozszerzanie rynków zbytu oraz wchodzenie w nisze rynkowe.
4. Szans rozwoju sektora można dopatrywać w procesach integracyjnych i konsolidacyjnych zarówno wewnątrz sektora jak i we współpracy z instytucjami jego otoczenia (np. uczelniami wyższymi, szkołami średnimi). Takie tendencje mogą wpłynąć na lepszą organizację rynku i większą siłę przetargową przedsiębiorstw w sektorze. Dalszą konsekwencję mogą stanowić wspólne przedsięwzięcia promocyjne i marketingowe (jak na przykład tworzenie nowych marek produktowych).

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

5. Możliwości rozwoju przedsiębiorstw można dopatrywać się z jednej strony w postępujących procesach konsolidacyjnych i koncentracyjnych, z drugiej strony istnienie możliwości rozwoju małych firm nastawionych na potrzeby lokalnych odbiorców.
6. Przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego są w stanie wykorzystywać szanse dzięki silnym stronom potencjału wewnętrznego. Biorąc jednak pod uwagę dynamikę rynku, silne strony nie zawsze równoważą przeciwdziałanie zagrożeniom. Wynika to z lokalnego charakteru wielu podmiotów.

Wybór czynników kluczowych, czyli najważniejszych poprzedzono sporządzeniem listy wszystkich czynników oddziałujących na rozwój sektora spożywczego. Z opracowanej listy czynników rolę ekspertów pracujących w panelu dyskusyjnym było wybranie 2 najważniejszych czynników.

W tabeli przedstawiono wykaz czynników oddziałujących na rozwój sektora spożywczego, które zostały przyporządkowane do jednej z pięciu grup:

- czynniki społeczne,
- czynniki technologiczne i organizacyjne,
- ekonomiczne,
- środowiskowe,
- polityczno-prawne.

Wymienione w tabeli 46 czynniki dotyczą zarówno sytuacji wewnętrznej sektora jak i zewnętrznego otoczenia. Mogą one stanowić stymulanty lub destymulanty rozwoju sektora spożywczego.

Tabela 46. Wykaz czynników oddziałujących na rozwój sektora spożywczego

Czynniki społeczne
S1: Zasoby kadrowe; kompetencje, kwalifikacje kadry
S2: Popyt na produkty żywnościowe
S3: Styl życia determinujący dietę i sposób odżywiania
S4: Coraz silniejsza pozycja przetargowa odbiorców
S5: Skuteczny system promocji/reklamy/marketingu
S6: Wielkość dochodów przeznaczanych na żywność
S7: Bezpieczeństwo żywności
S8: Struktura demograficzna konsumentów
S9: Tradycje żywieniowe
S10: Mobilność pracy
Czynniki technologiczne i organizacyjne
T1: Dostęp do nowoczesnych technologii, maszyn i urządzeń, w tym technologii informatycznych
T2: Infrastruktura logistyczna
T3: Rozwój transportu i infrastruktury transportowej w regionie
T4: Zróżnicowana oferta produktowa
T5: Wysoka jakość produktów żywnościowych
T6: Wysoka jakość obsługi klienta
Ekonomiczne
E1: Rozwój światowej gospodarki
E2: Globalizacja
E3: Regionalizm
E4: Wzrost dochodów ludności
E5: Koszty produkcji
E6: Różnorodność form zatrudniania (telepraca, praca w niepełnym wymiarze czasu pracy)
E7: Sytuacja ekonomiczna podmiotów w branży

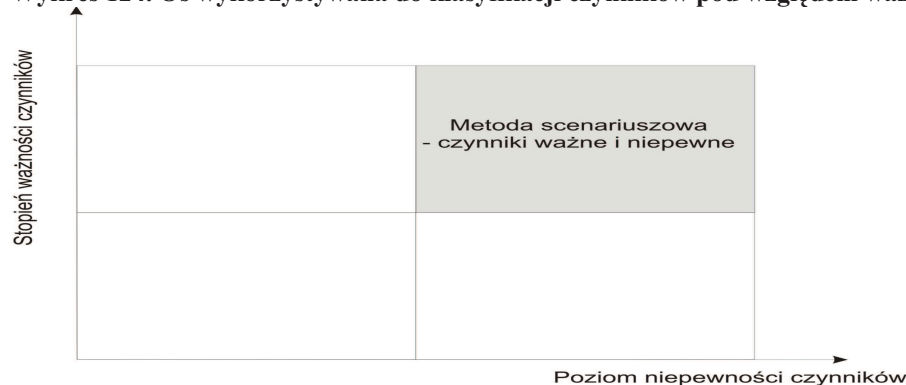
**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

E8: Skłonność do inwestowania
E9: Koszty zatrudnienia
E10: Rosnąca koncentracja i konsolidacja branży
E11: Konkurencja ze strony firm krajowych
E12: Konkurencja ze strony firm międzynarodowych
E13: Wysokie ceny surowców
E14: Niedostateczna podaż surowca
E15: Niestabilność kursu waluty
E16: Zatory płatnicze, problemy z płynnością
E17: Dostępność środków na finansowanie działalności
E18: Rozwój szarej strefy
E19: Innowacyjność (np. nowe produkty, usługi)
E20: Monopolizacja rynku
E21: Ograniczona pojemność rynku
E22: Koszty produkcji i dystrybucji
Środowiskowe
Ś1: Jakość ekologiczna przestrzeni produkcyjnej
Ś2: Stan zanieczyszczenia środowiska
Ś3: Położenie/lokalizacja prowadzonej działalności
Polityczno-prawne
P1: Regulacje prawne związane z prowadzeniem działalności gospodarczej (w kontekście przejrzystości i stabilności oraz wspierania działalności spożywczej
P2: Niesprawność instytucji (np. urzędy skarbowe)
P3: System podatkowy
P4: Polityka międzynarodowa, społeczna, lokalna (w kontekście stabilności)
P5: Stabilna władza
P6: Polityka państwa (np. zrównoważona i bezkonfliktowa)

Źródło: opracowanie własne.

Wybór kluczowych czynników rozwoju sektora spożywczego polegał w pierwszej kolejności na zawężeniu wypracowanej listy czynników i wskazaniu tych, które z jednej strony są ważne, a z drugiej - trudne do przewidywania. Do budowania scenariuszy rozwoju przyjmuje się czynniki istotne, ale niepewne, takie, które trudno prognozować w dłuższej perspektywie czasowej. W trakcie trwania panelu dyskusyjnego eksperci mieli za zadanie przyporządkować każdy z czynników do jednego z czterech pól (wykres 124) zróżnicowanych pod względem ważności i niepewności.

Wykres 124. Oś wykorzystywana do klasyfikacji czynników pod względem ważności i niepewności

Źródło: Kononiuk A., *Metoda scenariuszowa w antycypowaniu przyszłości w kontekście „Narodowego Programu Foresight”*, niepublikowana rozprawa doktorska, Wydział Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2009.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

W wyniku przeprowadzonego panelu dyskusyjnego zidentyfikowane w tabeli 1 czynniki rozwoju zostały przyporządkowane do wyróżnionych w schemacie 1 pól. Wyniki przedstawione zostały na wykresie 125 i w tabeli 2.

Wykres 125. Oś wykorzystywana do klasyfikacji czynników pod względem ważności i niepewności

Źródło: opracowane własne na podstawie prac panelu dyskusyjnego.

Tabela 47. Klasyfikacja czynników pod względem ważności i niepewności

Czynniki ważne i pewne	• zasoby kadrowe, kompetencje, kwalifikacje kadry; • struktura demograficzna konsumentów; • bezpieczeństwo żywności; • jakość ekologicznej przestrzeni produkcyjnej; • położenie/lokalizacja prowadzonej działalności gospodarczej; • innowacyjność (produktowa, procesowe); • zróżnicowana oferta produktów; • wysoka jakość produktów; • wysoka jakość obsługi klienta, • dostęp do nowoczesnych technologii, maszyn, urządzeń, w tym technologii teleinformatycznych; • konkurencja ze strony firm krajowych; • regionalizm;
Czynniki ważne i niepewne	• popyt na produkty żywnościowe; • regulacja prawne związane z prowadzeniem działalności w sferze gospodarczej; • system podatkowy; • skuteczny system promocji; • skłonność do inwestowania; • koszty zatrudnienia; • koszty produkcji i dystrybucji • dostępność środków na finansowanie działalności; • rozwój infrastruktury transportowej w regionie; • sytuacja ekonomiczna podmiotów w branży; • wielkość dochodów przeznaczanych na żywność; • styl życia determinujący dietę i sposób odżywiania; • niestabilność kursu walut; • rozwój światowej gospodarki; • wysokie ceny surowców;

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
 - SEKTOR SPOŻYWCZY**

	• stabilna władza; • infrastruktura logistyczna; • ograniczona pojemność rynku
Czynniki nieważne	• polityka międzynarodowa, społeczna, lokalna; • polityka państwa (zrównoważona, bezkonfliktowa); • mobilność pracy • globalizacja; • szara strefa • niesprawność instytucji publicznych

Źródło: opracowane własne na podstawie prac panelu dyskusyjnego.

W trakcie dyskusji panelowej z ekspertami z listy czynników za kluczowe, czyli ważne i niepewne, uznane zostały dwa czynniki:

- 1) Koszty produkcji i dystrybucji E22.
- 2) Ograniczona pojemność rynku E21.

4.4. Scenariusze rozwoju sektora spożywczego

W oparciu o dwa wyróżnione czynniki 1) koszty produkcji i dystrybucji oraz 2) ograniczoną pojemność rynku w regionie zbudowane zostały 4 scenariusze rozwoju sektora spożywczego (wykres 126):

Scenariusz 1: Dynamicznego rozwoju;

Scenariusz 2: Rozwój selektywny (w oparciu o wybrane segmenty rynku);

Scenariusz 3: Rozwój w oparciu o przewagę kosztową;

Scenariusz 4: Ograniczony rozwój.

Wykres 126. Scenariusze rozwoju sektora spożywczego z uwzględnieniem dwóch kluczowych czynników

Źródło: opracowanie własne.

Charakterystykę opracowanych scenariuszy rozwoju przedstawiono w tabeli 48 określając ich wpływ na kształtowanie się elementów trendów ekonomicznych, społecznych i środowiskowych.

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

Tabela 48. Szczegółowa charakterystyka scenariuszy rozwoju

Scenariusz	Scenariusz 1: Dynamiczny rozwój	Scenariusz 2: Rozwój selektywny (oparty o wybrane segmenty rynku)	Scenariusz 3: Rozwój w oparciu o przewagę kosztową	Scenariusz 4: Ograniczony rozwój
Trendy ekonomiczne				
Rozwój sektora spożywczego	szybki	stabilny, powolny	średni	słaby
Inwestycje w sektorze spożywczym	napływ inwestycji krajowych i zagranicznych	ograniczony napływ inwestycji spowodowany zróżnicowaną opłacalnością branż	Napływ inwestycji do firm posiadających przewagę kosztową	Brak inwestycji zagranicznych, poziom inwestycji krajowych bez zmian
Pozycja konkurencyjna	Zdecydowana poprawa pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstw w sektorze	Zwiększona konkurencyjność przedsiębiorstw w atrakcyjnych segmentach rynku	Zwiększenie pozycji konkurencyjnej firm o niskich kosztach produkcji i dystrybucji	Ograniczenie zdolności konkurowania; pogarszająca się pozycja konkurencyjna
Rozwój przedsiębiorczości	Silny rozwój przedsiębiorczości w branży spożywczej	Rozwój przedsiębiorczości w wybranych segmentach rynku	Rozwój przedsiębiorczości ukierunkowany na obniżkę kosztów i cen	Zahamowanie rozwoju sfery przedsiębiorczości
Rozwój innych branż i sektorów	Silny rozwój sektorów i branż związanych z zapleczem surowcowym dla przemysłu spożywczego	Rozwój dotyczący atrakcyjnych segmentów rynku	Rozwój branż związanych z zapleczem surowcowym oferujących produkty atrakcyjne cenowo	zahamowanie lub bardzo słaby rozwój sektorów i branż związanych z zapleczem surowcowym dla przemysłu spożywczego
Trendy społeczne				
Zatrudnienie	wysokie, stabilne	Selektywny wzrost	Powolny wzrost	Stagnacja lub spadek
Siła przetargowa sieci handlowych	Zmniejsza się	Zmniejsza się w atrakcyjnych segmentach rynku	Powolny wzrost	Bardzo wysoka
Poziom płac w sektorze	Wzrost płac	Wzrost płac w wybranych branżach	Stabilny poziom płac	Spadek poziomu płac
Lojalność konsumentów	Wzrost postaw lojalnościowych	Lojalność uzależniona od przynależności w określonych segmentach rynku	Lojalność ukierunkowana na okazje cenowe	Zmniejszona lojalność
Skłonność do innowacji	Wysoka	Wysoka w atrakcyjnych segmentach rynku	Innowacje ukierunkowane na obniżkę kosztów	Brak postaw innowacyjnych
Skłonność do podwyższania kwalifikacji	Wysoka	Zróżnicowana, uzależniona od atrakcyjności branży w ramach sektora	Ukierunkowana na nowoczesne technologie	niska
Trendy środowiskowe				
Walory i zasoby środowiska	Zagrożenie walorów i zasobów środowiska	Mniejszy stopień zagrożenia – dotyczący rozwoju w określonych segmentach rynku	Mniejszy ze względu na koszty ochrony środowiska	Zachowanie walorów i zasobów środowiska
Trendy technologiczne				
Rozwój nowych technologii	Dynamiczny rozwój nowych technologii	Selektywny rozwój nowych technologii	Rozwój technologii ukierunkowany na obniżkę kosztów	Zahamowany rozwój nowych technologii

Źródło: opracowanie własne.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Scenariusz 1: Dynamicznego rozwoju

Scenariusz dynamicznego rozwoju sektora spożywczego charakteryzuje szybki wzrost całego sektora. Przewiduje napływ inwestycji i wzrost poziomu płac. Tak dynamiczne otoczenie rynkowe wpłynie na umacnianie pozycji konkurencyjnej firm przy jednoczesnym sprzyjaniu rozwojowi przedsiębiorczości. Takie warunki zapewnią również rozwój branż związanych z tworzeniem zaplecza surowcowego dla przemysłu spożywczego. Dynamiczny rozwój odnosi się także do tworzenia pozytywnych relacji z otoczeniem społecznym zarówno w sferze budowania trwałych relacji z klientami jak i pracownikami przedsiębiorstw sektora. Stworzone warunki będą sprzyjać budowaniu postaw lojalnościowych klientów i zmniejszać stopień uzależnienia od dostawców. Ogniwa producenckie i handlowe umocnią swoją pozycję na rynku, co wpłynie na zmniejszanie się siły przetargowej dostawców surowca. Scenariusz przewiduje również dynamiczny rozwój nowych technologii w rozwoju sektora spożywczego. Jedyne zagrożenie będzie stanowić tutaj nadmierna eksploatacja środowiska naturalnego, którego walory są istotne z punktu widzenia produkcji wyrobów spożywczych w województwie podlaskim.

Scenariusz 2: Rozwój oparty o wybrane segmenty rynku

Scenariusz rozwoju selektywnego (opartego o wybrane segmenty rynku) dotyczy rozwoju tych przedsiębiorstw, które działają w wybranych i jednocześnie atrakcyjnych segmentach rynku. Napływ inwestycji będzie ukierunkowany na przedsiębiorstwa działające tylko w rentownych segmentach. Trwałą pozycję konkurencyjną osiągną te przedsiębiorstwa, które umocnią właściwą dla nich pozycję w ściśle określonej przestrzeni rynkowej. Selektywny charakter będzie miał również rozwój branż i sektorów związanych z tworzeniem zaplecza surowcowego dla przemysłu spożywczego. Taki scenariusz ukierunkuje rozwój strategiczny przedsiębiorstw oparty na specjalizacji rynkowej i produktowej.

Scenariusz 3: Rozwój w oparciu o przewagę kosztową

Scenariusz rozwoju w oparciu o przewagę kosztową, będzie atrakcyjny dla przedsiębiorstw nastawionych na obniżkę kosztów produkcji oraz będących liderami kosztowymi. Otoczenie rynkowe będzie sprzyjać kreowaniu wrażliwości cenowej, a głównym instrumentem konkurowania okaże się cena. Inwestycje w branże ukierunkowane zostaną na obniżkę kosztów, a baza surowcowa dla przemysłu rozwinie się tylko wówczas, jeżeli dostawcy będą w stanie zapewnić tani surowiec. Skłonność do innowacji oraz rozwój techniki i technologii będzie ściśle ukierunkowany na obniżkę kosztów produkcji.

Scenariusz 4: Słabnący rozwój

Scenariusz ograniczonego rozwoju zdecydowanie zmniejszy aktywność przedsiębiorstw we wszystkich obszarach jego działalności. Będzie to wynikiem ograniczonej pojemności rynku, jak również rosnących kosztów produkcji i handlu. Rozwój przedsiębiorstw sektora spożywczego zostanie zahamowany poprzez malejącą atrakcyjność otoczenia zewnętrznego, osłabiając tym samym relacje z klientami i dostawcami. Branża

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

zacznie się kurczyć, przestaną rozwijać się sektory usług komplementarnych. Siła konkurencyjna przedsiębiorstw zmniejszy się, w obliczu rosnącej siły przetargowej klientów.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

5. Formy i możliwości wsparcia sektora spożywczego ze środków krajowych i unijnych

Proces integracji z UE wpłynął w istotny sposób na warunki funkcjonowania przedsiębiorstw. Stworzył nowe możliwości rozwoju ale także zwiększył stopień trudności w budowaniu pozycji firm na rynku. Dopływ środków finansowych jest niewątpliwie czynnikiem sprzyjającym budowaniu pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstwa. Mimo powszechnie dostępnych informacji o możliwościach i warunkach uzyskania wsparcia finansowego ze środków unijnych wiele przedsiębiorstw zgłasza zbyt niski poziom wiedzy na ten temat.

Niniejszy rozdział jest próbą zebrania i przedstawienia w możliwie najbardziej wyraźny sposób podstawowych programów wsparcia finansowego przedsiębiorstw przemysłu spożywczego, szczególnie w zakresie branż mięsnej, owocowo-warzywnej i produkcji napojów.

Działania zawarte w programie Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2007-2013

W pierwszej osi programu, dotyczącej poprawy konkurencyjności sektora rolnego i leśnego zawarte jest działanie: „**Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej**”. Celem tego działania jest poprawa konkurencyjności przedsiębiorstw w sektorze przetwórstwa i wprowadzania do obrotu produktów rolnych, uwarunkowana wzrostem wartości dodanej, jakości produkcji, obniżaniem kosztów oraz rozwojem nowych produktów, procesów i technologii produkcji, jak również poprawa warunków produkcji w odniesieniu do obowiązujących lub nowoprowadzanych standardów [27].

Pomoc finansowa w ramach tego działania udzielana jest na realizację projektów związanych z modernizacją lub budową zakładów przetwórstwa produktów rolnych lub infrastruktury handlu hurtowego produktami rolnymi. Wsparcie dotyczy inwestycji, których celem jest poprawa ogólnych wyników przedsiębiorstw, warunków ochrony środowiska, a w przypadku mikroprzedsiębiorstw, dostosowanie do nowoprowadzanych norm wspólnotowych.

W zakresie przemysłu spożywczego pomocą objęte są inwestycje w przetwórstwie mleka (z wyjątkiem produkcji masła), mięsa, owoców i warzyw (z wyjątkiem produkcji napojów winopodobnych i winopochodnych), zbóż (z wyjątkiem produkcji słodu), ziemniaków, jaj, miodu lnu i konopi, roślin oleistych, wysokobiałkowych, przetwarzania produktów rolnych na cele energetyczne, a także usługowego zamrażania wraz z przechowywaniem produktów rolnych.

Pomocą finansową są także objęte projekty dotyczące sprzedaży hurtowej produktów rolnych: owoców i warzyw, kwiatów i roślin, mleka i wyrobów mleczarskich, zboża oraz materiału siewnego roślin rolniczych i warzywnych.

O dofinansowanie projektów inwestycyjnych może się ubiegać osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna nie posiadająca osobowości prawnej, która:

- posiada zarejestrowaną działalność w zakresie przetwórstwa lub wprowadzania do obrotu produktów rolnych,

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

- działa jako przedsiębiorca wykonujący działalność jako małe lub średnie przedsiębiorstwo¹³ lub przedsiębiorstwo zatrudniające mniej niż 750 pracowników,
- lub przedsiębiorstwo, którego obrót nie przekracza równowartości w zł 200 mln Euro.

Należy w tym miejscu dodać, że w pierwszym okresie wdrażania opisywanego działania, ograniczony dostęp do pomocy będą miały przedsiębiorstwa, które już korzystały z działania „Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych” Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich w latach 2004-2006”.

Pomoc finansowa może być przyznana na inwestycje obejmujące w szczególności:

1. Inwestycje materialne:
 - a) budowę, modernizację lub przebudowę budynków lub budowli stanowiących infrastrukturę zakładów przetwórstwa lub handlu hurtowego produktami rolnymi,
 - b) zakup lub instalację maszyn lub urządzeń do przetwarzania, magazynowania lub przygotowania produktów do sprzedaży,
 - c) zakup lub instalację aparatury pomiarowej, kontrolnej oraz sprzętu do sterowania procesem produkcji lub magazynowania,
 - d) zakup specjalistycznych środków transportu,
 - e) zakup lub instalację urządzeń służących poprawie ochrony środowiska.
2. Inwestycje niematerialne:
 - a) zakup oprogramowania służącego zarządzaniu przedsiębiorstwem oraz sterowaniu procesem produkcji i magazynowania,
 - b) wdrożenie procedury systemów zarządzania jakością,
 - c) przygotowanie dokumentacji technicznej projektu,
 - d) przygotowanie biznesplanu,
 - e) opłaty za patenty lub licencje,
 - f) koszty nadzoru urbanistycznego, architektonicznego, budowlanego lub konserwatorskiego.

Pomoc ma formę refundacji części kosztów kwalifikowanych projektu. Maksymalna jej wysokość, przyznana w okresie realizacji PROW jednemu beneficjentowi wynosi 20 mln zł. Wielkość pomocy przyznanej na realizację jednego projektu nie może być niższa niż 100 tys. zł.

Poziom pomocy wynosi maksymalnie:

- 1) 25% kosztów inwestycji kwalifikującej się do wsparcia, realizowanej przez przedsiębiorcę, który nie jest małym lub średnim przedsiębiorcą;
- 2) 40% kosztów inwestycji kwalifikującej się do objęcia pomocą, realizowanej przez przedsiębiorcę wykonującego działalność jako małe lub średnie przedsiębiorstwo;
- 3) 50% kosztów inwestycji kwalifikującej się do objęcia pomocą, realizowanej przez przedsiębiorcę wykonującego działalność jako małe lub średnie przedsiębiorstwo:

¹³ W rozumieniu zalecenia 2003/361/WE (Dz. Urz. L124 z 20.05.2003, s. 36).

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

- który zaopatruje się w surowce na podstawie umów długoterminowych, zawieranych z grupami producentów rolnych lub wstępnie uznanymi grupami lub uznanymi organizacjami producentów owoców i warzyw lub:
- który jest zarejestrowany jako grupa producentów rolnych lub ich związek, lub wstępnie uznana grupa, lub uznana organizacja producentów owoców i warzyw lub:
- który realizuje projekt dotyczący przetwarzania produktów rolnych na cele energetyczne.

Podmioty gospodarcze zainteresowane pomocą finansową ze środków Unii Europejskiej powinny się także zapoznać z innym działaniem zawartym w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. Jest to działanie oznaczone kodem 321: **Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw**. Program kierowany jest do mikroprzedsiębiorstw tzn. podmiotów gospodarczych, które w co najmniej jednym z dwóch ostatnich lat obrotowych [48]:

- zatrudniały średniorocznie mniej niż 10 pracowników oraz
- osiągnęły roczny obrót netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz operacji finansowych nie przekraczający równowartości w zł 2 mln euro, lub suma aktywów jego bilansu sporządzonego na koniec jednego z tych lat nie przekroczyła równowartości w zł 2 mln euro.

Pomoc dotyczy inwestycji związanych z tworzeniem lub rozwojem mikroprzedsiębiorstw położonych na obszarach wiejskich, działających w zakresie [27]:

- usług dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa,
- usług dla ludności,
- sprzedaży hurtowej i detalicznej,
- rzemiosła lub rękodzielnictwa,
- robót i usług budowlanych oraz instalacyjnych,
- usług turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem,
- usług transportowych,
- usług komunalnych,
- przetwórstwa produktów rolnych lub jadalnych produktów leśnych,
- magazynowania lub przechowywania towarów,
- wytwarzania produktów energetycznych z biomasy,
- rachunkowości, doradztwa lub usług informatycznych.

Pojęcie obszarów wiejskich wymaga sprecyzowania. W tym wypadku pomoc może być przyznana jeśli siedziba lub oddział lub miejsce zamieszkania przedsiębiorcy znajdują się:

- a) w miejscowości należącej do:
 - gminy wiejskiej lub
 - gminy miejsko-wiejskiej, w wyłączeniu miast liczących powyżej 5 tys. mieszkańców lub
 - gminy miejskiej, z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców

Powyższe ograniczenia nie dotyczą podmiotów innych niż grupy producentów rolnych, wstępnie uznane grupy producentów owoców i warzyw, uznane organizacje producentów owoców i warzyw oraz podmioty

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

świadczące usługi dla gospodarstw rolnych i leśnictwa, które mogą się ubiegać o pomoc finansową jeżeli położone są:

- a) na obszarach wiejskich zgodnie z najszerszą definicją, tj. miejscowości należącej do:
 - gminy wiejskiej lub
 - gminy wiejsko-miejskiej, z wyłączeniem miast liczących powyżej 20 tys. mieszkańców lub
 - gminy miejskiej, z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców.

Wśród wymogów stawianych podmiotom ubiegającym się o wsparcie znajdują się także poza położeniem:

- konieczność sporządzenia biznesplanu, który przewidywałby utworzenie co najmniej 1 miejsca pracy,
- wnioskodawca w okresie ostatnich 2 lat nie uzyskał pomocy w ramach PO Kapitał Ludzki, działanie „Promocja przedsiębiorczości”,
- operacja jest uzasadniona pod względem ekonomicznym,
- operacja spełnia wymagania wynikające z obowiązujących przepisów prawa, które mają zastosowania do tej operacji.

Poziom pomocy finansowej wynosi maksymalnie 50% kosztów kwalifikowanych operacji i ma formę zwrotu części kosztów po realizacji przedsięwzięcia.

Wysokość pomocy przyznanej na realizację operacji nie może przekroczyć:

- 1) 100 000 zł – jeśli biznes plan przewiduje utworzenie od 1 do 2 miejsc pracy (w przeliczeniu na pełne etaty średniorocznie),
- 2) 200 000 zł – jeśli biznes plan przewiduje utworzenie powyżej 2 i mniej niż 5 miejsc pracy (w przeliczeniu na pełne etaty średniorocznie),
- 3) 300 000 zł – jeśli biznes plan przewiduje utworzenie co najmniej 5 miejsc pracy (w przeliczeniu na pełne etaty średniorocznie).

Maksymalna wysokość pomocy udzielonej jednemu beneficjentowi w okresie realizacji programu nie może przekroczyć 300 000 zł, w przypadku przetwórstwa produktów rolnych lub jadalnych produktów leśnych, kwota maksymalnej pomocy jest ograniczona do 100 000 zł.

Wsparcie przedsiębiorczości, szczególnie małych i średnich przedsiębiorstw w latach 2007-2013 jest możliwe także w ramach 16 regionalnych programów operacyjnych i w większości programów krajowych, takich jak: Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka, Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko, Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej, obejmujący pięć wschodnich województw, między innymi województwo podlaskie [11].

Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego (RPOWP) na lata 2007-2013

Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego ma na celu zmniejszenie różnic społeczno-gospodarczych Podlasia w stosunku do reszty kraju. Realizuje on zapisy zawarte w Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020 i jest spójny z kierunkami rozwoju Polski określonymi w Narodowych

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Strategicznych Ramach Odniesienia 2007-2013, Strategicznymi Wytycznymi Wspólnoty na lata 2007-2013 i założeniami odnowionej Strategii Lizbońskiej [33].

Program określa cele i priorytety, jakie województwo podlaskie będzie realizowało w latach 2007-2013, umożliwia realizację projektów infrastrukturalnych oraz projektów wspierających sektor MSP. Podkreśla rolę innowacyjności, pobudzania przedsiębiorczości i tworzenia miejsc pod inwestycje w regionie a także promuje rozwój infrastruktury transportowej i turystyki.

RPOWP na lata 2007-2013 obejmuje sześć osi priorytetowych:

- I. Wzrost innowacyjności i wspieranie przedsiębiorczości w regionie
- II. Rozwój infrastruktury transportowej
- III. Rozwój turystyki i kultury
- IV. Społeczeństwo informacyjne
- V. Rozwój infrastruktury ochrony środowiska
- VI. Rozwój infrastruktury społecznej

Wsparcie przedsiębiorstw sektora spożywczego jest możliwe w ramach osi priorytetowej I. **Wzrost innowacyjności i wspieranie przedsiębiorczości w regionie, w ramach działania 1.2. Region atrakcyjny inwestycjom oraz 1.4. Wsparcie inwestycyjne przedsiębiorstw.**

Celem działania 1.2 Region atrakcyjny inwestycjom jest stworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorczości, powstawania nowych przedsiębiorstw oraz podniesienie konkurencyjności podlaskich przedsiębiorstw działających zarówno na rynku krajowym jak i zagranicznym. Obejmuje ono dwa poddziałania:

- 1.2.1 tereny inwestycyjne,
- 1.2.2 promocja gospodarcza regionu.

Przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego mogą się ubiegać o wsparcie projektów dotyczących udziału w imprezach targowo-wystawienniczych oraz misjach gospodarczych w kraju i za granicą. Maksymalna kwota wsparcia w przypadku udziału w imprezach targowo – wystawienniczych w kraju i zagranicą wynosi 60 tys. zł/jeden podmiot gospodarczy, w przypadku udziału w misjach gospodarczych w kraju i zagranicą – 8 tys. zł na jednego uczestnika.

Działanie 1.4 Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego obejmuje wsparcie inwestycyjne przedsiębiorstw. Jego głównym celem jest wzrost konkurencyjności i innowacyjności małych i średnich przedsiębiorstw, prowadzących działalność na terenie województwa podlaskiego poprzez wsparcie ich projektów rozwojowych.

Pomoc może być udzielona jedynie na nowa inwestycję tzn.:

- utworzenie nowego przedsiębiorstwa,
- rozbudowę istniejącego przedsiębiorstwa,
- dywersyfikację produkcji przedsiębiorstwa poprzez wprowadzenie nowych produktów,
- zasadniczą zmianę dotyczącą procesu produkcyjnego w istniejącym przedsiębiorstwie.

O wsparcie finansowe w ramach tego działania mogą się ubiegać mikroprzedsiębiorstwa, z wyłączeniem tych, które zostały objęte pomocą w ramach działania programu Rozwoju Obszarów Wiejskich: Tworzenie

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

i rozwój mikroprzedsiębiorstwa oraz osób podlegających ubezpieczeniu KRUS, a także mali i średni przedsiębiorcy (za wyjątkiem firm, które uzyskały wsparcie w ramach III osi priorytetowej RPOWP: Wsparcie inwestycyjne przedsiębiorstw z branży turystycznej).

Minimalna wartość projektu uprawniająca do ubiegania się o pomoc w przypadku mikroprzedsiębiorstwa wynosi 30 tys. zł, w przypadku małych i średnich firm – 100tys. zł. Natomiast maksymalna kwota wsparcia to odpowiednio 500 tys. zł i 4 mln zł.

Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka (POIG) na lata 2007-2013

Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka jest programem wdrażanym na terenie całego kraju, współfinansowanym ze środków europejskich, opracowanym w ramach narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007-2013. W jego ramach przewidziano realizację siedmiu osi priorytetowych [51]:

- I. Badania i rozwój nowoczesnych technologii;
- II. Infrastruktura sfery B+R;
- III. Kapitał dla innowacji;
- IV. Inwestycje w innowacyjne przedsięwzięcia;
- V. Dyfuzja innowacji;
- VI. Polska gospodarka na rynku międzynarodowym;
- VII. Budowa i rozwój społeczeństwa informacyjnego.

Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka w największym stopniu ze wszystkich programów operacyjnych skierowany jest do przedsiębiorców. Wspiera on projekty o znaczeniu ponadregionalnym z zakresu innowacji technologicznych w obrębie produktów i procesów oraz organizacyjnych w sektorach produkcyjnych i usługowych, które bezpośrednio lub pośrednio przyczynia się do powstawania i rozwoju innowacyjnych przedsiębiorstw.

PO IG 1.4 – 4.1 – Wsparcie na prace badawcze i rozwojowe oraz wdrożeniowe wyników tych prac obejmuje dwa działania:

- Etap I (działanie 1.4) – dotyczy projektów badawczych i rozwojowych, wsparcia projektów obejmujących przedsięwzięcia techniczne, technologiczne lub organizacyjne (badania przemysłowe i prace rozwojowe) prowadzone przez przedsiębiorców (samodzielnie lub we współpracy z jednostkami naukowymi) do momentu stworzenia prototypu;
- Etap II (działanie 4.1) – wspiera przygotowanie do wdrożenia i wdrożenie wyników prac B+R finansowanych w ramach działania 1.4 lub z Inicjatywy Technologicznej, poprzez inwestycje (zakup środków trwałych lub wartości niematerialnych i prawnych) konieczne do wdrożenia wyników prac B+R realizowanych w ramach pierwszego etapu.

Działania powyższe obejmują zarówno sektor MSP jak i duże przedsiębiorstwa. Termin składania wniosków w przypadku tych pierwszych trwa od 2 do 30 listopada 2009, dla pozostałych przedsiębiorstw od 16 listopada do 14 grudnia 2009.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Celem osi priorytetowej 3: Kapitał dla innowacji - jest zwiększenie liczby nowopowstałych przedsiębiorstw innowacyjnych, a także zwiększenie dostępu do zewnętrznych źródeł ich finansowania. W ramach tej osi do przedsiębiorców z sektora MSP kierowane jest działanie 3.1 i poddziałanie 3.3.2.

PO IG 3.1 Inicjowanie działalności innowacyjnej przewidziany jest dla nowopowstałych przedsiębiorstw innowacyjnych oraz instytucji wspierających powstawanie tych przedsiębiorstw. Wsparciem finansowym objęte są najlepsze projekty składane przez potencjalnych przedsiębiorców. Dofinansowanie składa się z dwóch komponentów: dotacji na inkubację oraz na inwestycję w nowo utworzone przedsiębiorstwo (w formie objęcia udziałów). Wejście kapitałowe następuje w sytuacji, kiedy po okresie inkubacji zostaną zidentyfikowane znaczące szanse na komercyjny sukces powstającego przedsiębiorstwa, którego działalność jest oparta na innowacyjnym pomysle.

Poddziałanie 3.3.2 Wsparcie dla MSP obejmuje tworzenie systemu ułatwiającego inwestowanie w MSP. Wsparcie obejmuje zakup usług doradczych w zakresie przygotowania dokumentacji i analiz niezbędnych do pozyskania inwestora zewnętrznego o charakterze udziałowym. Termin składania wniosków przez przedsiębiorców do tego poddziałania rozpoczął się od 16 lutego 2009. Podstawa wypłaty dofinansowania jest złożenie przez beneficjenta prawidłowo wypełnionego oraz kompletnego wniosku o płatność w formie papierowej i elektronicznej w obowiązującym formacie, zatwierdzonym przez Instytucję Zarządzającą PO IG – Polska Agencję Rozwoju przedsiębiorczości.

Oś priorytetowa 4: Inwestycje w innowacyjne przedsięwzięcia ma na celu podniesienie poziomu innowacyjności przedsiębiorstw poprzez wykorzystanie nowoczesnych rozwiązań w przedsiębiorstwach. Typy projektów objętych dofinansowaniem obejmują [24]:

Wdrożenia wyników prac B + R, będących efektem realizacji prac B + R, dofinansowanych w ramach I osi priorytetowej;

- wdrożenia własnych lub nabytych nowych technologii oraz uruchomienie produkcji nowych wyrobów lub ulepszenie wyrobów produkowanych w oparciu o tę technologię poprzez dofinansowanie z Funduszu Kredytu Technologicznego;
- doradztwo i inwestycje niezbędne do prowadzenia przez przedsiębiorców działalności B + R;
- nowe inwestycje, obejmujące w szczególności zastosowanie nowych w skali kraju wysoko innowacyjnych rozwiązań organizacyjnych oraz technologicznych w produkcji i usługach, w tym prowadzących do zmniejszenia szkodliwego wpływu na środowisko przyrodnicze;
- nowe inwestycje przedsiębiorstw z sektora produkcyjnego, obejmujące zastosowanie innowacyjnych rozwiązań, o dużym znaczeniu dla gospodarki, z uwagi na wielkość inwestycji i liczbę nowotworzonych miejsc pracy, związanych z tymi inwestycjami, preferowane będą rozwiązania w skali europejskiej i światowej;
- tworzenie dużej liczby miejsc pracy w przedsiębiorstwach z sektora nowoczesnych usług.

W odniesieniu do sektora spożywczego szczególnie interesujące wydają się być działania **4.2: Wsparcie inwestycji B + R w przedsiębiorstwach** oraz działanie **4.4: Nowe inwestycje o potencjale innowacyjnym**.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Przedsiębiorcy oraz grupy przedsiębiorców (klastry, łańcuchy produkcyjne MSP i dużych przedsiębiorców) są beneficjentami osi priorytetowej 5: Dyfuzja innowacji. Jej celem jest zapewnienie przedsiębiorcom wysokiej jakości usług i infrastruktury, służących wzmocnieniu i wykorzystaniu ich potencjału innowacyjnego oraz wzmocnienie pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstw poprzez rozwój powiązań kooperacyjnych.

Wsparciu podlegają następujące typy projektów [24]:

- inwestycje i doradztwo związane z rozwojem powiązań kooperacyjnych o znaczeniu ponadregionalnym, w tym klastrów;
- kompleksowe wsparcie ośrodków innowacyjności (m.in. parków naukowo-technologicznych, inkubatorów technologicznych) zlokalizowanych na obszarach o największym potencjale rozwojowym oraz instytucji otoczenia biznesu o zasięgu ogólnokrajowym;
- wsparcie budowy i rozwoju sieci otoczenia biznesu o znaczeniu ponadregionalnym, świadczących usługi w zakresie działalności innowacyjnej przedsiębiorców;
- wsparcie wykorzystania praw własności przemysłowej oraz praw autorskich i pokrewnych przez przedsiębiorców.

W odniesieniu do przedsiębiorców zastosowanie mają działania: **PO IG 5.1: Wspieranie powiązań kooperacyjnych o zasięgu ponadregionalnym** oraz **PO IG 5.4.1: Zarządzanie własnością intelektualną (Wsparcie na uzyskanie/realizację ochrony własności przemysłowej)**.

Oś priorytetowa 6 ma na celu wzmocnienie marki „Polska” przez promocję Polski jako kraju atrakcyjnego pod względem zarówno inwestycyjnym, turystycznym jak i miejscem nawiązywania wartościowych kontaktów gospodarczych. Przewidziane projekty do realizacji kierowane do przedsiębiorców w ramach tej osi obejmują:

- Kompleksowe wsparcie dla przedsiębiorców zainteresowanych nawiązywaniem współpracy handlowej z partnerami zagranicznymi, obejmujące w szczególności doradztwo i szkolenia w zakresie promocji eksportu, badania rynków zagranicznych czy uczestnictwo w targach i wystawach.

W ramach działania **6.1: Paszport dla eksportu** wspierane są projekty mające na celu wejście na nowe rynki i wzmocnienie pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstwa na rynkach zagranicznych, projekty przyczyniające się do zwiększenia udziału sprzedaży na rynki zagraniczne w sprzedaży ogółem przedsiębiorstwa oraz projekty promujące polską markę na rynkach zagranicznych.

Program Operacyjny Kapitał Ludzki jest jednym z programów operacyjnych, służących realizacji Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007-2013 i obejmuje całość interwencji Europejskiego Funduszu Społecznego w Polsce. Jego zasadniczym celem jest efektywny rozwój zasobów ludzkich, koncentruje się zatem na następujących obszarach [11]:

- zatrudnienie,
- edukacja,
- integracja społeczna,
- rozwój potencjału adaptacyjnego pracowników i przedsiębiorstw,

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

- rozwój zasobów ludzkich na terenach wiejskich,
- budowa sprawnej i skutecznej administracji publicznej wszystkich szczebli,
- wdrażanie zasady dobrego rządzenia,
- promocja zdrowia zasobów ludzkich.

Program Operacyjny kapitał Ludzki składa się z 10 priorytetów, realizowanych zarówno na poziomie centralnym jak i regionalnym. W ramach komponentu centralnego środki zasilające przeznaczone są przede wszystkim na wsparcie efektywności struktur i systemów instytucjonalnych. Środki komponentu regionalnego przeznaczone są na wsparcie osób i grup społecznych. Wspomniane wcześniej priorytety są następujące [25]:

- I. Zatrudnienie i integracja społeczna;
- II. Rozwój zasobów ludzkich i potencjału administracyjnego przedsiębiorstwa oraz poprawa stanu zdrowia osób pracujących;
- III. Wysoka jakość systemu oświaty;
- IV. Szkolnictwo wyższe i nauka;
- V. Dobre rządzenie;
- VI. Rynek pracy otwarty dla wszystkich;
- VII. Promocja integracji społecznej;
- VIII. Regionalne kadry gospodarki;
- IX. Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach
- X. Pomoc techniczna.

Zgodnie z Programem Operacyjnym Kapitał Ludzki przedsiębiorcy mogą się ubiegać o wsparcie przede wszystkim w ramach priorytetu II. Rozwój zasobów ludzkich i potencjału administracyjnego przedsiębiorstw oraz poprawa stanu zdrowia osób pracujących, dla którego instytucją pośredniczącą jest minister właściwy do spraw pracy. Budżet tego priorytetu wynosi ponad 778 mln euro i stanowi 6,81% całego wsparcia w ramach PO KL.

Cele II priorytetu określone są następująco [52]:

- podniesienie konkurencyjności przedsiębiorstw poprzez zwiększanie inwestowania w kapitał ludzki przedsiębiorstw,
- poprawa jakości i dostępności usług szkoleniowo-doradczych wspierających rozwój przedsiębiorczości,
- wzmocnienie potencjału zdrowia osób pracujących poprzez opracowywanie programów profilaktycznych, podnoszenie kwalifikacji personelu medycznego oraz programów wspierających powrót do pracy.

Powyższe cele realizowane są poprzez [11]:

- otwarte i zamknięte szkolenia oraz doradztwo dla przedsiębiorstw o charakterze ponadregionalnym, dla przedsiębiorców lub grup przedsiębiorców i pracowników przedsiębiorstw oraz studia podyplomowe dla pracowników przedsiębiorstw,
- szkolenia i doradztwo dla wsparcia procesów restrukturyzacji na poziomie ponadregionalnym,

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

- badania i analizy oraz projekty systemowe, w tym prognozowanie kierunków rozwoju kwalifikacji i zawodów, promowanie i upowszechnianie nowych form kształcenia, w tym e-learningu,
- promowanie nowych form i metod organizacji pracy, planowanie strategii innowacyjnych,
- opracowywanie standardów zarządzania procesami w przedsiębiorstwie,
- promowanie profesjonalizacji funkcji zarządzającego zasobami ludzkimi oraz promowanie doskonalenia zawodowego,
- popularyzowanie działań badawczo-rozwojowych, innowacyjnych oraz możliwości współpracy międzysektorowej,
- zwiększenie zaangażowania partnerów społecznych w działania na rzecz rozwoju potencjału administracyjnego przedsiębiorstw i pracowników.

Przedsiębiorcy mogą również korzystać z PO KL na poziomie regionalnym w ramach priorytetu VIII: Regionalne kadry gospodarki, dla którego instytucją pośredniczącą jest samorząd województwa. Celem tego priorytetu jest podniesienie konkurencyjności regionów poprzez wsparcie przedsiębiorstw i ich pracowników w dostosowywaniu się do potrzeb regionalnej strategii rozwoju oraz podniesienie konkurencyjności regionów poprzez podwyższanie kwalifikacji pracowników.

Wsparcie podlega zarządzanie i identyfikacja potrzeb w zakresie kwalifikacji pracowników, poprawa organizacji pracy, zarządzanie BHP i uelastycznienie form świadczenia pracy. Dofinansowanie dotyczy m.in.:

- doradztwa dla mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw,
- nabycia nowych oraz podwyższania kwalifikacji i umiejętności zawodowych osób pracujących,
- pomocy w tworzeniu partnerstw lokalnych wspomagających pracodawców przechodzących restrukturyzację,
- wsparcia pracodawców przechodzących restrukturyzację w realizacji programów zwolnień monitorowanych,
- badania trendów rozwojowych i prognozowania zmian gospodarczych w regionie.

W ramach PO KL wsparcie będą mogły uzyskać także osoby zamierzające rozpocząć własną działalność gospodarczą, ze szczególnym uwzględnieniem osób niepełnosprawnych i dyskryminowanych na rynku pracy. Służy temu priorytet VI: Rynek pracy otwarty dla wszystkich i priorytet VII: promocja integracji społecznej. Celem obu priorytetów jest podniesienie poziomu aktywności gospodarczej i zatrudnienia oraz zapewnienie równego dostępu do zatrudnienia wszystkim osobom doświadczającym różnego rodzaju dyskryminacji na rynku pracy.

Przedsiębiorcy w zakresie działań Programu operacyjnego kapitał Ludzki mogą się ubiegać o wsparcie zarówno na poziomie ponadregionalnym jak i regionalnym. Wybór odpowiedniej drogi może być podyktowany skalą przedsięwzięcia oraz wytycznymi dotyczącymi kosztów kwalifikowanych i działań mogących uzyskać wsparcie na poszczególnych szczeblach wdrażania programu.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko jest kolejnym programem umożliwiającym uzyskanie wsparcia finansowego także przedsiębiorstwom przemysłu spożywczego. Głównym celem programu

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

jest podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej Polski i jej regionów poprzez rozwój infrastruktury technicznej przy równoczesnej ochronie i poprawie stanu środowiska i zdrowia mieszkańców.

W ramach tego programu realizowanych jest 15 osi priorytetowych [11]:

- Gospodarka wodno-ściekowa,
- Gospodarka odpadami i ochrona powierzchni ziemi,
- Zarządzanie zasobami i przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska,
- Przedsięwzięcia dostosowujące przedsiębiorstwa do wymogów ochrony środowiska,
- Ochrona przyrody i kształtowanie postaw ekologicznych,
- Drogowa i lotnicza sieć TEN-T,
- Transport przyjazny środowisku,
- Bezpieczeństwo transportu i krajowe sieci transportowe,
- Infrastruktura energetyczna przyjazna środowisku i efektywność energetyczna,
- Bezpieczeństwo energetyczne, w tym dywersyfikacja źródeł energii,
- Kultura i dziedzictwo kulturowe,
- Bezpieczeństwo zdrowotne i poprawa efektywności systemu ochrony zdrowia,
- Infrastruktura szkolnictwa wyższego,
- Pomoc techniczna-Europejski Fundusz Rozwoju regionalnego,
- Pomoc techniczna-Fundusz Spójności.

Z punktu widzenia przedsiębiorców przemysłu spożywczego szczególnie czwarty z powyższych priorytetów zasługuje na uwagę, bo umożliwia przedsiębiorcom bezpośrednie ubieganie się o wsparcie. Dotyczy to priorytetu: Przedsięwzięcia dostosowujące przedsiębiorstwa do wymogów ochrony środowiska. Wsparcie przewidziane jest na projekty dotyczące rozpowszechniania systemów zarządzania środowiskowego, racjonalizacji gospodarki zasobami naturalnymi i odpadami, wdrażania najlepszych dostępnych technik minimalizowania szkodliwego wpływu produkcji na środowisko przyrodnicze, gospodarki wodno-ściekowej, ochrony powietrza oraz w zakresie odzysku i unieszkodliwiania odpadów poużytkowych lub niebezpiecznych. Głównymi beneficjentami tego priorytetu są duże przedsiębiorstwa, które zamierzają zmniejszyć ilość zanieczyszczeń emitowanych do atmosfery a także zredukować ilość powstających odpadów.

Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej, obejmuje swoim zasięgiem województwa: lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie. Jego celem jest przede wszystkim przyspieszenie tempa rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Realizacja programu zmierza do stwarzania lepszych warunków prowadzenia działalności gospodarczej i wspierania rozwoju już istniejących przedsiębiorstw.

Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej obejmuje sześć celów szczegółowych [38]:

- stymulowanie rozwoju konkurencyjnej gospodarki opartej na wiedzy,
- zwiększenie dostępu do Internetu szerokopasmowego w Polsce Wschodniej,
- rozwój wybranych funkcji metropolitalnych miast wojewódzkich,
- poprawa dostępności i jakości powiązań komunikacyjnych województw Polski Wschodniej,

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

- zwiększenie roli zrównoważonej turystyki w gospodarczym rozwoju makroregionu,
- optymalizacja procesu wdrażania PO RPW.

Z powyższymi celami szczegółowymi korespondują priorytety PO RPW [38]:

- I. Nowoczesna gospodarka;
- II. Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego;
- III. Wojewódzkie ośrodki wzrostu;
- IV. Infrastruktura transportowa;
- V. Zrównoważony rozwój potencjału turystycznego opartego o warunki naturalne;
- VI. Pomoc techniczna.

Z punktu widzenia przedsiębiorców najbardziej interesujące jest działanie 1.3 priorytetu I: Nowoczesna gospodarka - Wspieranie innowacji. Celem tego działania jest poprawa warunków dla prowadzenia działalności gospodarczej – rozwoju i dyfuzji przedsięwzięć innowacyjnych. W jego ramach wspierane są projekty związane z tworzeniem i udostępnianiem przedsiębiorcom infrastruktury do prowadzenia innowacyjnej działalności gospodarczej, przyczyniające się przez to do wzrostu konkurencyjności przedsiębiorstw.

Typy projektów objęte dofinansowaniem to [38]:

- budowa i inne roboty budowlane oraz wyposażenie w sprzęt jednostek naukowych wraz z zatrudnieniem wykwalifikowanej kadry naukowej,
- budowa, inne roboty budowlane i uruchomienie parków przemysłowych, parków technologicznych oraz inkubatorów m.in.: technologicznych wraz z wyposażeniem znajdujących się w nich laboratoriów oraz zatrudnieniem wykwalifikowanej kadry naukowej,
- budowa, inne roboty budowlane i uruchomienie centrów doskonałości, centrów transferu technologii,
- tworzenie infrastruktury zaplecza badawczo-rozwojowego w przedsiębiorstwach wraz z zatrudnieniem wykwalifikowanej kadry naukowej,
- przygotowanie terenów do działalności inwestycyjnej związanej z parkami i inkubatorami (m.in. realizacja dojazdów do terenów inwestycyjnych), sieci infrastruktury technicznej tych terenów),
- przygotowanie obszarów produkcyjnych oraz strefy nowoczesnych usług i produkcji – kompleksowe przygotowanie terenu pod inwestycje.

Możliwości wsparcia przedsiębiorców niesie także działanie 1.4 promocja i współpraca, a szczególnie komponent współpraca, którego celem jest zbudowanie stałej platformy kooperacji pomiędzy regionami Polski Wschodniej. W ramach osi przewiduje się do realizacji przedsięwzięcia o zasięgu ponadregionalnym służące budowaniu stałych platform współpracy, w tym tworzenie i rozwój klastrów.

Projekty obejmujące wsparcie w obszarze klastrów obejmują:

- opracowanie strategii oraz dokumentów operacyjnych dla rozwoju klastra, w tym np. strategii współpracy, czy strategii marketingowej klastra,
- promocja i pozyskiwanie nowych członków klastra, identyfikacja nowych inicjatyw klastrowych,

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

- organizacja spotkań tematycznych członków klastra, seminariów, konferencji promujących potencjał klastra, stymulujących rozwój klastra, powiązań międzyklastrowych, popularyzujących ideę klasteringu w Polsce Wschodniej,
- organizacja zagranicznych misji branżowych,
- podnoszenie innowacyjności i konkurencyjności klastra,
- organizacja biur klastra,
- projektowanie, tworzenie i obsługa baz danych, portali, serwisów i stron internetowych na potrzeby rozwoju klastra, promujących rozwój klasteringu,
- opracowanie, wykonanie i dystrybucja materiałów promocyjnych i informacyjnych, dotyczących klastra, rozwoju idei klasteringu w Polsce Wschodniej,
- popularyzacja idei klasteringu,
- prowadzenie badań oraz tworzenie polityki rozwoju województw Polski Wschodniej opartej na klasteringu.

Poza wyżej wymienionymi formami wsparcia przedsiębiorców sektora żywnościowego, wskazać należy jeszcze inne możliwości uzyskania dofinansowania działalności, przede wszystkim ze środków krajowych. Dokładne informacje na ten temat zawierają **Kierunki udzielania pomocy publicznej w latach 2007-2013**, dostępne na stronie internetowej Ministerstwa Gospodarki. Jest to pierwszy tego rodzaju dokument, który zawiera wszystkie instrumenty pomocy publicznej zarówno ujęte w opisywanych wyżej programach operacyjnych jak i strategiach rządowych [53]. Ze względu na wcześniejsze dokładne przedstawienie programów operacyjnych, uwaga w tym miejscu zostanie zwrócona na działania krajowe.

Warte podkreślenia są **programy pomocowe z zakresu pracy i polityki społecznej**. W oparciu o ustawę z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2008 r. Nr 69, poz.415) oraz ustawę z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2008 r. Nr 14, poz.92) udzielana jest pomoc szkoleniowa i pomoc na zatrudnienie, służąca przede wszystkim aktywizacji osób bezrobotnych oraz osób niepełnosprawnych [10].

Na stronie Ministerstwa Gospodarki można także znaleźć informację o **pomocy na branżowe projekty promocyjne dotyczące eksportu**. Celem pomocy jest wsparcie przedsięwzięć realizowanych w ciągu jednego roku kalendarzowego, obejmujących co najmniej dwie formy działań promocyjnych, takich jak: pokazy, degustacje, wystawy, prezentacje, demonstracje, spotkania branżowe, konferencje prasowe, szkolenia, seminaria i warsztaty [54].

Wsparcie kierowane jest do przedsiębiorców, wykonujących działalność gospodarczą na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, tworzących grupę co najmniej 4 przedsiębiorców biorących udział w projekcie, reprezentujących tę samą lub kilka pokrewnych branż lub grup towarowych.

Za wydatki kwalifikowane uznaje się wyłącznie wydatki na:

- transport eksponatów, ich ubezpieczenie, odprawę celną i spedycję,
- wynajem powierzchni wystawienniczej lub sal,
- zabudowę powierzchni, montaż, scenografię,

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

- obsługę techniczną,
- przygotowanie i wydruk zaproszeń materiałów informacyjnych i reklamowych,
- przejazd i zakwaterowanie jednego przedstawiciela przedsiębiorcy, uczestniczącego w projekcie,
- przeprowadzanie badania rynku zagranicznego.

Kwota wsparcia dla jednego projektu nie może być większa niż 100 tys. zł, kwota wsparcia dla jednego przedsiębiorcy biorącego udział w projekcie – nie większa niż 8 tys. zł.

Ministerstwo Gospodarki jest także instytucją udzielającą wsparcia w ramach **pomocy na certyfikaty eksportowe**. Celem tej pomocy jest uzyskanie certyfikatu wyrobu lub przedłużenie ważności certyfikatów, świadectw i atestów wyrobu, wymaganych w obrocie towarami na rynkach zagranicznych. Roczny limit pomocy dla jednego przedsiębiorcy nie może przekroczyć kwoty 50 tys. zł. Pomoc dotyczy wydatków poniesionych na:

- niezbędne usługi doradcze,
- przygotowanie i tłumaczenie dokumentacji technicznej,
- transport i ubezpieczenie próbek wyrobów i dokumentacji technicznej, wysłanych do badań certyfikacyjnych,
- przeprowadzenie audytu,
- przeprowadzenie badań certyfikacyjnych,
- wystawienie i wydanie certyfikatu wyrobu.

Kolejnym, realizowanym przez Ministerstwo Gospodarki programem wsparcia jest **pomoc na przedsięwzięcia promocyjne i wspierające eksport**. Wysokość pomocy nie może przekroczyć 50% kosztów kwalifikowanych, do których należą [54]:

- wynajęcie sali wraz z wyposażeniem,
- nagłośnienie,
- obsługa techniczna,
- dodatkowe oświetlenie,
- druk materiałów informacyjnych i konferencyjnych,
- tłumaczenia,
- inne koszty wynikające ze specyfiki przedsięwzięcia promocyjnego.

Korespondująca z powyższym programem jest **pomoc na przedsięwzięcia wydawnicze promujące eksport**. Jej wysokość nie może przekroczyć 50% kosztów kwalifikujących się do objęcia pomocą tj.:

- zakupu papieru,
- druku,
- składu,
- łamania i naświetlania,
- tłoczenia płyt,
- oprawy,
- tłumaczenia przedsięwzięcia wydawniczego.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Bardzo ważnym działaniem państwa nakierowanym na pomoc w finansowaniu działalności gospodarczej przedsiębiorstw jest **Program wspierania przedsiębiorczości z wykorzystaniem poręczeń i gwarancji Banku Gospodarstwa Krajowego** [53]. Gwarancją lub poręczeniem spłaty objęte są kredyty w wysokości od 100 tys. zł do 10 mln euro, udzielone w PLN lub walucie obcej.

Poręczenia i gwarancje udzielane są podmiotom gospodarczym, samorządom lokalnym realizującym projekty z wykorzystaniem środków pochodzących z Unii Europejskiej, projekty infrastrukturalne a także związane z rozwojem małych i średnich przedsiębiorstw. Pomoc jest przeznaczona także dla lokalnych i regionalnych funduszy doręczeniowych, banków i instytucji finansowych oraz podmiotów realizujących Programy Operacyjne (także regionalne).

Wśród działań wspierających rozwój przedsiębiorstw wymienić także należy: **Pożyczkę na innowację i Bon na innowacje-wsparcie dla najmniejszych firm**. Oba działania są realizowane przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości.

Pożyczka na innowację dotyczy mikro, - małych i średnich przedsiębiorców i obejmuje wydatki na [21]:

- zakup i wdrożenie wyników prac badawczo-rozwojowych,
- zakup licencji krajowych i zagranicznych, polegający na nabyciu uprawnień do wykorzystywania rozwiązań naukowych i technicznych oraz doświadczeń produkcyjnych,
- zakup i montaż maszyn i urządzeń,
- budowę i rozbudowę lub modernizację budynków lub instalacji niezbędnych do wprowadzenia rozwiązania innowacyjnego,
- zakup usług doradczych w zakresie planowania inwestycyjnego, dotyczących:
 - opracowania biznes planu i studium wykonalności inwestycji;
 - oceny wpływu inwestycji na środowisko;
 - opracowania dokumentacji technicznej inwestycji;
- zakup usług doradczych w zakresie wdrażania innowacji lub nowych technologii dotyczących:
- opracowania i wdrażania strategii rozwoju przedsiębiorstwa w oparciu o nowe technologie lub rozwiązania innowacyjne;
- opracowanie i wdrożenie strategii technologicznej przedsiębiorstwa, w tym studium wykonalności planowanych do wdrożenia technologii lub rozwiązań innowacyjnych;
- przygotowania do wdrożenia i wdrożenia nowych technologii lub rozwiązań innowacyjnych.

Pożyczka udzielana jest na okres nie dłuższy niż 10 lat. Oprocentowanie nie może być niższe niż stopa referencyjna, określona przez Komisję Europejską, opublikowana w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej, obowiązująca w dniu zawarcia umowy.

Wielkość pożyczki nie może przekroczyć 75% wydatków kwalifikujących się do objęcia pożyczką, ani kwoty 2 mln zł. Wydatki na zakup usług doradczych nie mogą przekroczyć 15% sumy wydatków kwalifikujących się do objęcia pożyczką.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Celem wsparcia nie związanego z programami operacyjnymi - **Bon na innowacje – wsparcie dla najmniejszych firm** jest zainicjowanie kontaktów mikro lub małych firm z jednostkami naukowymi. W jego ramach można realizować usługi dotyczące wdrożenia lub rozwoju produktu lub technologii, świadczone przez jednostkę naukową, mające na celu np. opracowanie nowych lub udoskonalenie istniejących technologii lub wyrobów danego przedsiębiorstwa.

Jeden przedsiębiorca może uzyskać wsparcie o wartości maksymalnej 15 tys. zł. Wielkość wsparcia może wynosić do 100% wydatków kwalifikowanych.

Podsumowanie

Członkostwo naszego kraju w Unii Europejskiej stworzyło przedsiębiorstwom szansę na funkcjonowanie na rynkach innych państw i wzrostu udziału w rynku poszczególnych produktów i usług. Postawiło także pewne wymagania związane z dostosowywaniem się do unijnych regulacji prawnych i zaostrzyło konkurencję, której niejednokrotnie polskie przedsiębiorstwa nie są w stanie sprostać.

Umocnienie pozycji konkurencyjnej niewątpliwie wymaga poniesienia przez przedsiębiorstwa nieraz znacznych nakładów finansowych, które są wyższe niż posiadane środki własne. Programy wsparcia realizowane ze środków unijnych umożliwiają sprostanie wymogom postępującego procesu integracji i globalizacji. Jak wynika z powyższego przeglądu dostępnych przedsiębiorcom programów współfinansowanych ze środków unijnych, możliwości uzyskania wsparcia są duże. Dotyczą zarówno programów realizowanych na poziomie regionalnym jak i krajowym. Informacje o tych programach dostępne są na stronach internetowych instytucji, które te programy realizują między innymi: Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Ministerstwa Gospodarki, Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Wnioski i rekomendacje

Przeprowadzone wieloaspektowe i wielopłaszczyznowe badania sektora spożywczego w województwie podlaskim pozwoliły na realizację celów sformułowanych we wstępie. Dzięki analizie szerokiego materiału statystycznego oraz opracowaniom innych autorów określono stan rozwoju sektora w województwie podlaskim, a w nim sytuację trzech branż, a mianowicie: mięsnej, owocowo-warzywnej oraz produkcji napojów. Do najważniejszych wniosków w tym obszarze należy zaliczyć:

1. Przemysł spożywczy jest ważną gałęzią przemysłu w Polsce, jednak jego znaczenie w gospodarce województwa podlaskiego jest znacznie większe. Świadczy o tym przede wszystkim udział w produkcji sprzedanej przemysłu, który sięga 50% oraz w zatrudnieniu – wynoszący 15% (udział ten prawdopodobnie jest znacznie większy gdy uwzględni się mikrofirmy, zatrudniające do 9 osób).
2. Z prognoz wynika, że wartość produkcji sprzedanej będzie nadal rosła, lecz w wolniejszym tempie. Tendencje te są zgodne z ogólnopolskimi i wynikają z kilku istotnych przesłanek. Zalicza się do nich przede wszystkim spowolnienie tempa wzrostu gospodarczego i wzrost bezrobocia, drożenie surowca, kwotowanie produkcji (zwłaszcza mleka), systematyczne zwiększanie wymogów jakościowych i sanitarnych stawianych producentom, co zmniejsza ich konkurencyjność światową.
3. Systematycznie zmienia się struktura branżowa przemysłu. Zmniejsza się udział branży mięsnej, owocowo-warzywnej i produkcji napojów i obecnie wynosi 33,5% wartości produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego, 36% ogółu podmiotów oraz 33,6% ogółu zatrudnienia. Zwiększa natomiast udział mleczarstwa i piekarnictwa.
4. Powoli postępują procesy koncentracji, o czym świadczy zmniejszająca się liczba podmiotów.
5. Wynagrodzenia pracowników zatrudnionych w przemyśle spożywczym województwa podlaskiego są znacznie niższe niż przeciętnie w Polsce.
6. Podobnie jak w Polsce, również w województwie podlaskim, przemysł spożywczy zasilili znaczne nakłady inwestycyjne, których wielkość można szacować na około 300-400 mln zł średnio rocznie. Przede wszystkim były wykorzystywane do zakupu maszyn i urządzeń, modernizacji linii produkcyjnych, zakupu nowoczesnych środków transportu.
7. Przemysł spożywczy jest bardzo zróżnicowany, a jego branże charakteryzują nieco odmienne problemy. W odniesieniu do branży mięsnej można stwierdzić, że:
 1. Wartość produkcji sprzedanej przemysłu mięsnego w 2007 r. wyniosła 1,4 mld zł, co stanowiło 4% produkcji sprzedanej tego przemysłu w Polsce. Natomiast udział analizowanej branży w produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego w województwie wyniósł 18,2%.
 2. Zmienia się struktura produkcji branży mięsnej: rośnie udział produkcji mięsa drobiowego i jego przetworów. Rośnie koncentracja w branży: udział głównego producenta sięga 24%, a w produkcji mięsa drobiowego nawet 75%.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

3. Zatrudnienie w branży najwyższy poziom osiągnęło w 2007 r. (5 tys. osób), w 2008 nastąpił spadek o 1,7 tys. osób. Z prognozy wynika, że zatrudnienie dalej będzie spadać. Warunki zatrudnienia, a zwłaszcza poziom wynagrodzeń są relatywnie gorsze niż przeciętnie w przemyśle spożywczym województwa.
4. Pomimo faktu, że w produkcji towarowej podlaskiego rolnictwa produkcja zwierzęca sięga 90%, to jednak coraz większe problemy występują z dostawami żywca rzeźnego, a zwłaszcza trzody chlewnej, której pogłowie systematycznie spada, a udział w produkcji towarowej stanowi zaledwie 15%. Stąd też polscy producenci stają się importerami netto na tym rynku.

Przeprowadzona analiza branży owocowo-warzywnej wskazuje na:

1. Jest to branża o stosunkowo niskim poziomie rozwoju. Świadczy o tym chociażby niewielka liczba podmiotów gospodarczych, zajmujących się przetwórstwem. W ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych zajmujących się przetwórstwem stanowią one niecałe niespełna 0,2%. Poza tym wysokość produkcji przetworów owocowo-warzywnych bezpośrednio zależy od warunków przyrodniczych. Zwykle po okresach nieurodzaju i mniejszych zbiorów owoców i warzyw, maleje także produkcja sprzedana przemysłu przetwórczego.
2. Udział przetwórstwa owocowo-warzywnego w produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego w województwie podlaskim kształtuje się od 1,9% w roku 2005 do 2,4% w roku 2007. Jest zatem rosnący – ale w porównaniu do średniej krajowej (około 10%) w dalszym ciągu bardzo niski.
3. W najbliższych trzech latach nie przewiduje się istotnych zmian w liczbie przedsiębiorstw zajmujących się przetwórstwem owoców i warzyw w województwie podlaskim. Prawdopodobny jest natomiast spadek liczby osób zatrudnionych w tej branży. Nie będzie to zatem istotna branża dla przyszłego rynku pracy w województwie.
4. Istotne jednak znaczenie dla rynku pracy branży owocowo-warzywnej występuje w powiecie siemiatyckim i w samym Białymstoku. Szczególnie w powiecie siemiatyckim w ostatnich trzech latach rośnie liczba zatrudnionych w przetwórstwie owoców i warzyw oraz przeciętne wynagrodzenie, które jest wyższe niż średnia płaca w całej produkcji artykułów spożywczych i napojów w tym regionie.

Analiza produkcji napojów w regionie wskazuje, że:

1. Produkcja napojów w województwie podlaskim jest branżą o dużych tradycjach, jednak jej udział w sektorze spożywczym systematycznie zmniejsza się. Najbardziej kluczowa w rozwoju sektora jest produkcja alkoholu oraz piwa. Charakterystyczny dla analizowanej branży asortyment to również napoje bezalkoholowe oraz wody mineralne. O malejącym znaczeniu analizowanej branży świadczy spadek produkcji sprzedanej o 10% w ciągu ostatnich 8 lat. Wartość produkcji będzie zmniejszać również w przyszłości.
2. Największy udział w produkcji sprzedanej osiąga sprzedaż napojów alkoholowych: wódek oraz piwa. Udział pozostałego asortymentu ma mniejszy wpływ na wyniki osiągane przez analizowaną branżę.
3. Rynek jest skoncentrowany. Najwięcej rozdrobnionych podmiotów jest w branży wód mineralnych i napojów bezalkoholowych. Jak się okazuje, procesy koncentracyjne przekładają się na zasięg i charakter obsługiwanych rynków.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

4. Zatrudnienie w branży to ok. 550 osób, przy czym zapewnia ono relatywnie wysokie wynagrodzenie, które jest dwukrotnie wyższe niż w pozostałych branżach przemysłu spożywczego w regionie. Zatrudnienie raczej będzie stabilne w tej branży, trudno zatem oczekiwać pozytywnego wpływu na rynek pracy.

Dzięki badaniom ankietowym przeprowadzonym wśród podlaskich przedsiębiorców przemysłu spożywczego uzyskano szereg informacji pozwalających uzupełnić zgromadzony wcześniej materiał, a przede wszystkim zdiagnozować główne determinanty rozwojowe sektora. Chociaż ogólne oceny badanych przedsiębiorców dotyczące teraźniejszej, przeszłej i przyszłej sytuacji ekonomicznej ich firm wydają się być pozytywne, bądź też wskazują na niezmiennosc, jednak gdy uwzględni się rozkład pomiędzy branżami, bardziej pozytywne opinie formułowane są przez przedsiębiorców branży owocowo-warzywną i produkcji napojów. W trudniejszej sytuacji znajdują się producenci mięsa, zwłaszcza wieprzowego. Opinie te niewątpliwie odzwierciedlają ogólnopolską sytuację ekonomiczną badanych branż.

Z wypowiedzi respondentów dotyczących czynników oddziałujących na sektor spożywczy wynika, iż ogólne uwarunkowania społeczno-gospodarcze w tej chwili sprzyjają rozwojowi przedsiębiorstw. Jako najmniej korzystne, badani ocenili uwarunkowania polityczne. Nie należy jednak oczekiwać istotnych zmian w funkcjonowaniu przedsiębiorstw. Jako jedyny pewny parametr, który wzrosło, przedsiębiorcy wskazują koszty produkcji, co przy niezmiennych rozmiarach produkcji nie jest czynnikiem dobrze rokującym dla funkcjonowania i rozwoju podmiotów gospodarczych.

Niekorzystnie w opinii badanych przedstawiają się uwarunkowania finansowe działalności gospodarczej – szczególnie wysokie podatki i nie wystarczające źródła jej finansowania. Wiele zastrzeżeń pada także pod adresem instytucji otoczenia biznesu, które w niewystarczającym stopniu wspierają rozwój przedsiębiorczości.

Mimo, iż ponad połowa badanych nie zamierza inwestować, wśród pozostałych dostrzega się znaczenie inwestycji poprawiających jakość produktów czy modernizację parku maszynowego. Rośnie też przekonanie o zasadności korzystania ze środków unijnych w finansowaniu tychże inwestycji. Podejmowane działania prawdopodobnie w najbliższym czasie nie wywołają istotnych zmian w branży spożywczej.

Analiza barier ograniczających rozwój sektora spożywczego w Polsce dokonana przez podlaskich przedsiębiorców wskazuje na wysokie w ich opinii znaczenie wpływu otoczenia zewnętrznego, szczególnie w sferze rozwiązań systemowych, jakimi są podatki czy system prawny. Nadanie mniejszej rangi kwestii rozpoznawalności przedsiębiorstwa na rynku może być wynikiem ich silnej orientacji na rynkach lokalnych. Taka ocena świadczy również o niezadowalającym poziomie rozwoju sfery marketingowej przedsiębiorstw i ograniczonej świadomości w zakresie kreacji wizerunku. Wśród ankietowanych liczną próbę stanowiły małe przedsiębiorstwa.

Z badań wynika, że najsilniejsza konkurencja występuje w branży mięsnej. W pozostałych branżach konkurencję określono jako słabą. W opinii większości badanych przedsiębiorstw ryzyko pojawienia się nowych przedsiębiorstw w analizowanym sektorze jest średnie. Oznacza to, iż przedsiębiorstwa nie wykluczają pojawienia się nowych firm, ale jednocześnie są świadome ograniczeń związanych z wejściem w struktury branży.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Powiązania z dostawcami mają istotny wpływ na funkcjonowanie przedsiębiorstw analizowanego sektora. Może to wynikać z bezpośredniego wpływu surowca i jego ceny na jakość wytwarzanych produktów, a tym samym ich postrzeganie przez odbiorców. Jednak biorąc pod uwagę wskazane prawidłowości można jednocześnie ocenić, iż stopień uzależnienia od dostawców nie jest wysoki. Przyczyny tego stanu rzeczy tkwią, jak się wydaje, w słabej organizacji rynku, szczególnie w obszarze rozdrobnienia i rozproszenia dostawców surowca. Główną barierą w tworzeniu bliskich relacji z dostawcami surowca jest zdaniem badanych przedsiębiorstw rozproszenie dostawców i wysokie koszty transportu. Jednocześnie w opinii przeważającej części badanych przedsiębiorstw wpływ dostawców na tworzenie kosztów funkcjonowania przedsiębiorstwa kształtuje się na średnim poziomie. Do pozostałych barier przedsiębiorcy zaliczają: brak wykwalifikowanej kadry, niedostateczny stopień rozwoju technologicznego czy też czynniki formalno-prawne.

Natomiast badania w zakresie analizy stanu zatrudnienia w przedsiębiorstwach sektora spożywczego, a szczególnie branży mięsnej, owocowo-warzywnej i produkcji napojów, wskazują na ustabilizowaną strukturę zatrudnienia. Nieliczni przedsiębiorcy zgłaszają potrzebę zatrudniania nowych pracowników czy konieczność podnoszenia kwalifikacji osób już zatrudnionych. Pytani o zawody deficytowe zdecydowanie wskazują na te, które bezpośrednio wiążą się z produkcją i wymagają przygotowania zawodowego.

Prawdopodobnie to właśnie ci pracodawcy, którzy zgłaszają zapotrzebowanie na pracowników i nie mogą ich znaleźć określają proces rekrutacji jako trudny i bardzo trudny. Wśród metod poszukiwania pracowników najwyżej oceniają skuteczność samodzielnego poszukiwania pracy, ogłoszenia prasowe i polecenia przez znajomych.

Niestety większość ankietowanych przedsiębiorstw nie jest zainteresowana zatrudnianiem osób z tzw. grup ryzyka. Jedynym zatem sposobem zatrudnienia przez takie osoby jest własna działalność gospodarcza.

Uogólniając analizę słabych i mocnych stron sektora spożywczego w województwie podlaskim oraz ich szans i zagrożeń rozwojowych należy stwierdzić, że:

1. Sektor spożywczy w województwie podlaskim ma charakter dynamiczny – jego funkcjonowanie uzależnione jest od wielu czynników o charakterze egzo- i endogenicznym.
2. Przedsiębiorstwa sektora nadal powinny wykorzystywać szanse wynikające z położenia geograficznego, w kontekście zwiększonych możliwości współpracy z rynkami wschodnimi jak również biorąc pod uwagę walory środowiskowe.
3. Efektywność działalności rynkowej wiąże się nie tylko ze zwiększaniem jakości produktu, ale także całościowym wyróżnianiem oferty. Ważna jest aktywność marketingowa przedsiębiorstw zorientowana na kreowanie marek, rozszerzanie rynków zbytu oraz wchodzenie w nisze rynkowe.
4. Szans rozwoju sektora można dopatrywać w procesach integracyjnych i konsolidacyjnych zarówno wewnątrz sektora jak i we współpracy z instytucjami jego otoczenia (np. uczelniami wyższymi, szkołami średnimi). Takie tendencje mogą wpłynąć na lepszą organizację rynku i większą siłę przetargową przedsiębiorstw w sektorze. Dalszą konsekwencję mogą stanowić wspólne przedsięwzięcia promocyjne i marketingowe (jak na przykład tworzenie nowych marek produktowych).

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

5. Możliwości rozwoju przedsiębiorstw można dopatrywać się z jednej strony w postępujących procesach konsolidacyjnych i koncentracyjnych, z drugiej strony istnieje możliwość rozwoju małych firm nastawionych na potrzeby lokalnych odbiorców.
6. Przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego są w stanie wykorzystywać szanse dzięki silnym stronom potencjału wewnętrznego. Biorąc jednak pod uwagę dynamikę rynku, silne strony nie zawsze równoważą przeciwdziałanie zagrożeniom. Wynika to z lokalnego charakteru wielu podmiotów.

Spośród kluczowych czynników rozwoju sektora spożywczego, wybranych na podstawie kryterium ważności i niepewności, wskazano na dwa najistotniejsze, czyli: koszty produkcji i dystrybucji oraz ograniczoną pojemność rynku. Na tej podstawie, zgodnie z założeniami jednego z celów badawczych, sformułowano cztery podstawowe scenariusze rozwoju:

- dynamiczny rozwój,
- rozwój oparty o wybrane segmenty rynku,
- rozwój w oparciu o przewagę kosztową,
- słabnący rozwój.

Każdy ze scenariuszy określa odmienną ścieżkę rozwoju w zależności od stopnia nasilenia wpływu wymienionych czynników. Najbardziej optymistyczną wersję rozwoju przewiduje scenariusz dynamicznego rozwoju. Scenariusz m.in. zakłada szybki wzrost całego sektora. Przewiduje napływ inwestycji i wzrost poziomu płac. Zakłada również dynamiczny rozwój nowych technologii. Jedyne zagrożenie będzie stanowić może tutaj nadmierna eksploatacja środowiska naturalnego, którego walory są istotne z punktu widzenia produkcji wyrobów spożywczych w województwie podlaskim. Z kolei najbardziej pesymistyczną wizję formułuje scenariusz słabnącego rozwoju. Branża zacznie się kurczyć, przestaną rozwijać się sektory usług komplementarnych, a będzie to wynikiem ograniczonej pojemności rynku, jak również rosnących kosztów produkcji i handlu.

Przeprowadzone badania, a także problemy, jakie napotkano w trakcie ich realizacji, wskazują na potrzebę sformułowania kilku rekomendacji wobec różnych instytucji i podmiotów:

1. Dla Urzędu Statystycznego – prośba o upowszechnianie w postaci roczników bardziej szczegółowych danych z zakresu funkcjonowania pozarolniczej sfery gospodarki. Z naszej wiedzy wynika, że dane są gromadzone, jednak istnieje bardzo poważny problem z ich uzyskaniem, a przede wszystkim wygenerowaniem. Wiele informacji podaje się zbiorczo, ale nie pozwalają one na zaobserwowanie określonych tendencji związanych np. ze zmianami struktury gospodarki i jej sektorów. Ponadto generowanie danych wyłącznie w odniesieniu do podmiotów zatrudniających powyżej 9 osób, tylko w bardzo ogólnym i ograniczonym stopniu pozwala ocenić zarówno stan, jak i dynamikę zmian w sektorach i branżach. Niezwykle ważną kwestią jest ponadto potrzeba aktualizowania bazy REGON, która w obecnym kształcie nie odzwierciedla rzeczywistej liczby podmiotów funkcjonujących.
2. Dla WUP: z uwagi na niski poziom zainteresowania przedsiębiorców przemysłu spożywczego zatrudnianiem pracowników z kategorii marginalizowanych, postulujemy potrzebę zwiększenia kampanii informacyjnej na rzecz zatrudniania takich osób. Może warto byłoby zastanowić się nad poszukianiem

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

nowych instrumentów pobudzających zainteresowanie w tym zakresie. Ponadto wszelkie badania realizowane na zamówienie powinny być wcześniej rozpropagowane wśród odpowiednich grup podmiotów, które będą badane, zwłaszcza pod kątem przydatności tych badań dla potencjalnie zainteresowanych. Dzięki temu może badacze napotkają na większą życzliwość i chęć współpracy, której niestety brak w większości przypadków jest jedną z najpoważniejszych barier w uzyskaniu wiarygodnych materiałów.

3. Dla przedsiębiorców: prośba o większą życzliwość i chęć współpracy z instytucjami naukowymi i badawczymi, ponieważ wszystkim sektorom powinno zależeć na dążeniu do kształtowania lepszych warunków jakości życia.
4. Dla władz regionu: chociaż słyszy się o próbach zaangażowania władz w stymulowanie tworzenia powiązań integracyjnych pomiędzy przetwórcami żywności a producentami surowca, jednak zakres tych działań powinien być szerszy. Działania te powinny uwzględniać także rolę instytucji oddziałujących na sektor spożywczy m.in. Agencję Rynku Rolnego, której mechanizmy interwencyjne powinny realnie oddziaływać na sytuację rynkową.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Bibliografia

- [1] Ciborowski R., *Wsparcie innowacji*, [w:] Pławgo B. (red.), *Potencjał rozwoju regionalnego – województwo podlaskie*, BFKK, Białystok 2007.
- [2] Drożdż J., *Liderzy branż spożywczych*, „Przemysł Spożywczy”, nr 8, 2008.
- [3] *Ekologiczne warzywa podbijają rynek*. <http://firma.egospodarka.pl> z dnia 27.05.2009.
- [4] Grabowiecki J., *Handel*, [w:] Pławgo B. (red.), *Potencjał rozwoju regionalnego – województwo podlaskie*, BFKK, Białystok 2007.
- [5] Gradziuk K., *Wpływ programu SAPARD na konkurencyjność przemysłu mięsnego*, „Roczniki Naukowe SERiA” tom X, zeszyt 4, Warszawa 2006.
- [6] Groele B., *Przemysł owocowo-warzywny. To był pracowity rok*. Krajowa Unia Producentów Soków, <http://www.agro.e-bmp.pl> z dnia 19.12.2008.
- [7] Jakuć G., *ARiMR na rzecz podlaskiego rolnictwa w latach 1994-2007*, [w:] Łącka I., Przygodzka R., Sikorski J., *Finansowe wsparcie polskiej gospodarki w pierwszych latach członkostwa w Unii Europejskiej – próba oceny*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2007.
- [8] Kierczyńska S., *Produkcja i eksport przetworów z owoców i warzyw w Polsce*, [w:] *Rolnictwo i Gospodarka Żywnościowa Polski w ramach UE*, „Problemy rolnictwa światowego” tom XVII, Wydawnictwo SGGW, 2007.
- [9] Kierczyńska S., *Produkcja owoców i warzyw oraz ich przetwórstwo w Polsce*. Zeszyty Naukowe Seria, t. X, zeszyt 4, Warszawa, Poznań, Lublin, 2008.
- [10] *Kierunki udzielania pomocy publicznej w latach 2007-2013*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2008
- [11] Latoszek E. (red.), *Finansowanie MSP w Polsce ze środków finansowych UE jako czynnik wpływający na konkurencyjność przedsiębiorstw*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2008.
- [12] Michna W. (red.), *Ocena wpływu rozwoju sektora spożywczego na kierunki modernizacji gospodarstw rolnych w poszczególnych regionach*, IERiGŻ PIB, Warszawa 2007.
- [13] Miśkiewicz M., *Rynek wódki w Polsce*, Raport Money.pl, Money.pl, 2008.
- [14] Mruk M., *Strategie konkurowania na rynku produktów spożywczych*, „Przemysł Spożywczy” 2008, nr 8.
- [15] Nikiciuk M., *Rola funduszy unijnych w działalności przedsiębiorstw branży rolno-spożywczej*, [w:] I. Łącka, R. Przygodzka, J. Sikorski (red.), *Finansowe wsparcie polskiej gospodarki w pierwszych latach członkostwa w Unii Europejskiej – próba oceny*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2007.
- [16] Nosecka B., *Napoje bezalkoholowe. Produkcja, ceny, spożycie*, „Przemysł Spożywczy”, czerwiec 2009.
- [17] Nosecka B., *Ogólna informacja o rynku przetworów owocowych i warzywnych i jego organizacji*. <http://www.agro-info.org.pl> z dnia 10.08.2009.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

- [18] Nosecka B., *Wspólna organizacja rynku przetworów owocowo-warzywnych i inne regulacje dotyczące przetwórstwa w UE*. <http://www.agro-info.org.pl> z dnia 10.08.2009.
- [19] Okrzesik J., *Bardzo krwisty befszytk...*, „Przemysł Spożywczy” nr 8, listopad-grudzień 2008.
- [20] *Poradnik beneficjenta*, <http://www.pois.gov.pl> z dnia 10.11.2009.
- [21] *Pożyczka na innowację*, <http://www.parp.gov.pl> z dnia 09.11.2009.
- [22] *Pracujący w gospodarce narodowej w 2007 r.*, GUS, Warszawa 2008.
- [23] *Produkcja upraw rolnych i ogrodnich w 2008 roku*, GUS, Warszawa 2009.
- [24] *Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka – informacje ogólne*, <http://www.mg.gov.pl/fundusze/POIG> z dnia 05.11.2009.
- [25] *Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007-2013*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2006.
- [26] *Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, <http://www.polskawschodnia.gov.pl> z dnia 10.11.2009.
- [27] *PROW na lata 2007-2013*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2007.
- [28] *Przemysł spożywczy w Polsce*, ING, Warszawa 2008.
- [29] Przygodzka R., *Rolnictwo*, [w:] Pławgo B. (red.), *Potencjał rozwoju regionalnego – województwo podlaskie*, BFKK, Białystok 2007.
- [30] Przygodzka R., *Sektor rolno-spożywczy jako czynnik rozwoju Podlasia*, [w:] A. Bocian (red.), *Podlasie – dwie dekady transformacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2008.
- [31] Przygodzka R., *Znaczenie funduszy unijnych w funkcjonowaniu przedsiębiorstw branży spożywczej*, [w:] A. Birski (red.), *Uwarunkowania rynkowe konkurencyjności przedsiębiorstw*, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn 2008.
- [32] *Raport o rynku napojów bezalkoholowych w Polsce w 2008 r.*, IERiGŻ PIB oraz SGGW, ACNielsen Polska, GUS oraz Canadean, Warszawa 2009.
- [33] *Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013*, www.rpowp.wrotapodlasia.pl z dnia 09.11.2009.
- [34] *Rocznik statystyczny przemysłu*, GUS, Warszawa 2007.
- [35] *Rocznik statystyczny województwa podlaskiego*, Urząd Statystyczny w Białymstoku, Białystok 2008.
- [36] *Rolnictwo i Gospodarka Żywnościowa w Polsce*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2008.
- [37] *Rośnie rynek mrożonek w Polsce* <http://www.firmas.egospodarka.pl> z dnia 19.05.2009.
- [38] *Rozwój Polski Wschodniej – wprowadzenie*, <http://www.porpw.parp.gov.pl> z dnia 05.11.2009.
- [39] *Rynek owoców i warzyw, stan i perspektywy*, IERiGŻ, ARR, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Analizy rynkowe, z. 34, Warszawa 2009.
- [40] *Rynek owoców i warzyw w UE – koniec norm*. <http://www.firma.egospodarka.pl> z dnia 01.07.2009.
- [41] *Rynek owocowo-warzywny – przetwórstwo wciąż niepewne*. <http://www.firma.egospodarka.pl> z dnia 13.03.2009.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

- [42] *Stan polskiej gospodarki żywnościowej po przystąpieniu do Unii Europejskiej, Raport 5*, Zeszyt nr 109 zrealizowany w ramach Programu Wieloletniego 2005-2009, IERiGŻ, Warszawa 2008.
- [43] Stec A., *Uwarunkowania i skutki dostosowania sektora przetwórstwa żywca wieprzowego do standardów unijnych*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” nr 3, 2006.
- [44] Szot E., *Polska wódka po akcesji do UE*, „Rynki alkoholowe”, nr 5, 2009.
- [45] Urban R., *Polski rynek żywności i napojów*, „Przemysł Spożywczy”, nr 8, 2008.
- [46] Urban R., *Rynek i produkcja napojów w Polsce – tendencje i zagrożenia*, „Przemysł Fermentacyjny i Owocowo – Warzywny”, nr 4, 2009.
- [47] Urban R., *Rynek mięsa. Stan i perspektywy*, „Analizy Rynkowe” nr 35, IERiGŻ-PIB, ARR, Warszawa 2008.
- [48] Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, Dz. U. nr 173, poz.1807.
- [49] Zaremba Ł., *Produkcja i handel zagraniczny owocami jagodowymi na świecie w latach 1999-2007*. Komunikaty, Raporty, Ekspertyzy, z. 536, IERiGŻ, Warszawa 2009.
- [50] Zięba S., *Miejsce i rola przemysłu mięsnego teraz i po integracji z Unią Europejską*, Międzynarodowe Targi Żywności EXPO XXI, Warszawa 2003.
- [51] <http://www.mg.gov.pl/fundusze/POIG/> z dnia 05.11.2009.
- [52] <http://www.kapitalludzki.gov.pl> z dnia 10.11.2009.
- [53] <http://www.prnews.pl/> z dnia 16.11.2009.
- [54] <http://www.mg.gov.pl> z dnia 16.11.2009.

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Wykaz wykresów

Wykres 1. Wskaźniki dynamiki produkcji sprzedanej żywności i napojów, 2001-2007.....	6
Wykres 2. Tempo wzrostu produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego w wybranych krajach UE, 2006	7
Wykres 3. Struktura produkcji przemysłu spożywczego w Polsce i UE, 2005.....	7
Wykres 4. Tempo głównych kierunków produkcji przemysłu spożywczego w latach 2003-2007 w Polsce (w procentach rocznie)	8
Wykres 5. Struktura przedsiębiorstw przemysłu spożywczego według liczby zatrudnionych, 2001-2006	10
Wykres 6. Struktura produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego według wielkości podmiotów gospodarczych, 2001-2006	11
Wykres 7. Dynamika eksportu artykułów spożywczych, napojów i wyrobów tytoniowych, 2000-2006 (rok poprzedni = 100; ceny stałe)	11
Wykres 8. Wielkość i dynamika eksportu wybranych artykułów przemysłu spożywczego, 2001-2007	12
Wykres 9. Dynamika produkcji artykułów spożywczych i napojów na tle dynamiki produkcji sprzedanej przemysłu w województwie podlaskim (rok 2000=100), 2000-2006.....	17
Wykres 10. Dynamika wartości produkcji artykułów spożywczych i napojów w województwie podlaskim na tle Polski (ceny stałe), 2002-2008 (rok 2002 = 100)	18
Wykres 11. Wartość produkcji sprzedanej (w tys. zł) artykułów spożywczych i napojów w latach 2000-2008 i prognoza na lata 2009-2011	18
Wykres 12. Dynamika wartości produkcji sprzedanej branży mięsnej, owocowo-warzywnej oraz produkcji napojów w województwie podlaskim na tle przemysłu spożywczego, 2001-2008	19
Wykres 13. Struktura przemysłu spożywczego według udziału w produkcji sprzedanej (w %), 2000-2008	19
Wykres 14. Liczba producentów w produkcji artykułów spożywczych i napojów w latach 2000-2008 i prognoza na lata 2009-2011	21
Wykres 15. Zmiany liczby podmiotów w wybranych branżach przemysłu spożywczego	21
Wykres 16. Przeciętna liczba zatrudnionych w produkcji artykułów spożywczych i napojów w latach 1999-2008 i prognoza na lata 2009-2011	22
Wykres 17. Dynamika przeciętnego zatrudnienia w produkcji artykułów spożywczych i napojów w województwie podlaskim na tle Polski, 2002-2008.....	22
Wykres 18. Struktura przemysłu spożywczego według udziału w zatrudnieniu, 2000-2008	23
Wykres 19. Dynamika przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń w produkcji artykułów spożywczych i napojów w województwie podlaskim na tle Polski, 2002-2008	24
Wykres 20. Przeciętne wynagrodzenie w produkcji artykułów spożywczych i napojów w latach 1999-2008 i prognoza na lata 2009-2011	24

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Wykres 21. Dynamika nakładów inwestycyjnych w przemyśle w województwie podlaskim na tle Polski (ceny bieżące, rok pop.=100), 2004-2006.....	25
Wykres 22. Wartość produkcji sprzedanej (w tys. zł) w branży w latach 2000-2008 i prognoza na lata 2009-2011	27
Wykres 23. Struktura branży mięsnej w województwie podlaskim, 2007 (w %).....	28
Wykres 24. Liczba producentów w branży w latach 2000-2008 i prognoza na lata 2009-2011.....	29
Wykres 25. Przeciętna liczba zatrudnionych w branży w latach 1999-2008 i prognoza na lata 2009-2011	30
Wykres 26. Przeciętne wynagrodzenie w branży w latach 1999-2008 i prognoza na lata 2009-2011 .	31
Wykres 27. Struktura handlu detalicznego żywnością, 2007.....	37
Wykres 28. Rentowność netto przemysłu mięsnego (w % przychodów), 2003-2008	41
Wykres 29. Produkcja owoców w 2008 roku w Polsce wg województw (w tys. ton).....	43
Wykres 30. Powierzchnia uprawy owoców w województwie podlaskim w latach 2000-2008 (ha)....	44
Wykres 31. Zbiory owoców w kraju w latach 2000-2008 (w tys. t).....	44
Wykres 32. Zbiory owoców w województwie podlaskim w latach 2000-2008 (w tys. t)	45
Wykres 33. Zbiory warzyw gruntowych w województwie podlaskim w latach 2000-2008 (w tys. t)	47
Wykres 34. Organizacja rynku owoców i warzyw w Polsce w 2008 roku	47
Wykres 35. Dynamika i linia trendu produkcji sprzedanej przetwórstwa owocowo-warzywnego w województwie podlaskim w latach 2001-2008 (rok pop=100%)	50
Wykres 36. Struktura produkcji przemysłu owocowo-warzywnego w województwie podlaskim w 2008 roku	51
Wykres 37. Zmiany struktury przetwórstwa owocowo-warzywnego w województwie podlaskim w latach 2000-2008.....	51
Wykres 38. Wartość produkcji sprzedanej (w tys. zł) w branży w latach 2000-2008 i prognoza na lata 2009-2011	52
Wykres 39. Przeciętne roczne spożycie przetworów owocowo-warzywnych w Polsce (w kg/mieszkańca)	53
Wykres 40. Ludność województwa podlaskiego w latach 2000-2007 i prognoza do 2015 (tys. osób)	54
Wykres 41. Struktura polskiego eksportu przetworów owocowych w 2008 roku (wg wartości sprzedaży)	54
Wykres 42. Eksport mrożonych owoców w tys. ton	55
Wykres 43. Ceny w eksporcie mrozonek owocowych w EUR/kg	55
Wykres 44. Liczba producentów w branży w latach 2000-2008 i prognoza na lata 2009-2011.....	56
Wykres 45. Udział branży owocowo-warzywnej w zatrudnieniu w przemyśle spożywczym w województwie podlaskim w latach 2000-2008 (%).....	57
Wykres 46. Przeciętna liczba zatrudnionych w branży w latach 1999-2008 i prognoza na lata 2009-2011	57

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Wykres 47. Udział przeciętnego wynagrodzenia w branży owocowo-warzywnej w przeciętnym wynagrodzeniu w przemyśle spożywczym województwa podlaskiego w latach 2000-2008 (%).....	58
Wykres 48. Przeciętne wynagrodzenie w branży w latach 1999-2008 i prognoza na lata 2009-2011 .	59
Wykres 49. Dynamika produkcji napojów bezalkoholowych w Polsce w latach 2000–2009 w ujęciu ilościowym	61
Wykres 50. Produkcja napojów alkoholowych w Polsce.....	62
Wykres 51. Liczba producentów napojów w Polsce w latach 2000-2008	63
Wykres 52. Zmiany stanu zatrudnienia w sektorze napojów w latach 2000-2008 w tys. osób	64
Wykres 53. Dynamika wartości produkcji sprzedanej napojów w latach 2000-2008 w mln zł.....	65
Wykres 54. Eksport i import napojów w latach 2003–2008 w mln euro	67
Wykres 55. Wynik finansowy netto producentów napojów w latach 2000 - 2008.....	67
Wykres 56. Nakłady inwestycyjne w sektorze napojów w latach 2000-2007 w mln zł	69
Wykres 57. Tendencja zmian udziału produkcji sprzedanej napojów w sektorze spożywczym w latach 2000-2008 (%).....	73
Wykres 58. Wartość produkcji sprzedanej (w tys. zł) w branży w latach 2000-2008 i prognoza na lata 2009-2011	74
Wykres 59. Liczba producentów w branży w latach 2000-2008 i prognoza na lata 2009-2011.....	75
Wykres 60. Przeciętne zatrudnienie w branży produkcji napojów na tle sektora produkcji artykułów spożywczych i napojów w latach 1999 - 2008	76
Wykres 61. Przeciętna liczba zatrudnionych w branży w latach 1999-2008 i prognoza na lata 2009-2011	76
Wykres 62. Przeciętne wynagrodzenie w branży w latach 1999-2008 i prognoza na lata 2009-2011	77
Wykres 63. Struktura badanych przedsiębiorstw ze względu na reprezentowaną branżę	81
Wykres 64. Struktura badanych przedsiębiorstw ze względu na formę prawną działalności	82
Wykres 65. Struktura badanych przedsiębiorstw ze względu na liczbę zatrudnionych.....	83
Wykres 66. Struktura badanych przedsiębiorstw ze względu na czas funkcjonowania na rynku.....	84
Wykres 67. Ocena sytuacji ekonomicznej przedsiębiorstw	85
Wykres 68. Ocena sytuacji przedsiębiorstw według branż	85
Wykres 69. Ocena zmiany poziomu przychodów w przedsiębiorstwach w poszczególnych branżach.....	86
Wykres 70. Ocena zmiany poziomu przychodów firmy w ciągu ostatniego roku w badanych branżach.....	87
Wykres 71. Ocena zmiany sytuacji przedsiębiorstw w ciągu ostatnich pięciu lat	88
Wykres 72. Ocena sytuacji przedsiębiorstw w ciągu ostatnich pięciu lat w badanych branżach.....	88
Wykres 73. Ocena zmiany sytuacji ekonomicznej w ciągu najbliższych trzech lat.....	89

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Wykres 74. Ocena zmiany sytuacji ekonomicznej w ciągu najbliższych trzech lat według branż	90
Wykres 75. Jakie czynniki w największym stopniu sprzyjają rozwojowi przedsiębiorstwa (1 – zupełnie nie sprzyjają, 5 – bardzo sprzyjają).....	90
Wykres 76. Ocena perspektywy wzrostu poszczególnych parametrów charakteryzujących sektor spożywczy w ciągu najbliższych 3 lat w opinii ankietowanych	92
Wykres 77. Czynniki finansowe utrudniające działalność i rozwój przedsiębiorstw w opinii ankietowanych (1- zupełnie nie utrudnia, 5 – bardzo utrudnia)	93
Wykres 78. Czynniki instytucjonalne utrudniające działalność i rozwój przedsiębiorstw w opinii ankietowanych (1- zupełnie nie utrudnia, 5 – bardzo utrudnia)	94
Wykres 79. Czynniki rynkowe utrudniające działalność i rozwój przedsiębiorstw w opinii ankietowanych (1- zupełnie nie utrudnia, 5 – bardzo utrudnia)	95
Wykres 80. Czynniki umożliwiające skuteczne konkutowanie na rynku w opinii badanych (1- zupełnie nieważny, 5 – bardzo ważny)	96
Wykres 81. Czynniki konkurencyjności.....	98
Wykres 82. Średnie każdego skupienia.....	99
Wykres 83. Obszary inwestowania w badanych przedsiębiorstwach	100
Wykres 84. Zainteresowanie środkami unijnymi przez badane przedsiębiorstwa	101
Wykres 85. Przyczyny nie korzystania z pomocy finansowej ze środków unijnych	101
Wykres 86. Zamierzenia ankietowanych przedsiębiorstw odnośnie korzystania z funduszy unijnych	102
Wykres 87. Zamierzenia inwestycyjne ankietowanych przedsiębiorstw w najbliższym roku.....	103
Wykres 88. Strategiczne kierunki rozwoju przedsiębiorstw w opinii respondentów.....	103
Wykres 89. Zamierzenia ankietowanych w sprawie ekspansji rynkowej	104
Wykres 90. Ocena wpływu podatków na rozwój rynku spożywczego w opinii podlaskich przedsiębiorców	106
Wykres 91. Ocena wpływu kosztów pracy w opinii podlaskich przedsiębiorców na rozwój sektora spożywczego w Polsce	106
Wykres 92. Ocena wpływu rosnących cen na rozwój sektora spożywczego w Polsce w opinii podlaskich przedsiębiorców.....	107
Wykres 93. Ocena wpływu przepisów prawnych na rozwój sektora spożywczego w Polsce w opinii podlaskich przedsiębiorców	107
Wykres 94. Ocena wpływu znajomości przedsiębiorstwa na rynku na rozwój sektora spożywczego w Polsce w opinii podlaskich przedsiębiorców	108
Wykres 95. Ocena wpływu braku wystarczających środków na inwestycje na rozwój sektora spożywczego w Polsce e opinii podlaskich przedsiębiorców	109
Wykres 96. Ocena konkurencji w sektorze w opinii podlaskich przedsiębiorców	110
Wykres 97. Ocena konkurencji w opinii przedstawicieli wybranych branż sektora spożywczego	110
Wykres 98. Ocena ryzyka pojawienia się nowych przedsiębiorstw w obszarze prowadzonej działalności w opinii podlaskich przedsiębiorców	111

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Wykres 99. Ocena stopnia uzależnienia od rynku dostawców w opinii badanych przedsiębiorstw ...	112
Wykres 100. Bariery w kontaktach z dostawcami surowca w opinii badanych przedsiębiorstw sektora spożywczego	113
Wykres 101. Ocena możliwości integracji poprzez przynależność do klastrów w opinii badanych przedsiębiorstw	114
Wykres 102. Ocena udziału dostawców w tworzeniu kosztów funkcjonowania prowadzonej działalności w opinii badanych przedsiębiorstw.....	115
Wykres 103. Ocena czynników ekonomicznych jako bariery hamującej pojawienie się i rozwój konkurencyjnych przedsiębiorstw sektora spożywczego	116
Wykres 104. Ocena czynników społecznych jako bariery hamującej pojawienie się i rozwój konkurencyjnych przedsiębiorstw sektora spożywczego	117
Wykres 105. Ocena czynników technologicznych jako bariery hamującej pojawienie się i rozwój konkurencyjnych przedsiębiorstw sektora spożywczego	117
Wykres 106. Ocena czynników formalno - prawnych jako bariery hamującej pojawienie się i rozwój konkurencyjnych przedsiębiorstw sektora spożywczego	118
Wykres 107. Ocena możliwości represji ze strony istniejących podmiotów jako bariery hamującej pojawienie się i rozwój konkurencyjnych przedsiębiorstw sektora spożywczego	118
Wykres 108. Dotychczasowe i planowane zmiany w zatrudnieniu w badanych przedsiębiorstwach	122
Wykres 109. Zmiany w poziomie zatrudnienia w firmach z poszczególnych branż w ciągu ostatnich 12 miesięcy	123
Wykres 110. Plany dotyczące poziomu zatrudnienia w ciągu 12 miesięcy	123
Wykres 111. Powody zatrudniania nowych pracowników w analizowanych przedsiębiorstwach....	124
Wykres 112. Ocena poziomu kwalifikacji pracowników.....	125
Wykres 113. Ocena braków w kwalifikacjach	125
Wykres 114. Zainteresowanie szkoleniami pracowników w opinii ankietowanych.....	126
Wykres 115. Preferowana tematyka szkoleń w opinii ankietowanych	127
Wykres 116. Ocena ankietowanych dotycząca metody rekrutacji polegającej na samodzielnym zgłaszaniu się kandydatów (1- zupełnie nieskuteczna, 5- bardzo skuteczna).....	127
Wykres 117. Ocena skuteczności rekrutacji poprzez polecenie przez inne osoby (1-zupełnie nieskuteczna, 5-bardzo skuteczna)	128
Wykres 118. Ocena skuteczności rekrutacji poprzez ogłoszenia w prasie i w Internecie (1-zupełnie nieskuteczna, 5-bardzo skuteczna)	128
Wykres 119. Ocena skuteczności rekrutacji wewnętrznej (1-zupełnie nieskuteczna, 5-bardzo skuteczna)	129
Wykres 120. Ocena skuteczności rekrutacji za pośrednictwem PUP i firm rekrutacyjnych (1-zupełnie nieskuteczna, 5-bardzo skuteczna)	129
Wykres 121. Przyczyny braków w zatrudnieniu w opinii ankietowanych.....	131
Wykres 122. Ocena ankietowanych dotycząca pozyskiwania nowych pracowników	132
Wykres 123. Opinia ankietowanych w sprawie zatrudniania osób z tzw. grup ryzyka	133

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Wykres 124. Oś wykorzystywana do klasyfikacji czynników pod względem ważności i niepewności	152
Wykres 125. Oś wykorzystywana do klasyfikacji czynników pod względem ważności i niepewności	153
Wykres 126. Scenariusze rozwoju sektora spożywczego z uwzględnieniem dwóch kluczowych czynników	154

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Wykaz tabel

Tabela 1. Wartość produkcji w głównych działach przemysłu spożywczego (w bieżących cenach bazowych)	9
Tabela 2. Nakłady inwestycyjne w poszczególnych branżach przemysłu spożywczego, 2000-2007 ..	13
Tabela 3. Wskaźniki finansowe przemysłu spożywczego, 2003-2006	14
Tabela 4. Wartość produkcji sprzedanej branży mięsnej w województwie podlaskim w mln zł, 2000-2008	28
Tabela 5. Stopień koncentracji w branży mięsnej, 2006-2008	29
Tabela 6. Struktura globalnej i towarowej produkcji rolniczej w województwie podlaskim w %, 2000-2006	33
Tabela 7. Produkcja zwierzęca w województwie podlaskim na tle kraju w 2006 r.	34
Tabela 8. Spożycie podstawowych artykułów żywnościowych (w kilogramach, litrach, sztukach na 1 mieszkańca, według danych bilansowych).....	35
Tabela 9. Dostawy rynkowe mięsa i jego przetworów, (tys. ton) 2003-2007	36
Tabela 10. Handel zagraniczny mięsem i jego produktami (w tys. ton), 2003-2008	38
Tabela 11. Udział eksportu w sprzedaży	39
Tabela 12. Informacje liczbowe na temat SAPARD i SPO ROL dla przetwórców polskiego przemysłu rolno-spożywczego.....	40
Tabela 13. Rentowność przedsiębiorstw (zysk netto/przychody ze sprzedaży).....	41
Tabela 14. Analiza SWOT dla branży mięsnej w województwie podlaskim	42
Tabela 15. Zbiory owoców w województwie podlaskim w 2008 roku (w tys. t).....	46
Tabela 16. Powierzchnia i zbiory warzyw gruntowych w Polsce w latach 2001-2008	46
Tabela 17. Plony i zbiory warzyw gruntowych w województwie podlaskim w 2008 roku	46
Tabela 18. Produkcja przetworów owocowych w Polsce w latach 1993-2005 (tys. ton rocznie).....	48
Tabela 19. Produkcja przetworów owocowych w Polsce w latach 2006-2008.....	49
Tabela 20. Produkcja przetworów warzywnych w Polsce w latach 1993-2005 (tys. ton rocznie)	49
Tabela 21. Produkcja przetworów warzywnych w Polsce w latach 2006-2008.....	50
Tabela 22. Wskaźniki cen detalicznych owoców i warzyw oraz ich przetworów (rok poprzedni=100%)	53
Tabela 23. Zmiany w liczbie producentów przetworów owocowo-warzywnych w latach 2000-2008 w województwie podlaskim	56
Tabela 24. Analiza SWOT dla branży owocowo-warzywnej w województwie podlaskim.....	59
Tabela 25. Przemysłowa produkcja napojów (w mln litrów).....	61
Tabela 26. Przemysłowe firmy produkujące napoje	62

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Tabela 27. Wielkość zatrudnienia w sektorze napojów w latach 2000-2008.....	63
Tabela 28. Wartość produkcji sprzedanej sektora napojów, 2000-2008	64
Tabela 29. Spożycie napojów w Polsce (litr na 1 mieszkańca), 2000-2008	65
Tabela 30. Handel zagraniczny napojami, 2003-2008	66
Tabela 31. Wskaźniki ekonomiczno – finansowe producentów napojów.....	68
Tabela 32. Nakłady inwestycyjne w sektorze napojów w latach 2000-2007 (w mln zł)	68
Tabela 33. Charakterystyka rynkowa najważniejszych pozycji asortymentowych sektora napojów ...	69
Tabela 34. Produkcja sprzedana napojów w województwie podlaskim w latach 2000 – 2008 w tys. zł.....	72
Tabela 35. Produkcja wybranych napojów i alkoholi w województwie podlaskim w latach 2000-2008 (w tonach).....	73
Tabela 36. Liczba producentów napojów w województwie podlaskim w latach 2000 – 2008.....	74
Tabela 37. Udział głównego producenta w wartości produkcji w sektorze napojów w województwie podlaskim w latach 2006 – 2008 (%)	75
Tabela 38. Przeciętna liczba zatrudnionych w branży napojów w województwie podlaskim w latach 1999 – 2008	76
Tabela 39. Przeciętne wynagrodzenie w branży produkcji napojów na tle sektora produkcji artykułów spożywczych i napojów w latach 1999 – 2008 w zł.....	77
Tabela 40. Analiza SWOT sektora produkcji napojów w województwie podlaskim	78
Tabela 41. Struktura próby przedsiębiorstw sektora spożywczego.....	81
Tabela 42. Średnie oceny głównych barier hamujących pojawienie się i rozwój konkurencyjnych przedsiębiorstw w branży.....	119
Tabela 43. Struktura zatrudnienia w badanych przedsiębiorstwach.....	121
Tabela 44. Stanowiska pracy, na które, w opinii ankietowanych, najtrudniej jest znaleźć pracowników (wskazania ankietowanych)	130
Tabela 45. Analiza SWOT dla sektora spożywczego w województwie podlaskim.....	149
Tabela 46. Wykaz czynników oddziałujących na rozwój sektora spożywczego	151
Tabela 47. Klasyfikacja czynników pod względem ważności i niepewności	153
Tabela 48. Szczegółowa charakterystyka scenariuszy rozwoju	155

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Załączniki

Załącznik nr 1

Kwestionariusz badawczy przedsiębiorstw sektora spożywczego województwa podlaskiego w zakresie informacji o sektorze spożywczym na potrzeby projektu Podlaskie Obserwatorium Rynku Pracy i Prognoz Gospodarczych

Zapraszamy Państwa do wzięcia udziału w krótkim badaniu, którego wyniki posłużą do przeprowadzenia analiz i prognoz rozwoju sektora spożywczego województwa podlaskiego w ramach Podlaskiego Obserwatorium Rynku Pracy i Prognoz Gospodarczych.

Udzielone przez Państwa odpowiedzi wykorzystane zostaną w analizach dotyczących sytuacji ekonomicznej firm sektora spożywczego, czynników oddziałujących na sektor, otoczenia konkurencyjnego oraz stanu zatrudnienia. Jesteśmy przekonani, że wyniki badań przedstawione przez Obserwatorium stanowią będą dla Państwa źródło cennych informacji w podejmowaniu decyzji związanych z działalnością Państwa firmy.

Zebrane dane posłużą wyłącznie na potrzeby projektu Obserwatorium, wywiad jest anonimowy.

Część I: Ogólna sytuacja ekonomiczna firm

1. Jak oceniają Państwo obecną sytuację ekonomiczną Państwa firmy ?

- a) ☐ bardzo dobra
- b) ☐ dobra
- c) ☐ średnia
- d) ☐ zła
- e) ☐ bardzo zła
- f) ☐ nie wiem, trudno powiedzieć

2. Jak zmieniła się sytuacja ekonomiczna Państwa firmy w ciągu ostatnich 5 lat?

- a) ☐ zdecydowanie się poprawiła
- b) ☐ poprawiła się
- c) ☐ nie zmieniła się
- d) ☐ pogorszyła się
- e) ☐ zdecydowanie pogorszyła się
- f) ☐ nie wiem, trudno powiedzieć

3. Jak zmienił się poziom przychodów Państwa firmy (w ciągu ostatniego roku)?

- a) ☐ zdecydowanie się zwiększył
- b) ☐ zwiększył się
- c) ☐ pozostał bez zmian
- d) ☐ zmniejszył się
- e) ☐ zdecydowanie się zmniejszył
- f) ☐ trudno powiedzieć

4. Jak w Państwa ocenie zmieni się sytuacja ekonomiczna firmy w ciągu najbliższych 3 lat?

- a) ☐ zdecydowanie poprawi się
- b) ☐ poprawi się
- c) ☐ nie zmieni się
- d) ☐ pogorszy się
- e) ☐ zdecydowanie się pogorszy
- f) ☐ nie wiem trudno powiedzieć

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Część II: Analiza czynników oddziałujących na sektor

- 5. Jakie czynniki sprzyjają w największym stopniu rozwojowi działalności Państwa firmy?** (proszę ocenić w skali od 1 do 5 poszczególne czynniki, gdzie 1 oznacza zupełnie nie sprzyja a 5 bardzo sprzyja, zaś 0 oznacza „nie mam zdania”)

Czynniki	Odpowiedź
a) ekonomiczne	0 1 2 3 4 5
b) społeczne	0 1 2 3 4 5
c) polityczne	0 1 2 3 4 5
d) techniczne	0 1 2 3 4 5
e) demograficzne	0 1 2 3 4 5
f) inne, jakie.....	1 2 3 4 5
g) inne, jakie.....	1 2 3 4 5
h) inne, jakie.....	1 2 3 4 5

- 6. Jak oceniają Państwo perspektywę wzrostu poszczególnych parametrów charakteryzujących Państwa sektor w ciągu najbliższych 3 lat?**

Parametr	Spadnie	Nie zmieni się	Wzrośnie do 5%	Wzrośnie 5-10%	Wzrośnie powyżej 10%
a) produkcja	☐	☐	☐	☐	☐
b) eksport	☐	☐	☐	☐	☐
c) spożycie krajowe	☐	☐	☐	☐	☐
d) koszt działalności	☐	☐	☐	☐	☐
e) nakłady inwestycyjne	☐	☐	☐	☐	☐
f) zatrudnienie	☐	☐	☐	☐	☐

- 7. Jakie czynniki utrudniają działalność i rozwój Państwa firmy?** (proszę ocenić w skali od 1 do 5 poszczególne czynniki, gdzie 1 oznacza zupełnie nie utrudnia a 5 bardzo utrudnia, zaś 0 oznacza „nie mam zdania”)

Czynniki	Odpowiedź
a) rosnące koszty zatrudnienia	0 1 2 3 4 5
b) coraz silniejsza pozycja przetargowa odbiorców	0 1 2 3 4 5
c) niestabilność dostaw surowców	0 1 2 3 4 5
d) wysokie podatki	0 1 2 3 4 5
e) niejasne i niestabilne przepisy prawne i podatkowe	0 1 2 3 4 5
f) rosnąca koncentracja i konsolidacja branży	0 1 2 3 4 5
g) konkurencja ze strony firm krajowych	0 1 2 3 4 5
h) konkurencja ze strony firm międzynarodowych	0 1 2 3 4 5
i) niesprawność instytucji (np. urzędy skarbowe)	0 1 2 3 4 5
j) niedostateczna podaż surowca	0 1 2 3 4 5
k) wysokie ceny surowca	0 1 2 3 4 5
l) niedobór wykwalifikowanych pracowników	0 1 2 3 4 5
m) niestabilność kursu waluty	0 1 2 3 4 5
n) zatory płatnicze, problemy z płynnością	0 1 2 3 4 5
o) niski popyt	0 1 2 3 4 5
p) trudności z uzyskaniem finansowania działalności	0 1 2 3 4 5
q) rozwój szarej strefy	0 1 2 3 4 5
r) inne, jakie....	1 2 3 4 5
s) inne, jakie....	1 2 3 4 5
t) inne, jakie....	1 2 3 4 5

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

- 8. Jakie czynniki umożliwiają Państwa firmie skuteczne konkurowanie na rynku?** (proszę ocenić w skali od 1 do 5 wagę poszczególnych czynników, gdzie 1 oznacza zupełnie nieważny a 5 bardzo ważny, zaś 0 oznacza „nie mam zdania”)

Czynnik konkurencji	Odpowiedź
a) wysoka jakość usług/produktów	0 1 2 3 4 5
b) wysoka jakość obsługi klienta	0 1 2 3 4 5
c) skuteczny system promocji/reklamy/marketingu	0 1 2 3 4 5
d) położenie/lokalizacja prowadzonej działalności	0 1 2 3 4 5
e) szeroka oferta produktowa	0 1 2 3 4 5
f) wysoka innowacyjność (np. nowe produkty)	0 1 2 3 4 5
g) posiadane zasoby kadrowe (personalne)	0 1 2 3 4 5
h) niższe ceny	0 1 2 3 4 5
i) inne, jakie.....	1 2 3 4 5
j) inne, jakie.....	1 2 3 4 5
k) inne, jakie.....	1 2 3 4 5

- 9. Na czym koncentrowały się inwestycje w Państwa firmie w ciągu ostatnich 5 lat?** (proszę wskazać maksymalnie 5 najistotniejszych działań)

- a) ☐ modernizacja lub budowa obiektów/infrastruktury
- b) ☐ poprawa jakości produktów
- c) ☐ modernizacja linii produkcyjnych
- d) ☐ komputeryzacja
- e) ☐ wdrożenie systemów zarządzania jakością
- f) ☐ wprowadzenie nowych produktów
- g) ☐ wdrożenie nowych technologii
- h) ☐ rozwój sieci sprzedaży
- i) ☐ modernizacja środków transportu
- j) ☐ badania i rozwój
- k) ☐ działania promocyjno-marketingowe
- l) ☐ inwestowanie w kapitał ludzki
- m) ☐ brak inwestycji
- n) ☐ inne,
jakie.....

- 10. Czy w ciągu ostatnich 5 lat przy finansowaniu inwestycji Państwa firma korzystała z pomocy finansowej z funduszy unijnych?**

- a) ☐ tak
- b) ☐ nie (jeżeli nie, to przejść do pytania 12)

- 11. Jaki był udział środków unijnych w wartości przeprowadzonych inwestycji?**

- a) ☐ do 10%
- b) ☐ 10-30%
- c) ☐ 30-50%
- d) ☐ powyżej 50%

- 12. Dlaczego Państwa firma nie korzystała z pomocy finansowej z funduszy unijnych ?**

- a) ☐ nie byliśmy zainteresowani
- b) ☐ nie posiadaliśmy dostatecznych informacji
- c) ☐ nie spełnialiśmy warunków, aby starać się o dofinansowanie
- d) ☐ aplikowaliśmy, ale nie przyznano nam środków

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

- e) ☐ z innych powodów, jakich?.....
- 13. Czy Państwa firma zamierza skorzystać z funduszy unijnych w ciągu najbliższych 3 lat?**
- a) ☐ tak
- b) ☐ nie, dlaczego.....
- 14. Jakie działania inwestycyjne zamierzają Państwo podjąć w ciągu najbliższych 12 miesięcy? (proszę wskazać maksymalnie 4 najistotniejsze działania)**
- a) ☐ inwestowanie w działania reklamowe, promocyjne
- b) ☐ inwestowanie w budynki
- c) ☐ inwestowanie w wiedzę i umiejętności pracowników
- d) ☐ inwestowanie w doskonalenie wytwarzanych produktów/usług
- e) ☐ inwestowanie w modernizację parku maszynowego
- f) ☐ inwestowanie w rozszerzenie asortymentu
- g) ☐ inwestowanie w technologię
- h) ☐ inwestowanie w sieć dystrybucji
- i) ☐ inne, jakie.....
- j) ☐ nie będą podejmowane żadne działania
- 15. Jakie przewidują Państwo najważniejsze strategiczne kierunki rozwoju firmy w perspektywie najbliższych 2-3 lat? (proszę wskazać 3 najważniejsze odpowiedzi)**
- a) ☐ wzrost udziału w rynku
- b) ☐ wzrost wielkości produkcji
- c) ☐ wprowadzenie nowoczesnych technologii
- d) ☐ nowe inwestycje
- e) ☐ współpraca z dostawcami
- f) ☐ rozszerzenie oferty produktowej
- g) ☐ uruchomienie nowych kanałów dystrybucji/promocji
- h) ☐ rozszerzenie działalności na rynki zagraniczne
- i) ☐ inne (jakie?).....
- 16. Czy zamierzają Państwo rozszerzyć działalność na inne segmenty rynku?**
- a) ☐ tak
- b) ☐ nie
- c) ☐ nie wiem, trudno powiedzieć
- 17. Czy przewidują Państwo ekspansję rynkową poprzez przejęcie innych firm?**
- a) ☐ tak
- b) ☐ nie
- c) ☐ nie wiem, trudno powiedzieć

Część III. Analiza otoczenia konkurencyjnego

- 18. Jakie są Państwa zdaniem najważniejsze bariery utrudniające rozwój rynku spożywczego w Polsce?**
(proszę ocenić w skali od 1 do 5 poszczególne czynniki, gdzie 1 oznacza zupełnie nie utrudnia a 5 bardzo utrudnia, zaś 0 oznacza „nie mam zdania”)

Czynnik	Odpowiedź
a) wysokie podatki	0 1 2 3 4 5
b) wysokie koszty pracy	0 1 2 3 4 5
c) rosnące ceny wpływające na mniejszą konkurencyjność polskich produktów/usług	0 1 2 3 4 5
d) niespójne i niejasne przepisy prawne	0 1 2 3 4 5

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

e) przedsiębiorstwo jest niedostatecznie znane na rynku	0	1	2	3	4	5
f) brak wystarczających środków na inwestycje	0	1	2	3	4	5
g) inne, jakie.....	1	2	3	4	5	
h) inne, jakie.....	1	2	3	4	5	
i) inne, jakie.....	1	2	3	4	5	

19. Jak oceniają Państwo konkurencję w swojej branży?

- a) ☐ jest bardzo silna
- b) ☐ jest silna
- c) ☐ jest słaba
- d) ☐ jest bardzo słaba
- e) ☐ brak konkurencji

20. Jak oceniają Państwo ryzyko pojawienia się nowych przedsiębiorstw w obszarze prowadzonej działalności?

- a) ☐ bardzo wysokie
- b) ☐ wysokie
- c) ☐ średnie
- d) ☐ niskie
- e) ☐ bardzo niskie
- f) ☐ nie wiem, trudno powiedzieć

21. W jakim stopniu prowadzona przez Państwa działalność jest uzależniona od rynku dostawców?

- a) ☐ w bardzo wysokim
- b) ☐ wysokim
- c) ☐ średnim
- d) ☐ niskim
- e) ☐ bardzo niskim
- f) ☐ nie wiem, trudno powiedzieć

22. Jakie główne czynniki są barierą w kontaktach Państwa z dostawcami surowca?

- a) ☐ niska jakość surowca
- b) ☐ rozproszenie dostawców i wysokie koszty transportu
- c) ☐ wysokie marże pośredników
- d) ☐ nie wywiązywanie się z dostawców surowca z warunków kontraktów
- e) ☐ inne (jakie?).....

23. Jak Państwa przedsiębiorstwo widzi możliwość integracji poprzez przynależność do tzw. klastrów)?

- a) ☐ przedsiębiorstwo należy do klastra i wysoko ocenia tę formę integracji
- b) ☐ przedsiębiorstwo należy do klastra, ale przynależność ta nie wpływa na funkcjonowanie przedsiębiorstwa
- c) ☐ przedsiębiorstwo nie należy do klastra, ale jest zainteresowane taką formą współpracy
- d) ☐ przedsiębiorstwo nie należy do klastra i nie jest zainteresowane przynależnością
- e) ☐ nie mam zdania

24. Jak oceniają Państwo udział dostawców w tworzeniu kosztów funkcjonowania prowadzonej działalności?

- a) ☐ bardzo wysoki
- b) ☐ wysoki
- c) ☐ średni
- d) ☐ niski
- e) ☐ bardzo niski

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

f) ☐ nie wiem, trudno powiedzieć

25. Jakie są główne bariery hamujące pojawienie się i rozwój konkurencyjnych przedsiębiorstw w branży? (proszę ocenić w skali od 1 do 5 poszczególne bariery, gdzie 1 oznacza zupełnie nie istotna a 5 bardzo istotna, zaś 0 oznacza „nie mam zdania”)

Bariery	Odpowiedź
a) ekonomiczne (zbyt wysokie nakłady inwestycyjne)	0 1 2 3 4 5
b) społeczne (np. związane z brakiem wykwalifikowanej kadry)	0 1 2 3 4 5
c) technologiczne	0 1 2 3 4 5
d) formalno-prawne	0 1 2 3 4 5
e) możliwości represji ze strony istniejących podmiotów sektora	0 1 2 3 4 5
f) inne, jakie.....	1 2 3 4 5
g) inne, jakie.....	1 2 3 4 5
h) inne, jakie.....	1 2 3 4 5

Część IV. Analiza stanu zatrudnienia

26. Proszę szacunkowo określić strukturę zatrudnienia w Państwa firmie pod względem wybranych cech:

Cecha	Warianty cechy	Udział pracowników (w %)
Płeć	kobiety	
	mężczyźni	
	razem	100%
Wiek	poniżej 25 lat	
	25 – 45 lat	
	powyżej 45 lat	
	razem	100%
Wykształcenie	podstawowe	
	średnie	
	wyższe	
	razem	100%
Formy zatrudnienia	umowa o pracę na czas nieokreślony	
	umowa o pracę na czas określony	
	umowa zlecenie/ o dzieło	
	razem	100%

27. Jakie zmiany w poziomie zatrudnienia nastąpiły w Państwa przedsiębiorstwie w ciągu ostatnich 12 miesięcy?

- a) ☐ zatrudnienie wzrosło
b) ☐ zatrudnienie pozostało bez zmian
c) ☐ zatrudnienie spadło

28. Jakie planują Państwo zmiany w poziomie zatrudnienia (w ciągu najbliższych 12 miesięcy) w stosunku do aktualnego poziomu zatrudnienia?

- a) ☐ wzrost poziomu zatrudnienia
b) ☐ utrzymanie poziomu zatrudnienia
c) ☐ zmniejszenie poziomu zatrudnienia

29. Jeśli planują Państwo zatrudnienie nowych pracowników to z jakich przyczyn?

- a) ☐ przejście na emeryturę, rentę innego pracownika
b) ☐ zwiększenie popytu na produkty/usługi

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

- c) ☐ rozszerzenie zakresu działalności
- d) ☐ zwolnienie etatu z powodu przejścia pracowników do innej firmy
- e) ☐ wyjazd pracowników za granicę
- f) ☐ polepszenie sytuacji finansowej firmy
- g) ☐ reorganizacja działalności firmy
- h) ☐ zmiana technologii produkcji
- i) ☐ inne, jakie?.....
- j) ☐ nie planujemy zatrudnienia nowych pracowników

30. Czy obecny poziom kwalifikacji pracowników jest wystarczający?

- a) ☐ zdecydowanie tak
- b) ☐ raczej tak
- c) ☐ trudno powiedzieć
- d) ☐ raczej nie
- e) ☐ zdecydowanie nie

31. Jakie dostrzegają Państwo braki w kwalifikacjach pracowników?

- a) ☐ brak uprawnień zawodowych
- b) ☐ brak znajomości języków obcych
- c) ☐ brak wiedzy fachowej
- d) ☐ brak umiejętności obsługi komputera
- e) ☐ zbyt niski poziom wykształcenia
- f) ☐ inne (jakie?).....

32. Czy byliby Państwo zainteresowani szkoleniami dla pracowników?

- a) ☐ zdecydowanie tak
- b) ☐ raczej tak
- c) ☐ trudno powiedzieć
- d) ☐ raczej nie
- e) ☐ zdecydowanie nie

33. Jeżeli jesteście Państwo zainteresowani szkoleniami, to proszę wskazać preferowaną tematykę szkoleń (proszę wybrać maksymalnie 5 odpowiedzi):

- a) ☐ księgowość i podatki
- b) ☐ kadry, płace, ZUS
- c) ☐ pozyskiwanie środków z UE
- d) ☐ języki obce
- e) ☐ prawo zamówień publicznych
- f) ☐ obsługa komputera
- g) ☐ marketing
- h) ☐ BHP
- i) ☐ komunikacja interpersonalna
- j) ☐ prawo
- k) ☐ obsługa klienta
- l) ☐ zarządzanie zasobami ludzkimi
- m) ☐ zarządzanie
- n) ☐ inne (jakie?).....

**ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY**

34. Proszę ocenić skuteczność metod rekrutacji pracowników (proszę ocenić w skali od 1 do 5 poszczególne metody, gdzie 1 oznacza zupełnie nie skuteczna a 5 bardzo skuteczna, zaś 0 oznacza „nie mam zdania”)

Metoda	Odpowiedź
a) samodzielne zgłoszenie kandydatów	0 1 2 3 4 5
b) pośrednictwo PUP	0 1 2 3 4 5
c) polecenie przez znajomych	0 1 2 3 4 5
d) polecenie przez pracowników firmy	0 1 2 3 4 5
e) ogłoszenie w prasie	0 1 2 3 4 5
f) wewnętrzna rekrutacja	0 1 2 3 4 5
g) ogłoszenie w Internecie	0 1 2 3 4 5
h) pośrednictwo firmy rekrutacyjnej	0 1 2 3 4 5
i) inne, jakie.....	1 2 3 4 5
j) inne, jakie.....	1 2 3 4 5
k) inne, jakie.....	1 2 3 4 5

35. Proszę wskazać stanowiska pracy, na które najtrudniej znaleźć pracowników

- 1.....
- 2.....
- 3.....

36. Czy istnieją w Państwa przedsiębiorstwie wolne miejsca pracy?

- a) ☐ tak, jakie?.....
- b) ☐ nie (proszę przejść do pytania 38)

37. Dlaczego nie zatrudnili Państwo do tej pory pracowników na tych stanowiskach?

- a) ☐ brak kandydatów do pracy
- b) ☐ trwa proces rekrutacji
- c) ☐ osoby zgłaszające się nie posiadają odpowiednich kwalifikacji
- d) ☐ osoby zgłaszające się nie chcą podjąć pracy na zaproponowanych warunkach

38. Jak oceniają Państwo pozyskiwanie nowych pracowników?

- a) ☐ bardzo łatwe
- b) ☐ łatwe
- c) ☐ trudno powiedzieć
- d) ☐ trudne
- e) ☐ bardzo trudne

39. Czy byliby Państwo skłonni zatrudnić osobę z grup ryzyka ?

Grupa ryzyka	Tak	Nie
a) absolwenci	☐	☐
b) niepełnosprawni	☐	☐
c) osoby w wieku 45+	☐	☐
d) osoby z obszarów wiejskich	☐	☐

METRYCZKA

Na zakończenie prosimy o podanie kilku informacji o Państwa firmie

1. PKD

- ☐ 10.1
- ☐ 10.3
- ☐ 11

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

2. Powiat.....

3. Forma prawna

- ☐ osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą
- ☐ spółka z ograniczoną odpowiedzialnością
- ☐ spółka cywilna
- ☐ spółka jawna
- ☐ przedsiębiorstwo państwowe
- ☐ spółka partnerska
- ☐ spółdzielnia
- ☐ spółka komandytowa (komandytowo-akcyjna)
- ☐ spółka akcyjna
- ☐ inna forma, jaka?.....

4. Firma funkcjonuje od roku.....

5. Przychody uzyskane ze sprzedaży (w tys. zł):

w roku 2007	
w roku 2008	

w tym na eksport:

w roku 2007	
w roku 2008	

6. Liczba pracujących

Lata	Umowa na czas nieokreślony	Umowa na czas określony	Umowa zlecenie/ o dzieło
2007			
2008			

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Załącznik nr 2

Scenariusz badania panelowego - wywiad grupowy z przedstawicielami sektora spożywczego

Badanie determinant rozwojowych sektora spożywczego

Wstęp – 5 minut

- Przedstawienie się prowadzących, powitanie uczestników, krótkie wyjaśnienie celu spotkania i jego roli w ramach całego przedsięwzięcia badawczego.
- Prezentacja zasad uczestnictwa w spotkaniu, informacja o nagrywaniu, zapewnienie o poufności przekazywanych informacji.
- Informacja o sposobie wykorzystania wyników oraz o możliwości wglądu w raport.

Sytuacja ekonomiczna firm - 10 minut

- Porozmawiajmy na początek o sytuacji gospodarczej i jej wpływie na sytuację ekonomiczną Państwa przedsiębiorstwa.
- W jakim stopniu ostatnie perturbacje gospodarcze na świecie wpłynęły na sytuację ekonomiczną Państwa firmy? Nastąpił wzrost czy też spadek przychodów?
- Czy zauważalne są symptomy wychodzenia z kryzysu?
- Jak w przyszłości będzie kształtował się rozwój Państwa przedsiębiorstw?

Czynniki oddziałujące na funkcjonowanie sektora spożywczego - 20 minut

- A teraz spróbujemy ocenić czynniki wpływające na funkcjonowanie sektora spożywczego.
- Wymieńcie Państwo czynniki sprzyjające rozwojowi Państwa firm. Spróbujcie Państwo określić w jakim stopniu wpływają one na pomyślność funkcjonowania Państwa przedsiębiorstw? Czy któreś z tych czynników mogą z czasem stać się ograniczeniami w rozwoju?
- Poproszę teraz o wskazanie najistotniejszych czynników ograniczających rozwój Państwa działalności gospodarczej. Spróbujcie Państwo określić, który z tych czynników stanowi w tej chwili największą barierę rozwoju.
- Czy funkcjonowanie w warunkach gospodarki globalnej sprzyja czy też ogranicza rozwój?
- Czy niestabilność finansowa instytucji zewnętrznych ma wpływ na funkcjonowanie Państwa przedsiębiorstw?
- Proszę wskazać główne kierunki inwestycji w Państwa firmach w ostatnich latach. Jakie inwestycje są planowane w przyszłości?
- Jak oceniają Państwo możliwość pozyskiwania środków UE na wsparcie działań inwestycyjnych?
- Czy zamierzacie Państwo skorzystać ze wsparcia zewnętrznego w przyszłych inwestycjach? Czy będą to środki UE czy też inne źródła finansowania?

ANALIZA KLUCZOWYCH SEKTORÓW WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO
- SEKTOR SPOŻYWCZY

Analiza otoczenia konkurencyjnego – 20 minut

- Proszę o ocenę działań konkurencji na rynku, na którym działacie.
- Jakie podejmujecie Państwo działania w celu podniesienia swojej konkurencyjności na rynku?
- Czy działanie w warunkach gospodarki globalnej zwiększa czy też zmniejsza ryzyko działania?
- W jakim stopniu poziom wykształcenia kadry sprzyja wzrostowi konkurencyjności?
- Czy zewnętrzne wsparcie finansowe (środki UE) może przyczynić się do wzrostu konkurencyjności Państwa przedsiębiorstw?
- Jak jest ryzyko pojawienia się silnej konkurencji na rynku, na którym Państwo działają?

Zatrudnienie w przedsiębiorstwach branży spożywczej – 20 minut

- Proszę ocenić jakość zatrudnienia w Państwa przedsiębiorstwach. Czy poziom wykształcenia i umiejętności pracowników jest wystarczający?
- Jakie są przeważające formy zatrudnienia?
- Jakie są podstawowe metody rekrutacji w Państwa przedsiębiorstwach?
- Jak jest stabilność zatrudnienia w Państwa przedsiębiorstwach?
- Czy nowi pracownicy potrzebują długich okresów szkoleniowych dla uzyskania pełnej wydajności?
- W jakim stopniu zmiany w otoczeniu gospodarczym wpływają na potrzebę doszkalania pracowników i samych przedsiębiorców?
- W jakim stopniu perturbacje gospodarcze ostatnich miesięcy wpłynęły na poziom zatrudnienia w Państwa przedsiębiorstwach?
- Czy planujecie Państwo zatrudnianie nowych pracowników i czym to będzie spowodowane (wymiana kadry, powiększenie firmy itp.)?
- Jak odnoszą się Państwo do możliwości zatrudniania: absolwentów, niepełnosprawnych i osób w wieku przedemerytalnym?

Dziękuję za cenne uwagi, które zostaną wykorzystane w opracowaniu raportu